

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

VILNIUS ACADEMY OF ARTS
LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE
LITHUANIAN ACADEMY OF MUSIC AND THEATRE

AISTĖ DIČKALNYTĖ

**BALDININKYSTĖ LIETUVOJE 1918–1940 METAIS: UNIKALOUS IR PRAMONINIO
DIZAINO SĄVEIKA**

**THE FURNITURE MAKING IN LITHUANIA BETWEEN 1918 AND 1940: THE
INTERACTION OF UNIQUE AND INDUSTRIAL DESIGN**

Daktaro disertacija
Doctoral Dissertation

Humanitariniai mokslai, Menotyra (03H)
Meno istorija (H310)

Humanities, Art Criticism (03H)
Art History (H310)

Vilnius, 2018

Disertacija rengta Vilniaus dailės akademijoje 2013–2018 metais

MOKSLINĖ VADOVĖ

Dr. Dalia Klajumienė

Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03H

Disertacija ginama Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos jungtinėje Menotyros mokslo krypties taryboje:

PIRMININKĖ

Dr. Algė Andriulytė

Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra 03H

NARIAI

Dr. Lijana Natalevičienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra 03H

Doc. dr. Raimonda Simanaitienė

Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra 03H

Prof. dr. Marija Drėmaitė

Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra 03H

Dr. Anna Kostrzyńska-Milosz

Lenkijos mokslų akademijos Meno institutas, humanitariniai mokslai, menotyra 03H

Disertacija ginama viešame Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos jungtinės Menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje 2018 m. gruodžio 14 d., 14 val. prof. Felikso Daukanto (112) aud. (Maironio g. 3, 01124 Vilnius)

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bibliotekose.

ISBN 978-609-447-299-2

The dissertation was written at Vilnius Academy of Arts, 2013–2018

DOCTORAL SUPERVISOR

Dr. Dalia Klajumienė

Vilnius Academy of Arts, Humanities, Art Criticism, 03H

The dissertation will be defended in front of the Joint Academic Board of Art Criticism of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute and Lithuanian Academy of Music and Theatre:

CHAIR

Dr. Algė Andriulytė

Vilnius Academy of Arts, Humanities, Art Criticism, 03H

MEMBERS

Dr. Lijana Natalevičienė

Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Art Criticism, 03H

Doc. dr. Raimonda Simanaitienė

Vytautas Magnus University, Humanities, Art Criticism, 03H

Prof. dr. Marija Drėmaitė

Vilnius University, Humanities, Art Criticism, 03H

Dr. Anna Kostrzyńska-Milosz

The Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, Humanities, Art Criticism, 03H

The public defence of the dissertation will be held in front of the Joint Academic Board of Art Criticism of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute and Lithuanian Academy of Music and Theatre on December 14, 2018, 2 p.m., at Vilnius Academy of Arts prof. Felikso Daukanto (112) auditorium (Maironio str. 3, 01124 Vilnius).

The dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, and the libraries of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute and Lithuanian Academy of Music and Theatre.

TURINYS

IVADAS / 7

1. NUO TRADICIJŲ TAŠOS MODERNUMO LINK: IDĖJŲ SKLAIDA IR BALDŲ STILISTINĖS TENDENCIJOS / 21
2. UNIKALIŲ BALDŲ DIZAINAS / 33
 - 2.1. Baldų inovacijos ir unikalaus dizaino pavyzdžiai gyvenamuosiuose interjeruose / 33
 - 2.2. Unikalus baldai visuomeniniuose interjeruose: užsakovo vaidmuo / 43
 - 2.3. Baldų projektuotojų profesijos rengimas / 49
 - 2.3.1. Amatų mokyklų indėlis į baldininkystės plėtojimą / 49
 - 2.3.2. Vilniaus Stepono Batoro universiteto interjero apipavidalinimo disciplina / 60
3. PRAMONINIŲ BALDŲ GAMINTOJŲ ISTORINĖ RAIDA / 68
 - 3.1. Lietuvos baldų dirbtuvės ir fabrikai / 68
 - 3.2. Vilniaus baldų kooperatyvai / 83
4. TARPUKARIO BALDŲ SKLAIDA / 91
 - 4.1. Baldų reklama ir prekyba / 91
 - 4.2. Baldų eksponavimas vietos ir tarptautiniu lygiu / 95
 - 4.2.1. Vilniaus baldžių dalyvavimas parodose ir mugėse / 95
 - 4.2.2. Baldai Lietuvos ir užsienio parodose / 104

IŠVADOS / 121

SANTRUMPOS / 124

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA / 125

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS / 139

ILIUSTRACIJOS / 147

PRIEDAS / 186

Baldų gamintojų katalogas / 186

SUMMARY / 209

ON THE AUTHOR / 231

SANTRAUKA / 233

APIE AUTOREŲ / 252

IVADAS

Tyrimo problematika

Tarpukaris – trumpas, bet intensyvus laikotarpis, palikęs ryškų pėdsaką moderniojo dizaino istorijoje. Po Pirmojo pasaulinio karo, gerėjant šalies padėčiai, augant miestams, modernėjo ir žmonių gyvenamoji aplinka. Prie to labai prisidėjo menininkai, architektai ir visuomenininkai, kurie dar aktyviau įsitraukė į prieškariu pradėtą buities atnaujinimo kompaniją. Iš vakarų Europos sklindant modernios gyvensenos idėjoms, netrūko pasiūlymų, kaip atnaujinti savo buitį ir gyventi higieniščiau bei šiuolaikiškiau. Tarpukariu šalia unikalaus dizaino vis intensyviau vystėsi ir pramoninis. Buvo steigiami fabrikai, amatų mokyklos – baldai tapo įperkami ir mažiau pasiturintiems. Vis dėlto prasidėjęs karas ir sovietinė okupacija radikaliai keitė viešąsias erdves ir žmonių gyvenamąją aplinką, sutrikdė rinkos sąlygomis besiformavusią pramonę. Nutrūkusi sąsaja su praeitimi nulėmė tai, kad šiandien turime labai ribotas žinias apie to meto baldininkystę. Prarastos žinios ne tik apie baldų gamintojus ir kūrėjus, bet ir ką liudija jų dizaino ypatumai.

Šiandienos tarpukario Lietuvos baldininkystės tyrimai fragmentiški, daugiausia dėmesio skiriama unikaliam, meniniam dizainui, jo stilistinei raiškai, baldų kaip interjerų priklausinių analizei. Vertindami tik šiuo požiūriu neaprėpiame viso vaizdo, nes tai tas metas, kai suklestėjo pramoninė gamyba, nulėmusi ir interjerų modernizaciją. Visa tai paskatino pažvelgti į Lietuvos tarpukario baldininkystės istoriją per unikalaus ir pramoninio dizaino prizmę, ieškant šių dviejų krypčių sąsajų ir galimų sąlyčio taškų.

Prieš pradėdant tyrimą kilo tikrai daug klausimų: kokios pasaulinės tendencijos prigijo lietuviškuose balduose, kur ir kokie veikė fabrikai, kokius baldus jie gamino, kas kūrė gaminių dizainą? Taip pat įdomu sužinoti, kaip funkcionavo švietimo tinklas, ar jis buvo orientuotas į bendradarbiavimą su pramone? Kaip baldų gamintojai reklamuodavo ir realizuodavo savo produkciją? Kokio dizaino baldai buvo populiarinami per parodas?

Šie probleminiai klausimai svarstyti žvelgiant ir į didžiąją tarpukario laikotarpio dalį aneksuotą ir Lenkijai priklausiusį Vilnių. Tarpukario Vilnius dėl susiklosčiusių politinių aplinkybių retai figūruoja šiandienos dailėtyrinėje mokslinėje apyvartoje, tačiau šioje disertacijoje, siekiant aktualizuoti vilnietišką baldų paveldą kaip reikšmingą mieste gyvenusių ir čia kūrusių asmenų palikimą, yra įtrauktas į tyrimų lauką. Tad darbe pirmą kartą kompleksiskai atliktas 1918–1940 m. Lietuvos ir Vilniaus baldininkystės raidos tyrimas.

Ginamieji teiginiai

- Unikalūs ir pramoninis baldų dizainas buvo du atskiri blokai, bendradarbiavę ne nuolat, o tik pavieniais, retais atvejais.
- Nepaisant ryškaus baldų dizaino modernėjimo XX a. 4-ajame dešimtmetyje, menininkai ir architektai tiek Vilniuje, tiek Lietuvoje, lyginant su Vakarų Europa, atrodė esą konservatyvių pažiūrų ir kūrė vienetinius baldus šalies elitui bei pagal valstybinius užsakymus.
- Amatų mokyklos įnešė reikšmingą indėlį į baldininkystės plėtotę kaip vienintelės baldų dizainerio profesijos rengėjos, o būdamos aktyvios baldų rinkos dalyvės savo produkcija atliepė ir populiarino to meto vėlyvojo *art deco* madas.
- Dauguma baldų fabrikų ir dirbtuvių nesinaudojo profesionalių menininkų paslaugomis, baldus gamino remdamiesi užsienio baldų katalogais ir žurnalais, o tai lėmė tipinių baldų panašumą į Vakarų masinį dizainą.
- Parodos ir mugės buvo svarbi erdvė baldų komerciniam pristatymui ir meninių idėjų raiškai. Lietuviškose parodose ir šalies užsienio prisistatymuose vyravo valdžios propaguojamas tautinis stilius, o vilnietiskose – sekimas tradicijų tąsa – istorizmas.

Disertacijos tyrimo objektas ir jo atrankos kriterijai

Disertacijos tyrimų objektas yra Lietuvos baldininkystė 1918–1940 metais. Tyrimo laukas platus, nes apima baldų fabrikų, dirbtuvių, amatų mokyklų ir privačių asmenų baldų projektavimą, gamybą ir dirbinių sklaidą.

Disertacijoje baldų ir jų projektų pavyzdžių analizė atliekama pasirenkant būdingumo ir unikalumo kriterijus. Šitokia atranka taikoma motyvuojant tuo, kad būdingumo kriterijų atitinkantys objektai geriausiai atskleidžia vyravusias konkretaus laikmečio dizaino tendencijas, o unikalumo kriterijumi pasižymintys baldai tampa svarbūs kaip menine verte išsiskiriantys pavyzdžiai. Mums rūpimi tarpukario gaminiai buvo itin retai signuojami, todėl atributuoti jų gamintojus bei tikslią sukūrimo datą dažnai yra tiesiog neįmanoma. Tad siekiant iliustruoti svarbius teiginius, dažnai aptariama ir nežinomų gamintojų produkcija Lietuvos ir užsienio bibliotekose, archyvuose, taip pat privačių asmenų kolekcijose saugomi baldų projektai, istorinės interjerų ir baldų fotografijos, reklaminiai skelbimai.

Tyrimo analizuojami tik pasaulietiniams interjerams skirti baldai – į tyrimų lauką nepatenka sakralinių pastatų specializuota įranga. Bažnytiniai baldai neįtraukiami dėl savo specifškumo, dažniausiai tai konkreto interjero priklausiniai ir jų analizė, atsietą nuo interjero, būtų netikslinga. Tyrimo sąmoningai neanalizuojami ir etniniai baldai. Tarpukariu provincijoje sparčiai plito

fabrikinė produkcija, tad valstiečių ir miestiečių butis vis labiau niveliavosi. Nedidelė dalis kaimo meistrų, kurie savo gamybos balduose vis dar tęsė etninę tradiciją, manoma, yra etnologijos objektas ir į šį tyrimą nepatenka.

Tyrimo tikslas

Tyrimo tikslas – ištirti Lietuvos 1918–1940 m. baldininkystės raidą, apimant unikalaus ir pramoninio dizaino baldų projektavimą, gamybą ir sklaidą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti tarpukario baldų dizaino stilistinę slinktį nuo tradicijų sekos link modernumo.
2. Analizuojant unikalaus dizaino pavyzdžius, atskleisti baldų dizaino inovacijas gyvenamuosiuose interjeruose ir tendencijas viešosiose erdvėse.
3. Įvertinti amatų mokyklų baldžių specialybės veiklos modelį ir išsamiai pristatyti Vilniaus SBU Dailės fakulteto interjero projektavimo ir dekoravimo discipliną.
4. Išryškinti Lietuvos miestus – baldininkystės centrus, aptarti žymesnius jų baldų gamintojus ir Vilniaus baldžių kooperatyvus.
5. Nustatyti vyravusias baldų kainas, populiariausius jų pardavimo modelius ir reklamų tendencijas.
6. Atskleisti baldų sklaidos mastą ir ypatumus Lietuvos, Vilniaus ir užsienio parodose ir mugėse.

Chronologinės tyrimo ribos

Chronologinės tyrimo ribos apibrėžiamos Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nuo valstybingumo sukūrimo po Pirmojo pasaulinio karo 1918 m. vasario 16 d. iki 1940 m. birželio 15 d. TSRS okupacijos. Tyrimo pradžia pasirinkta istoriografijoje įprasti 1918 metai, kaip žymintys lūžio tašką, kuomet Lietuva sukūrė savarankišką valstybę. Įgijus valstybingumą, šalyje siekta kurti naują identitetą, kiek galima labiau atsiribojant nuo carinio laikotarpio kaip svetimo. Lietuva atsivėrė pasauliui, plito Europinės dizaino mados, suaktyvėjo tarptautiniai ryšiai. Būtent tuomet išryškėjo menininkų-dizainerių vaidmuo baldininkystės plėtotėje, tuo pačiu metu sustiprėjo ir išsiplėtė pramoninė gamyba. Tiriamojo laikotarpio pabaiga sietina su Lietuvą užklupusiu Antruoju pasauliniu karu ir Lietuvos valstybingumo panaikinimu. Karas ir okupacija suardė ryšius su ideologiškai priešingu tarpukario laikotarpiu, ir nors baldų stilistika po karo (5-ajame dešimtmetyje) buvo tęsiama, tačiau iš esmės pakito baldų projektavimo ir gaminimo situacija.

Topografinės tyrimo ribos

Po ilgų Carinės Rusijos imperijoje praleistų metų Lietuvos siekis atkurti valstybę susidūrė su rimtu iššūkiu – teritoriniu Lietuvos valstybės ribų nustatymu. Kauno gubernijoje judėjimas už tautinį valstybingumą nekėlė abejonių, tačiau Vilnius, kuris besąlygiškai įėjo į Lietuvos tautinės valstybės kūrimo koncepciją, taip pat buvo ir lenkų teritorinių pretenzijų zona. Ši etniškai mišri teritorija¹, vadinamasis Vilniaus kraštas po 1919–1922 m. kilusio konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos atiteko pastarajai. Lietuva Vilnių prisijungė tik tarpukario pabaigoje, 1939 m. rudenį. Taigi, nors pagal apsibrėžtas chronologines ribas Vilnius patenka į tyrimų lauką, beveik visą Pirmosios Respublikos gyvavimo laikotarpį miestas nepriklausė Lietuvai. Tokia padėtis lėmė tai, kad Lietuvos menotyros akademiniuose tyrimuose tarpukario Vilnius dažnai ignoruojamas. Reikia pabrėžti, kad Lenkijos mokslininkai taip pat Vilniaus baldininkystei beveik nėra skyrę dėmesio. Tai galima aiškinti tuo, kad miestas tarpukariu buvo provincija, kuri stipria baldų pramone negarsėjo. Dėl to tarpukario Vilniaus baldų gamybos ir paveldo klausimai atsidūrė „niekieno žemėje“, kurią norėjosi bent jau pradėti pažinti. Tokį, atrodytų, „disonuojantį“ topografinį pasirinkimą įtraukti Vilnių į tyrimų lauką galima nesunkiai paaiškinti. Istorikas Alvydas Nikžentaitis, analizuodamas Vilniaus atminties kultūrą, akcentuoja miesto daugiakultūriškumą ir teigia, kad „miestas gali būti suvokiamas ne vien per nacionalinį, bet ir per ponacionalinį pjūvį“². Laikantis nuomonės, kad „svetimumo“ priskyrimas paveldui ir jo apleidimas yra paveldo pasmerkimas, kurį galima prilyginti pasyviai vandalizmo aktui³, nuostata stigmatizuoti tarpukario Vilniaus baldininkystės paveldą kaip „svetimą“ priskiriant jį tik vienai lenkų etninei grupei atrodo beatodairiškai siauras.

Įtraukti Vilnių paskatino ir tai, kad per 1944–1947 m. vykusią gyventojų repatriaciją iš Vilniaus krašto į Lenkiją persikėlė per 171 tūkstantį gyventojų, tačiau baldų išsivežimas buvo labai apribotas. Siekdami išvengti nuostolių žmonės juos masiškai pardavinėjo⁴, todėl to meto baldų rinka dėl didelės pasiūlos buvo užpildyta pigiais Vilniuje gamintais baldais. Ši situacija, manoma, prisidėjo prie tarpukario Vilniuje gamintų baldų paplitimo visoje pokario Lietuvoje. Taigi, į Vilnių žvelgiama kaip į aneksuotą Lietuvos teritoriją, kuri yra svarbi tiriant šiandien Lietuvoje esantį baldų paveldą.

¹ Vilniaus miesto gyventojų demografinę raidą analizavusi Vitalija Stravinskienė teigia, kad vienintelio 1931 m. Vilniaus gyventojų surašymo duomenys, pagal kuriuos didžiąją dalį gyventojų sudarė lenkų tautybės asmenys, dėl Lenkijos valdžios vykdytų represijų ne lenkų atžvilgių yra netikslūs; plačiau žiūrėti: Vitalija Stravinskienė, „Vilniaus miesto gyventojai 1920–1939 metais“, in: *Sostinė kaip tapatumo simbolis: Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*, sud.: Alma Lapinskienė, Viktorija Šeina, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 41–51.

² Alvydas Nikžentaitis, „Vilnius kaip simbolinė keturių tautų sostinė“, in: *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*: straipsnių rinkinys, sudarytojas Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 227.

³ Aleida Assmann cit. P. Fisher, „Miesto atmintis“, in: *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*, sud. A. Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 24.

⁴ Vitalija Stravinskienė, „Gyventojų repatriacija iš Lietuvos į Lenkiją 1944–1947 m.: turto ir materialinių vertybių išsigabenimo klausimai“, in: *Lituanistika*, 2008, t. 54, Nr. 4, p. 17–30.

Vis dėlto dėl bendrai menkų tarpukario Vilniaus amatų, pramonės ir taikomojo meno tyrimų tarpukario vilniečių repatriacijos į Lenkiją, fragmentiškų ir negausių pirminių šaltinių, Vilniaus baldininkystės tyrimai nėra lygiaverčiai, palyginti su Lietuvos. Atsižvelgiant į disertacijos parengimui skirtą laiką, šiame tyrimų etape susitelkiama į Vilniaus baldų projektuotojų ir gamintojų bei jų susivienijimų veiklos specifiką, jų produkcijos sklaidą parodose, baldų stilistinę raišką, netyrinėjant platesnių Lenkijos politinių, ekonominių ir sociokultūrinių kontekstų ir jų įtakų. Taip pat svarbu pabrėžti, kad dėl tų pačių priežasčių disertacijoje gilinamasi tik į Vilniaus miesto, bet ne į visos Vilniaus vaivadijos baldininkystę.

Kita taip pat problemiška teritorija – Klaipėdos kraštas. Vokietijai priklausiusi Klaipėdos teritorija, pagal Versalio taikos sutartį iš Vokietijos atimta ir 1924 m. Ambasadorių tarybos sprendimu perduota Lietuvai kaip autonominis vienetas. Nors šiuo atžvilgiu istorinės aplinkybės Lietuvai buvo kur kas palankesnės – miestas Lietuvos teritorijoje išbuvo iki 1939 m., tačiau stipri vokiečių bendruomenė per visą tarpukario laikotarpį lėmė vokiškos kultūros tęstinumą. Nepaisant to, laikantis tos pačios nuostatos kaip ir Vilniaus atžvilgiu netaikyti „savo“ ir „svetimo“ dichotomijos, Klaipėda taip pat įtraukiama į disertaciją. Taigi, siekiant išvengti šių miestų marginalizacijos, disertacijoje pasirinkta tyrimo topografinės ribos apibrėžti pagal šiandieninę Lietuvos teritoriją.

Svarbiausios sąvokos

Baldžius – tarpukariu baldžiaus sąvoka buvo retai vartojama, dažniausiai šaltiniuose baldų gamintojai vadinami staliais. Visgi siekiant tyrime išvengti neaiškumo ir atsižvelgiant į kontekstą, kad staliais įvardijami asmenys, kurių specializacija – baldų gamyba, darbe vartojama baldžiaus sąvoka. Lenkiškas terminas *stolarz* taip pat verčiamas kaip baldžius.

Unikaliu baldų dizainu darbe laikomas vienetinis menininkų ar architektų suprojektuotas dizainas, kuris nebuvo tiražuojamas.

Pramoniniu baldų dizainu laikomas baldų įgyvendinimas serijiniu gamybos būdu.

Modernizmas vartojamas apibūdinti XX a. 3 ir 4 dešimtmečių architektūros ir dizaino stilių ir taikomas kaip sinonimas funkcionalizmui, tarptautiniam stiliui. Sąvoka **modernus dizainas** vartojama platesne prasme apibūdinti tai, kas aptariamuoju laikotarpiu buvo laikoma aktualu, madinga.

Metodologija

Tyrimo problematika ir išsikelti uždaviniai padiktavo teoriniu tyrimo pagrindu pasirinkti socialinės dailėtyros metodologijos prieigą. Disertacijos tyrime pabrėžiami užsakovo, projektuotojo,

gamintojo vaidmenys, jų santykių specifika. Taip pat atsižvelgiama į socialinį ir ypač ekonominį šalies pramonės ir amatų raidos kontekstą, jų įtaką ir poveikį baldininkystės plėtotei. Tiesa, Vilniaus atveju dėl priklausomybės Lenkijai ir visai kitos politinės, ekonominės situacijos kontekstiniai tyrimai taikomi su išlygomis, koncentruojantis į baldų gamintojų išaiškinimą ir baldų stiliaus analizes.

Disertacijoje taip pat taikomi menotyroje įprasti formaliosios analizės, ikonologinis-ikonografinis metodai, kurie pasitarnavo nustatant baldų stilistiką ir tipologiją. Rašant apie itin mažai tyrinėtą Lietuvos ir Vilniaus baldų pramonę, taikomas istorinis-rekonstrukcinis metodas. Lyginamoji analizė taikoma siekiant atskleisti bendrumus ir skirtumus tarp Lietuvos-Vilniaus-Lenkijos, Lietuvos-Europos baldininkysčių.

Darbo naujumas ir reikšmė

Ši disertacija – pirmasis mokslinis darbas, aprėpiantis tiek teminiu, tiek ir topografiniu aspektais plačią tarpukario baldininkystės raidą. Tikslas – į tarpukario baldininkystę pažvelgti ne tik autorinio, bet ir pramoninio baldų dizaino rakursu, ieškant šių sričių sąveikos taškų – taip pat naujas ir aktualus, padedantis mažinti Lietuvos dizaino istorijos baltas dėmes ir įsilieti į panašių tarptautinių tyrimų kontekstą.

Surinkta itin gausi, daugeliu atvejų iki šiol nežinota, faktografinė ir ikonografinė medžiaga pateikia išsamų tarpukario meninės ir pramoninės baldininkystės raidos vaizdą, iš užmaršties ištraukia dizaino kūrėjų ieškojimus, gamintojų vardus ar jų produkciją. Atlikti darbai svarbūs nustatant baldų stilių, atribucijos procese. Tikėtina, kad išsamaus istorinio baldininkystės raidos proceso nušvietimas sustiprins baldų paveldo, ypač pramoninio, vertę ir prisidės prie šiandien vis aktualesniu tampančio tarpukario Lietuvos dizaino tapatybės atskleidimo ir įtvirtinimo.

Šaltiniai ir literatūra

Kai kurie tyrimai yra probleminiai dėl istoriografinio skurdumo, o autorinių ir pramoninių baldų tarpukariu įvertinimas nėra itin paprastas, nes reikalauja daugelio įvairių dokumentų, tiek rašytinių, tiek ir vaizdinių peržiūrėjimo ir kritiško įvertinimo.

Rengiant disertaciją svarbiausia tyrimo medžiaga buvo aptariamojo laikotarpio **daiktiniai šaltiniai** – baldai. Tenka konstatuoti, kad muziejų fonduose negausiai saugomi tarpukariu gaminti baldai dažnai yra fiziškai sunkiai prieinami dėl eksponatų sancaupų. Taupant vietą fonduose baldai neretai būna išardyti, o inventoriaus knygų įrašai labai abstraktūs ir be fotografijų. Todėl baldų pavyzdžių paieškos vyko ne tik muziejuose, bet ir visuomeniniuose interjeruose bei privačių savininkų namuose. Šią šaltinių grupę papildė ir išplečia bei atribucijos klausimu tikslina **vaizdiniai**

Šaltiniai. Tai baldų ir interjerų fotografijos, piešiniai, projektai. Ši šaltinių grupė nėra gausi, nes baldai itin retai kada buvo specialiai fotografuojami. Kaip papildoma vaizdinė medžiaga disertacijoje pateikiamos fotografijos su baldų dirbtuvių vaizdais, leidusios susidaryti įspūdį apie darbo sąlygas, naudotą techniką. Vaizdinė medžiaga išsibarsčiusi muziejų fonduose, bibliotekų retų spaudinių skyriuose, archyvų saugyklose. Atskirai minėtini Šiaulių Aušros muziejui priklausantis Gerardo Bagdonavičiaus fondas, kuriame saugomas itin gausus menininko baldų piešinių palikimas; Lietuvos literatūros ir meno archyve (toliau – LLMA) išskirtini architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio (LLMA, f. 81), baldų dizainerio Jono Prapuolenio dokumentai (LLMA, f. 338), kuriuose esama tyrimui vertingos ikonografinės baldų ir jų projektų medžiagos. Analizuojant dizaino inovacijas taip pat panaudotos fotografijos iš menininko sūnaus Bangučio Prapuolenio asmeninio archyvo. Verta paminėti nepublikuotą etnologo Antano Daniliausko archyvinę vaizdinę medžiagą, (Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius (LII RS), kuri atspindi laikotarpio baldų madų kaitą. Dalis vaizdinės medžiagos rasta tarpukario periodikoje. Greta tuometinės Lietuvos Respublikos baldininkystės plėtojant ir Vilniaus miesto tyrimą vertingos ikonografijos suteikia Lenkijos valstybinio skaitmeninio archyvo internetinėje fototekeje⁵ bei Lenkijos Naujųjų aktų archyvo fonduose saugomos fotografijos. Lyginamajai analizei naudoti įvairiose Lenkijos bibliotekose ir Prahos Taikomojo meno muziejaus bibliotekoje saugomi baldų projektų katalogai, žurnalų iliustracijos.

Rašytinius šaltinius galima suskirstyti į keletą grupių:

Pirmoji ir didžiausia dalis – tai tarpukario periodika. Disertacijai aktualiausia specializuota Lietuvoje, Vilniuje ir kitose Lenkijos miestuose leista spauda, išsiskirianti analitiniais straipsniais, dizaino madų atspindėjimu ir kryptingu jų formavimu. Tuo tikslu peržiūrėta: *Amatininkas* (1934–1940), *Mūsų meisteris* (1932), *Verslas* (1932–1940), *Lietuvos ūkis ir rinka* (1930–1932), *Prekyba* (1936–1939), *Vilniaus prekybininkas ir amatininkas* (1933–1939), *Baldžiaus padėjėjas* (1927–1932), *Architektūra ir statyba* (1923–1939).

Reklaminių skelbimų, žinučių apie parodas, pastatytus reprezentacinius pastatus ir jų interjerų baldus, Lietuvos prekybos ir pramonės būklę, amatų mokyklų veiklą, taip pat namų ruošos ir kambarių įrengimo klausimams skirtų tekstų randame didžiuosiuose šalies dienraščiuose – *Lietuvos aide* (1928–1940) ir *Lietuvos žiniose* (1922–1940) bei įvairaus pobūdžio valstybiniuose ir regioniniuose žurnaluose, laikraščiuose, proginiuose leidiniuose. Renkant informaciją apie baldų fabrikus ir dirbtuves, studijuoti kalendoriai, adresų ir telefonų knygos, įvairūs žinynai, metraščiai, specializuoti reklaminiai leidiniai, parodų katalogai. Pastarieji nepamainomu šaltiniu tapo

⁵ <<https://audiovis.nac.gov.pl/>>.

rekonstruojant Vilniaus ir Lietuvos parodų, kuriose buvo eksponuojami baldai, istoriją. Naudingos tiek istoriografiniu, tiek ikonografiniu požiūriu lyginamosios informacijos rasta vokiškuose (*Forma, Naujasis Frankfurtas*) ir čekiškuose (*Baldžiaus menas, Butas ir menas, Mūsų butas*) architektūros ir dizaino žurnaluose, taip pat baldų ir interjerų kataloguose⁶.

Antrąją rašytinių šaltinių grupę sudaro **archyvuose saugomi dokumentai**. Rašant apie amatų mokyklų veiklą, medžiaga rinkta Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Švietimo ministerijos specialiojo mokslo departamento bylose (f. 391, ap. 5). Vilniaus Stepono Batoro universiteto interjero projektavimo ir dekoravimo disciplinos tyrimui aktualių dokumentų rasta LCVA Vilniaus Stepono Batoro universiteto fonduose (LCVA, f. 175, ap. 1(I)A; ap. 1 (I Bb)). Analizuojant veikusias baldų gamybos įmones, skurdi jų dokumentacija rinkta LCVA Finansų ministerijos pramonės ir prekybos departamento fonde (f. 388, ap. 1; 3), Mokesčių departamento fonde (f. 927) bei Kauno apskrities archyvo (toliau – KAA) Kauno (f. 209) ir Kauno apskrities mokesčių inspekcijos (f. 210) fondų bylose. Medžiagos apie autorinių baldų projektavimą ir jų įgyvendinimą ieškota įvairių pastatų projektiniuose dokumentuose, kurie, deja, yra išblaškyti po įvairius fondus (pvz., LCVA, f. 1622 – Statybos ir sauskelių komisijos fondas; LCVA, f. 6 – Lietuvos karininkų ramovės fondas, taip pat suteikiantis ir svarios ikonografinės medžiagos; LCVA, f. 987 – Prekybos, pramonės ir amatų rūmų fondas, etc.). Informacija apie Vilniaus baldų kooperatyvus rinkta Varšuvos Naujųjų aktų archyve saugomose Vilniaus baldų kooperatyvų veiklos dokumentacijos bylose. Atskirai minėtini LLMA archyve saugomi Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės (f. 397 ap. 1) radijo paskaitų tekstai, kuriuose rasta namų ir butų interjerų įrangos tendencijų aprašų. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje rinkta informacija apie Lietuvos dalyvavimą pasaulinėje Paryžiaus parodoje (LMAVB RS, f. 242-12).

Archyvinę informaciją papildoma trečia, negausi rašytinių šaltinių grupė – **tarpukario istoriografija**. Jakovo Etingerio ir Martyno Liutermozos, Domo Gruodžio, Kazio Sruogos atlikti Lietuvos pramonės ir amatų veiklos tyrimai⁷ kartu su spaudoje publikuotais tekstaais padėjo įvertinti baldų gamybos situaciją bendrame šalies ūkio kontekste. Architekto Vlodo Švipo knygoje *Miesto gyvenamieji namai*⁸ daug dėmesio skiriama Vokietijos modernistinių interjerų ir baldų refleksijai. Autorius knygoje išsako ir savo nuomonę apie to meto Lietuvos baldininkystės situaciją ir kaip būtų galima padėti pagerinti. Disertacijai aktualių duomenų apie Vilniaus pastatų sanitarinę būklę, miestiečių gyvenimo sąlygas butuose rasta SBU universiteto medicinos fakulteto higienos katedros

⁶ *Architekt Václav Žalud*, Praha II., Purkyňova 5., [S.l.], [s.n.], C18356; K. Vepřek, V. Žalud, *Soudobý nábytek*, Praha: Soudobý nábytek, 1932, B6688/1; *Meblostyl: czasopismo ilustrowane poświęcone architekturze wnętrz, oraz sprawom zawodowym stolarzy, meblarzy i zawodów pokrewnych*, red., Paśławski, Michał, Kraków: Powściągliwość i Praca, 1934–1936.

⁷ Jakovas Etingerys, Martynas Liutermoza, *Lietuvos pramonė*, Kaunas, 1923; Domas Gruodis, *Lietuvos pramonė ir jos gamyba*, Kaunas, 1930; Kazys Sruoga, *Amatų klausimas Lietuvoje*, Kaunas: [Socialinių ir politinių mokslų inst.], 1936.

⁸ Vladas Švipas, *Miesto gyvenamieji namai: jiems statomi reikalavimai ir jų projektavimas*, Kaunas: [s.l.], 1933.

mokslininkų tyrimuose⁹. Lietuviškuosius tarpukario amžininkų darbus papildė užsienio autorių tekstai, leidžiantys pajusti aptariamojo laikotarpio dizaino tendencijų pulsą¹⁰.

Literatūros apžvalga

Šia tema itin negausioje sovietinėje istoriografijoje išskirtini A. Daniliausko kraštotyros tyrimai¹¹, kuriuose aptariami baldų apstatymai skirtingų socialinių grupių namuose. 1986 m. tuometinis LTSR istorijos ir etnografijos muziejus (db. Nacionalinis muziejus) išleido Onos Mažeikienės sudarytą baldų katalogą iš muziejuje saugomų XVII–XX a. I p. baldų¹². Didžiausią kataloge pristatomų eksponatų dalį sudaro liaudies ir XIX a. dirbiniai, o ir autorės pateikta baldų stilių apžvalga baigiama modernu. Nepaisant to, katalogas naudingas dėl pateikiamų inventorinių aprašų. Iki šiol aktualus Klemenso Čerbulėno 1970 m. sudarytas J. Prapuolenio darbų fotoalbumas su aprašais, menotyrininko įžvalgomis¹³. Knyga papildo ir patikslina nepublikuotus K. Čerbulėno užrašus, kurie šiuo metu saugomi asmeniniame B. Prapuolenio archyve.

Kokybiškai naujų darbų pagausėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Visų pirma minėtini Lijanos Šatavičiūtės-Natalevičienės darbai tarpukario dizaino ir amatų temomis. Nors konkrečiai baldininkystė netyrinėta, tačiau L. Šatavičiūtės-Natalevičienės moksliniuose straipsniuose, skirtuose interjerų modernizacijai, tautiniam stiliui, Lietuvos ir tarptautinėms parodoms, XX a. pirmosios pusės Vilniaus dailiesiems amatams, menininkų veiklai dailiųjų amatų sąjūdyje¹⁴, pateiktas platus

⁹ Kasper Rymaszewski, *Sanitarne opisanie m. Wilna*, Wilno: Pogoń, 1928; Wacław Bądryński, *Mieszkania dozorców domowych w Wilnie w roku 1928*, Wilno: Pogoń, 1928.

¹⁰ Karel Tiege, *The minimum dwelling*. Translated and introduced by Eric Dluhosch. Originally published as *Nejmenši byt* by Václav Petr, Prague, 1932, Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 2002; Ferdinand Kramer, „Individuelle oder typisierte Möbel“, in: *Das Neue Frankfurt: internationale Monatsschrift für die Probleme kultureller Neugestaltung*, 1928, Nr. 1, p. 8–11; Schuster Franz, *Ein Möbelbuch: ein Beitrag zum Problem des Zeitgemässen Möbels*, Frankfurt am Main: Englert und Schlosser, 1932. Christine Frederick, „Scientific management in the home“, Chicago: American school of home economics, 1923.

¹¹ Antanas Daniliauskas, „Kauno proletarų butai XIX a. pabaigoje – XX a.“, in: *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija, t. 1 (29), 1969, p. 131–146; Antanas Daniliauskas, *Šiaurės Rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra*, Vilnius, 1970.

¹² Ona Mažeikienė, *XVII–XX a. I p. baldai*: Katalogas. LTSR istorijos ir etnografijos muziejaus leidinys, Vilnius, 1986.

¹³ Klemensas Čerbulėnas, *Jonas Prapuolenis*, Vilnius: Vaga, 1970.

¹⁴ Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė, „Dailė žemės ūkio parodose XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje“, in: *Menotyra*, 2001, Nr. 4(25), p. 23–28; Lijana Šatavičiūtė, „Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 217–235;

Lijana Šatavičiūtė, „Jono Prapuolenio dirbtuvės veikla 1932–1934 metais“, in: *Menotyra*, Vilnius, 2000, Nr. 4(21), p. 33–39; Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė, „Lietuvos taikomoji dailė tarptautinėse tarpukario parodose (1937–1939)“, in: *Kultūrologija*, t. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius, 2002, p. 291–317; Lijana Šatavičiūtė, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailiųjų amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn.15: *Asmenybė: menas, istorija, dabartis*, sudarytoja Rasa Vasinauskienė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2007, p. 244–272.; Lijana Šatavičiūtė, *Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo*, in: *Menotyra*, Vilnius, 2011, Nr. 4(18), p. 275–290;

Lijana Šatavičiūtė, „Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose“, in: *Menotyra*, Vilnius, 2007, Nr. 2(14), p. 20–31; Lijana Šatavičiūtė, „Vilniaus dailieji amatai XX a. pirmojoje pusėje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, Vilnius: 2010, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdis*, sudarytoja Rūta Janonienė, p. 169–189.

taikomojo meno kontekstas, daug vertingos faktografinės informacijos bei naudingų išvalgų. Svarbiu atspirties tašku tapo Giedrės Jankevičiūtės tyrimai, skirti lietuviškojo *art deco*, amatų švietimo temoms, tarpukario valstybės politikos įtakos atskleidimui, meno raidai, menininkų kūrybos daugialypiškumo problemoms, tarpukario interjerams¹⁵.

Tarpukariu architektai projektuodavo ne tik pastatus bet ir jų baldus, modernizmo koncepciją taikė baldų dizaine. Tad moderniosios baldininkystės istorija neatsiejama nuo architektūros istorijos. Disertacijoje naudotasi architektūrologų darbais, kuriuose aptariami tyrimui aktualūs klausimai, susiję su miestų modernėjimu¹⁶. Dėl tarpdiscipliniškumo išskirtina Marijos Drėmaitės monografija apie tarpukario Lietuvos pramonės architektūrą *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m*¹⁷. Į tyrimą nėra įtraukta baldų pramonė, tačiau nepaisant to, knyga padėjo susidaryti bendrą šalies pramonės vaizdą modernizacijos kontekste. Be to, M. Drėmaitės knygoje nagrinėjami industrializacijos procesai, kurie disertacijos kontekstui vėlgi yra aktualūs. Epizodiškai panaudota informacija rasta 1918–1940 m. Lietuvos ūkį, pramonę ir bendrai socialinę-ekonominę situaciją aptariančiuose veikaluose¹⁸.

Baldai – svarbi interjerų dalis, tad disertacijai pravartūs Linos Preišegalavičienės tyrimai, sugulę į 2016 m. išleistą monografiją apie tarpukario Lietuvos interjerus. Knygoje baldai aptariami savitai juos suskirstant pagal stilius, daug dėmesio skiriama unikaliam baldų dizainui ir Kauno

¹⁵ Giedrė Jankevičiūtė, „Art deco ir Lietuva“, in: *Krantai*, 1991, Nr. 6, p. 48–55; Giedrė Jankevičiūtė, *Art deco Lietuvoje. Parodos katalogas*, Kaunas: NČDM, 1998; Giedrė Jankevičiūtė, „Dailės švietimas ir amatų ugdymo sąjūdis Lietuvos respublikoje“ in: *Kultūrologija*. 9 knyga: *Lietuvos menas permainų laikais*, sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 25–27; Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos Respublikos stipendininkai užsienio šalių dailės mokyklose 1918–1940“, in: *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 2. Vilnius, 1996, p. 289–302; Giedrė Jankevičiūtė, „Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje“ in: *XX amžiaus pradžios Vilnius: modernėjančios kultūros židinys*, sudarytoja Laima Laučkaitė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 113–121; Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2003; Giedrė Jankevičiūtė, „Neoromantinės pasaulėžiūros atspindžiai ir požūris į dvarų tarpukario Lietuvoje“, in: *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusę: straipsnių rinkinys*, sudarytojai Giedrė Jankevičiūtė, Dangiras Mačiulis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, 2005, p. 107–118.

¹⁶ Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balbierienė, Arvydas Pakštalis, Vaidas Petrulis, Kastytis Rudokas, *Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė*: Mokslo monografija, Kaunas: Technologija, 2015; Jolita Kančienė, Jonas Minkevičius, *Architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993; Jolita Kančienė, „Racionalizmas Kauno tarpukario laikotarpio gyvenamuosiuose namuose (1918–1940)“, in: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, t. 9, 1988, p. 106–122; Vaidas Petrulis, „Architektūros politikos apraiškos Lietuvos tarpukario (1918–1940 m.) periodikoje: tarp reprezentacijos ir socialinio teisingumo“, in: *Urbanistika ir architektūra*. 2009, t. 33, Nr. 2, p. 126–134; Vaidas Petrulis, „Modernistinės estetikos apraiškos tarpukario Lietuvos architektūrinėje mintyje“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2010, t. 34, Nr. 5, p. 262–269.

¹⁷ Marija Drėmaitė, *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.*, Vilnius: Lapas, 2016.

¹⁸ Domas Cesevičius, „Lietuvos ekonominė politika 1918–1940“ (1968), in: *Domas Cesevičius*, sudarytojas Vincentas Lukoševičius, Mečislovas Treinys, Vilnius: Margi raštai, 1995; Kazimieras Meškauskas, Vytautas Puronas, Michalina Meškauskienė, Juozas Jurginas, *Lietuvos pramonė iki socialistinių laikotarpių*, Vilnius: Mintis, 1976; Regina Žepkaitė, *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*, Vilnius: Mokslas, 1990; *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*, sudarytojai: Vladas Sirutavičius, Darius Staliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2006; *Nauji požūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį*, sudarytojai Silva Pocyte, Vasilijus Safronovas, Acta Historica Universitatis Klaipedensis. [T.] 17, 2008; Julius Žukas, Vasilijus Safronovas, Rolanda Lukoševičienė, *Klaipėdos pramonės ir verslo istorija*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2012; Gediminas Vaskela, *Tautiniai aspektai Lietuvos ūkio politikoje 1919–1940 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014.

aukštuomenės interjerų baldams. Pateiktos nuorodos į šaltinius taip pat paspartino tyrimo medžiagos rinkimą¹⁹. Aktualūs ir vertingi disertacijai ir kiti tyrėjos darbai skirti architektui Vladimirui Dubeneckui²⁰, Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus istorijai²¹. Analizuojant unikalų baldų dizainą, naudingi buvo G. Jankevičiūtės, M. Drėmaitės ir V. Petrulio tekstai iš leidinio *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940*²², kuriame supažindinama su pagrindinėmis interjerų tendencijomis, sociokultūriniame kontekste analizuojami reprezentacinių pastatų interjerai. Vilniaus amatų, interjerų, baldininkystės istorinio konteksto suvokimą praplėtė Dalios Klajumienės monografija, skirta XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios Vilniaus gyvenamųjų namų interjero elementams²³, Jolitos Mulevičiūtės prieškarinio amatininkystės tyrimai²⁴ bei Eglės Bagušinskaitės magistrinis darbas apie baldų gamybą ir importą Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.²⁵

Užsienio literatūroje visų pirma minėtini lenkų mokslininkų darbai, skirti Lenkijos dizainui ir architektūrai, kurie dėl savo konteksto pasitarnavo tyrinėjant Vilniaus baldininkystę. Nepakeičiami lenkų meno istorikės Annos Kostrzyńskos-Miłosz tyrimai apie tarpukario Lenkijos baldininkystę. Ypač pravarti mokslinė monografija *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*²⁶, publikacijos apie Lenkijos *art deco* baldus²⁷. Nors mokslininkė Vilnių mini tik epizodiškai, dėmesį sutelkia į sostinę Varšuvą ir kitus Lenkijos ekonomikos ir kultūros centrus, aptarti baldų projektuotojai ir gamintojai, naujų baldų tipai, jų estetinė išraiška buvo aktualūs tiek vilnietišku baldų analizei, tiek visos Lietuvos tipinių baldų apžvalgos kontekstui. Disertacijoje taip pat remtasi lenkų istoriko Andrzejaus K. Olszewskio mintimis apie *art deco* raidą²⁸, kultūros istoriko Jozefo Poklewskio tyrimais, skirtais SBU dailės fakulteto veiklai. Savo darbuose

¹⁹ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016.

²⁰ Lina Preišegalavičienė, „Tautinė reprezentacija Vladimiro Dubeneckio Steigiamojo Seimo interjere (1924 m.)“, in: *Mokslas – Lietuvos ateitis = Science – future of Lithuania*. Vilnius: Technika. 2011, t. 3, Nr. 3, p. 115–123; Lina Preišegalavičienė, „Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose“, in: *Urbanistika ir architektūra = Town planning and architecture*, 2010, t. 34, Nr. 3, p. 161–172.

²¹ Lina Preišegalavičienė, „Tikrasis modernizmas: Nacionalinio M.K. Čiurlionio dailės muziejaus istoriniam interjerui – 80 metų = True modernism: the 80 years of the historic interior of M.K. Čiurlionis national museum of art“, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2016.

²² *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940*, sud. Marija Drėmaitė, Lapas, 2018.

²³ Dalia Klajumienė, *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoro elementai: nuo klasicizmo iki moderno*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.

²⁴ Jolita Mulevičiūtė, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, Vilnius, 2002, kn. 9.

²⁵ Eglė Bagušinskaitė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.: istorija ir paveldas*. Magistro darbas (vadovė dr. Dalia Klajumienė), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

²⁶ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005.

²⁷ Anna Kostrzyńska-Miłosz, „Geometria w polskich meblach art déco“, in: *Polskie art déco: materiały sesji naukowej pod przewodnictwem prof. Ireny Huml i prof. Anny Sieradzkiej w Muzeum Mazowieckim w Płocku 22 maja 2006 roku*, red. Zbigniew Chlewiński, Płock: Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2006, p. 47–55; Anna Kostrzyńska-Miłosz, „Meble z žurnala. Nieznane meblarskie projekty lat trzydziestych“, in: *Polskie art déco: materiały drugiej sesji naukowej – Meble, ceramika, tkaniny pod przewodnictwem prof. Ireny Huml, prof. Anny Sieradzkiej i prof. Andrzej K. Olszewskiego w Muzeum Mazowieckim w Płocku 10 grudnia 2007 roku*, red. Zbigniew Chlewiński, Płock: Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2007, p. 49–63.

²⁸ Andrzej K. Olszewski „Styl 1937 w świetle krytyki I historii“, in: *Myśl o sztuce. Materiały sesji zorganizowanej z okazji czterdziestolecia istnienia SHS*, Warszawa listopad 1974, Warszawa, 1976.

mokslininkas koncentruojasi į institucinę raidą, tačiau, nepaisant to, straipsniuose rasta vertingos faktinės informacijos, nuorodų į šaltinius²⁹.

Aprašant baldų stilistiką daugiausia informacijos randama apie *art deco* autorinius baldus, juos kūrusias asmenybes. Siekiant plačiau nušviesti šį Lietuvoje populiarių stilių, remtasi Alastairo Duncano studijomis³⁰, Bevio Hillierio ir Stepheno Escritto knyga *Art Deco stilius*³¹. Tuo metu tarpukario modernizmo baldai dažniau aptariami veikaluose, skirtuose dizainerių personalijoms³², Bauhauzo mokyklos veiklai³³. Mažiausiai mokslininkų dėmesio sulaukia tarpukario pramoninis dizainas, todėl svarbiu informacijos šaltiniu tapo Adriano Forty veikalas *Troškimų objektai: dizainas ir visuomenė nuo 1750*³⁴. Taip pat pramoniniai baldai ir juos lydėję socioekonominiai procesai apibendrinami vokiečių architekto ir architektūros istoriko Karlo Mango knygoje skirtoje modernių baldų dizaino raidai³⁵. K. Mangas savo tyrime aprėpia ne tik autorinį, bet ir pramoninį Vokietijos baldų gaminimą, o tai disertacijai buvo itin pravartu. Naudinga estų mokslininko Jūri Kermiko studija apie žymų estų faneros ir baldų fabriką *Lutheri*³⁶, ikoninė yra Jonathano M. Woodhamo knyga *Dvidešimtojo amžiaus dizainas*³⁷.

Darbo struktūra

Tyrimą sudaro įvadas, keturios dėstomosios dalys, kurios suskirstytos į smulkesnius poskyrius ir išvados. Atskirame priede pateikiamas aptariamuoju laikotarpiu veikusių baldų gamintojų sąrašas. Pirmoji dalis yra apžvalginė, skirta tendencijų nuo tradicijų sekos iki modernizmo išryškinimui,

²⁹ Jozef Poklewski, „Menininkų rengimas dailės fakultete tarpukariu“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, Vilnius, 2000, t. 17: *XIX–XX a. Lietuvos dailė. Edukacinis aspektas*, sudarytojas Vidmantas Jankauskas, p. 107–115.; Jozef Poklewski, „Stepono Batoro universiteto dailės fakultetas“, in: *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*, katalogas, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1996.

³⁰ Alastair Duncan, *Art deco: 194 illustrations, 44 in colour*, London: Thames and Hudson, 1988; Alastair Duncan, *Art deco furniture. The french designers*, London: Thames & Hudson, 2003; Alastair Duncan, *American art deco*, New York: Harry N. Abrams, 1986.

³¹ Hillier Bevis, Escritt Stephen, *Art Deco style*, London: Phaidon, 2003.

³² Ludewig Manfred, Magdalena Droste, *Marcel Breuer design*, Köln: Taschen, 1992; Robin Krause, „Marcel Breuer's early tubular steel furniture: on furnishing the Bauhaus building“, in: *The Dessau Bauhaus Building: 1926-1999*, sud. Margret Kentgens-Craig, Birkhäuser: Bauhaus Dessau Foundation, 1998; Kevin Davies, „Finmar and the Furniture of the Future: the Sale of Alvar Aalto's Plywood Furniture in the UK“, 1934–1939, in: *Journal of the design*, Vol 11, No. 2, 1998. p.145–156; Martha Deese, „Gerald Summers and Makers of Simple Furniture“, in: *Journal of Design History*, 1992, t. 5, Nr. 3, p. 183–205; Wilk Christopher, *Marcel Breuer furniture and interiors*, New York: MOMA, 1981.

³³ Magdalena Droste, *Bauhaus: 1919–1933*, Köln; London: Taschen, 2002; *Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, sud., Jeffrey Saletnik, Robin Schuldenfrei, Routledge, 2009.

³⁴ Adrian Forty, *Objects of desire: design and society since 1750*, London: Thames and Hudson, 1986, p. 439. Pekka Korvenmaa, „Modernism in Finnish Furniture Design and Production“, in: *DOCOMOMO Journal* 46: *Designing Modern Life*, 2012/1, p. 33. Sigfried Giedion, *Space, time and architecture: the growth of a new tradition*, Cambridge [Mass.]: Harvard Univ. Press, 1952; Peter Gossel, Gabriele Leuthäuser, *Architecture in the twentieth century*, Köln: Benedikt Taschen, 1991. Kenneth Frampton, *Modern architecture: a critical history*, London: Thames & Hudson, 2007.

³⁵ Karl Mang, *History of modern furniture*, New York: Harry N. Abrams, 1979.

³⁶ Jüri Kermik, *Lutheri vabrik: vineer ja mööbel: 1877–1940 = The Luther factory: plywood and furniture: 1877–1940*, Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2004.

³⁷ Jonathan M. Woodham, *Twentieth-Century design*, New York: Oxford University Press, 1997.

vyraujančių stilių nustatymui. Ši dalis taip pat svarbi tolesniems skyriams siekiant išvengti neaiškumo dėl baldų priskyrimo modernizmo ar vėlyvojo *art deco* stiliui.

Tolesnę darbo struktūrą padiktavo išsikelta problematika. Antroje disertacijos dalyje laikantis nuomonės, kad menininkai ir architektai buvo dizaino naujovių ir europietiško madų skleidėjai, pristatomas unikalūs baldų dizainas privačiuose ir visuomeniniuose interjeruose. Aptiriamos tokios modernistinės baldų inovacijos kaip sieniniai, keliafunkciai, sekiniai baldai, pateikiami konkrečių autorių unikalių baldų pavyzdžiai. Pristatomi unikalūs visuomeninių interjerų baldai, keliamas užsakovo vaidmens klausimas. Taip pat antroje dalyje aptiriamas būsimųjų baldų kūrėjų švietimas. Dėmesys sutelkiamas į amatų mokyklose veikusių baldžių rengimo specialybę, jos materialinę bazę, dėstymo programą, mokytojų išsilavinimą, kurtų baldų dizaino ypatumus ir juos nulėmusius veiksnius. Atskirai pristatoma Vilniaus Stepono Batoro universitete Dailės fakultete dėstyta interjerų apipavidalinimo disciplina, analizuojami studentų interjerų projektai, jų stilistika, apžvelgiama fakultete naudota literatūra.

Trečioji tyrimo dalis skirta tarpukariu sparčiai augusiai baldų pramonei. Pateikiama Lietuvos smulkiosios pramonės istorinė apžvalga išryškinant baldų pramonės situaciją bendrame kontekste. Aptariami stambesnių ir žymesnių, tokių kaip Kosto Petriko, Jono Vainausko, M. Raiko ir J. Rodo, *Universal, Labor* baldų gamintojų bei Jonavos baldžių veiklos ypatumai. Paminimos žinios apie baldų gamintojų galimybes, ieškoma galimo menininkų ir architektų bei pramonininkų bendradarbiavimo serijinėje autorinių baldų gamyboje. Atskirame poskyryje nagrinėjami Vilniuje veikę baldžių kooperatyvai. Šis baldininkystės modelis Lietuvoje nesusiklostė, todėl tampa įdomūs kooperatyvų veiklos ypatumai, jų plusai ir minusai. Tai daugiausia archyvinė informacija, kuri, tikimasi, ateityje pasitarnaus kaip pagrindas išsamesniems ateities Vilniaus baldininkystės tyrimams.

Ketvirtoji dalis orientuota į baldų sklaidą. Aiškinamasi, kaip ir kur baldai buvo reklamuojami, kur jie pardavinėti, kokios vyravo kainos. Deja, šiame tyrimų etape dėl menkai išlikusių sąskaitų ir firmų kainoraščių galima pateikti tik labai apibendrintą vaizdą. Taip pat aptiriamos Vilniaus, Lietuvos ir užsienio parodos, kuriose buvo eksponuojami baldai. Atliekama Vilniaus parodų analizė išryškinant žymiausius baldų meistrus. Analizuojama Lietuvos žemė ūkio ir pramonės parodų koncepsijos tautiškumo link įtaka baldų pristatymams parodose. Atskirai pristatomos J. Prapuolenio ir J. Vainausko personalinės parodos. Skirsnioje apie tarptautines ir pasaulines parodas aptiriamas lietuviško dizaino prisistatymas per baldus.

Išvadose apibendrinama tyrimo medžiaga, pateikiamos išvalgos apie Lietuvos tarpukario baldininkystės raidą, unikalaus ir pramoninio dizaino santykį.

Be to, reikšmingas yra ir disertacijos priedas, papildantis tekstinę dalį: jame pateikiamas baldus gaminusių įmonių katalogas su firmų adresais. Kaip papildoma vaizdinė ir informacinė

medžiaga pateikiami didesnių įmonių reklaminiai skelbimai. Dėl menkai ištirtos tarpukario baldų pramonės iki šiol nežinojome daugumos baldus gaminusių asmenų, baldininkystės centrų, dirbtuvių pasiskirstymo miestuose. Reklaminiai skelbimai taip pat papildė žinias apie gamintą produkciją, baldų pardavimo ypatumus.

1. NUO TRADICIJŲ TAŠOS MODERNUMO LINK: IDĖJŲ SKLAIDA IR BALDŲ STILISTINĖS TENDENCIJOS

Šioje įvadinėje dalyje pristatomos Vakarų Europoje plitusios pigių daugiabučių apstatymo moderniais baldais ryškiausios modernizmo tendencijos, lyginama su buvusia situacija Lietuvoje. Aptariamose interjerų modernėjimo per naujos stiliškos baldus priežastys, gilinamasi, kokias modernizmo tendencijas diegė pavieniai šalies buities modernizacijos entuziastai. Laikantis nuomonės, kad stilistinis XX a. 4-ojo dešimtmečio tipinių baldų klausimas dar nėra išgrynintas, aiškinamasi, kas buvo būdinga modernizmo ir *art deco* baldams, kuo jie buvo panašūs ir kuo skyrėsi.

Po Pirmojo pasaulinio karo Europos didmiesčių plėtra ir pastatų statyba patyrė sąstingį. Nepaisant to, vyko masinė migracija į miestus, sparčiai kūrėsi šeimos, daugėjo gyventojų. Žmonės grūdosi senuose prieškariniuose namuose, perpildytuose rajonuose su katastrofiškais higienos sąlygomis. Migracija didino gyvenamojo ploto kainą, o miestų savivaldybės apsauginių mechanizmų stoka daug kur sukėlė spekuliacijas žeme³⁸. Kaip teigia architektūrologas Vaidas Petrulis, „nors Lietuvoje XX a. pradžioje didmiesčiai, kurie buvo kone pagrindinis socialinės įtampos šaltinis ir kartu modernizmo idėjų katalizatorius, nesusiformavo, [...] Lietuva taip pat išgyveno šiam laikmečiui būdingas problemas.“³⁹ Pokario skurdas, vėluojanti industrializacija, sanitarinės problemos, vadinamoji „butų krizė“, kuri ypač skaudžiai palietė naująją sostinę Kauną, plačiai aprašyti Lietuvos mokslininkų darbuose⁴⁰. Mažiau turime informacijos apie tarpukario pradžios Vilnių, tačiau remiantis tyrimais taip pat galima teigti, kad mieste būta svarių sanitarinių, gyvenamojo ploto stokos problemų⁴¹.

Nusprendus keisti susidariusią situaciją, Vakarų Europoje imta statyti daugiabučių gyvenamųjų namų kvartalus. Ikoniniu tokių statybų pavyzdžiu laikomas Vokietijos miestas Frankfurtas prie Maino, kuris išgarsėjo ne tik naujoviškais daugiabučių statybomis, bet ir juose įgyvendintomis baldų dizaino inovacijomis. Čia nuo 1925 m. iki 1930 m. vyriausiojo miesto architekto Ernsto May (1886–1970 m.) ir miesto mero Ludwigo Landmanno dėka pastatyta apie

³⁸ Peter Gossel, Gabriele Leuthäuser, *Architecture in the twentieth century*, Köln: Benedikt Taschen, 1991, p. 153.

³⁹ Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balberienė, Arvydas Pakštalis, Vaidas Petrulis, Kastytis Rudokas, *Lietuvos tarpukario architektūros palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė*, sud. Vaidas Petrulis, Kaunas: KTU, 2015, p. 97.

⁴⁰ Mindaugas Balkus, Pigių butų kolonijos Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais: socialinio būsto sistemos veikimo apžvalga, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2012, t. 12, p. 51–64; Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balberienė, Arvydas Pakštalis, Vaidas Petrulis, Kastytis Rudokas, *Lietuvos tarpukario architektūros palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė*, sud. Vaidas Petrulis, Kaunas: KTU, 2015; Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2003; Modestas Kuodys, „Diskusijos apie butų nuomą Kaune XX a. 4 dešimtmečio Lietuvos spaudoje“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2012, t. 12, p. 65–91; Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2001.

⁴¹ Wacław Bądzynski, *Mieskania dozorców domowych w Wilnie w roku 1928*, Wilno: Pax, 1928; Włodzimierz Berner, *Działalność dozorców sanitarnych w Wilnie w okresie II Rzeczypospolitej*, in: *Przegląd Epidemiologiczny-Epidemiological Review*, 2009, t. 63, Nr. 3, p. 463–469.

15 000 daugiabučių. Daugiaaukščių daugiabučių statyboje taikytos surenkamosios konstrukcijos, leidusios pagreitinoti darbus ir atpiginti statymo išlaidas⁴². Naujovės turėjo ryškų socialinį atspalvį, su šūkiu *Šviesa ir oras kiekvienam* siekta kovoti prieš paplitusią tuberkuliozę ir kitas ligas, todėl kiekvienas butas turėjo gauti vienodą kiekį saulės šviesos ir turėti atidaromus langus. Siekiant kuo didesnio ekonomiškumo buvo mažinamas butų plotas, daromos žemesnės lubos⁴³.

E. May nesitenkino vien Frankfurto prie Maino naujos architektūros statybomis ir stengėsi, kad jo idėjos taptų sektinu pavyzdžiu ir kitiems. 1929 m. antrajame Tarptautiniame *Moderniosios architektūros kongrese* (*Congres Internationaux d'Architecture Moderne*), kuris ir vyko Frankfurte prie Maino, architektas perskaitė pagrindinį kongreso pranešimą *Butas egzistenciniam minimumui* (*Die Wohnung für das Existenzminimum*) bei pademonstravo pavyzdžių albumą su naujos statybos butais, kuris po metų buvo išleistas kaip atskiras leidinys⁴⁴. Šiuose naujoviškuose mažuose butuose tiek fiziškai, tiek idėjiškai menkai tiko prieškario laikų baldai. Jie dažniausiai neatliepė tokių modernizmo architektūros siekių kaip funkcionalumas, racionalumas, higieniškumas, ekonomiškumas bei interjerų dizaine nemažiau svarbaus vietos taupymo kriterijaus. Praktiškai įgyvendinant egzistencinio minimumo programą, buvo naudojami sieniniai, daugiafunkciai bei sekciniai standartiniai baldai, kuriuos pagal architektų Ferdinando Kramerio (1898–1985) ir Franzo Schusterio (1892–1976) projektus miesto valdžios iniciatyva gamino vietiniai baldžiai. Masinei produkcijai skirti gaminiai platinti Frankfurto miesto kooperatyvo asociacijos ir buvo gerai perkami⁴⁵. Puristinio dizaino, lengvi, aiškios konstrukcijos, nedidelių proporcijų, geometrinių formų, lygių paviršių baldai dažniausiai gaminti iš presuotos faneros plokščių.

Pasak architektūros istorikės Marijos Drėmaitės, Lietuvoje „savivaldybės nerangiai sprendė socialinio būsto klausimus, [...] Kaune per visą tarpukarį savivaldybė taip ir nepastatė nei konkretaus darbininkų kvartalo, nei modernaus namų komplekso.“ Išskirtinė padėtis buvo Klaipėdoje, kur, siekiant ugdyti lietuvių darbininkų savimonę ir didinti jų politines simpatijas Lietuvai, 1936 m. Smeltės priemiestyje valstybinio kapitalo AB *Statyba* pastatė valstybės dotuojamų dvibučių tarnautojų ir keturbučių darbininkų namų kvartalą. 1938 m. kvartalas išplėstas pastačius dviaukštį keturbutį namą, skirtą tarnautojams, ir dviaukštį aštuonbutį darbininkams. Darbininkų butai buvo gan kuklūs – dviejų kambarių ir virtuvės, tarnautojų kur kas erdvesni – keturių kambarių ir virtuvės⁴⁶. Ar Smeltės mikrorajono statybai įsteigta bendrovė *Statyba* galėjo rūpintis daugiabučių interjerų įrengimu? Deja, tokių duomenų neaptikta, o patys daugiabučiai karo metu neišliko. Naujai statomi privatūs tarpukariniai namai ir daugiabučiai, nors ir mažėjo, tapo

⁴² Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A critical history*, London: Thames and Hudson, 1992, p. 138.

⁴³ Peter Gossel, Gabriele Leuthäuser, *op. cit.*, p. 154.

⁴⁴ Kenneth Frampton, *op. cit.*, p. 138.

⁴⁵ Karl Mang, *History of modern furniture*, New York: Harry N. Abrams, 1979, p. 112.

⁴⁶ Marija Drėmaitė, *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.*, Vilnius: Lapas, p. 261–267.

kompaktiškesni⁴⁷, tačiau, pasak V. Petrulio, „vienas būdingiausių Lietuvos tarpukario daugiabučių statybos ypatumų – ne į *existencimum* orientuota erdvė, bet prabangūs, didelių butų daugiabučiai“⁴⁸. Ši tendencija buvo būdinga ir tarpukario Vilniuje. Minėtinas modernus blokuotų kotedžų kompleksas, pastatytas pagal inžinieriaus Franciszeko Wojciechowskio projektą 1932 m. Antakalnyje. Dvidešimt penki dviaukščiai blokuoti gyvenamieji namai buvo skirti Viešųjų darbų ministerijos darbuotojams. Kotedžų butai buvo suplanuoti per du aukštus, tačiau 1985 m. komplekso rekonstrukcijos metu aukštuose įrengti atskiri butai⁴⁹.

Neįgyvendinus socialinio būsto programos, taip pat nesimta gerinti ir pažeidžiamiausių gyventojų grupių buitį, pavyzdžiui įkuriant valstybinio kapitalo įmonę, kuri gamintų modernistinius, standartinius baldus. Kad taip neįvyko baldininkystėje, galima kaltinti ne tik jaunos valstybės lėšų stoką, bet ir valdžios priešiskumą modernizmo dizainui, kuriame išvelgta nutautėjimo grėsmė. Viešai skambėjo raginimai kosmopolitinį modernizmą jungti su tautiškumo ženklais „modernųjų [stilių A. D.] kiek galint sulietuvinti puošiant jį lietuviškais ornamentais“⁵⁰ taip sukuriant tautinį stilių. Vis dėlto vienos idėjos, kaip tai pasiekti praktikoje, nebuvo, tad baldininkystėje tautinis stilius neišsivystė į ryškesnę srovę. Tiesa, ekonomiškų tautinio stiliaus baldų tikėtasi iš valstybinių amatų mokyklų, kurioms viešai keltas tikslas – „pratinti mokinius dirbti ir išgalvoti tokias baldų formas, kad jos būtų pigios, gražios ir praktiškos“⁵¹. Vis dėlto mokinių darbų parodose demonstruoti baldai dažniausiai apibūdinti kaip prabangūs, liuksusiniai⁵². Amatų mokyklos iš pardavimų iš dalies pačios save išlaikydavo, todėl neabejotinai siekė kuo didesnio pelno. Taigi kokybiškų naujų baldų, kurie būtų įperkami gaunantiesiems nedideles pajamas, trūko ir šis poreikis liko aktualus ir diskutuotinas viso tarpukario metu. „Kiek turim tokių turtuolių, kurie gali skirt tūkstančius baldams? Keletą, o gal dešimtis, tuo tarpu visi kiti yra vidutinio pajėgumo, kuriems tokie dalykai neįmanomi. Ir kadangi tokių daugumas, tai jiems ir turėtų būti atkreiptas baldų parinkimo dėmesys. [...] Tad norint ir kaimo trobą „sukultūrint“, apstatant baldais, reikia pirmiausia surasti forma ir prieinamumu atitinkančius šioms laikams baldus“⁵³, – 1935 m. piktintasi žurnale *Amatininkas*⁵⁴.

⁴⁷ Virginijus Gerdvilis, *Daugiabučių funkcinės struktūros raida Lietuvoje*, Vilnius: Technika, 2012, p. 37.

⁴⁸ *Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė*: mokslo monografija, sudarė Vaidas Petrulis, Kaunas: Technologija, 2015, p. 104.

⁴⁹ Antakalnio blokuotų komplektų kotedžas, in: *Vilnius, 1900–2016: architektūros gidas*, sudarė: Marija Drėmaitė, Rūta Leitanaitė, Julija Reklaitė, Vilnius: Lapas, 2016, p. 106.

⁵⁰ „Lietuvinkime moderniškąjį baldų stilių“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 10, p. 3.

⁵¹ „Amatų mokyklų parodos teikia gražių vilčių“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 180.

⁵² Paulius Galaunė, „Menas ir amatai: uždaviniai menininkams“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 1, p. 4; Amatų mokyklų parodos teikia gražių vilčių, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 179–182.

⁵³ S. J. S-kas, „Daugiau praktiškumo amatų mokyklose“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 7, p. 2.

⁵⁴ Lietuvoje nuo 1934 m. ėjo vienintelis profesionalams skirtas žurnalas *Amatininkas*, kuris apėmė platų amatams skirtą lauką, tačiau stokojo profesionalaus modernizmo teorijos pristatymo, pramonės ar autorinio dizaino pasiekimų apžvalgos, užsienio kūrėjų darbų refleksijos.

Po karo Kaune ir kituose miestuose naujai įsikūrę gyventojai, jei tik turėjo galimybių, baldus atsigabendavo iš ankstesnių namų. Tai nebūtinai reikšdavo, kad buvo neišgalima įsigyti naujų baldų, dažnai tai buvo sentimentalus praeities prisiminimas, šeimos palikimas, aukštos vertės (ar) antikvariniai baldai. Lijana Štavičiūtė straipsnyje *Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių* teigia, kad istorizmo baldai buvo būdingi pasiturinčiųjų namams ir kaip vieną iš pavyzdžių pateikia burmistro, advokato Jono Vileišio dukters Ritos Vileišytės-Bagdonienės prisiminimų ištrauką, iš kurios sprendžiant, šeima į naujus namus Kaune iš Vilniaus parsivežė istorizmo ar klasikinių stilių baldų⁵⁵. Viena konservatyviausių visuomenės grupių buvo dvasininkai. Antai Juozas Tumas-Vaižgantas, 1920 m. iš Vilniaus persikėlęs į Kauną, atsivežė baldus, nepagailėjęs už pervežimą sumokėti ir 1000 litų⁵⁶. Beje, apie 1925 metus specialiai užsakams paskirtam kambariui kunigas užsisakė puošnų neorenesansinį stalą pas tuomet pradedantį baldų kūrėją Joną Prapuolėnį (1900–1980) [1 il.]⁵⁷.

Vidurinio sluoksnio Lietuvos ir Vilniaus gyventojų būstai, sprendžiant iš 3-ojo dešimtmečio fotografijų, buvo apstatyti įvairiais istorizmo ir moderno baldais, paprastomis metalinėmis lovomis, [2–3 il.]. Kad gyventojų namuose netrūko eklektiškumo, stokota funkcinio zonavimo, pastebėjo jau amžininkai. Daug keliavęs ir Prancūzijoje ilgą laiką gyvenęs signataras, diplomatas Petras Klimas savo prisiminimuose rašo: „net pasiturintys inteligentai miegojo metalinėse lovose be čiužinių ir vilnionių matracų. Kiti tenkinosi studentiška sofa. Retai kur vaikai turėjo savo atskirus kambarius. Kambariai neturėjo savo specialios paskirties ir pritaikytų baldų. Salonuose buvo galima užtikti prieškambario arba valgomojo kėdžių ir priešingai. Beveik jokio stiliaus nei stilingumo“⁵⁸, – kritikos negailėjo diplomatas.

Viešosiose patalpose išliko populiarios modernio stiliaus kėdės su aukštais atlošais bei lenktinės kėdės⁵⁹, kurios tuo metu vadintos lenktaisiais, arba vieniškais, baldais. Tai *Thonet*⁶⁰

⁵⁵ Lijana Štavičiūtė, „Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių“ in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 222–224.

⁵⁶ Vaižgantas, *Laiškai Klimams*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 19. Už nuorodą dėkoju prof. dr. Giedrei Jankevičiūtei.

⁵⁷ Eksponato aprašymas, [interaktyvus], [žiūrėta 1918-04-08] <https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/exhibit/preview/130000000708324?s_id=njnwnwzqCMTCaXS2&s_ind=1302&valuable_type=EKSPONATAS>.

⁵⁸ Petras Klimas, *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m.*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 134.

⁵⁹ „Lenktinė kėdė – kėdė, turinti lenktų detalių, kurios išpjaunamos iš masyvinės medienos ir hidrotermiškai apdorojus išlenkiamos“, žr.: *Aiškinamasis medienos terminų žodynas*, Kaunas: technologija, 2014, p. 92.

⁶⁰ Michael Thonet (1796–1871) „pirmąją savo dirbtuvę įkūrė 1819 m. Boparde apie 1830 m. pradėjo eksperimentuoti su naujomis medienos lenkimo technikomis. [...] Vienoje parodoje, kurioje jo gamintus baldus pastebėjo Austrijos kancleris, šio kvietimu 1842 m. apsigyveno Vienoje, kur 1849 m. įsirengė savo dirbtuvę. Tobulindamas savo technologiją, M. Thonet vietoj faneros lapų pradėjo naudoti medinius strypus, tiksliau, baldai daryti iš apvalių ir keturkampių buko strypų, kurie iš pradžių mirkyti karštame vandenyje, garinti, o po to lankstyti plieninėmis juostomis (arba tam tikrose formose), jungti varžtais. Vėliau jie buvo montuojami, džiovinti, poliruoti. Dekoruoti raižytais, vėliau išdegingtais arba įspaustais ornamentais. Toks gamybos būdas 1856 m. buvo užpatentuotas“, in: Eglė Bagušinskaitė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.: istorija ir paveldas*. Magistro darbas (vadovė dr. Dalia Klajumienė), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 12–13.

firmos gaminiai ir vietiniai sekiniai, kurie dėl savo pigumo, masinės gamybos ir universalumo tarpukariu naudotos tiek Lietuvoje, tiek Vilniuje. Pasak Linos Preišegalavičienės, „mažiausiai kaštuojančiu A18-uoju modeliu buvo apstatomos Lietuvos mokyklų salės ir kitos patalpos, Lietuvos banko filialų patalpos, Karo mokyklos klasės, Vytauto Didžiojo muziejus, daugelis kitų visuomeninių ir gyvenamųjų patalpų miesto ir kaimo teritorijose“⁶¹. Thonet kėdes vertino ir jas savo interjeruose naudojo net ir Vakarų Europos modernistai, todėl, skirtingai nei kiti iš praeities paveldėti baldų modeliai, šie lenktiniai baldai neprarado savo populiarumo.

Žmonių skonis taip greit nekito ir tradicijų tąsa interjeruose XX a. 3-ajame dešimtmetyje buvo būdinga ne tik Lietuvai, bet ir išsivysčiusioms pramoninėms šalims. Siekiant sumoderninti buitį, spaudoje bei architektūros ir dizaino žurnalų publikacijose kritikuotas istorizmas ir kaip alternatyva reklamuotos modernistinės inovacijos. Antai Frankfurto daugiabučius, jiems sukurtus masinės produkcijos baldus bei kitas XX a. 3-ojo dešimtmečio Vokietijos dizaino naujoves reprezentavo ir propagavo specialiai tam 1926–1933 m. leistas žurnalas *Naujasis Frankfurtas* (*Das Neue Frankfurt*). Šiame žurnale 1928 m. publikuotame architekto ir dizainetio F. Kramerio straipsnyje *Individualūs ar tipiniai baldai* rašoma:

Pramonininkai mato galimybę gaminti masinio vartojimo produktus ir tenkinti pagrįstus plačių masių poreikius. Jie suteikia visuomenei galimybę įsigyti tipinių baldų, gaminamų racionaliais darbo metodais, kuriuos galima taikyti turint didelę pardavimų rinką. Iš pradžių tokiu būdu buvo gaminami tik seniai bet kokį individualizmą praradę kasdienio naudojimo baldai, kurių tikslingas pavidalas buvo visuotinai pripažintas: vonios, virtuvės, biuro, geležiniai lauko baldai. Šiuos baldus tiekiantys pramonininkai jau dešimtmečiais gamino juos serijiniu būdu.

Pagrindinis priekaištas, išsakomas priešinant šią gamybos metodų taikymui ir kitiems „namų apyvokos reikmenims“ [...], buvo estetinio, tiksliau – asmenybinio pobūdžio. Buvo teigiama, kad kiekvienas namuose turi turėti šiek tiek individualumo, kad namai turi atspindėti juose gyvenančiojo asmenybę. Tačiau galima visiškai pagrįstai paklausti, ar mūsų tėvų baldai šia prasme tikrai buvo individualūs? Kas jiems buvo labiausiai būdinga? – Atkartoti pasiskolintus praėjusių epochų elementus. Ar tai pastarosios kartos individualumas, ar jos protėvių? [...] Miestiečio būsto individualizmas buvo apsimėstinis. Be to, būsto gyventojų asmenybę atspindintys elementai dažniausiai neturėjo nieko bendro su šių ornamentais išpuoštų baldų pasirinkimu ir derinimu.

Kritikuoti tipinių baldų formą vadinant ją grynų schematizmu ir skurdinimu, tarsi bet koks asmeninis akcentas būtų neįmanomas *a priori*, yra reakcingas pramanas. Medžiagų kokybė ir jų tikslingas derinimas pirmiausia ir yra prielaida atsirasti naujam stiliui, kuris atitinka mūsų laikotarpio sąlygas. [...] Baldai ir įrenginiai, kurie atitiktų vieno žmogaus asmenybę (tik tai galima vadinti individualumu), neegzistuoja! Yra tik šiuolaikinės ekonominės sąlygas atitinkančio stiliaus problema arba istorinio pobūdžio chaosas⁶².

Ši F. Kramerio citata atskleidžia, kad dar XIX a. II pusėje pramoninės revoliucijos metu masiškai pradėti gaminti metaliniai lauko baldai ir lovos, lenktiniai baldai, biurams skirti standartizuoti baldai netenkino tarpukario modernistų, kurie siekė išplėsti pramoniniu būdu gaminamų baldų asortimentą iki maksimumo. Taip pat akivaizdu, kad XX a. 3-ajame dešimtmetyje

⁶¹ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai*, Kaunas: Vox Altera, 2016, p. 96.

⁶² Ferdinand Kramer, „Individuelle oder typisierte Möbel“, in: *Das Neue Frankfurt: internationale Monatsschrift für die Probleme kultureller Neugestaltung*, 1928, Nr. 1, p. 8. Iš vokiečių k. vertė Virginija Masiulionytė.

į modernizmo *mašinos estetiką* ir jos propaguojamą unifikaciją bei standartizaciją net ir Vokietijoje buvo žvelgiama nepatikliai, o miestiečių būstuose vis dar buvo sutinkama iš XIX a. paveldėta estetika, kurią modernistai be gailesčio kritikavo ir siekė išguiti iš žmonių namų. Konservatyvi pokario Lietuva šiuo aspektu nebuvo išimtis. Istorizmo ir klasikinių stilių baldai daugeliui asocijavosi su patogumu, solidumu ir jaukumu, tačiau taip pat netrūko ir šviečiamojo pobūdžio modernizmo propagandos spaudoje ir radijuje. Pasak L. Šatavičiūtės, „Europos architektūros tendencijos, kaip ir visa modernioji kultūra, anuometinėje Lietuvoje asocijavosi su pažanga, naujų vertybių perimamumu, todėl turėjo būti pažinta ir propaguojama. Dėl šios priežasties skirtingų socialinių grupių spauda tiek daug dėmesio skyrė naujam gyvenimo būdui.“⁶³

Lietuvoje ir Vilniuje nebuvo leidžiami specializuoti interjerų ar baldų žurnalai, tačiau įvairių edukacinių straipsnių, kaip šiuolaikiškai ir madingai įsirengti namus, buvo spausdinama įvairiuose periodiniuose leidiniuose. Kaip pastebėjo Lenkijos baldininkystės tyrinėtoja Anna Kostrzyńska-Miłosz, Lenkijoje būtent laikraščiai, o ne elitiniai ar specialistams skirti žurnalai formavo namų šeimininkių skonį⁶⁴. Straipsniuose gvildinti namų higienos klausimai, daug dėmesio skirta racionaliems patalpų išplanavimo sprendimams, funkcionaliai virtuvei. Mokyta, kokie baldai, kokiuose kambariuose turėtų stovėti, kaip baldus derinti su sienų spalva. Aiškinta, kad XX a. žmogui, kuris naudojasi visais šiuolaikiniais technikos išradimais, nebetinka gyventi apsuptam praeitį menančiais daiktais. Siūlyta kambarių neperkrauti baldais – palikti tik funkcionalius, pirmo būtinumo daiktus. Baldai apibūdinti kaip ergonomiški, nedidelių mastelių, *dėžinių* formų, tiesių linijų. Įtikinėta, kad grožis yra paprastumas ir tikslingumas, o ne puošnumas, todėl patariama rinktis kuklius, be gausaus dekoro baldus⁶⁵.

Viena svarbiausių modernizmo idėjų buityje skleidėja buvo menotyrininkė, filosofijos daktarė Halina Kairiūkštytė-Jacinienė (1896–1984). Modernioms mokslininkės pažiūroms didelę įtaką padarė studijų metai modernizmo dizaino inovacijomis garsėjusioje Vokietijoje. „Studijos

⁶³ Lijana Šatavičiūtė, „Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo“, in: *Menotyra*, t. 18, Nr. 4, 2011, p. 288.

⁶⁴ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005, p. 158.

⁶⁵ Halina Jacynienė, „Namų ir butų įrengimo estetika“, *Naujas Žodis*, 1928, Nr. 23, p. 7–10; „Moderniškas buto įrengimas (p. Jacynienės paskaitos, skaitytos 1929 m. sausio 28 d., santrauka)“, in: *Naujoji vaidilutė*, 1929, Nr. 2, p. 59–61; V. Jaun., „Kai kurie moderniškos butų statybos dėsniai“, in: *Savivaldybė*, 1929, Nr. 9, p. 2–4; Pr. Daugis, „Statykime sveikus ir gražius namus“, in: *Trimitas*, 1931, Nr. 23, p. 443–444; E. T., „Praktiškas gyvenimas. Moderniškas namų papuošimas“, in: *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 1, p. 26; V-as, „Naujoviškas butas“, in: *Bangos*, 1932, Nr. 24, p. 654; R-Ė, „Naujoviškas buto įrengimas“, in: *Lietuvių balsas*, 1934, Nr. 3, p. 4; E. T. *Moderniškas butas (Naujosios vaidilutės priedas)*, 1933; V. Švipas, „Butas egzistenciniam minimumui“, in: *Naujas žodis*, 1929, Nr. 20–21, p. 11; A. Margaitis, „Butas ir baldai. Butų apstatymas“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 4, p. 57; *Namai ir moteris*, redagavo M. Požėlaitė-Sidaravičienė, Kaunas, 1937; Ambraziejūtė-Steponaitienė, „Butų grožis ir jaukumas“, in: *Sveikata ir darbas*, 1938, Nr. 2, p. 84–85; Br. R., „Pirkios papuošimas“, in: *Šeimininkė*, 1939.02.02, p. 13.; „Kambarių sienų dažymas“, in: *Diena*, 1937, Nr. 46, p. 12.

labai išplėtė menotyrininkės kultūrinį akiratį, suformavo estetinį skonį, profesinę kompetenciją.⁶⁶ Mokslininkė viena pirmųjų atkreipė dėmesį į užsienyje besikeičiančią žmonių gyvenamąją aplinką, apie naujoves ne tik rašė spaudoje, bet ir šia tema skaitė radijuje paskaitų ciklą⁶⁷. Istorikė Regina Lakačauskaitė-Kaminskienė analizuodama XX a. 3-iajame ir 6–7-ajame dešimtmėčiuose vykusias buities modernizacijos kompanijas šias radijo paskaitas vadina vienu ryškiausiu „edukacinių projektų buities modernizavimo projekte“⁶⁸. Vėliau remiantis paskaitų medžiaga spausdinti straipsniai *Naujojoje Vaidilutėje*.

Iš esmės H. Kairiūkštytė-Jacinienė atkartoją Vakarų Europos modernistų mintis, kad gražu tai, kas funkcionalu ir higieniška, tačiau kaip pavyzdį pateikė ne mažą, bet didelį būstą su daug kambarių. Akivaizdu, kad tikslinis radijo paskaitų klausytojas buvo pasiturintis žmogus (paskaitos skaitytos per radiją, o radijo imtuvas tuo metu buvo prabangos daiktas), turintis erdvius namus. Pati autorė taip pat pripažino, kad Lietuvoje „nedaug yra žmonių, kurie galėtų sau leisti [...] įsirengti butą taip, kad jame kiekvienas kambarys ir kiekvienas daiktas būtų gražus ir skirtas sveikam, patogiam ir maloniam gyvenimui“⁶⁹. Tai rodo, kad modernizmo mados į žmonių namus dar tik skynėsi kelią visų pirma per unikalųjį baldų dizainą ir buvo prieinamos tik turtingiesiems. Sprendžiant iš H. Kairiūkštytės-Jacinienės asmeninėse fotografijose užfiksuotų kambarių fragmentų [4 il.] ir pati teoretikė negyveno ar neišgalėjo gyventi modernistiniuose interjeruose. Vis dėlto menotyrininkės užsienio madų pristatymai, nors ir nebuvo radikalūs, tačiau neabejotinai buvo gero skonio formuotojai. Tiksliausiai modernizmo koncepciją perteikė Bauhauzo mokykloje mokėsis architektas Vladas Švipas knygoje *Miesto gyvenamieji namai. Jiems statomi reikalavimai ir projektavimas*⁷⁰. Veikale V. Švipas, kaip modernizmo estetikos šalininkas, daug dėmesio skyrė vidaus erdvių išplanavimui, modernistiniams interjero įrangos sprendimams. Iliustracijomis pasirinko fotografijas iš Bauhauzo mokytojų namų, Frankfurto naujųjų daugiabučių, F. Schusterio sekcinių baldų projektus. Be abejo, knyga buvo skirta siauram specialistų ratui ir negalėjo turėti tokio poveikio kaip populiarioji spauda.

Reiktų atkreipti dėmesį, kad nepaisant modernių baldų ir interjerų dizaino tendencijų pristatymo nebuvo gvildenamos tokios vakaruose aktualios problemos kaip standartinių baldų privalumai, architektų ir gamintojų tiesioginis bendradarbiavimas kuriant baldų modelius pramonei. Dažniausiai svarstytas menininko vaidmuo baldininkystėje – pavyzdžių albumų ar specializuotos

⁶⁶ Jolanta Marcišauskytė-Jurašienė, „Ižymi, bet nepažinta meno istorikė Halina Kairiūkštytė-Jacinienė“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, t. 62: *Moters savastis dailėje*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 65–79.

⁶⁷ Halina Kairiūkštytė-Jacynienė, Moderniškas namų ir butų įrengimas. Radijo paskaitų tekstai. Mašinraštis su autorės taisymais, 1927–1931, in: LLMA, f. 397, ap. 1, b. 31.

⁶⁸ Regina Lakačauskaitė-Kaminskienė, „Buities modernizacija Lietuvoje XX a.: modernizacijos skatinimo kompanijos viešojoje erdvėje“, in: *Menotyra*, t. 18, Nr. 4, 2011, p. 293.

⁶⁹ Halina Kairiūkštytė-Jacynienė, Moderniškas namų ir butų įrengimas, *op. cit.*, l. 5.

⁷⁰ Vladas Švipas, *Miesto gyvenamieji namai. Jiems statomi reikalavimai ir projektavimas*, Kaunas: Varpas, 1933.

spaudos parengimas amatininkams. Apie tai užsiminė ir V. Švipas: „galima būtų gerus baldus gaminti ir Lietuvoje, jei to darbo imtųsi rimti žmonės ir stengtųsi prie jo pritraukti mūsų menininkus“⁷¹. Šis menininkų pritraukimas paaiškintas tuo, kad „buto įrengimo ir, bendrai, buto kultūros klausimams reiktų leisti, nors vieną žurnalą.“⁷² Baldininkystės ir kitomis amatų temomis rašęs inžinierius Juozas Valentukonis (1908–1997) bei kiti taip pat akcentavo pavyzdžių albumų svarbą⁷³. Deja, šie svarstymai taip ir liko tik teoriniai.

Spaudoje ir radijuje populiarios vakariečių interjerų mados, kelionės į užsienį, autorinio dizaino pavyzdžiai parodose ir mugėse ir net vizualinė kultūra kaip kinas ar teatras [5 il.] keitė gyventojų skonį iš klasikinio į kur kas modernesnį. Ši kaita ryškiai atsispindi etnologo Antano Daniliausko iniciatyva 6–7-aisiais praėjusio amžiaus dešimtmečiais V. Daniliauskaitės ir G. Vasiliūtės perpieštuose tarpukario miestiečių balduose. Pavyzdžiui, Marijampolės mokytojo Kamaičio šeima 1924 m. įsigijo istorizmo stiliaus spintą su drožinio aplikacija, nedideliu karnizu, šoniniais piliastrais [6 il.]. 1939 m. namų baldus papildė naujoviškais miegamojo ir svetainės baldais su užapvalintais kampais, lygiais paviršiais, dekoruotus eglutės rašto faneros juostelėmis [7 il.]. Profesoriaus Stasio Šalkauskio namus puošė paveldėtas prabangus minkštų baldų komplektas, tačiau XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje namai atnaujinti ne antikvarinėmis, o tipinėmis to meto kėdėmis [8 il.], sofa. Gydytoja Bronė Bylienė XX a. 3-iojo dešimtmečio pirmoje pusėje pagal žurnalo pavyzdį pagamintus *moderno* stiliaus baldus [9 il.] 1930 m. papildė modernių formų komplektu su stilizuotais augaliniais ornamentais, kurį pagamino neįvardytas žymaus baldų kūrėjo J. Prapuolenio mokinys [10 il.]. Šiuos pavyzdžius papildė ir 4-ojo dešimtmečio buities vaizdų fotografijos, kuriose atpažįstame tipiškus dviejų dalių su užapvalintais kampais bufetus, žemus, specifinius stalelius dekoratyviai lenktomis kojomis, sofas-lovas su spintelėmis bei žemais atlošais arba visai be jų ir kitas 4-ojo dešimtmečio baldų inovacijas [11–12 il.].

Taigi, kuo pasižymėjo šie 4-ajame dešimtmetyje išpopuliarėję baldai? Lina Preišegalavičienė knygoje *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940 m.* rašo: „kartotiniai baldai kartais būdavo suapvalintų, lenktų formų. Masiniam gyventojų skoniui šios formos atrodė patrauklesnės nei griežtos, stačiakampės modernizmo formos. Dėl suapvalinimų šiuolaikinė visuomenė juos tapatina su *art deco*. Tačiau jie neturėjo *art deco* baldams svarbių elementų: brangių medžiagų, blizgių paviršių, meniškai sukurtų rankenėlių ar puošnių ir unikalios dekoruoto spintelių vidaus. Todėl *art deco* stilių imituojantys lenktų formų baldai šiame darbe laikomi modernizmo, o ne *art deco* baldais. Be to, šie baldai buvo ženkliai pigesni nei *art deco*, paplitę įvairių socialinių sluoksnių gyvenamosiose patalpose ir visuomeninėse erdvėse. Modernizmo

⁷¹ *Ibid.*, p. 49.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Juozas Valentukonis, „Moderniški ar moderniškai lietuviški baldai“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 37, p. 3.; Juozas Valentukonis, „Amatininkams reikalingi pavyzdžių albumai“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 17, p. 2.; „Lietuvinkime modernišką baldų stilių“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 10, p. 3.

baltais turėtų būti laikomi visi standartizuoti, fabrikiniai baldai, neturintys dekorų elementų, lygiais paviršiais, stačiakampių formų taip pat ir nežymiai suapvalintais kampais“⁷⁴.

Vis dėlto kyla klausimas, ar *art deco* baldai būtinai buvo brangūs ir meniški, o kartotiniai fabrikų baldai gaminti tik modernizmo stiliaus? Tarpukaris – tai išibėgėjančios pramoninės gamybos metas, kuomet atkartoti tam tikrus vienetinio dizaino savitumus masiniame gaminyje panaudojant pigesnes medžiagas nebuvo sudėtinga. Pasak vieno žymiausių šio stiliaus tyrinėtojų Alastairo Duncano, *art deco* nėra homogeninis stilius ir jį reiktų dalyti į dvi dalis. Pirmiausia – į prabangų, aristokratišką su gausybe citatų iš XVIII–XIX amžių. Prabangusis klestėjo 3-ajame dešimtmetyje Prancūzijoje iki pasaulinės krizės. Kita kryptis – supaprastintas *art deco*, skirtas masinei rinkai⁷⁵. Bevis Hillieris, Stephenas Escrittas knygoje *Art Deco style* (*Art deco* stilius) kvestionuoja *art deco* ir modernizmo kaip visiškų priešingybių vertinimą ir teigia, kad nepaisant populiarus *art deco* asocijavimo su prabanga būtent šis stilius peržengė klasių ribas. Modernizmas buvo emocionalesnis ir neabejotinai prabangesnis, negu aistringai įtikinėjo ideologai⁷⁶.

Modernizmo elitiškumą akcentuoja ir dizaino istorikas Jonathanas M. Woodhamas. Jis teigia, kad dizaineriai modernistai nepaisant deklaruojamo socialinio utopizmo didžia dalimi buvo suvaržyti ir paveikti turtingo kultūrinio elito skonio⁷⁷. Taigi, nors modernizmo koncepcija labai siejosi su marksistinėmis pažiūromis, modernistų propaguojama naujoji higieniško funkcionalizmo estetika tapo patraukli ir madinga turtingų progresyvių miestiečių gretose, kuriems gyvenamojo ploto taupymas ir iš to kylančios interjerų įrangos problemos nebuvo tiesiogiai aktualios. Funkcionalaus modernizmo stiliaus baldų ir kitų daiktų brangumą ir asocijavimą su naująja prabanga pastebėjo ir amžininkai. „Šiandien pasiturintis žmogus moka didelę kainą už „paprastus“ baldus ir čia mes susiduriame su paradoksu: nors viduramžiais paprasti, nepagražinti daiktai buvo pigūs ir populiarūs, o gausiai ornamentuoti buvo laikomi prabangiais, šiandien tai apsikeitė vietomis. Paprasti daiktai tapo brangūs, o jų paprastumas madingu. [...] Kuo daiktas paprastesnis, tuo labiau išskirtinis ir brangus jis tapo. [...] Čia mes atradome šio judėjimo Achilo kulną“⁷⁸, – 1932 m. rašė čekų teoretikas Karelas Teigė. Tad tiek *art deco*, tiek modernizmo baldai galėjo būti ir pigesni fabrikų gaminiai, ir kur kas brangesni unikalūs dirbiniai.

Kaip matyti iš pateiktųjų pavyzdžių, XX a. 4-ajame dešimtmecio baldai buvo geometrinių, tačiau ne griežtų kaip modernizmo, o suapvalintų formų. Būtent kubinių formų kampų suapvalinimas, lenktos ir žemos kojelės, lygūs, dažnai lakuoti paviršiai sukurdavo aptakų siluetą, kuris matomas ne tik kartotiniuose [13 il.], bet ir vienetiniuose balduose [14 il.]. Šis XX a. 4–5-ojo dešimtmečių baldų formų aptakumas (angl. *streamline*) atsirado ir išpopuliarėjo JAV po 1929 m.,

⁷⁴ Lina Preišgalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016, p. 112–113.

⁷⁵ Alastair Duncan, *Art deco: 194 illustrations, 44 in colour*, London: Thames and Hudson, 1988, p. 169.

⁷⁶ Bevis Hillier, Stephen Escritt, *Art Deco style*, London: Phaidon, 2003, p. 19–23.

⁷⁷ Jonathan M. Woodham, *op. cit.*, p. 54.

⁷⁸ Karel Teige, *The minimum dwelling*, *op. cit.*, p. 166.

kuomet po Volstryto finansinės griūties kilo Didžioji ekonominė depresija. XX a. 4-ajame dešimtmetyje pramonės dizaineriai siekdami didinti pardavimą ir išsivaduoti iš ekonominės stagnacijos mėgino modernizuoti plataus vartojimo prekes atnaujinant JAV dangoraižių įkvėptą, zigzaginį *art deco*, kuris įkūnijo 3-iojo dešimtmečio džiazą amžių ir visiškai nebetiko per ekonominę krizę. Ta naujovė tapo aptaki forma, kuri, paremta aerodinaminiu principu, simbolizavo pramonės pažangą⁷⁹. Dėl šios priežasties vėlyvasis 4-ojo dešimtmečio *art deco* dar kitaip vadinamas *streamline art deco* ar *streamline moderne*. Taigi baldai panašėjo į automobilius ar diržablius, o tai greičiu ir technologine pažanga besižavinčiai visuomenei neabejotinai imponavo. Ši aptakių formų dizaino tendencija greitai išpopuliarėjo Europoje, buvo madinga ir Lenkijoje bei Vilniuje. Apie tokius baldus Anna Kostrzyńskos-Miłosz rašė, kad „maždaug 4-to dešimtmečio viduryje vis dažniau baldų plokštumų „metamatišką kampuotumą“ suminkština užapvalinti kampai“⁸⁰ [15 il.].

Kitas ryškus šių baldų bruožas – faneravimas. Modernizmo baldai gaminti iš klijuotos faneros lakštų arba kietmedžio. *Art deco* baldai buvo gaminami iš medžio masyvo ir tik dengiami plonu, dekoratyviu medžio lukštu (dažniausiai riešutmedžio, taip pat Karelijos ar vietinio beržo ruplio); tai suteikdavo baldui puošnumo. Be to, iš faneros lukštų buvo kuriami ornamentai. Populiariausi buvo spindulių, tekančios saulės ir įvairios geometrinės figūros [16 il.]. Pasak A. Kostrzyńskos-Miłosz, Lenkijoje „XX a. 3-ajame dešimtmetyje dominuoja pirmoji [*art deco* – A. D.] kryptis, kurioje ornamentas, dažnai reljefiškas, įgauna geometrines formas, kontrastingai suskaido baldų paviršių į smulkesnes plokštumas, įgaunančias trikampių, kvadratų ar stačiakampių formas, o baldų korpusai beveik nekeičiami. 4-ajame dešimtmetyje įsivyrąja antroji kryptis – geometrija buvo taikoma ne tik puošybai, bet ir projektuojamų baldų formoms“⁸¹. Analizuojant Vilniaus tarpukario baldus matyti, kad čia buvo paplitusi būtent antroji, vėlyvesnė *art deco* kryptis, kuomet baldai ne tik gaminti stačiakampių formų, bet ir puošiami geometriniiais faneruotės ornamentais [17 il.].

Retesniais atvejais baldai puošti intarsijomis, išdeginimu [18 il.]. Tokiu būdu paviršiai likdavo lygūs, o tai tarpukariu vertinta dėl didesnio higieniško, tačiau taip pat buvo dekoratyvūs. Įvairūs stilizuoti augaliniai ornamentai, liaudiškiems audiniams būdingi raštai buvo mėginimai kurti tautinį stilių. Pasak Pauliaus Galaunės, tautinis stilius „reiškiasi keistu vienpusiškumu: į tarptautinę modernišką daiktų formą įpinant nemodernizuotus mūsų liaudies meno raštus.“⁸² Kaip yra pastebėjusi L. Štavičiūtė, „jei vaizduojamojoje dailėje tautiškumo sampratos kaita nuo išorinių požymių link vidinės esmės buvo akivaizdi, tai taikomojoje dailėje ir ypač dailiuose amatuose visą laiką grėsė tiesmukos traktuotės ir ornamento sąsajų su daikto paskirtimi bei forma nepaisymo

⁷⁹ Alastair Duncan, *American art deco*, New York: Harry N. Abrams, 1986, p. 270.

⁸⁰ Anna Kostrzyńska-Miłosz, „Geometria w polskich meblach art déco“, in: *Polskie art déco*, op. cit., p. 51.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Paulius Galaunė, „Menas ir amatai: Uždaviniai menininkams“, op. cit., p. 3.

pavojus.“⁸³ Tad skoningai stilizuoti ir įkomponuoti balde liaudiškus ornamentus retai kam pavykdavo.

Prabangesni baldai ne tik gaminti su brangesne fanera (raudonmedžiu, dalbergija) [19 il.], bet ir dengti šelakiniu⁸⁴ arba juodu laku, turėjo gintaro furnitūrą ar inkrustacijas. Kaip teigė Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvoje tarpukariu vidutinės pajamos gaunanti klasė tik formavosi, o vietiniai prabangos standartai nesiekė net kaimyninių šalių lygio, nekalbant jau apie didžiąsias Europos šalis“⁸⁵. Todėl pas mus nebuvo naudojamos tokios prabangios ir vakarietiškiems *art deco* baldams būdingos medžiagos kaip perlamutras, dramblio kaulas, sidabras, juodmedis ar kitos egzotinės medienos rūšys. Galbūt augant miestams dėl smarkiai kylančios baldų paklausos buvo skubama atlikti užsakymus, o gal dėl taupumo baldams dažnai pritrūkdavo kruopštaus išbaigtumo, ypač ne fasadinėms ar vidinėms baldo dalims. Netgi pripažintam meninių baldų kūrėjui J. Prapuoleniui priekaištauta, kad „dirbinių apačioms „apmušalams“ nereiktų pavydėti estetiškumo.“⁸⁶

Senuosius istoristinius baldus keitė ne tik gyvenamuosiuose, bet ir naujų ar atnaujintų viešųjų įstaigų interjeruose. Mokytojų kambariuose, valdininkų ar gydytojų kabinetuose ir kitose visuomeninių pastatų patalpose tapo paklausūs praktiški daugiafunkciai baldai [20 il.]. Tad viešosioms erdvėms skirtus baldus dėl minimalistinės, utilitarios estetikos dažniau galima priskirti vietiniam modernizmui. Atrodo, kad besikuriančios socialinės rūpybos įstaigos ir net kai kurios parduotuvės siekdamos higienos ir švaros lygiavosi į ligonines ir net savo baldus rinkosi baltos spalvos. Kaip pastebėjo M. Drėmaitė, „Akcinės bendrovės „Maistas“ parduotuvės pasižymėjo švara ir moderniais interjerais“⁸⁷. Galima atkreipti dėmesį, kad parduotuvėse daugėjo ne tik šviesiai dažytų lentynų, prekystalių, bet ir stiklo vitrinų. Išimtis pramogų ir pasilinksminimo vietos orientavosi į efektingą ir modernų *art deco*. G. Jankevičiūtės aprašytas Kauno viešbutis ir restoranas *Versalis* po 4-ojo dešimtmečio pabaigoje atlikto remonto įsigijo naujų baldų, tarp kurių buvo ir industrinio dizaino simbolis – metalinės sukamos kėdės aptrauktos oda⁸⁸. Kaip teigė mokslininkė, „modernaus interjero principai ir normos į Kauno gyventojų namus, kurių tik retas šeimininkas ar šeimininkė patikėdavo tvarkyti architektui, skverbėsi sunkiau nei į visuomeninių pastatų architektūrą.“⁸⁹

⁸³ Lijana Šatavičiūtė, „Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose“, in: *Menotyra*, 2007, t. 14, Nr. 2, p. 26.

⁸⁴ „Šelakinis lakas – lakas, gaminamas iš šelako – dervos, kurią išskiria atogrąžų vabzdžių (*Coccus lacca*) lakinės lervos; iki II pasaulinio karo tai buvo plačiausiai naudojamas pleveždaris lakų ir politūrų, skirtų baldų apdailai, gamyboje“, žr.: *Aiškinamasis medienos terminų žodynas*, ats. redaktorius Bronislovas Papreckis, Kaunas: Technologija, 2014, p. 110.

⁸⁵ Giedrė Jankevičiūtė, „Gyvenamųjų namų interjerai“, in: *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940*, Lapas, 2018, p. 277.

⁸⁶ K. Naunčikas, „Moterų katalikių namų pramonės paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1936. 06.14, p. 9.

⁸⁷ Marija Drėmaitė, „Prekybos ir pramonės centras“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 210.

⁸⁸ Giedrė Jankevičiūtė, „Pramogų erdvės“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 243.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 280.

Nors Lietuvoje ir Vilniuje nebuvo tokių modernistinių iniciatyvų kaip pigios butų kolonijos ir jiems specialiai gaminti baldai, tačiau vykdant buities modernizavimo propagandą spaudoje ir radijuje bei formuojantis europietišškai visuomenei keitėsi ir interjerai. Istorizmo ir moderno baldus keitė vėlyvojo *art deco* ir modernizmo baldai. *Art deco* buvo mėgstamas dėl modernumo, kurį kūrė geometrinės formos, lygūs paviršiai, išimamos minkštosios dalys, mažesnės baldų apimtys ir dekoratyvumo, kurio teikė aptakios formos, puošni faneruotė, blizgūs paviršiai. Viešuosiuose interjeruose, ypač specialios paskirties balduose, dėl praktiškumo įsitvirtino modernizmas.

2. UNIKALUS BALDŲ DIZAINAS

2.1. Baldų inovacijos ir unikalaus dizaino pavyzdžiai gyvenamuosiuose interjeruose

Daugiausia mokslininkų dėmesio sulaukė menininkų vaidmuo kuriant išskirtinius, reprezentacinius interjerus⁹⁰. Vis dėlto jų veiklos įvairovė buvo kur kas didesnė, tačiau ne tik autentiškų interjerų, bet ir informacijos apie jų įrengimą yra išlikę labai nedaug. Fragmentiška ir išblaškyta yra ir architektų bei menininkų veiklą liudijanti medžiaga. Taigi, šiame skyriuje analizuojamos gyvenamuosiuose interjeruose įsitvirtinusios modernistinės baldų inovacijos. Tendencijos aptariamoms iliustruojant jas unikalaus dizaino pavyzdžiais, kadangi manoma, kad architektai ir menininkai pirmieji diegė naujoves savo klientų namams, o vėliau tai išplito ir fabrikų produkcijoje.

Tarpukariu unikalaus dizaino baldus kūrė įvairių sričių menininkai. Jų įsitraukimas į buities atnaujinimą nebuvo naujiena, greičiau jau natūralus tęstinumas. Meno ir amatų sąjūdžio idėjų fone menininkai dar XIX a. pabaigoje įsitraukė į liaudies meno ir amatų, kur įžvelgė tautiškumo pagrindą, tyrinėjimus, rinkimą. Tai tapo pagrindu plėtoti tautinį stilių. XX a. pradžioje Antanas Jaroševičius, Petras Rimša, Tadas Daugirdas sekdami kaimo meistras bandė projektuoti ir gaminti taikomojo meno dirbinius. Tuomet, pasak G. Jankevičiūtės, susiformavo „dailininko universalas, pajėgus dirbti keliose kūrybos srityse, tipas, kuris buvo ypač populiarus ketvirtame ir penktame dešimtmetyje.“⁹¹ Būtent tokie menininkai kaip Gerardas Bagdonavičius, Antanas Gudaitis, Rimtas Kalpokas, Vytautas Kazimieras Jonynas tarp kitų veiklų projektavo ir unikalaus dizaino baldus. Ne išimtis buvo ir Vilnius, čia menininkai taip pat kūrė baldus. Nors nėra žinoma apie tokius pagal užsakymą sukurtus baldus, tačiau esama pavyzdžių, kai menininkai baldus susiprojektuodavo sau. Antai dailininkas Liudomiras Slendzinskis gyvendamas Vlniuje suprojektavo neobydermėjerio stilistikos keturis fotelius, dvi kėdes ir spintelę [21 il.].

Prie gyventojų buities modernėjimo prisidėjo ir jaunoji architektų karta, kurios, pasak M. Drėmaitės, didžioji dalis specialistų, nors ir vertėsi privačia praktika, tačiau taip pat dirbo valstybinių institucijų inžinerinių skyrių tarnautojais, technikais. Dirbdami valdiškose institucijose jaunieji specialistai atlikdavo įvairių jiems pavestų darbų, o prireikus projektuodavo ir baldus⁹². Tai darydavo ne tik įpareigoti savo darbovietės, bet ir pagal privačius užsakymus. Baldus ir interjerus

⁹⁰ Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2003; Lijana Šatavičiūtė, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn. 15: *Asmenybė: menas, istorija, dabartis*, sudarytoja Rasa Vasinauskienė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2007, p. 244–272; Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016. Lina Preišegalavičienė, „Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose“, in: *Urbanistika ir architektūra*, t. 34, Nr. 3, 2010, p. 161–172. Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016; Rita Škiudienė, „Lietuvos banko baldai“, in: *Menotyra*, 2004, t. 36, Nr. 3, p. 50–55.

⁹¹ Giedrė Jankevičiūtė, „Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje“, in: *XX amžiaus pradžios Vilnius: modernėjančios kultūros židiny*, sud., Laima Laučkaitė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 114.

⁹² Marija Drėmaitė, „Migruojantys modernistai“, in: *Optimizmo architektūra..., op. cit.*, p. 60–61.

kurdavo tiek garsieji šalies architektai, kaip Vladimiras Dubeneckis (1888–1932), Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893–1993), Arnas Funkas (1898–1957), Bronius Elsbergas (1901–1998), kuris buvo baigęs Briuselio dailės ir amatų mokyklą⁹³, Jonas Kova-Kovalskis, (1906–1977), tiek mažiau žinomi, kaip inžinierius architektas Antanas Varnas, kuris 1938 m. dalyvaudamas *III rudens dailės* parodoje pristatė net penkis miegamuosius kambarius⁹⁴, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio brolis architektas Povilas Čiurlionis spinteles suprojektavo savo dukterėčios Dalios ir jos vyro Vlodo Zubovų šeimai⁹⁵.

Taigi, baldų kūrimas buvo daugumos Lietuvos tarpukario projektuotojų darbo dalis, nors ir nepagrindinė, todėl šiandien apie tokią veiklą turime itin mažai informacijos. Deja, dėl negausaus išlikusių autentiškų interjerų skaičiaus ir informacijos apie juos dažniausiai sunku ar net neįmanoma nustatyti ir projektuotojo indėlį priimant vidaus įrengimo sprendimus. Vis dėlto apie tai, kad architektams rūpėjo ne tik pastato išorė, bet ir vidus, liudija išlikę gan detalūs kai kurių pastatų planai. Siekdami racionalaus išplanavimo, architektai numatydavo, ne tik kur sumontuoti sieninius baldus, bet ir kur kokie baldai turėtų stovėti. Vieno žymiausių architektų V. Landsbergio-Žemkalnio projektuose matome detalų kambarių išplanavimą su jiems labiausiai tinkančių baldų išdėstymo sprendimais [22 il.]. Panašių namų planų randame ir kito garsaus architekto B. Elsbergo palikime [23 il.].

Architektai, kurių nemažai buvo baigę studijas Vakarų ir Vidurio Europoje į Lietuvą *atnešė* ir vieną svarbiausių modernizmo tendencijų – sieninius baldus. Tai geriausiai prigijęs modernistinis sprendimas mūsų šalyje. Sieninius baldus projektuodavo ne tik garsūs architektai, kaip minėtieji B. Elsbergas, V. Landsbergis-Žemkalnis, A. Funkas, Stasys Kudokas (1893–1988) [24 il.], bet ir statybos technikai ir rangovai eiliniuose būstuose. Šie baldai populiarinti ne tik dėl vietos taupymo, bet ir kaip leidžiantys palaikyti didesnę kambarių švarą – dulkės nenusėda ant paviršių. Higiena buvo itin aktuali virtuvėse. Europoje sektinu virtuvės pavyzdžiu tapo Frankfurte prie Maino suprojektuota ir įrengta itin moderni virtuvė. Su šūkiu „Pirmiau virtuvė – paskiau fasadas“ E. May į Frankfurtą 1925 m. pasikvietė architektę-dizainerę Gretą Schütte-Lihotzky, kuri kartu su komanda sukūrė tik 3,5x1.9 m virtuvę, talpinančią visą būtiną įrangą⁹⁶. Naujovėms virtuvėje nemažą postūmį turėjo 1915 m. amerikietės Christine Frederick išleista ir 1922 m. Vokietijoje perleista knyga *Mokslinis namų valdymas*. Knygoje kalbama apie virtuvinės veiklos optimizavimą pašalinant visas veiklas, nesusijusias su maisto gaminiu. Dėl to virtuvė tampa mažesnė ir išeikvojama mažiau laiko judant po ją⁹⁷.

⁹³ *Ibid.*, p. 58.

⁹⁴ *III rudens dailės paroda: Kaunas 1937 m. gruodžio mėn. 19 d. – 1938 m. sausio mėn. 16 d.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, 1938, p. 19–20.

⁹⁵ *Kauno m. gyventojų baldai 1900–1975 m. Brėžiniai*, in: LII RS, f. 73, b. 632.

⁹⁶ Peter Gossel, Gabriele Leuthäuser, *op. cit.*, p.156.

⁹⁷ Christine Frederick, „Scientific management in the home“, Chicago: American school of home economics, 1923.

Frankfurto virtuvės ergonomiškas funkcionalumas reflektavo troškimą masinės statybos butus aprūpinti aukštų standartų dizaino gaminiais. Virtuvė buvo suprojektuota su įmontuojamomis spintelėmis, maisto sandėliavimo spintomis, atlenkiamais stalviršiais ir net sukama kėde, kad namų šeimininkė lengvai ir greitai galėtų pasiekti reikiamus objektus. Vietą taupančių idėjų, kompaktiškumo semtasi iš laivų kajučių, traukinių kupė įrengimo⁹⁸. Naujos statybos butuose, ypač sostinėje Kaune, taip pat populiarėjo modernios virtuvės su sieninių spintų konstrukcijomis. Jose dažniausiai būdavo numatyta ir šaldymui skirta spintelė su durelėmis atsiderančiomis į lauką [25 il.].

Architektai projektuodavo ne tik atskiras sienines spintas, bet siekdami kuo didesnio racionalumo ir vietos išnaudojimo sumanydavo įrengti sienines sekcines spinteles po palangėmis, laiptais, koridoriuose apie duris. V. Landsbergio-Žemkalnio kartu su namu suprojektuotus sieninius baldus (1932 m.) giminaičių Tado ir Julijos Petkevičių namams Kaune aprašė L. Preišegalavičienė: „Erdvė po laiptais buvo taupiai išnaudota kaip skaitykla: čia buvo racionaliai įrengtas knygų saugojimo sandėliukas, fasadinę jo dalį dekoruojant mažo gylio knygų lentynomis, po kuriomis stovėjo sofa“⁹⁹. Nors šis modernistinis erdvės išplanavimo sprendimas neišliko, visgi yra V. Landsbergio-Žemkalnio projektas, kuriame galbūt erdvėje po laiptais įrengta poilsio patalpa [26 il.]. Šis atvejis rodo, kad naujojoje statyboje vyravo racionalus patalpų išplanavimas – buvo išnaudojamos visos galimos erdvės. Trūkstant gyvenamojo ploto, itin populiarūs buvo kambarių nuoma, todėl vietą taupantys interjero įrangos sprendimai buvo aktualūs ir didesnių namų architektūroje. Įdomu tai, kad Petkevičių sieninius baldus ir kitą medžio apdailą pagamino K. Petriko fabrikas, tačiau reprezentatyvus valgomojo komplektas, kurį sudarė ovalus didinamasis stalas, šešios kėdės ir kampinis bufetas, buvo užsakytas Jono Vainausko (1906–1987) dirbtuvėse. Gali būti, kad J. Vainausko darbai visuomenėje vertinti kaip originalesni ir meniškesni. Karelijos beržu faneruoti baldai iš tiesų reikalavo aukštos meistrystės, ypač bufetas, kuriam panaudotas išgaubtas stiklas [27 il.].

Petkevičių namuose buvo ir dar viena modernistinių baldų naujovė – kėdė iš plieno vamzdelių [28 il.]. Pirmąją kėdę su lenkto plieno vamzdžių karkasu 1925 m. sukūrė Bauhauzo mokyklos¹⁰⁰ absolventas ir dėstytojas Marcelis Lajosas Breueris (1902–1981). Šio tipo baldai yra vienas populiariausių visų laikų Bauhauze sukurtų gaminių. Pasak šios institucijos veiklą analizavusios mokslininkės Robin Schuldenfrei, nepaisant Gropiuso masinės gamybos troškimo sujungti meną ir techniką, Bauhauze sukurti dirbiniai „buvo brangūs, sunkiai pritaikomi fabrikiniai gamybai ir niekada nebuvo masiškai pardavinėjami. [...] Trumpai tariant, tai buvo

⁹⁸ Jonathan M. Woodham, *Twentieth-Century design*, New York: Oxford University Press, 1997, p. 50.

⁹⁹ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016, p. 102–103.

¹⁰⁰ Bauhauzas (Das Staatliche Bauhaus) – tai avangardinė meno ir dizaino mokykla, įkurta architekto Wolterio Gropiuso ir veikusi Vokietijoje 1919–1933 m.

liuksusiniai objektai, skirti elitui ir ne tik tokiam, kuris galėjo sau tai leisti, bet tokiam, kuris suprato tiek modernią formą, tiek pagrindines idėjas¹⁰¹. Todėl daugelyje archyvinių Berlyno interjerų fotografijų retai išvysime Bauhauze sukurtus dirbinius, išskyrus M. Breuerio plieno vamzdelių baldus¹⁰². Plieno vamzdelių karkaso baldų populiarumą, tikėtina, lėmė tai, kad, nepaisant Bauhauzo ideologijos, kuomet kolektyvinis darbas turėjo užgožti individualumą ar net autorystę, M Breueris prilygindamas savo dizainą meno kūriniais laikė tai savo nuosavybe ir 1926 m. išradimą patentavo. Kartu su bendražygiu įkūręs firmą *Standard-Möbel* ėmėsi šių baldų masinės gamybos, o 1929 m. įmonė buvo nupirktą *Thonet*¹⁰³. Pasak baldų dizaino istoriko Karlo Mango, nors M. L. Breueris buvo pirmasis, tačiau idėja apie modernią plieno konstrukciją, kuri pakeistų lenktinius medinius baldus, tiesiog sklandė ore. 1926 m. architektai Martas Stamas (1899–1986) ir L. Miesas van der Rohė (1886–1969 m.) pristatė savo plieno vamzdžių kėdžių versijas¹⁰⁴. Šio tipo baldus projektavo dauguma Europos ir JAV modernistų.

Baldai iš chromuoto plieno vamzdelių tapo modernizmo baldų etalonu, įkūnijusiu funkcionalumą ir higieniškumą, tačiau Lietuvoje nesulaukė nei didesnio gamintojų ar vartotojų dėmesio, nei atgarsio spaudoje. Tyrimo metu vienintelis rastas pavyzdys, kad šio tipo baldus būtų projektavę autorinių baldų kūrėjai, yra Gerardo Bagdonavičiaus (1901–1986) 1931 m. Šiaulių dramos teatro spektakliui sukurtas scenovaizdžio eskizas. Jame šalia kitų futuristinio dizaino baldų matomas ir fotelis su plieno vamzdelių rėmu [29 il.]. Tiesa, scenovaizdis taip ir liko neįgyvendintas. Taip pat galima rasti pavienių pavyzdžių, kad šie baldai visgi buvo naudojami miestiečių namuose [30 il.], tačiau kas ir kur juos gamino, o gal jie buvo importiniai, taip ir lieka neaišku. Lenkijos modernistai taip pat eksperimentavo su plieno vamzdeliais, tačiau duomenų, kad šio tipo baldus būtų gaminę Vilniuje, nerasta. Įdomus atvejis – tikėtina, Vilniuje gaminti ir iki šių dienų miestiečių išsaugoti mediniai krėslai su metalinėmis rankenomis. Tai modernūs baldai su pagal to meto madą juodai išryškintomis konstrukcijos detalėmis, lenktu atlošu, prie kurio viršaus pritvirtintos metalinės rankenos [31 il.] Šis neįprastas sprendimas suteikė baldams daugiau funkcionalumo, o tai modernistai vertino labiau net už estetiką.

Kas nulėmė, kad modernistų propaguojami plieno vamzdelių baldai aplenkė Lietuvą, galima tik kelti prielaidas. Viena jų – kad galbūt vietos fabrikai neturėjo techninių pajėgumų juos pagaminti. Apie tai, kad šių baldų gamyba buvo sudėtingas procesas, liudija Bauhauzo dokumentai. Būtent M. Breuerio plieno vamzdelių baldais buvo apstatyta dalis mokyklos patalpų, mokytojų namai. Nėra aišku, ar baldai buvo gaminami Bauhauzo dirbtuvėse, tačiau yra žinoma, kad 1926 m.

¹⁰¹ Robin Schuldenfrei, „The Irreproducibility of the Bauhaus object“, in: *Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, sud., Jeffrey Saletnik, Robin Schuldenfrei, Routledge, 2009, p. 42.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Magdalena Droste, „The Bauhaus object between Authorship and Anonymity“, in: *Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, op. cit., p. 212.

¹⁰⁴ Karl Mang, op. cit., p. 62.

mažiausiai septynios firmos buvo įtrauktos į baldų iš plieno vamzdelių gamybą, o tai rodo, kad dėl jų naujoviškumo tokius baldus buvo sudėtinga pagaminti¹⁰⁵. Vis dėlto XX a. 3-iojo dešimtmečio pabaigoje daugelyje Europos šalių šių baldų gamyba išplito. Apie lietuviškų fabrikų techninę bazę beveik neturime duomenų, archyvuiniuose dokumentuose dažniausiai apsiribojama paminėjimu, kad darbas vykdomas mašinomis. Vis dėlto žymiausi fabrikai spaudoje apibūdinti kaip modernūs ir šiuolaikiški, o ir naujai pastatytos amatų mokyklos turėjo modernių baldų gamybos mašinų, kai kurios jų ruošdavo ir *metalo apdirbėjų* specialistus.

Kita galima priežastis – konservatyvumas ir gilios medžio tradicijos. Panaši situacija buvo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Šiaurės Europoje. Puikus to pavyzdys yra Suomija, kurioje XX a. 3-iajame dešimtmetyje kilęs trumpas baldų iš plieno vamzdelių entuziazmas greitai atslūgo ir šie baldai neišpopuliarėjo privačiuose namuose, dauguma jų liko naudojama tik viešosiose erdvėse¹⁰⁶. Neatsitiktinai ir suomių modernistas architektas ir dizaineris Alvaras Aalto (1898–1976) baldams rinkosi ne plieno vamzdelius, o fanerą kaip malonesnę ir taip šaltam, šiaurietiškam klimatui. A. Aalto bendradarbiaudavo ne tik su vietiniais baldų gamintojais *Korthonen Ltd* bei prekybos organizacija *Artek Ltd*, bet ir užsienio firmomis. Itin sėkmingai jo baldais prekiaavo Didžiosios Britanijos įmonė *Finmar Ltd*¹⁰⁷. Gali būti, kad viena iš A. Aalto faneros baldų populiarumo priežasčių buvo konservatyvios britų visuomenės santūrumas baldų iš plieno vamzdžių atžvilgiu. Vienas iš žymiausių Didžiosios Britanijos to meto baldų gamintojų *Isokon* taip pat gamino baldus iš faneros, nes fabriką įkūrėjai Jackas ir Molly Pritchardai manė, kad plieno vamzdžiai – pernelyg avangardiška. *Isokon* bendradarbiaudamas su estų faneros gamintojais *Venesta* gamino originalius baldus iš plono, tačiau itin tvirto, įvairiai išlankstyto faneros lukšto. Fabrikui baldų projektus kūrė tokios įžymybės kaip W. Gropius bei M. L. Breueris¹⁰⁸.

Taigi, tikėtina, kad ir plieno vamzdelių baldai buvo pernelyg radikalus sprendimas Lietuvos gyventojams. Vis dėlto tokios baldininkystės naujovės kaip keliafunkciai ir sekciniai baldai kur kas lengviau skynėsi kelių žmonių gyvenamojoje aplinkoje. Jie vertinti teigiamai, nes neužėmė daug vietos, buvo praktiški, be to, galėjo būti gaminami ne tik griežtų geometrinių modernizmo formų, bet ir aptakia *art deco* stilistika. Išpopuliarėjo sofa-lova, kuri dažniausiai buvo gaminama su dėže patalynei ir žemu mediniu atlošu, kurį dieną pridengdavo pagalvėlėmis, kad būtų patogiau sėdėti. Naujoviškas sofas-lovas sujungdavo su spintele ar lentynėlėmis iš šono, į kurias kartais įmontuodavo dar ir elektros lempuotę [32 il.]. Apie tokią J. Prapuolenio projektuotą sofą *Amatininke*

¹⁰⁵ Robin Krause, „Marcel Breuer's early tubular steel furniture: on furnishing the Bauhaus building“, in: *The Dessau Bauhaus Building: 1926–1999*, sud. Margret Kentgens-Craig, Birkhäuser: Bauhaus Dessau Foundation, 1998, p. 38.

¹⁰⁶ Pekka Korvenmaa, „Modernism in Finnish Furniture Design and Production“, in: *DOCOMOMO Journal* 46: Designing Modern Life, 2012/1, p. 33.

¹⁰⁷ Kevin Davies, „Finmar and the Furniture of the Future: the Sale of Alvar Aalto's Plywood Furniture in the UK“, 1934–1939, in: *Journal of the design*, Vol 11, No. 2, 1998, p.145–156.

¹⁰⁸ Adrian Forty, *Objects of desire: design and society since 1750*, London: Thames and Hudson, 1986, p. 439.

rašė: „sofa išlaikyta tiesių, moderniškų linijų stiliuje, su stalčiais ir spintelėmis. Tai tikrai skoningas ir patogus baldas mažame kambaryje. Sualpinti jame galima daug ko, o vietos užima mažai“¹⁰⁹. Sofų ir fotelių minkštosios dalys stačiakampės, paprastai išimamos. Apie šiuos naujoviškus baldus užsiminė ir H. Kairiūkštytė-Jaciniene radijo paskaitose. Ji teigė, kad užsienyje minkštųjų baldų mediniai rėmai daromi atskirai nuo minkštųjų dalių, nes „tuo būdu tokias sofas lengvai galima išnešti laukan valyti ir dulkinti“¹¹⁰.

Įdomų modernistinį keliafunkcinį baldą XX a. 4-ajame dešimtmetyje suprojektavo klaipėdietis Vytautas Žygas [33 il.]. Spauldoje rašyta, kad „prekybininkas Vytautas Žygas sukonstravęs visai naujais principais „paslepiamą lovą“, kuri yra labai naudinga mažų butų savininkams ir ypatingai viengungiams. Nors panašių baldų yra jau išrasta ir kitur, bet šis išradimas yra gana tobulo konstrukcijos ir pranašesnis už kitus. Šis projektas p. Žygo už patentuotas ir šiuo patentu yra didelis susidomėjimas ne tik Lietuvoje, bet ir užsieniuose. Praktiškas panaudojimas šio išradimo padarys tikrą perversmą baldų rinkoje.“¹¹¹ Deja, bet baldas perversmo nepadare, daugiau informacijos apie V. Žygą ir jo inovatyvų baldą rasti nepavyko. Lieka neaišku, ar klaipėdiečio spinta su įmontuotu ištraukiamuoju čiužiniu taip ir liko unikaliu V. Žygo kūrinium, kuris dėl savo modernumo nepatraukė vartotojo dėmesio, ar vis dėlto tokių spintų-lovų buvo pagaminta ir daugiau. Tiesa, kaip ir teigta spauldoje, Europos lygmeniu tai nebuvo itin originalu. Panašios iš spintų apačios ištraukiamos lovos gamintos ir naujiesiems Frankfurto prie Maino daugiabučiams.

Dar viena tarpukario baldų dizaino tendencija, taip pat vertinta dėl vietos taupymo ir galimo daugiafunkciškumo, buvo sekciniai baldai, kurie tarpukariu vadinti *dėžiniais* ar *kombinuotais*. Ši naujovė išgarsinta architekto, dizainerio F. Schusterio, kurį 1927 m. E. May į Frankfurtą pasikvietė dėstyti interjero dizainą bei kurti baldų projektus. F. Schusterio sukurtus sekcinius baldus (*Aufbaumöbel*) pardavinėjo *Vokietijos namų apstatymo baldais asociacijos* parduotuvėse¹¹². Baldai leido pirkėjui patenkinti įvairių baldų poreikį ir išlaisvino nuo komplektų. Kaip skelbė F. Schusterio baldų reklama: „iš pagrindinių elementų kaip rėmas, dėžė, stalčius ir lentynos tu gali sudėti beveik bet kurį baldą, kurį tik nori“. [Pavyzdžiui – A. D.] „naktinis stalelis pakankamai platus tarnauti kaip batų spintelė, žaidimų dėžė vaikų kambaryje ar smulki komoda su veidrodžiu hole“¹¹³. 1929 m. F. Schusteris išleido leidinį *Ein Möbelbuch (Baldų knyga)*, kuriame pristatė standartinius sekcinius baldus ir plačias jų panaudojimo galimybes¹¹⁴. Šį leidinį taip pat buvo galima įsigyti ir Kaune, jis buvo pardavinėjamas *Vokiečių* knygyne [34 il.], taigi buvo puikiai žinomas mūsų projektuotojams.

¹⁰⁹ J. Vaidotas, Dailieji amatai III rudens dailės parodoje, *Amatininkas*, 1937.01.15, p. 30.

¹¹⁰ Halina Kairiūkštytė-Jacynienė, *Moderniškas namų ir butų įrengimas*, op. cit., l. 12.

¹¹¹ „Isidėmėtinis išradimas“, in: *Prekyba*, 1938, Nr. 5, p. 141.

¹¹² Šios asociacijos tikslas buvo „sąžiningu išsimokėjimo būdu aprūpinti nebrangiais, solidžiais ir skoningais baldais visus, kuriems sudėtinga ar neįmanoma patenkinti savo poreikius bet kuriuo kitu būdu“, žr.: *Karl Mang*, op. cit., p. 113.

¹¹³ *Ibid.*, p. 124.

¹¹⁴ Franz Schuster, *Ein Möbelbuch: ein Beitrag zum Problem des Zeitgemässen Möbels*, Frankfurt am Main: Englert und Schlosser, 1932.

Modernistinių atvirų sekcinių spintų bei spintelių projektų (apie įgyvendinimą nėra žinoma) sekant dizainerio F. Schusterio darbais yra sukūręs menininkas Gerardas Bagdonavičius (1901–1986) [35 il.]. Kaip pats teigė, konstruodamas baldus domėjosi atitinkama specialia užsienio literatūra (vokiška ir kt.). Kai kuriuose savo balduose panaudodavo iš ten paimtus elementus¹¹⁵. Vis dėlto populiariausias baldas buvo neaukštas bufetas iš kelių dalių, kurio viršutinė (kur kas mažesnė) dalis buvo nuimama. Nors tokios indaujos tipas nebuvo naujas, tačiau tarpukariu labai pakito baldo dizainas. Į tai atkreipė dėmesį ir H. Kairiūkštytė-Jaciniene. Ji teigė, kad „sunkios ir didžiulės iki pat lubų dviejų aukštų indaujos moderniškai įrengtam bute nebeveikiamos. Jos yra daromos dabar gana žemos, vieno aukšto, paprastų linijų ir formų nelabai didelės“¹¹⁶. Neabejotina, kad šio baldo populiarumas nulėmė jo modelių įvairovę [36 il.].

Sekcinės spintos ar tiesiog kelias spintų funkcijas jungiantys *kombinuoti* baldai 4-ojo dešimtmečio pabaigoje populiarinti kaip naujiena. Aiškinti tokių baldų privalumai, kai viena spinta gali atstoti ir knygų lentyną, bufetą, drabužių spintą ir net rašomąjį stalą, jeigu turi atverčiamąją dalį. 1938 m. *Amatininke* minima, kad „kombinuotų spintų pastaraisiais metais vis daugiau dirbama, [...] tačiau reikia pažymėti, kad [...] vartotojai tokių baldų neužsisako tik todėl, kad apie juos nieko nežino“¹¹⁷. Originalias *kombinuotas* spintas savo užsakovams kūrė J. Prapuolenis. 1934 m. garsiajam AMBO lėktuvų kūrėjui Antanui Gustaičiui pagamintas baldų komplektas *Konstruktorius* [37 il.] buvo su spintele brėžiniams, kuri turėjo atlenkiamąją dalį, atlikusią brėžinių stalo funkciją. Panaši kampinė spinta su atlenkiamąja dalimi pagaminta dailininkui Antanui Samuoliui. Įdomu tai, kad prie spintos buvo priderintas stalelių lizdas [38 il.]. Šio baldo tipas tarpukariu dėl savo kompaktiškumo naujai išpopuliarintas Bauhauzo.

J. Prapuolenis, V. Landsbergis-Žemkalnis, B. Elsbergas, A. Funkas ir G. Bagdonavičius yra sukūrę vienetinių, unikalaus dizaino baldų projektų, kurie dėl savo išryškintos konstrukcijos, bet kokio dekorato atsisakymo ir funkcijos prieš formą iškėlimo yra panašūs į Bauhauzo dėstytojų (M. Bruerio, E. Dieckmanno) ar vokiečių Verkbundo narių, kaip, pavyzdžiui, architekto Adolfo Gustavo Schnecko medinius baldus. Vis dėlto ir šių autorių kūryboje minimalistinis modernizmas, tikėtina, užsakovų pageidavimu taip pat dažnai maišėsi su kur kas dekoratyvesniu *art deco*. Tad 4-ajame dešimtmetyje plitę nauji baldų tipai, kuriems impulsą suteikė modernistinė vietos taupymo koncepcija, savo dizaino raiška retai atitiko XX a. 3-iojo dešimtmečio Vakarų ir Vidurio Europos modernistų kurtus baldus ir dažnai atliepė vėlyvąjį *art deco* stilių.

Vakarų Europoje jau amžininkai atkreipė dėmesį, kad modernizmo baldams ir interjerams trūksta jaukumo ir komfortabilumo: „Šios mokyklos [modernizmo – A. D.] teorija yra tai, kad mūsų menas turėtų būti įkvėptas mūsų epochos charakteristikos: mechanizmo, greičio ir verslo. Todėl

¹¹⁵ Antanas Daniliauskas, *Apie baldų gamybą XX a. 3 deš., op. cit.*, l. 2.

¹¹⁶ Halina Kairiūkštytė-Jacynienė, *Moderniškas namų ir butų įrengimas, op. cit.*, l. 13.

¹¹⁷ V. Br. „Rašomieji stalai ir spintos“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 18–19, p. 251.

namams siūloma semtis įkvėpimo iš laboratorijos ir nebaigto įrengti fabriko, turinčio tik metalinius baldus, stiklinius stalus, šaltą apšvietimą, rausvą ir išblukusią spalvas, išimtinai geometrines formas ir jokio ornamento. Užuoat atspindėję bruzdesį ir modernaus gyvenimo greitį, fabriko mašiną, namai turėtų suteikti dvasinę pusiausvyrą ir ramybę“¹¹⁸. Kaip rašo lenkų istorikas Andrzejus K. Olszewskis, 4-tojo dešimtmečio antrojoje pusėje architektūros ir interjero dizaine nusigręžta nuo 3-iojo dešimtmečio *mašininės* ideologijos ir labiau orientuotasi į dekoratyvias formas. Jos turėjo atsverti užkietėjusių funkcionalistų siūlomą griežtą „plikų sienų“ ir „šaltų vamzdžių“ geometriją. Panašūs procesai vyko visoje Europoje, kurioje baldų evoliucija vedė nuo Bauhauzo stiliaus link gana *minkštų*, dekoratyvių, prabangių formų¹¹⁹. G. Jankevičiūtė taip pat atkreipė dėmesį, kad *art deco* buvo eiliniam žiūrovui suprantamas modernizmo variantas, tenkinęs ir publiką, ir valstybės meno politiką¹²⁰. „Kylanti vidurinioji klasė mėgo šį stilių, nes jis leido pasijusti šiuolaikiškiems, nenukrypstant į radikalias naujoves.“¹²¹

Geras to pavyzdys yra architekto A. Funko darbų albumas, išleistas apie 1935 metus. Jame matome daugelį interjerų, iš dalies apstatytų būtent *art deco* baldais. Deja, fotografijų albumas nepapildytas išsamesniais komentarais, nesama interjerų įrangos brėžinių, todėl negalima atsakyti, koks tikslus A. Funko indėlis į kambarių apstatymą. Architekto klientais buvo Kauno elitas, o tarp jų ir vieni turtingiausių žmonių – Aleksandros ir Jono Vailokaičių šeima. 1929 m. statyto¹²² iki šių dienų neišlikusio, tačiau iš fotografijų žinomo namo savininkų bute netrūko originalių klasikinio meno kūrinių, baroko ir renesanso baldų¹²³. Su klasika interjeruose derinti ir modernūs dirbiniai. Svečių kambaryje su židiniu (abipus kurio stovėjo modernizmo interjerams būdingos žemos, tačiau ilgos knygų lentynos), A. Vailokaitienės kambaryje, hole buvo *art deco* minkštųjų baldų, veidrodis su spintele, rašomasis stalas su lentynomis. Labai panašus stalas nufotografuotas ir dar viename A. Funko interjere, ir tai leidžia manyti, kad tai paties architekto projektas. Tokie stalai su lentynomis, spintelėmis iš abiejų pusių buvo populiarius vietą taupantis baldas [39 il.].

A. Funko albume yra užfiksuoti ir Jurgio Iljino ir Aleksandros Iljinienės interjerai. Šios šeimos namas K. Donelaičio g. šiandienos tyrėjų laikomas vienu ryškiausių modernizmo pastatų Kaune. Vis dėlto, pasak G. Jankevičiūtės, „Iljinų butas buvo kiek modernesnis už Vailokaičių, tačiau tiek viename, tiek kitame netrūko retro elementų, neleidžiančių šių namų interjerų priskirti į konstruktyvizmą ar funkcionalizmą orientuotam modernizmui.“¹²⁴ Itin moderniai atrodo užfiksuotas

¹¹⁸ Alastair Duncan, *Art deco furniture. The french designers*, London: Thames&Hudson, 2003, p. 10.

¹¹⁹ Andrzej K. Olszewski, „Styl 1937 w swietle krytyki I historii“, in: *Myśl o sztuce. Materiały sesji zorganizowanej z okazji czterdziestolecia istnienia SHS*, Warszawa listopad 1974, Warszawa, 1976, p. 205.

¹²⁰ Giedrė Jankevičiūtė, *Art deco Lietuvoje. Parodos katalogas*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1998, p. 34.

¹²¹ Giedrė Jankevičiūtė, „Gyvenamųjų namų interjerai“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 285.

¹²² Vaidas Petrulis, „Gyvenamųjų namų architektūra“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 260.

¹²³ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, op. cit., p. 90–91.

¹²⁴ Giedrė Jankevičiūtė, „Gyvenamųjų namų interjerai“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 285.

šeimininkų miegamojo fragmentas. Aptariamųjų laikotarpiu išpopuliarėjo nauji tualetinio stalelio modeliai su pakitusiomis proporcijomis. Stačiakampiai, apvalūs ar ovalūs veidrodžiai gaminti dideli, o geometrinių formų, asimetriškos spintelės itin žemos. Kartais veidrodis buvo kabinamas tiesiog ant sienos. Būtent tokį pavyzdį matome Iljinų miegamajame. Prie tualetinio stalelio priderintas puvas, dekoruotas egiptietiško tipo siužetu [40 il.]. XX a. 3-iajame dešimtmetyje atradus Tutanchamono kapą *art deco* balduose išpopuliarėjo egiptietiški motyvai.

1932 m. J. Prapuolenis interviu Pauliui Galaunei teigė, kad kuria ne tik pavienius baldus, bet yra „padaręs visišką kambarių apstatymą“. Tarp savo klientų mini ir inžinierių Iljiną, kuriam pagamino „saloną raudono medžio su inkrustacija“¹²⁵. Be abejo, gali būti, kad baldžius kalbėjo apie ankstesnius J. Iljino namus, tačiau taip pat galima kelti prielaidą, kad pagal A. Funko projektus Iljinams baldus iš anksto (namas baigtas statyti tik 1934 m.) pagamino J. Prapuolenis [41 il.]. Labai panašų, o galbūt ir tokį pat *art deco* minkštųjų baldų komplektą, kurį sudarė žydrų velvetu iš visų pusių apmušti du foteliai ir sofa su aukštais, vientisais porankiais ir išryškintais tamsiais apvadais, apie 1932 m. baldžius pagamino profesoriui Zigmui Žemaičiui [42 il.]. Taigi, galima tik spėti, kad tais pačiais 1932 m. meistras pagamino Iljinams ir Z. Žemaičiui itin panašius arba tokius pat minkštuosius svetainės baldus.

Baldžius garsėjo kaip išskirtinių ir unikalių baldų kūrėjas, ir nėra tikslių duomenų, kad J. Prapuoleniui būtų būdinga gaminti keletą vienodų modelių skirtingiems klientams. Tiesa, L. Preišegalavičienė teigia, kad J. Prapuolenio sukurti Adomo Galdiko ir Viktoro Banaičio svetainės baldai buvo tokie pat, skyrėsi tik apmušalai¹²⁶. Ši išvada daroma remiantis LLMA J. Prapuolenio fonde esančia fotografija su priedu „dėstytojo buto V. Banaičio miegamojo baldai. 1936“¹²⁷ [43 il.]. Fotografijoje užfiksuotas svetainės komplektas identiškas baldams (skiriasi tik apmušalai), kurie visuomenėje žinomi kaip A. Galdiko (priklauso J. Prapuolenio šeimai). Visgi išlikę Banaičių šeimos baldai ir fotografija su svetainės fragmentu [44 il.] nesutampa su LLMA nuotraukoje vaizduojamais baldais (panašūs staleliai, tačiau ne identiški), taip pat skiriasi ir kiti interjero elementai. Tai leidžia manyti, kad archyve įsivėlė klaida ir nuotraukoje matome ne V. Banaičio, bet tikėtina, A. Galdiko šeimos namų interjerą. Yra žinoma, kad J. Prapuolenis kurdavo natūralaus dydžio bandomuosius baldų modelius. Tad tariamieji A. Galdiko baldai, galima manyti, iš tiesų yra Galdikų baldų modelis, likęs Prapuolenių nuosavybe, o originalių baldų su tamsiu gobelenu likimas nėra žinomas.

Be to, mokslininkė priskiria J. Prapuoleniui Lietuvos moterų klubo interjero autorystę ir teigia, kad „tokio pat modelio, kaip ir P. Galaunės neobarokinės kėdės ir taburetės, po poros metų

¹²⁵ Paulius Galaunė, „Dvi įdomios ir reikšmingos parodos“, *op. cit.*, p. 4.

¹²⁶ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, *op. cit.*, p. 124.

¹²⁷ *Dėstyt. V. Banaičio miegamojo baldų komplektas ir krėslas*. Nuotraukos, in: LLMA, f. 338, ap. 1, b. 9.

atsirado ir Karininkų ramovės moterų seklyčios patalpoje¹²⁸. L. Šatavičiūtė remdamasi 1937 m. žinute apie klubo atidarymą nustatė, kad „Monzos pramoninės dailės instituto absolventas R. Kalpokas dekoravo naujai įrengtą Kauno moterų seklyčią (Mickevičiaus g. 20a), 1937 m. pervardytą Lietuvių moterų klubu. Dailininkas suprojektavo baldus, liaudiško stiliaus baldų apmušalus ir nutapė didelio formato idilišką pano“¹²⁹. Komplekte originaliausiai atrodė nedideli staleliai, kurių „kojos išsiskyrė ryškiu tautiškumu – priminė žemyn apverstos tulpės žiedo formą“¹³⁰. Šio komplekto R. Kalpoko projektuotos kėdės, nors ir panašios, nėra tokios pačios kaip Galaunių kėdės, kurių autorystę priskiriama J. Prapuoleniui. Taigi, L. Preišegalavičienės išvada, kad „J. Prapuolenio baldų modeliai, nors ir nebuvo masiškai tiražuojami, vis dėlto būdavo atkartojami“¹³¹, nėra pagrįsta.

J. Prapuolenis mokėsis skulptūros, tačiau vėliau pasukęs baldžiaus keliu, nuo 3-iojo dešimtmečio pabaigos turėjo nedideles (40 m²) dirbtuves Žaliakalnyje ir keletą pagalbininkų bei mokinių¹³². Baldžiaus kūrybos ilgametis tyrinėtojas Klemensas Čerbulėnas yra surinkęs per 30 asmenų pavardžių, tarp kurių – kultūros žmonės, valstybės veikėjai, kariškiai, pedagogai, kuriems per kiek ilgiau nei dešimtmetį baldus sukūrė J. Prapuolenis. Ir tai ne pavieniai baldai, o ištisi komplektai, tarp kurių vyrauja tarpukariu populiarinto gyvenamajam kambariui (*living room*) skirti baldai. Naujasis gyvenamasis kambarys turėjo pakeisti iki tol vyravusį *salioną*, „kuris traktuotas kaip universali patalpa biurui, darbui, laisvalaikiui, galinti būti net nedidele pramogų sale.“¹³³ Tad į baldžiaus komplektus įeidavo sofos-lovos, minkšti foteliai, staliukai, darbo stalai, toršerai su staleliais, įvairios spintelės, kai kurios su įmontuota šviesa¹³⁴. Jau tarpukariu garsėjęs kaip tautinio stiliaus kūrėjas J. Prapuolenis teigė, kad prie „saviško“ stiliaus „išdirbimo“ eina per „moderninę dvasią“¹³⁵. Taigi, baldžius gamino populiarėjančias baldų inovacijas, tačiau baldų formas dekoruodavo dažniausiai kaip ir kiti augaliniu tautodailei būdingu ornamentu. Saviti menininko bandymai balduose įprasminti tautiškumą pritaikant Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslų tematiką [45 il.].

J. Prapuolenis pabrėžė nesvajojantis kurti baldus masiškai¹³⁶ ir išliko rankų darbo šalininkas, kūręs vienetinius kūrinius. Visgi tarp jo kolegų būta ir modernesnių pažiūrų asmenybių. Antai L. Šatavičiūtė straipsnyje *Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių* užsimena apie

¹²⁸ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, op. cit., p. 124.

¹²⁹ Lijana Šatavičiūtė, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn.15: *Asmenybė: menas, istorija, dabartis*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2007, p. 261.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, op. cit., p. 124.

¹³² 1932–1934 m. J. Prapuolenis buvo įsteigęs privačius kursus. Apie kursus plačiau žr.: Lijana Šatavičiūtė, „Jono Prapuolenio dirbtuvės veikla 1932–1934 metais“, in: *Menotyra*, t. 4, 2000, p. 33–39.

¹³³ Lijana Šatavičiūtė, „Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje...“, p. 279.

¹³⁴ Klemenso Čerbulėno rankraštis, in: Bangučio Prapuolenio asmeninis archyvas.

¹³⁵ Paulius Galaunė, *Dvi įdomios...*, op. cit., p. 4.

¹³⁶ *Ibid.*

1937 m. žinutę publikuotą *Amatininke*, kurioje teigiama, kad kai kurie Kauno staliai pagal dailininko Rimto Kalpoko piešinius ir projektus pradėjo gaminti lietuviško stiliaus baldus¹³⁷. Kas konkrečiai tie minimi staliai, kaip baldai atrodė ir kiek jų buvo pagaminta, daugiau informacijos nerasta. Iš spaudos taip pat žinome, kad baldžius J. Vainauskas, kuris kartu su pusbroliu Vincu Preikštu turėjo baldų fabriką Kaune, „rengėsi pradėti masinę baldų gamybą ūkininkams liaudies stiliumi. Tokie baldai būtų pigūs, praktiški, visiems prieinami ir vis dėl to puošnūs ir stilingi“¹³⁸, tačiau prasidėjęs karas šiuos planus sužlugdė. J. Vainauskas turėjo dirbtuves, kurios buvo įvardijamos kaip fabrikas (plačiau apie tai žr. skirsnyje Lietuvos baldų dirbtuvės ir fabrikai), tačiau galbūt per menki techniniai pajėgumai neleido išplėsti gamybos.

Atkreiptinas dėmesys, kad abiem atvejais akcentuojamas tautinis kryptingumas. Žinant tai, kad vyraujanti tautinio stiliaus koncepcija rėmėsi lietuvių liaudies dekoru, rečiau – formų stilizacija, galima daryti prielaidą, kad būtent tokio dizaino įgyvendinimas galėjo kainuoti per brangiai arba šalies gamintojams buvo pernelyg komplikotas techniniu atžvilgiu, ir būtent tai sutrukdė šiems projektams išsivystyti į ryškesnius atvejus. Įdomu tai, kad Estijoje, kur, kaip ir daugelyje naujai susikūrusių valstybių, buvo propaguojamas tautinio stiliaus vystymas, tautiniui stiliui neliko abejingas lenktinių ir faneros baldų fabrikas *Luterna*. XX a. 4-ajame dešimtmetyje fabrikas šalia nebrangių mažiems butams skirtų funkcionalių baldų pasiūlė nedidelio asortimento tautinio stiliaus baldų¹³⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunosios kartos architektai ir menininkai, iš kurių nemaža dalis išsilavinimą buvo įgiję ar gilinę Vakarų Europoje, šiandien gali būti laikomi pirmaisiais Lietuvoje baldų ir interjerų dizaineriais. Gyvenamuosiuose interjeruose jie diegė modernizmo idėjų padiktuotas inovacijas, tokias kaip vietą taupantys sieniniai, sekciniai, keliafunkciai baldai.

2.2. Unikalus baldai visuomeniniuose interjeruose: užsakovo vaidmuo

Kaip teigė L. Šatavičiūtė, tarpukariu privačiuose interjeruose vyravo bydermejeriškas jausmas, susipynęs su europietiškomis madomis ir kaimo, dvarų kultūros tradicijomis, rytų egzotika, sentimentaliais dekoru elementais, šeimos paveldu¹⁴⁰, o visuomeniniai interjerai buvo kur kas vientisesni, nes dažniausiai be sentimentų patalpos buvo įrengiamos ar atnaujinamos pagal to meto madas, užsakovų skonį ir finansines galimybes. Pavyzdžiui, žurnalistas Valentinas Gustainis savo prisiminimuose aprašė tokį atvejį, kuomet 1920 m. Kaune, tuometiniame *Metropolio* viešbutyje

¹³⁷ Lijana Šatavičiūtė, „Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių“, *op. cit.*, p. 221.

¹³⁸ Juozas Dėdinas, „A. A. Jonas Vainauskas“, in: *Draugas*, 1987.12.01, p. 5.

¹³⁹ Jüri Kermik, *Lutheri vabrik: vineer ja mööbel: 1877–1940 = The Luther factory: plywood and furniture: 1877–1940*, Tallinn: Eesti Arhitektuurimuseum, 2004, p. 84.

¹⁴⁰ Lijana Šatavičiūtė, „Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 233.

apgyvendintas Vokietijos diplomatas Herbertas Von Dirksenas po nakvynės, praleistos viešbutyje, kitą rytą užsienio reikalų ministrui J. Purickiui prisipažino nedrįsęs gulti net į lovą. Po šio incidento su užsienio svečių valstybė perpirko *Metropolį* iš privačių savininkų, iš esmės suremontavo, o naujus baldus nupirko ne Lietuvoje, bet užsienyje¹⁴¹.

XIX a. pabaigoje statytą *Metropolio* viešbutį su restoranu 1922 m. įsigijo Užsienio reikalų ministerija siekdama įrengti užsienio svečių klubą. Prie senojo *Metropolio* pastato pagal Vladimiro Dubneckio projektą buvo pristatytas naujas korpusas ir viešbutis, pavadintas *Lietuva*¹⁴². Kambariai buvo apstatyti viešosioms erdvėms būdingais nuosaikaus istorizmo ir moderno stiliaus baldais [46 il.]. Vis dėlto pastatui išskirtinumo ir puošnumo teikė autoriniai paties architekto sumanymai įrengiant interjerus. V. Dubneckis viešbučiui suprojektavo ir reprezentacinių baldų [47 il.]. Kaip teigė jo kūrybą tyrinėjusi L. Preišegalavičienė, architektas balduose pritaikė didelę raiškos įvairovę: raitytas barokines linijas, modernius geometrizuotus elementus, lietuvių liaudies drožybos motyvus¹⁴³. V. Dubneckis būdamas vyresniosios kartos architektas tautiškumo esmės ieškojo vilnietiška baroke ir etninėje architektūroje. Savo kūryboje jis stengėsi šias kryptis sujungti ir sukurti tautinį stilių¹⁴⁴.

Architektas taip pat yra palikęs baldų eskizų iš Steigiamojo seimo rekonstrukcijos projekto, tačiau ar baldų sumanymai buvo įgyvendinti, nėra žinoma¹⁴⁵. Pastarieji eskizai kur kas kuklesni nei Lietuvos viešbučio. Seimas cariniame pastate glaudėsi tik laikinai, vėliau persikėlė į Teisingumo ministerijos rūmus, todėl gali būti, kad interjerų rekonstrukcijai buvo numatytos nedidelės lėšos. Be to, patogius minkštasuolius V. Dubneckis suprojektavo laikinajai M. K. Čiurlionio dailės galerijai. Vėliau jie perkelti į Vytauto Didžiojo kultūros muziejų (db. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus), kur naudojami iki šiol. Kaip teigė L. Preišegalavičienė, „lakoniška šių baldų forma, vienspalvis aksominis medžiagiškumas [...] puikiai derėjo prie modernizmo patalpų“ [48 il.]. Šiuos aksomu dengtus keturis minkštasuolius ir dar vieną sofą 1926 m. galerijai pagamino Kauno baldų fabrikas *Universal* už 2850 litų¹⁴⁶. Tai buvo ištis didelė suma, nors žinoma, kad V. Dubneckiui

¹⁴¹ Valentinas Gustainis, *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus: atsiminimai apie Lietuvos spaudą, jos darbuotojus (1915–1940) ir Lietuvos rašytojus (1924–1966)*, Kaunas: Spindulys, 1991, p. 28.

¹⁴² Vaidas Petrusis, „Viešbutis *Lietuva* Kaune“, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-05-02] <<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/834?uk=&ss=viesbutis&type=2&rt=3>>.

¹⁴³ Lina Preišegalavičienė, „Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubneckio visuomeniniuose interjeruose“, in: *Urbanistika ir architektūra = Town planning and architecture*, 2010, t. 34, Nr. 3, p. 169.

¹⁴⁴ Marija Drėmaitė, „Migruojantys modernistai“, in: *Optimizmo architektūra..., op. cit.*, p. 55.

¹⁴⁵ Lina Preišegalavičienė, „Tautinė reprezentacija Vladimiro Dubneckio Steigiamojo Seimo interjere (1924 m.)“, in: *Mokslas – Lietuvos ateitis = Science – future of Lithuania*. Vilnius: Technika. 2011, t. 3, Nr. 3, p. 115–123.

¹⁴⁶ Lina Preišegalavičienė, „Tikrasis modernizmas: Nacionalinio M.K. Čiurlionio dailės muziejaus istoriniam interjerui – 80 metų = True modernism: the 80 years of the historic interior of M.K. Čiurlionis national museum of art“, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2016, p. 47.

„buvo pavesta suprojektuoti kiek įmanoma paprastesnį ir pigesnį pastatą.“¹⁴⁷ Šis taupumo kriterijus, tikėtina, lėmė, kad baldų dizainui pasirinkta architektui nebūdinga minimalistinė raiška.

Bendrame visuomeninių interjerų kontekste šalies mastu ryškiai išsiskyrė keletas Kaune pastatytų objektų, turėjusių simbolinę reikšmę kuriant šalies tapatumą ir jį reprezentuojant. Pasak istoriko Dangiro Mačiulio, „laikinąją sostinę tapusio miesto kolektyvinės atminties kraštovaizdis buvo tarsi *tabula rasa*. Paradoksalu, tačiau šiame Kauno gubernijos sostinė buvusiame mieste carinė Rusija paliko stebėtinai mažai imperijos kolektyvinę atmintį liudijančių ženklų“¹⁴⁸. Visgi, kaip teigė V. Petrulis, iš paminklinės-reprezentacinės paskirties statinių išsiskiria trys savo užmoju solidžiausi objektai – minėtasis Vytauto Didžiojo muziejus, Prisikėlimo bažnyčia ir Karininkų ramovė Kaune¹⁴⁹.

Karininkų ramovė, kurios statyba ir įrengimas vyko 1931–1937 m., visų pirma buvo skirta kariuomenės reikmėms, tačiau taip pat turėjo įprasmiti patosiškai tautinės valdžios aspiracijas. Prezidento kabinetui, kaip reikšmingiausiai patalpai, suorganizuotas pirmasis Lietuvoje žinomas interjero įrengimo konkursas. Konkurso sąlygose iškeltas svarbiausias kriterijus – tautiškumas. „Kambario sienos, lubos, grindys, durys, langai ir baldai turi būti suprojektuoti taip, kad duotų vieningą vaizdą ir vaizduotų mūsų tautos meno kūrinių evoliuciją, įnešant kuo daugiausiai lietuviško charakterio“¹⁵⁰ – skelbta sąlygose. Taip pat kambariui įrengti pageidauta vietinės vertingesnės medienos, tautinių raštų audinių, kilimų, „lietuviško charakterio“ židinio, o apskritai „kambarys turi atrodyti turtingai, rimtai ir įspūdingai“¹⁵¹.

Konkursui buvo suburta solidi vertinimo komisija, kurią sudarė ne tik organizatoriai karininkai, bet ir architektai Karolis Reisonas ir S. Kudokas, dailininkas Adomas Varnas. Be to, komisija išklausė dailininkų Vytauto Kazimiero Jonyno, Adomo Smetonos, Stasio Ušinsko ir architekto V. Landsbergio-Žemkalnio nuomones, nors sprendžiamojo balso šie ekspertai neturėjo¹⁵². 1936 m. balandžio 23 d. vykusiam posėdyje komisija įvertino dvylika projektų. Dalis jų nebuvo svarstomi dėl to, kad buvo pateikti neišsamūs ar neatitiko reikalavimų, kaip projektas pavadinimu *Bum Bum*, kuriame V. Landsbergis-Žemkalnis įžvelgė net kiniškų ir japoniškų motyvų¹⁵³. Ši aplinkybė įdomi tuo, kad atskleidžia, kaip nevienareikšmiškai tarpukariu galėjo būti suvoktas ar interpretuotas tautiškumas ir kad dar nepastatyta Ramovė jau buvo neblogai žinoma

¹⁴⁷ Giedrė Jankevičiūtė, „Nacionalinė tapatybė: Vytauto Didžiojo muziejus“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 73.

¹⁴⁸ Dangiras Mačiulis, *Lietuvių nacionalinis judėjimas ir Tautos muziejaus kūrimas*, in: *Nuo Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo iki Molotovo ir Ribentropo: atminties ir atminimo kultūrų transformacijos XX–XXI amžiuje*, sudarytojas Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, p.140.

¹⁴⁹ Vaidas Petrulis, „Tautinio stiliaus paieškose“, in: *Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas...*, op. cit., p. 73.

¹⁵⁰ Ramovės naujuose rūmuose prezidento kambariui įrengti konkurso sąlygos, žiuri komisijos protokolai ir susirašinėjimas su dailininkais ir skulptoriais kambario įrengimo klausimais, in: CVA, f. 6, ap. 1, b. 39, l. 2.

¹⁵¹ *Ibid.*, l. 2.

¹⁵² *Ibid.*, l. 14.

¹⁵³ *Ibid.*, l. 13.

kaip valstybės lygmeniu svarbus pastatas, kurio interjeruose įsiamžinti savo darbais svajojo daugelis, kuriems buvo nesvetimas projektavimas.

Geriausiai įvertinti penki projektai, priklausę: Aleksandui Gordevičiui, Sofijai Pacevičienei, Jonui Kovalskiui, Antanui Gudaičiui ir Bernardui Bučiui. Pirmosios vietos laureatas A. Gordevičius projekte *Anga* pateikė viduramžiškos menės interpretaciją su gan lakoniškais, masyviais, liaudiškų interpretacijų medžio baldais [49 il.]. Tikėtina, kad viduramžiška interjero interpretacija labiausiai patiko konservatyviems kariškiams, lyginant su antros vietos laimėtojos S. Pacevičienės pateiktu kur kas dekoratyvesniu ir modernesniu projektu¹⁵⁴. Vis dėlto *Anga* liko neįgyvendinta dėl vėluojančių vykdyti įsipareigojimų ir interjeras patikėtas architektui S. Kudokui, o baldų suprojektavimas buvo užsakytas G. Bagdonavičiui. Reprezentacinis komplektas patikėtas pagaminti Šiaulių Rodo ir Raiko fabrike¹⁵⁵. Karininkų ramovės brėžiniai, jų eskizai ir įgyvendintas Prezidento kabineto baldų komplektas yra savito meninio braižo, pagal vyraujančią tautiškumo balduose sampratą prisodrintas augalinių, tautiniais laikytų ornamentų intarsijomis, atkaltėms panaudota tulpės forma. Kita vertus, lenktose, laužytose baldų formose [50 il.] galima įžvelgti XX a. pradžios čekiško kubizmo ir tarpukarinio rondo-kubizmo (čekiškojo *art deco*) elementų būdingų Josefo Gočáro, Pavelo Janáko baldams [51 il.]. Ši dekoratyvi maniera įžvelgtina ir kituose G. Bagdonavičiaus valstybinių interjerų baldų projektuose. Baldus menininkas buvo suprojektavęs ir Teisingumo ir seimo rūmams, tačiau jie nebuvo įgyvendinti, nes, kaip pats teigė, „kliudė kauniečių baldininkų konkurencija ir nepalankumas“¹⁵⁶. Tarp piešinių esama ir Kauno miesto valdybos (šiandien – Kauno rotušė) posėdžių salės projektų. Visgi ši dekoratyvi maniera būdinga tik reprezentacinių interjerų balduose ir eskizuose. Kur kas didesnėje G. Bagdonavičiaus kūrybos dalyje matome sekimą modernizmo ir vėlyvojo *art deco* madomis.

Kaip užsiminė G. Bagdonavičius, tarp menininkų būta konkurencijos, nes tokių solidžių objektų vis dėlto nebuvo daug. Menininkas neišvengė ir kandžios J. Prapuolenio kritikos dėl Prezidento svetainės baldų. J. Prapuoleniui kartu su Marijampolės amatų mokyklos baldžiais buvo pavesta sukurti kitai ramovės reikšmingai erdvei – *Vytauto seklyčiai* – skirtus baldus, kuriuos suprojektavo architektas J. Kova-Kovalskis. *Seklyčios* baldai priminė scenografiškus viduramžių pilies stiliaus baldus¹⁵⁷ [52 il.]. J. Prapuolenis sukūrė baldus ne tokiai reprezentacinei, trečiojo aukšto patalpai, kuri buvo skirta karininkų žmonių organizacijos *Birutiečių* veiklai [53 il.]. Iš

¹⁵⁴ Apie Karininkų ramovės Prezidento kabineto konkursą plačiau žr.: Aistė Dičkalnytė, „Kauno Karininkų ramovės Prezidento kabineto interjero konkursas: tautinio tapatumo aspektas“, in: in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 268–286.

¹⁵⁵ Irena Rudzinskienė, *Baldininkų ryšys su Šiaulių Aušros muziejumi nuo 1933: kraštotyrinis darbas*, Šiauliai: 1990.

¹⁵⁶ Antanas Daniliauskas, *Apie baldų gamybą XX a. 3 deš., op. cit.*, l. 2.

¹⁵⁷ Giedrė Jankevičiūtė, Vaidas Petrulis, „Karinė galia: Karininkų ramovė“, in: *Optimizmo architektūra...*, op. cit., p. 112.

išlikusių baldų ir ikonografijos matyti, kad J. Prapuolenis balduose naudojo sau įprastą jau aptartą raišką derinant modernumą su liaudiškumu kaip ir privačių gyventojų namuose.

Įdomu tai, kad J. Prapuolenis, jau tarpukariu garsėjęs kaip lietuviškų originalių baldų kūrėjas, beveik nedominavo kuriant svarbius valstybinių interjerų baldus. Antai kaimynės Latvijos baldų projektavimo įžymybė Ansis Cirulis, kuris taip pat ieškojo inspiracijų Latvijos liaudies mene, buvo aktyvus ir privačių, ir valstybinių reprezentacinių baldų kūrėjas¹⁵⁸. Susiklosčiusią situaciją Lietuvoje, kuomet neišryškėjo vienas lyderiaujantis menininkas-dizaineris, galbūt galima aiškinti ne tik didele konkurencija, bet ir tuo, kad patys architektai buvo aktyviai įsitraukę projektuojamų pastatų interjerų dizainą. Pavyzdžiui, Prekybos, pramonės ir amatų rūmams (1938 m.) baldus suprojektavo rūmų architektas V. Landsbergis-Žemkalis. Dalis baldų yra išlikę iki šių dienų [54 il.]. Iš reprezentacinio pastato reklaminio leidinio ir projektų matyti ir tai, kad baldai nepasižymėjo dideliu originalumu, interpretavo liaudiškų baldų formas, dekorą. Kaip skelbta spaudoje, interjere, kaip ir kituose valstybiniuose reprezentaciniuose pastatuose, siekta tautinio stiliaus¹⁵⁹. Baldai, durys ir puošnios kesoninės lubos užsakytos pagaminti J. Vainausko baldų fabrike. Prekybos, pramonės ir amatų rūmai iš rangovo reikalavo griežtai laikytis projektų. „Baldų išvaizda, stilius ir konstrukcija pagal įteiktus Tamstoms Landsbergio braižinius. Prieš pradedant gaminti pavyzdžius ir arch. nurodymais juos pataisyti“¹⁶⁰, – teigiama sutarties sąlygose. Tad akivaizdu, kad buvo pateikti ne tik detalūs projektai, bet ir vykdoma griežta priežiūra, kad gamybos eigoje jų būtų tiksliai laikomasi.

Kitam žymiam projektuotam pastatui – Pieno centro valdybos rūmams V. Landsbergis-Žemkalis taip pat buvo parengęs interjero projektą. Reprezentacinei valdybos posėdžių salei architektas buvo numatęs ilgą kampinį stalą su pusapvaliais, minkštais krėslais [55 il.]. Nors projektas atrodo solidžiai, tačiau išskirtiniu modernumu nepasižymi. Panašaus tipo krėslai naudoti jau nuo XX a. pradžios. Dėl neaiškių aplinkybių projektas liko neįgyvendintas, o posėdžių stalui baldus suprojektavo B. Elsbergas [56 il.]. Prie išpūdingų formų, masyvaus stalo priderintos lengvos, išryškintos konstrukcijos modernizmo stiliaus mediniai krėslai, kurie savo lengvumu kuria kontrastą su stalu ir taip dar labiau jį pabrėžia patalpoje. Krėslai – be dekorų, su itin žemais, tokio tipo baldams nebūdingais atlošais. Tai rodo ir pakitusį, modernistinį požiūrį į žmogų. Šie originalūs baldai primena ankstyvąsias M. Breuerio kėdes, ypač 1922 metais *de Stijl* įkvėptą medinę kėdę su oranžiniu apmušalu ir išryškinta konstrukcija¹⁶¹. B. Elsbergas buvo įrengęs ir Laisvės alėjoje buvusią *Pienocentro* krautuvę ir užkandinę¹⁶². Tame pačiame pastate buvo įsikūrusi ir itin moderni

¹⁵⁸ *Art history of Latvia*. Vol. V: *Period of Classical Modernism and Traditionalism 1915–1940*, edited by Eduards Kļaviņš, Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, 2016, p. 593–599.

¹⁵⁹ „Puošia Prekybos ir pramonės rūmus“, in: *Lietuvos aidas*, 1938, Nr. 218, p. 5.

¹⁶⁰ *Prekybos, pramonės ir amatų rūmų susirašinėjimas su Vainausku*, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 804.

¹⁶¹ Christopher Wilk, *Marcel Breuer furniture and interiors*, New York: MOMA, 1981, p. 24–26.

¹⁶² Marija Drėmaitė, *Progreso meteoras...*, op. cit., p. 127.

Muralio kirpykla, kuriai interjerą sukūrė A. Funkas. Taigi pasirinkta moderni raiška atskleidžia ir užsakovų pasaulėžiūrą, orientuotą į kosmopolitišką Vakarų Europą.

Šie pateikti pavyzdžiai parodo Lietuvoje tarpukariu visuomeninių interjerų baldų dizaine vyravusias tautinio stiliaus ir modernizmo kryptis, kurias nulemdavo užsakovų pageidavimai. Valstybiniuose, ypač reprezentaciniuose interjeruose jau nuo 3-iojo dešimtmečio vidurio įsivyravo tautiškumo raiškos siekis. Tiesa, Karininkų ramovės atvejis puikiai parodo, kad vienos bendros šio reiškinio sampratos ir bruožų raiškos taip ir nebuvo pasiekta. Visuomeniniai privačių užsakovų interjerai dažniau būdavo apstatyti modernistiniais ar *art deco* baldais.

Vilniaus situacija

Apgailestautina, bet šiame tyrimo etape nepavyko aptikti Vilniuje gyvenusių ir kūrusių menininkų ir architektų unikalaus dizaino baldų, skirtų privatiems interjerams. Yra žinoma tik tiek, kad tuometinio Stepono Batoro universiteto profesoriai, net ir nedėstę interjero projektavimo, kūrė reprezentacinių baldų projektus. Antai dailininkas ir ilgametis SBU dailės fakulteto dekanas Ferdynandas Ruszczycas (1870–1963) buvo suprojektavęs daugelį universiteto reprezentacijai naudotų daiktų, taip pat ir rektoriaus skeptrą bei grandinę. „Rektoriaus grandinę suprojektavo pagal savo sumanymą, klasikinius elementus derindamas su moderniais. Dirbinį sudarė rektoriaus valdžią ir šešis Universiteto fakultetus simbolizuojantys septyni medalionai, sujungti augalinių ornamentų raštais. Apačioje kabojo SBU erelis (laikantis skydelį su Batorų ženklu – vilkų iltimis) ir Vytis“¹⁶³. Universiteto rektorato posėdžių salės baldų komplekto [57 il.] ovalaus stalo centre įkomponuota intarsija, atkartojanti rektoriaus grandinės dizainą [58 il.]. Deja, neišlikusi centrinė mozaikos dalis, tikėtina, vaizdavusi rektoriaus valdžią simbolizuojantį medalioną, nes pastarojo trūksta kompozicijoje. Apskritai baldų dizainas ir medžiagiškumas seka bydermejerio stiliumi. Nepavykus rasti baldų projekto, liko nenustatyta tiksli jo autorystė. Galima tik daryti prielaidą, kad komplektas pagamintas pagal Ferdynando Ruszczyco sumanymą.

Įspūdingų istoristinių baldų projektų yra palikęs ir kitas SBU dėstytojas – Jerzy Hoppenas [59 il.]. Deja, nepavyko nustatyti, kokiam interjerui 1927 m. projektuoti baldai buvo skirti, tačiau dėl jų puošnumo galima manyti tai buvus visuomeninio interjero baldus arba bent jau tokiam jie turėjo būti skirti. Lenkijoje tarpukariu populiaraus neoampyro stiliaus baldų projektai gausiai dekoruoti drožiniais, bronzos elementais, vaizduojančiais gulbes, mitologines būtybes. Tad puošnūs baldai turėjo būti skirti ne mažiau reprezentatyviam interjerui. Šie pavyzdžiai liudija, kad mieste trečiajame dešimtmetyje buvo vis dar populiarios istorinių stilių kartotės, kurios vis dar asocijavosi su reprezentatyvumu.

¹⁶³ Algė Andriulytė, *Ferdynandas Ruszczycas: Civis vilnensis sum*, [Vilnius]: Vilniaus dailės akademija, 2018, p. 207.

Visgi XX a. 4-ajame dešimtmetyje mieste gausėjant modernizmo stiliaus architektūros, istorizmas vis dažniau užleisdavo vietą modernioms tendencijoms ir interjerų bei baldų dizaine. Vilniuje, kaip ir Kaune, pasitelkiant garsias baldų gamintojų firmas būdavo gaminami baldai valstybinių objektų erdvėms. 1937 m. Valstybinės taupomosios kasos (lenk. *Powszechna kasa oszczędności*) Vilniaus filialą suprojektavo Varšuvos architektai Żórawski ir Pugetas, statyboms vadovavo vilnietis Janas Borowskis¹⁶⁴. Bant dalis pastato baldų buvo pagaminti vilniečio meistro Michailo Oszurko dirbtuvėse¹⁶⁵ [60 il.]. Baldai buvo nuosaikūs, reprezentacinio dizaino, tačiau modernūs. Juose jau nebematome Vilniuje mėgto neobydermėjerio neoampyro. J. Borowskis garsėjo savo modernizmo architektūra, taip pat dėstė interjero discipliną SBU dailės fakultete, tad galima daryti prielaidą, kad baldai galėjo būti pagaminti pagal šio architekto projektus.

Lenkijos socialinio draudimo bendrovė, garsėjusi modernistinės architektūros pastatais, prieš statydama Vilniaus filialą pasirinko bendradarbiauti su jaunosios kartos Lenkijos architektais Stanisławu Murczyński ir Jerzy Sołtanu. Pastarasis vėliau išgarsėjo kaip vienas žymiausių šalies modernistų. Pastatas su kampiniu įgilintu įėjimu, lenkta įstiklinta siena Vilniaus architektūroje išsiskyrė modernumu¹⁶⁶. Nors nerasta duomenų, kas baldus projektavo ir gamino, tačiau Jano Bułhako fotografijoje užfiksuotame konferencijų salės fragmente matome originalų U raidės formos posėdžių stalą, pritaikytą specialiai patalpos tūriui. Modernumo stalui suteikia kontrastingų spalvų dvigubas stalviršis, kurio viršutinė dalis pakelta suformuojant tarsi lentynėlę po juo ir taip padidinant stalo funkcionalumą [61 il.].

2.3. Baldų projektuotojų profesijos švietimas

2.3.1. Amatų mokyklų indėlis į baldininkystės plėtojimą

Tyrinėjant Lietuvos tarpukario baldininkystės specifiką svarbu išsiaiškinti, kaip funkcionavo baldų gamintojus rengusios amatų mokyklos, kokios buvo mokymosi sąlygos, programos, kas dėstė ir kokia buvo dėstytojų kompetencija. Tyrimo autorė kėlė klausimus: iš kokių vadovėlių ir kitų leidinių buvo mokomasi, koks buvo projektuojamų baldų dizainas? Aktualu tapo išsiaiškinti, ar amatų mokyklos bendradarbiavo su pramone, o jei tą darė – tai kokiais būdais. Tad siekiant visapusiškai nušviesti 1918–1940 m. baldininkystės plėtotę ir atsakyti į kylančius probleminius klausimus, šiame skirsnyje analizuojami lietuviškų amatų mokyklų stalių specialybės ypatumai.

Amatų mokyklos nebuvo naujovė – jos steigtos dar XIX a. pabaigoje visoje carinėje Rusijoje, neišskiriant ir lietuviškųjų gubernijų. Vis dėlto duomenų, kad tarpukario amatų mokyklos

¹⁶⁴ Jurgita Rimkevičienė, „Taupiamosios kasos pastatas (PKO)“, in: *Vilnius, 1900–2016: architektūros gidas*, sudarytojos Marija Drėmaitė, Rūta Leitanaitytė, Julija Reklaitė, Vilnius: Lapas, 2016, p. 72.

¹⁶⁵ „Gmach P. K. O. w Wilnie“, in: *Architektura i Budownictwo*, Warszawa, 1938, Nr. 11–12, p. 397.

¹⁶⁶ *Vilnius, 1900–2016: architektūros gidas...op. cit.*, p. 74.

būtų pasinaudojusios carinio laikotarpio amatų mokyklų patirtimi, tyrimo metu nerasta. Pasak Stasio Šalkauskio, „steigiant bendrojo lavinimo mokyklas, jų organizatoriai galėjo turėti pavyzdžių tas mokyklas, kurias jie patys prieš kurį laiką buvo baigę. Amatų mokyklų organizatoriai tokių pavyzdžių neturėjo, nes iš pradžių visai nebuvo žmonių baigusių bet kokią amatų mokyklą“¹⁶⁷. J. Mulevičiūtė atkreipė dėmesį, kad carizmo laikotarpiu „švietimo reikalai iš esmės buvo palikti vietos savivaldai, visuomeninėms draugijoms bei privatiems asmenims, kurie pagal išgales steigė paskiras smulkias ugdymo institucijas, tegalėjusias skleisti elementarias profesines žinias“¹⁶⁸.

Atkūrus nepriklausomybę pirmoji įstaiga, kurioje imta mokyti stalių specialybės, buvo dar 1919 m. *Lietuvių moterų globos draugijos* įsteigta amatų mokykla Kaune, kuri buvo skirta prieglaudos auklėtiniams berniukams išmokyti staliaus amato. 1932 m. mokyklai suteiktos valstybinių mokyklų teisės, mokslo trukmė pailginta iki ketverių metų¹⁶⁹. Panaši situacija buvo ir nuo 1921 m. veikusioje *Vaikelio Jėzaus Draugijos* amatų mokykloje. Mokykla taip pat buvo įsikūrusi Kaune ir visų pirma skirta draugijos išlaikomiems našlaičiams bei nepasiturinčiųjų vaikams. Šios dvi amatų mokyklos tarpukariu taip ir liko vienintelėmis, Kaune rengusiomis baldžius. Ir nors iš pradžių kūrėsi iš būtinybės padėti įgyti specialybę likimo nuskriaustiems vaikams, tačiau vėliau į jas buvo priimami visi norintys įgyti specialybę. Stabilizavus šalies ekonomiką, valdžia taip pat ėmėsi iniciatyvos kurti valstybines amatų mokyklas. Pirmieji žingsniai sietini su 1926 m. Švietimo ministerijos įsteigtu specialiojo mokslo departamentu, kuriam buvo pavesta kuruoti didžiuosiuose Lietuvos miestuose steigiamas amatų mokyklas. (žr. lentelę Nr. 1).

1 lentelė. Valstybinės amatų mokyklos

Nr.	Miestas, kuriame įkurta valstybinė amatų mokykla	Metai
1	Seirijai	1926
2	Kaišiadorys	1926
3	Marijampolė	1926
4	Šiauliai	1927
5	Panevėžys	1927
6	Ukmergė	1927
7	Telšiai	1931
8	Klaipėda	1936
9	Alytus	1938

¹⁶⁷ S. Šalkauskio apžvalginė paskaita apie amatų ir prekybos mokyklas buržuazinėje Lietuvoje 20-ties metų laikotarpyje, in: LCVA, f. 964, ap. 2, b. 656, p. 4.

¹⁶⁸ Jolita Mulevičiūtė, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn. 9, Lietuvos menas permainų laikais, sudarė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius, 2002, p. 245.

¹⁶⁹ „Kauno Lietuvių Moterų Globos Draugijos Amatų Mokykla“, in: *Amatininkas*, 1939, Nr. 11–12, p. 172.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pirmosios valstybinės amatų mokyklos buvo skirtos būtent staliams ruošti¹⁷⁰. Tarp jų išsiskyrė Šiaulių mokykla, kurioje buvo mokoma ne tik stalių ir dailidžių amato, bet veikė ir minkštų baldų – odos ir odos puošmenų skyrius. Šiauliai, garsėję savo odos fabrikais, sumaniai pasinaudojo situacija plėtodami odinių dirbinių, tarp jų ir baldų, gamybą. Įdomu dar ir tai, kad vieninteliams šios specialybės studentams buvo dėstomas kambarių dekoravimas. Deja, bet archyviniai šaltiniai nesuteikia daugiau žinių, ko tiksliau šioje pamokoje buvo mokoma.

Stalių amatų mokyklų būtinybė buvo ne kartą akcentuojama ir žurnale *Amatininkas*: „Kaip juokingai atrodo, kada žmogus, vos tik porą metų padirbėjęs pas ne kokį stalių, laiko save jau geru amatininku ir eina uždarbiauti. [...] Reikia suvaržyti beplintančių nepilnai pasiruošusių savo amatui amatininkų skaičius. Tam labiausiai padėtų egzaminai amatininkams, o ypač amatų mokyklos, iš kurių galėtų išeiti gerai pasiruošę savo srityje specialistai“¹⁷¹. Ši citata atskleidžia, kad tarpukariu vis dar buvo populiaru meistro ir pameistrio mokymosi sistema, kuri nebetenkino modernėjančios visuomenės lūkesčių. Vyraujant nacionalizmui baldų importą iš užsienio taip pat siekta mažinti, o vietoj atvežtinių – gaminti baldus iš vietinės medienos *tautiniu stiliumi*. Tad suskubta diegti stalių amatų mokyklų tinklą, kuriame būtų ugdoma jaunoji baldžių karta, o mokyklos taptų lietuviškų baldų gamybos centrais ir taip prisidėtų prie Lietuvos ekonomikos stiprinimo ir tautiško ugdymo.

Amatų mokyklų kūrimosi pradžia buvo sunki. Ypač trūko tinkamų patalpų su specializuota įranga, todėl teko kurtis tam nepritaikytose patalpose ar atskiruose pastatuose. Ši prasta situacija itin sunkino mokymąsi¹⁷². Mokyklose būdavo prastos sanitarinės sąlygos, nebuvo valgyklų, dušų, ne visas patalpas buvo galima apšildyti. Tokiai situacijai amžininkai negailėjo karčių žodžių: „Atrodo jau kažkaip įprasta, kad niekam kitam netinkamą trobesį ar patalpą pasiūlo amatų mokyklai“, – piktinosi J. Valentukonis¹⁷³.

Netinkamos patalpos ir jų stoka taip pat sunkino mokyklų rengiamų parodų organizavimą. Parodos buvo puiki galimybė parduoti baldus ir pasireklamuoti. Mokytojai parodoms atrinkdavo tik geriausius baldus, tačiau neretai eksponatai užimdavo net kelis aukštus, o kartais dėl patalpų stygiaus nebūdavo galimybės visko parodyti arba nukentėdavo parodos kokybė. Žurnalistas, apsilankęs 1932 m. Marijampolės ketvirto kurso baigiamųjų darbų parodoje, gyrė meniškumą, *moderniškiausio* stiliaus baldus, tačiau apgailestavo, kad „daug baldų visai nebuvo galima išstatyti, o braižinius teko sugrūsti net į tamsų koridorių.“¹⁷⁴ Senose kareivinėse miesto pakraštyje įsikūrusi Šiaulių amatų mokykla Specialiojo mokslo departamentui skundėsi savo nepatogia dislokacija ir

¹⁷⁰ Vėliau valstybinėse amatų mokyklose šalia stalių įsteigtos metalo apdirbimo, račių, elektrotechnikos ir kitos specialios įrangos, patalpų reikalaujančios ir Lietuvoje menkai išvystytos specialybės. Taip pat ketvirtajame dešimtmetyje daugelyje amatų mokyklų išsiskyrė stalių specialybė į stalių, kurioje buvo mokoma baldų dizaino ir gamybos bei dailidžių, kurioje buvo mokoma medžio apdirbimo namų vidaus įrangos darbams.

¹⁷¹ K. I. „Daugiau susirūpinkime amatų mokyklų steigimu“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 5, p. 1.

¹⁷² Karolis Šimonis, „Apie amatus“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 36, p. 2.

¹⁷³ Juozas Valentukonis, „Amatų mokyklos darbo rezultatus vertinant“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 11, p. 161.

¹⁷⁴ „Amatų mokykloje“, in: *Suvalkietis*, 1932.07.31, p. 2.

teigė dėl to patirianti nuostolių, todėl išreiškė pageidavimą atidaryti savos gamybos baldų parduotuvę Šiaulių mieste¹⁷⁵. Nėra duomenų, ar šis amatų mokyklos sumanymas atidaryti parduotuvę buvo įgyvendintas, tačiau toks beprecedentis įvykis tikriausiai būtų plačiai nuskambėjęs, todėl persasi mintis, kad idėja liko įgyvendinta.

Akivaizdu, kad prastos mokymosi sąlygos negalėjo pozityviai nuteikti jaunimo, kad šis, nusprendęs susieti savo ateitį su amatais, tam įgyvendinti rinktųsi amatų mokyklas. Negana to, ypač pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį buvo įprasta, kad amatais verčiasi našlaičiai ar nusigyvenusių ūkininkų sūnūs. Kaip teigė Panevėžio amatų mokyklos direktorius Juozas Gėgžna, „pas mus iki šiol visuomenėje vyrauja įsitikinimas, kad minėtos specialybės esančios tik beturčių privilegija, ir į amatų mokyklas daugelis žiūri iš aukšto ir dar su panieka“¹⁷⁶. Kelti amatų mokyklų prestižą suskubta spaudoje, ypač *Amatininke*. Į šį žurnalą rašę korespondentai, amatų specialistai ir mokytojai aiškino amatų reikšmę valstybei bei visuomenei, akcentavo amatų mokyklų svarbą ir taip stengėsi studijoms pritraukti jaunimą. Mokyklos reklamavosi ir pačios leisdamos lankstinukus ir bukletus, kuriuose prisistatydavo, kvietė jaunuolius studijuoti ar aplankyti parodą¹⁷⁷. Reiktų neužmiršti, kad bent 3-iajame dešimtmetyje daugelyje pradžios mokyklų taip pat buvo prastos sąlygos. Tad, nepaisant lėto amatų mokyklų modernizavimo, jos populiarėjo, ir jei mokymosi sąlygomis neskatinoma į jas stoti turtingesniųjų, tai ir neatbaidė žemesnio socialinio sluoksnio vaikų. Šią prielaidą pagrindžia ir statistikos duomenys, rodantys nors ir nestaigų, tačiau aiškų stalių specialybės populiarėjimą¹⁷⁸.

Prie moksleivių skaičiaus didėjimo prisidėjo mokyklų modernizacija ir naujų pastatų joms statymas. XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje, kuomet iš Lietuvos traukėsi pasaulinė krizė ir vėl suaktyvėjo statybos, ir kai kurios mokyklos sulaukė naujų pastatų. Pirmoji naujai pastatyta amatų mokykla buvo 1936 m. Telšiuose. Spaudoje džiaugtasi, kad mokykla turi tokius modernybės ženklus kaip centrinį šildymą, vandentiekį, elektros energija varomas mašinas¹⁷⁹. Kita amatų mokykla, galėjusi pasigirti ne tik naujomis patalpomis, bet ir modernia įranga, buvo Ukmergės – jai 1938 m. pastatytas naujas pastatas. Pasak J. Valentukonio, mokyklai patogumų galėtų pavydėti net ir užsienio amatų mokyklos¹⁸⁰. 1938 m. Klaipėda taip pat sulaukė naujo amatų mokyklos pastato Smeltėje. Statybai ir įrangai nepagailėta lėšų. „Rūmai įrengiami moderniškai, higieniškai, su visais patogumais, kokių neturi kitos mokyklos. [...] Čia vyriausybė itin nesigaili nieko, o rūpinasi, kad ne

¹⁷⁵ *Šiaulių valstybinė vidurinė amatų mokykla*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 765, l. 130.

¹⁷⁶ Juozas Gėgžna, „Amatininkų švietimas“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 4, p. 2.

¹⁷⁷ *Panevėžio vidurinės amatų mokyklos reklaminius leidinius. Kaišiadorių vidurinės amatų mokyklos parodos plakatas*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 359.

¹⁷⁸ *Statistinės žinios apie specialiųjų mokyklų ir kursų klausytojų suskirstymą tautybės, pilietybės, amžiaus atžvilgiais. Apyskaitos apie mokinių skaičiaus kitimą, mokytojų ir mokinių sąrašai, pamokų tvarkaraščiai*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 553.

¹⁷⁹ „Telšių valstybinė vidurinė mokykla“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 43, p. 2.

¹⁸⁰ Juozas Valentukonis, *op. cit.*, p. 162.

tik paruošti gerus amatininkus, bet ir duoti mokykloje tinkamas mokslui sąlygas. Tenka tik džiaugtis. Ši mokykla duos gerus amatininkus lietuvius, kurie mokykloje supras Lietuviško amato reikalingumą ir išėję gyveniman mokės tą idėją įskieptinti“¹⁸¹ – rašoma *Amatininke*. Taigi, vos nuo 1936 m. veikusiai Klaipėdos amatų mokyklai suskubtas pastatyti naujas pastatas, buvo politinis žingsnis, nes kitos daug seniau veikiančios amatų mokyklos naujų namų nesulaukdavo. Nauja ir moderni amatų mokykla Klaipėdoje turėjo daugiau pritraukti moksleivių ir taip per lietuviškas mokyklas stiprinti lietuvių germanizuotame mažosios Lietuvos regione.

Be tinkamų sąlygų, mokyklų veiklą ir plėtrą varžė ne iškarto reglamentuoti įstatymai. Tik 1929 m. buvo priimtas Amatų mokslo įstatymas, kuris nepasižymėjo detalumu, tačiau bent jau oficialiai įteisino bendrąsias taisykles¹⁸². Ties tuo nesustota ir amatų mokyklų veikla tobulinta viso tarpukario metu. 1932 m. Švietimo ministerija paprašė Užsienio reikalų ministerijos, kad per užsienio šalyse esančius Lietuvos konsulatus gautų informacijos apie tose šalyse veikiančias amatų mokyklas¹⁸³. Švietimo ministerijai didžiausią įspūdį darė tuometinės Čekoslovakijos pavyzdys, kuri po Pirmojo pasaulinio karo buvo naujai susikūrusi kaip ir Lietuva, tad turėjo panašių sunkumų kaip ir mes, tačiau Čekoslovakijoje buvo kur kas labiau išplėtotą pramonę, amatai ir, be abejo, stipri amatų švietimo sistema su gera materialine baze. Į Čekoslovakiją buvo dairomasi ne tik dėl aukšto profesinių mokyklų lygio, bet ir dėl tariamo čekų amatininkų nacionalizmo: „Čekų amatininkai sudaro labai solidarų, stiprų ir net politikoje įtakingą luomą. Faktinai šis luomas yra čekų tautos branduolys, apie kurį susispietė ir čekų tautinis atgimimas bei emancipacija iš po vokiečių kultūrinės ir ekonominės globos. [...] Dėl to čekų amatininkų organizacija yra ypatinga ir gali būti Lietuvai įdomi.“¹⁸⁴

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje vis labiau augant nacionalizmui spaudoje neretai pasigirsdavo balsų, raginančių atsikovoti prekybą ir amatus iš tariamai juos uzurpavusių kitataučių, dažniausiai turint omenyje žydus. Tad etniniu pagrindu susibūrę čekų amatininkai turėjo tapti sektinu pavyzdžiu amatų mokykloms, kurių tikslas buvo paruošti naująją Lietuvos amatininkų kartą, kuri būtų viena iš stipriausiai tautiškai angažuotų visuomenės grupių. „Amatų mokyklos turi ir specifinių tikslų: [...] joms tenka ypatingas vaidmuo – nešti tautišką susipratimą į tą tautos dalį, kur tautiškasis elementas nėra pakankamai atstovaujamas“¹⁸⁵, – skelbta amatų mokyklų direktorių suvažiavime.

¹⁸¹ J. Zanavykas, „Klaipėdos valstybinė amatų mokykla“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 18–19, p. 257.

¹⁸² „Amatų mokslo įstatymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 308, p. 4.

¹⁸³ *Lietuvos ir užsienio mokyklų nuostatai, susirašinėjimas su užsienio reikalų ministerija žinių suteikimo apie užsienio mokyklas klausimu*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 496.

¹⁸⁴ *Ibid.*, l. 51.

¹⁸⁵ *Valstybinių amatų mokyklų direktorių ir medžio bei metalo dirbinių specialistų suvažiavimo protokolas*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 551, l. 25.

Taigi stengtasi lygiuotis į visapusiškai patrauklią Čekoslovakijos amatininkų ruošimo sistemą. Pas mus, kaip ir Čekoslovakijoje, priimamų į amatų mokyklą vaikų amžiaus cenzas buvo vienodas – 14 metų. Be to, abiejų šalių mokyklose mokytojų personalą sudarydavo amato, bendrojo lavinimo dalykų mokytojai bei mokytojai-meistrai, vedę praktinius užsiėmimus dirbtuvėse. Teorinės pamokos vykdavo iš ryto, po pietų – praktiniai užsiėmimai dirbtuvėse. Vasaromis vykdavo praktikos. Abiejų šalių mokyklos priimdavo užsakymus ir iš parduotų dirbinių turėdavo pelno. Panašumų buvo ir tarp mokslo programų. Lietuvoje mokomų dalykų programos buvo sunormintos tik 1932 m. išleistose *Amatų mokslo taisyklėse*. Taisyklėse skelbta, kad pamokos skirstomos į bendrąsias (tikyba, lietuvių kalba, istorija ir visuomenės mokslas, geografija, matematika, gamtos mokslai, higiena) ir specialybės. Stalių mokslo dalykus sudarė: piešimas ir braižyba (projekcinė, perspektyvinė, konstrukcinė), meno istorija, įrankių, medžio ir medžiagų, mašinų ir variklių technologijų disciplinos, taip pat buhalterija, korespondencija, kalkuliacija ir praktikos darbai¹⁸⁶. Visgi Čekoslovakijoje amatų mokyklos buvo kur kas labiau diferencijuotos nei Lietuvoje¹⁸⁷, tačiau baldžių specialybę pasirinkę moksleiviai mokydavosi beveik tas pačias disciplinas kaip ir Lietuvoje bei turėjo atlikti praktikos darbus dirbtuvėse¹⁸⁸. Taigi Lietuvos ir Čekoslovakijos mokyklos, kurių specializacija buvo baldininkystė, savo mokymosi programomis ir mokyklų veiklos organizavimu buvo labai panašios.

Čekoslovakijos įtaka Lietuvos amatų švietimui itin ryški ir žvelgiant į mokytojų rengimą. Švietimo ministerijos 1934 m. rašte rašoma: „kaipo greičiausią ir pigiausią būdą mokytojams paruošti Švietimo ministerija rinko gabesnius amatininkus arba asmenis, baigusius mūsų aukštesniąją technikos mokyklą, ir siuntė juos į užsienį specializuotis, mokytis amatų. Vieni iš jų studijavo Italijoje, kiti Prancūzijoje, Vokietijoje, bet dauguma Čekoslovakijoje. [...] Iki 1933 m. liepos mėn. 1 d. yra baigusių amatų mokyklas užsienyje 36 stipendininkai, kurie dabar mokytojauja mūsų amatų mokyklose ir kursuose“¹⁸⁹. Stipendijos mokytis užsienio mokyklose ir dažniausiai būtent taikomąjį meną buvo bendras šalies reiškinys¹⁹⁰. Tuo noriai naudojosi ir būsimeji amatų mokyklų mokytojai, dažniausiai pasirinkdavę Čekoslovakiją.

Vienas kvalifikučiausių baldžių, dirbęs amatų mokykloje, buvo Telšių amatų mokyklos direktorius Karolis Šimonis. Mokytojas pirmąjį baldžiaus įsilavinimą įgijo Kaune, *Vaikelio Jėzaus*

¹⁸⁶ *Amatų mokyklų ir kursų tvarkymo taisyklės, nurodymai ir bendrojo mokslinio dalykų programos*, Kaunas, 1932.

¹⁸⁷ Suskirstytos į meno pramonės, pramonės, amatų (*meisterių*), vidaus architektūros mokyklas, *Ibid.*, p. 33–34.

¹⁸⁸ Kaišiadorių stalių amatų mokykloje direktoriumi dirbęs Petras Babeckis 1927–1929 m. buvo išvykęs į Čekoslovakiją mokytis staliaus amato į valstybinę profesinę medienos apdirbimo mokyklą *Valašské Meziříčí* mieste (*Statní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí*). Stipendininkas pateikė tokią išeitų dalykų lentelę: braižyba, meno istorija, konstrukcijos mokslas, skaičiavimas, raštvedyba, sąskaityba, mokslas apie mašinas, pilietinė teisė, vokiečių kalba, praktikos darbai. Duomenys surinkti iš Čekoslovakijos mokyklų stipendininkų asmens bylų, in: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 47, b. 927.

¹⁸⁹ *Amatų mokslo būklė Lietuvoje*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 1. 332.

¹⁹⁰ Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos Respublikos stipendininkai užsienio šalių dailės mokyklose 1918–1940“, in: *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 2. Vilnius, 1996, p. 289–302.

amatų mokykloje ir buvo vienas gabiausių tos laidos mokinių, tad 1926 m. gavo stipendiją ir išvyko mokytis į Čekoslovakiją, į Hummeno valstybinę medžio apdirbimo amatų mokyklą. Baigęs ją, papildomai tobulinosi Prahoje Valstybinėje butų įrengimo pramonės mokykloje (*Statni usredni skola bytoveho prumyslu v Praze*). Baigęs mokslus Prahoje, K. Šimonis tarpininkaujant Lietuvos ambasadaai atliko praktiką *Strnad a Vaniček* baldų fabrike¹⁹¹. Kitas Telšių mokyklos amato praktikos mokytojas Kazys Karalius taip pat baigė mokslus Čekoslovakijoje, Chrudimo valstybinėje medžio apdirbimo mokykloje. Konstrukcijos ir projektavimo mokytojas Vsevolodas Kopylovas studijavo Aukštojoje technikos mokykloje Prahoje. Stipendijos mokytis užsienio mokyklose ir dažniausiai būtent taikomąjį meną buvo bendras šalies reiškiny.

Neabejotinai Telšių mokytojai buvo vieni kompetentingiausių, tačiau ir kitos amatų mokyklos galėjo pasigirti turinčios bent vieną dėstytoją, baigusį mokslus užsienyje. Šiauliuose stalių skyriaus vedėju buvo Jonas Bimša, baldžiaus profesiją tobulinęs Alenšteino aukštesniuosiuose amatų rūmuose. Braižybą ir amato praktiką dėstė Vytautas Bergas, baigęs nepatikslintą stalių amato mokyklą Čekoslovakijoje. Ukmergės amatų mokyklos direktorius P. Vėbra ir stalių skyriaus vedėjas Jonas Riauba taip pat studijavo Čekoslovakijoje. Tiesa, šios mokyklos praktikos mokytojai Stasys Vaičekonis ir Juozas Kviesulaitis baigė medžio apdirbimo mokyklą Italijoje. Klaipėdos amatų mokyklos stalių skyriaus vedėjas Juozas Kunas buvo Čekoslovakijos amatų mokyklos absolventas. Kaišiadorių mokyklos direktorius Petras Babeckis 1927–1929 m. buvo išvykęs į Čekoslovakiją mokytis staliaus amato į valstybinę profesinę medienos apdirbimo mokyklą Valašské Meziříčí mieste (*Statni adborna skola pro zpracovani drewa ve Valašském Meziříčí*). Marijampolės stalių skyriaus vedėjas Vytautas Karalius buvo baigęs nepatikslintą stalių amatų mokyklą Čekoslovakijoje, kaip ir šios mokyklos praktikos mokytojai – Šepetys, Žiugžda, Penčyla¹⁹².

Grįžę stipendininkai stengdavosi nenutraukti ryšių, įgytų studijų metu. Švietimo ministerijos fondo dokumentuose galima aptikti įvairių prašymų išleisti mokytojus pasitobulinti ar susipažinti su naujienomis baldų gamyboje būtent į Čekoslovakiją¹⁹³. Viena iš išvykos priežasčių buvo norimos literatūros ir įvairių baldžiams skirtų žurnalų įsigijimas amatų mokykloms. Lietuvoje tuo metu nebuvo jokio specializuoto žurnalo baldininkystei, taip pat buvo jaučiamas didelis vadovėlių trūkumas. 1935 m. rašoma, kad „veltui mes knygynuose jieskotume vadovėlių, pritaikintų specijalioms amatų mokykloms ar kursams [...]. Amatų mokyklos arba kursai vargsta be jokių vadovėlių“¹⁹⁴. Situacija tikrai buvo prasta, nes per visą tarpukario laikotarpį išleisti tik du vadovėliai, skirti baldžiams. Tai 1931 m. ir 1935 m. Kaišiadorių amatų mokyklos dėstytojo Prano

¹⁹¹ *Stipendininkas Karolis Šimonis, op. cit.*, l. 8–11.

¹⁹² LCVA, f. 391, ap. 9, b. 47, b. 927.

¹⁹³ *Stipendininkas Karolis Šimonis, op. cit.*, l. 12.

¹⁹⁴ Č. Kudrys, „Užpildykim didžiąją spragą“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 27, p.1.

Dankšo¹⁹⁵ dviejų dalių vadovėlis pavadinimu *Stalių amato vadovėlis: amatų mokykloms ir staliams*¹⁹⁶ [62 il.]. P. Dankšo veikalas buvo skirtas teoriniams baldų gamybos klausimams ir iliustruotas originaliais Kaišiadorių amatų mokyklos auklėtinių, galbūt pagal paties P. Dankšo projektus kurtais baldais. Knygoje, deja, nepateikiami baldų brėžiniai, taip pat nėra skiriama dėmesio baldų dizaino problematikai. 1936 m. Liudvikas Jakavičius išleido vadovėlį *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo ir dažymo vadovėlis: su 200 paveikslų*¹⁹⁷. L. Jakavičiaus Šiauliuose išleistas praktinio pobūdžio leidinys buvo skirtas „supažindinti kaimo gyventoją su amatu, kuris gali pagelbėti įsigyti tvirtų ir padorių namų baldų, arba gali padėti pataisyti netikėtai sulūžus kokiam baldui“¹⁹⁸. Taigi knyga teoriškai net nebuvo skirta amatų mokykloms. Įdomu tai, kad vadovėlio priedas su piešiniais pavadinimu *Naujausi baldų modeliai (formas)* vaizdavo *moderno* stiliistikos baldus, kurie 1936 m. jau nebebuvo madingi ir negalėjo būti laikomi moderniais [63 il.]. Galbūt todėl L. Jakavičiaus vadovėlis neminimas ir amatų mokyklų užsakomų leidinių sąrašuose, kurie itin skurdūs lietuviškų autorių leidinių. Iš lietuviškų knygų, kuriomis naudojosi amatų mokyklos, be P. Dankšo vadovėlio, minėtina V. Švipo parengta knyga *Miesto gyvenamieji namai. Jiems statomi reikalavimai ir projektavimas*¹⁹⁹.

Esant tokiai situacijai, suprantama, kad mokyklose dominavo užsienio autorių literatūra. Tarp mokyklų turėtų knygų randame ir tokių žinomų veikalų kaip Dareko Patmoro knyga *Modern Furnishing and decoration*; Ernsto Rettelbuscho *Stilhandbuch ornamentik*, taip pat Didžiojoje Britanijoje leistą *The Studio* žurnalą, apėmusį tiek vaizduojamojo, tiek taikomojo meno temas, bei specializuoti baldininkystei skirtus žurnalus: vokiški baldžiams skirti *Der Deutsche Tischlermeister*, *Die Tischlerwerkstatt* bei čekiškas *Truhlarska Noviny*²⁰⁰. Pastarasis čekų žurnalas minėtinas atskirai. Jis buvo panašus į Kaune leistą *Amatininką*, tačiau skirtas tik baldininkystės problematikai ir gausiau iliustruotas architektų bei menininkų kurtais baldais ir interjerais, nors to beveik nebuvo lietuviškame žurnale. Be to, žurnalas plačiai nušviesdavo Čekoslovakijos baldžių veiklos ypatumus, pateikdavo aktualių straipsnių butų kultūros, interjerų įrangos klausimais, supažindindavo su

¹⁹⁵ P. Dankšas buvo senosios kartos amatų mokytojas, baigęs Karaliaučiaus amatų mokyklą ir mokęs Kaišiadorių amatų mokykloje stalių praktikos darbus iki pat mokyklos likvidavimo 1938 m. Mokytojas buvo gerai vertinamas Švietimo ministerijos. 1930 m. aukštųjų mokyklų inspektorius gyrė P. Dankšą kaip tinkantį savo sričiai ir gerai pasiruošusį tiek teoriškai, tiek praktiškai. Geri įvertinimai, be abejo, turėjo įtakos, kad būtent Kaišiadorių amatų mokyklos mokytojo vadovėlis buvo išleistas Švietimo ministerijos, nors konspektus mokymui turėjo dažnas mokytojas, žr.: *Kaišiadorių amatų mokykla, Specialinio mokslo departamento direktoriui inspektoriaus Šalkauskio Stasio pranešimas*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 619, l. 51.

¹⁹⁶ Pranas Dankša, *Stalių amato vadovėlis. II dalis*, Kaunas, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1935.

¹⁹⁷ Liudvikas Jakavičius, *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo ir dažymo vadovėlis: su 200 paveikslų*, Liudo Jakimavičiaus „Lietuvos“ knygynas, Šiauliai, 1936.

¹⁹⁸ Liudvikas Jakavičius, *op. cit.*, p. 3.

¹⁹⁹ Vladas Švipas, *Miesto gyvenamieji namai. Jiems statomi reikalavimai ir projektavimas*, Kaunas: Varpas, 1933.

²⁰⁰ *Šiaulių valstybinė vidurinė amatų mokykla, mokyklos inventoriaus ir knygų sąrašai*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 765, l. 15; *Telšių vidurinė amatų mokykla*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 207, l. 106.

naujausiomis baldų ir interjerų parodomis Čekoslovakijoje ir pasaulyje, pristatydavo naujausią literatūrą, techniką baldams gaminti ir net naujus patentuotus baldų išradimus [64 il.].

Akivaizdu, kad profesionali specializuota užsienio spauda darė įtaką jaunųjų amatų mokyklų auklėtiniams, kurių projektuose [65 il.] lengvai atpažįstame ne tik baldų dizaino panašumus su žurnaluose pavaizduotais baldais, bet ir panašų kompozicinį baldų išdėstymą interjere [66 il.]. Apie tai, kad moksleivių darbai seka madomis iš žurnalų, buvo rašoma ir spaudoje. „Baldų stilius labai moderniškas, tik gaila, kad beveik grįnos užsienių žurnalų kopijos. Nors daiktą padaryti pagal žurnalą amatininkui reikalinga ir dažnai prisieina, bet mokykla turėtų mokinį pratinti savaimingai kompozicijai. To nematyti net iš paišybos ir braižybos. O čia kaip tik galima duoti šiek tiek laisvės fantazijai lietuviško moderniško baldo kompozicijos linkme. Vidurinė amatų mokykla turėtų prie to pratinti“²⁰¹ – apgailestavo J. Valentukonis.

Amatų mokyklos, kaip ir dauguma to meto baldų gamintojų, neženklino savo produkcijos, todėl šiandien tampa praktiškai neįmanoma atsekti pagamintų baldų autorystės. Pagrindiniai šaltiniai suteikiantys žinių apie stalių specialybės moksleivių gamintų baldų stilių yra parodų aprašai spaudoje, nes amatų mokyklos neleido parodų katalogų bei išlikusi negausi ikonografija dažniausiai taip pat iš parodų. Tad, kyla klausimas, koks gi buvo amatų mokyklose kuriamų baldų dizainas?

Oficiali valstybės propaguojama kryptis buvo tautinis stilius, todėl valstybinės amatų mokyklos turėjo būti tautinio stiliaus kalvėmis. „Mokyklai turi rūpėti mūsų tautinio buto ir stiliaus kūrimas [...] Mūsų amatų mokyklos privalo tęsti brangias savas tradicijas, kurių pradmenis susiformavę mūsų liaudies mene“²⁰², – teigė amatų mokyklų inspektorius S. Šalkauskis. Sprendžiant iš parodų aprašų ir ikonografijos, mokyklos atsižvelgdavo į joms keliamus lūkesčius bei parodose pateikdavo bent po kelis baldų komplektus, kurie buvo pristatomi kaip *tautinio/lietuviško stiliaus*²⁰³ [67–68 il.]. Ryškesnė išimtis buvo Kaišiadorių amatų mokykla, kuri reklamavosi kurianti „originališką lietuvišką stilių“²⁰⁴. Mokyklos baldų gamybos instruktoriumi dirbo minėtasis P. Dankšas. Kubinių formų baldai dekoruoti mitologinėmis, baltiškėmis siužetinėmis kompozicijomis, liaudies tekstilės raštais, naudota ne tik intarsija, bet ir gausūs drožiniai [69 il.].

Visgi peržvelgus spaudą matyti, kad vyraujantys komentarai moksleivių baldų dizainą apibūdina kaip modernų, bet ne tautišką. „Gražiai dekoruoti miegamieji, valgomieji, kabinetai,

²⁰¹ J. Valentukonis, „Ukmergės amatų mokyklų darbų paroda“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 31, p. 2.

²⁰² *Kaišiadorių amatų mokykla, Specialinio mokslo departamento direktoriui inspektoriaus Šalkauskio Stasio pranešimas*, in: LCVA, f. 391 ap. 5, b. 619, l. 25.

²⁰³ Vaidotas, „Lietuviška medžiaga amatuose“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 21, p. 303; *Telšių valstybinės vidurinės amatų mokyklos byla*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 208, l. 258. „Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1934.08.6, p. 3.

²⁰⁴ *Kaišiadorių vidurinės amatų mokyklos parodos plakatas*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 359, l. 2.

virtuvė, kurie davė aiškų vaizdą šių dienų moderninio kambarių apstatymo baldais²⁰⁵; „baldų formos lygios, moderniškos, konstrukcija tiksli ir patogi“²⁰⁶; „faneruoti, išblizginti, moderniškos konstrukcijos, [...] liuksusinės išvaizdos ir techniškai gerai atlikti“²⁰⁷; „visi gerėjosi meniškais, moderniškiausio stiliaus baldais“²⁰⁸, – įvairių amatų mokyklų auklėtinių baldų stilius apibūdinamas panašiai. Fotografijos su mokinių baldais leidžia papildyti ir patikslinti kritikų išsakytas mintis. Akivaizdu, kad moksleivių balduose vis rečiau pasitaikydavo istorizmo tradicijos sekinių, kurie tarpukariu vis dar buvo populiarūs. Balduose dominavo *art deco* formos. Vis dėlto moksleivių gamintiems baldams trūko originalumo ir radikalesnių sprendimų, eksperimentų su metalo vamzdeliais, stiklu ar kitomis naujomis tuo metu baldų gamyboje taikytomis medžiagomis.

Koks buvo amatų mokytojų indėlis į galutinį baldo dizainą, šiandien pasakyti dažnai neįmanoma. Neabejotinai dalis baldų buvo gaminama pagal mokytojų projektus [70–71 il.], tačiau spaudoje akcentuota, kad mokiniai puikiai projektuoja ir patys, o geriausieji baldų projektai eksponuoti parodose. Mokinių mokslo metų baigimo parodos būdavo gera proga pademonstruoti savo kūrybą ir mokytojams. Pavyzdžiui, 1934 m. pristatant Marijampolės amatų mokyklą rašoma, kad amato mokytojas J. Žiugžda eksponavo savo projektuotus ažuolinius miegamojo baldus²⁰⁹. Iš to matyti, kad mokyklos buvo ne tik edukacinė įstaiga, bet ir bendrai baldų formų ir dekoro idėjų plėtojimo vieta.

Baigę amatų mokyklas mokiniai patys turėjo ieškoti sau darbo vietos, konkuruoti su kitais. Minėtosiuose *Amatų mokyklų taisyklėse* buvo numatyta, kad tik įgijus penkerių metų praktiką ir išlaikius kvalifikacijos egzaminus buvo suteikiamas meistro vardas²¹⁰. Įgyti praktiką nebuvo lengva, nes amatų mokyklos su pramone akivaizdžiai nesistengė užmegzti jokių ryšių, nors net Švietimo ministerijos darbuotojai čia įžvelgė potencialą. Antai mokyklų inspektorius Stasys Šalkauskis kalbėdamas apie amato ir pramonės bendradarbiavimo privalumus sektinu pavyzdžiu laikė Europos amatų mokyklas. Pasak S. Šalkauskio, „mokykla su savo mokomojo personalo pajėgomis tiria pramonėje ar amate kylančius techninius neaiškumus, kuria naujas formas ir nusisokusius modelius atiduoda pramonei, kuri juos sunaudoja savo gamybai tobulinti. Mokykla su savo intelektualinėmis ir meninėmis pajėgomis stovi pramonės ir amatų progreso priešakyje“²¹¹. Tuo metu Lietuvoje amatų mokyklos su pramonės atstovais nebendradarbiavo ir pagal mokinių sukurtus projektus baldai fabrikuose nebūdavo gaminami.

²⁰⁵ A. P-la, „Įdomi amatų mokyklos paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1932.07.27, p. 8.

²⁰⁶ „Amatų mokyklos parodos teikia gražių vilčių“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 180.

²⁰⁷ Juozas Valentukonis, „Marijampolės amatų mokyklos paroda“, in: *Amatininkas*, 1939, Nr. 11–12, p. 6.

²⁰⁸ „Amatų mokykloje“, in: *Suvalkietis*, 1932.07.31, p. 2.

²⁰⁹ „Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1934.08.6, p. 3.

²¹⁰ *Amatų mokyklų ir kursų tvarkymo taisyklės, nurodymai ir bendrojo mokslinio dalykų programos*, Kaunas, 1932, p. 5.

²¹¹ St. Šalkauskis, „Amato mokslas ir pramonė“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 2, p. 18.

To priežastimi galima laikyti tai, kad mokyklos ir privatininkai buvo konkurentai. Amatų mokyklos pardavinėdavo baldus ne tik parodose, bet ir ištisus metus gamino baldus rinkai, taip pat priiminėdavo užsakymus iš gyventojų ir įstaigų, todėl išleisti praktikuotis mokinius ar atiduoti geriausius baldų projektus būtų buvę nuostolinga. 1932 m. Švietimo ministerijos reglamentuotose *Amatų mokyklos dirbtuvių taisyklėse skelbta*, kad: „darbų praktikos programai išeiti amatų mokyklų dirbtuvėse gaminami įvairūs daiktai-dirbiniai, kaip pagal užsakymus iš šalies, taip ir pačios mokyklos – ūkio komiteto ar mokyklos vedėjo – nuožiūra. [...] Pajamos skirstomos šiaip: a) 20 % valstybės išdui, 10 % mokyklos ūkio reikalams, c) 10 % mokyklos vedėjui, d) 20 % dirbtuvių vedėjui ir meisteriams ir e) 40 % mokyklos mokiniams“²¹². Taigi nuo pardavimų pagal dirbtuvių taisyklės dalis atitekdavo mokyklos vadovybei, tad mokyklų valdžia buvo suinteresuota kuo daugiau parduoti. Gali būti, kad ši situacija lėmė tai, kad daugumoje amatų mokyklų baldų produkcijos galima įžvelgti pataikavimą gyventojams, kurie norėdami būti šiuolaikiški ieškojo puošnių naująją vėlyvojo *art deco* madą atitinkančių, tačiau nuosaikaus dizaino baldų už prieinamą kainą. Mokykloms baldų užsakymų netrūko. Iš kai kurių išlikusių amatų mokyklų užsakymų knygų matyti, kad pageidavimai buvo įvairūs, nuo medinių sporto ir laisvalaikio dirbinių iki reprezentacinių baldų komplektų. Užsakovai buvo aukštesnio socialinio statuso žmonės: kunigai, karininkai, valdininkai, taip pat įvairios įstaigos²¹³.

Į baldų gamybą buvo įtraukiami moksleiviai jau nuo pat pirmos klasės baigimo; jie jau turėjo sugebėti pagaminti taburetes, gėlių stovus ir kitus paprastesnius dirbinius. Tuo metu ketvirtos klasės moksleiviai turėjo ne tik suprojektuoti, bet ir pagaminti bet kuriam kambariui skirtus baldus, juos faneruoti, dekoruoti intarsija ar kita technika²¹⁴. Moksleivių baldai savo gamybos sudėtingumu ir kainos atžvilgiu buvo įvairūs, tačiau populiarūs visuomenėje bei rimti konkurentai privatiems gamintojams. Spauldoje buvo teigiama, kad žmonės noriai užsisako baldus amatų mokyklose, nes pasitiki dirbinių kokybe, „kad darbas bus atliktas tikrai gerai ir sąžiningai, ko jie ne visada susilaukia iš privačių amatininkų“²¹⁵.

Išanalizavus turimą medžiagą galima teigti, kad nuo 1926 m. steigtos stalių amatų mokyklos kūrėsi iš būtinybės pakeisti iki tol veikusį, tačiau XX a. neefektyviu tapusį meistro ir pameistro modelį. Lietuvos amatų švietimo sistema buvo paveikta čekoslovakieškojo pavyzdžio, kuris Lietuvai laikytas artimu sociokultūrine ir politine padėtimi. Kai kuo panašūs buvo mokymosi programos ir bendras mokyklų veiklos organizavimas. Tobulintis į Čekoslovakiją buvo siunčiami ir būsimoji stalių specialybės mokytojai, mokyklos naudojos čekoslovakieška specializuota spauda,

²¹² „Amatų dirbtuvių mokyklų taisyklės“, in: *Švietimo ministerijos žinios*, 1932, Nr. 1, p. 7.

²¹³ *Telšių valdžios vidurinė amatų mokykla*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 210, l. 31–35. *Marijampolės valstybinė amatų mokykla*, in: LCVA, f. 391, ap. 5, b. 738, l. 194–198.

²¹⁴ Juozas Gėgžna, „Panevėžio Valdžios Amatų mokykla“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 11, p. 164.

²¹⁵ „Valdžios vidurinė amatų mokykla Šiauliuose“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 26, p. 2.

taip pat ir vokiška. Galima manyti, kad dėl šių priežasčių amatų mokyklose gamintų baldų dizaine vyrauja *art deco* stilius, perimtas iš Čekoslovakijos ir Vokietijos. Tad nors mokyklos ryškesnių baldų dizaino inovacijų neįdiegė, baldai atliepė žmonių finansines galimybes ir tenkino vidurinės klasės baldų poreikius.

Atsižvelgdamos į šalies valdžios propaguojamą tautinį stilių amatų mokyklos, ypač Telšių ir Kaišiadorių, taip pat kūrė proginius baldus, kuriuose tautiškumą išreiškėdavo kaip ir kiti baldų projektuotojai, t. y. per stilizuoto tautodailei būdingo dekorą ar tautiškumo simbolių intarsijas. Mokyklos su baldų fabrikais ar dirbtuvėmis nebendradarbiavo ir pačios buvo aktyvios baldų rinkos dalyvės.

2.3.2. Vilniaus Stepono Batoro universiteto interjero apipavidalinimo disciplina

Kaip teigiama disertacijos įvade, geriau pažįstant tarpukario Lietuvos baldininkystės specifiką, svarbu kalbėti ir apie tuo metu šaliai nepriklausiusį Vilnių. Vilniuje veikęs Stepono Batoro universitetas ir ten į studijų planą įtraukti baldų dizaino klausimai svariai papildė šios srities edukacijos raidos vaizdą.

Taigi, Vilniuje, be amatų mokyklų, baldų projektavimo buvo mokama ir tuometiniame Stepono Batoro (dabar Vilniaus) universitete. Čia Dailės fakultete (*Wydział Sztuk Pięknych*) su pertraukomis dėstyta interjero projektavimo ir dekoravimo disciplina. Studentai, pasirinkę Dailės fakultetą, kaip specializaciją galėjo rinktis ne tik įprastas vaizduojamojo, bet ir tokias taikomojo meno specialybes kaip interjero projektavimas. Tai, kad dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Vilniuje jau dėstyta interjerų ir baldų projektavimas, šiandieninėje menotyroje menkai akcentuojama. Interjero projektavimas minimas bendrame kontekste Józefo Poklewskio publikacijose apie Dailės fakulteto veiklą²¹⁶ ir Ilonos Mažeikienės apie fakultete veikusį Architektūros skyrių²¹⁷. Taigi, remiantis šių mokslininkų tyrimais, archyviniais dokumentais ir parodų katalogais, šiame skyriuje gilinamasi į interjero apipavidalinimo disciplinos ypatumus.

1919 m. atkurtame ir Stepono Batoro vardu pavadintame universitete (toliau – SBU) dailės fakultetas buvo įkurtas menininko, pedagogo F. Ruszczyco iniciatyva. Tik šios neeilinės asmenybės pastangomis buvo surastos patalpos, sudaryta programa, surinktas dėstytojų kolektyvas. Veiklos pradžią itin sunkino specialistų stoka, mažai kas norėjo vyksti dėstyti į atokų ir tuomet neramų

²¹⁶ Jozef Poklewski, „Menininkų rengimas dailės fakultete tarpukariu“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė*. 2000, t. 17, p. 107–115; Jozef Poklewski, Stepono Batoro universiteto dailės fakultetas, in: *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos: katalogas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1996; Sławomir Kalembka, *Dwieście lat sztuk pięknych na uniwersytetach w Wilnie i Toruniu, 1797–1997*, Toruń: Toruńskie T-wo Kultury, 1998.

²¹⁷ Ilona Mažeikienė, „Architektūros skyriaus likimas tarpukario Vilniuje. Otonas Krasnopolis apie felčerius architektūroje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė*. 2003, t. 29, p. 121–128.

Vilnių. Visgi F. Ruszczyco, pirmojo fakulteto dekanas, autoriteto dėka įkurtame fakultete jau nuo pat pradžių šalia tapybos, skulptūros, grafikos, fotografijos, knygrišybos dėstyta ir interjero projektavimas, pavadintas Interjero architektūra²¹⁸. Svarbu pabrėžti, kad fakultete nebuvo „atsižvelgiama į padalijimą pagal specializacijas, o studijavusieji atlikdavo tik tapybos diplominius darbus“²¹⁹.

1919–1920 mokslo metais interjero architektūra patikėta prof. Józefui Czajkowskiui (1872–1947). Menininkas, studijavęs Miunchene, Paryžiuje, Vienoje ir Krokuvoje, kur prieš karą buvo Dailės akademijos interjero specialybės dėstytojas²²⁰, taip pat kūrė ir autorinius baldus. Universitete Vilniuje J. Czajkowski praleido tik metus, tačiau užsiėmimai vykdavo net keturis kartus per savaitę po 3–6 valandas²²¹. Sėkmingai fakulteto veiklai sutrukdė kovos dėl Vilniaus, po kurių, 1920 m., iš darbo universitete išėjo J. Czajkowski²²². Tai buvo didelis praradimas fakultetui. Šio kompetentingo interjerų projektavimo specialisto vietą užėmė kitas žymus tapytojas, grafikas ir baldų projektuotojas prof. Mieczysławas Kotarbiński (1890–1943 m.). Deja, M. Kotarbiński taip pat neužsibuvo Vilniuje ir universitetą paliko 1923 m.²²³ J. Czajkowski ir M. Kotarbiński buvo lenkiškojo tautinio stiliaus vadinamojo *Lenkijos atgimimo stiliaus* (*Styl Polski odrodzonej*) estetikos formuotojai ir kūrėjai. Lenkijos meno istorikai šio stiliaus ryškiausiais reprezentantais baldininkystėje laiko baldus sukurtus *Tarptautinei dekoratyviojo ir pramoninio meno parodai* (*Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes*), 1925 m. vykusiai Paryžiuje. Tarp menininkų, sukūrusių baldus Lenkijos paviljono ekspozicijai, yra ir jau minėti abu baldų projektuotojai²²⁴.

1925–1926 mokslo metais interjero dekoravimą ketvirtą kurso studentams po šešias valandas per savaitę dėstė architektas Bohdanas Krauzė²²⁵. Pastarasis šias pareigas taip pat ėjo neilgai ir 1927 m. jo vietą užėmė dailininkas Ludomiras Sledzinski (1889–1980)²²⁶, interjero projektavimą dėstęs architektūros studentams. L. Sledzinski savo paskaitose daugiausia dėmesio skirdavo sienų tapybai²²⁷.

Nuo 1921 m. veikęs atskiras Architektūros skyrius 1928 m. ministerijos sprendimu buvo uždarytas. Didelį pasipiktinimą fakulteto bendruomenėje sukėlęs sprendimas paskatino ieškoti

²¹⁸ *Program wykładów w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, in: LCVA, f. 175, ap. 13, b. 175, l. 6.

²¹⁹ Józef Poklewski, „Menininkų rengimas dailės fakultete tarpukariu“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė*. 2000, t. 17, p. 114.

²²⁰ *Ibid.*, p. 111.

²²¹ *Program wykładów w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, op. cit., l. 6.

²²² Józef Poklewski, „Menininkų rengimas...“, op. cit., p. 112.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*, op. cit., p. 35–44.

²²⁵ Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1925/1926, t. 8, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, [s.a.], p. 54.

²²⁶ Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1926/1927, t. 9. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, [s.a.], p. 49.

²²⁷ LCVA, f. 175, ap. 1(I)A, b. 110, l. 18.

būdų, kaip bent iš dalies išsaugoti architektūros kursą. Kilo mintis įkurti atskirą Interjero skyrių, kuriame būtų dėstomi ir architektūros pagrindai. Pagal šį planą per pirmus dvejus metus turėjo būti išdėstomi visi bendrieji ir specialybės dalykai, suderinti su Lvovo Politechnikos instituto programa. Baigęs pirmuosius dvejus mokslo metus ir išlaikęs egzaminus studentas būtų galėjęs rinktis likti fakultete ir per likusius dvejus metus pabaigti interjero dekoravimo kursą kartu su architektūros ir statybos žinių pagrindais bei kitomis papildomomis programoje numatytomis disciplinomis. Tai kartu su architektūros ir statybos žinių pagrindais suteiktų plačias galimybes pritaikyti jas meninėje pramonėje, baldininkystėje ir interjerų projektavime. Kursą baigęs studentas gautų menininko-dekoratoriaus (*artyst-dekorator*) diplomą. Norėdami tęsti vien architektūros studijas, studentai pagal sumanymą būtų galėję vykti į Lvovo Politechnikos instituto III architektūros studijų kursą²²⁸. Tačiau, kaip parodė Ilonos Mažeikienės tyrimai, Švietimo „ministerija nepritarė siūlymams Vilniaus architektūros skyriaus mokymą pertvarkyti pagal naują pedagogų parengtą dekoratyvinės dailės studijų programą, kad būtų dirbama meninių amatų edukacijos kryptimi“²²⁹.

Nepaisant to, 1930 m. buvo sugrąžintas interjero dizainas, pavadintas architektūros dekoratyviniu projektavimu, o nuo 1934 m. – interjero projektavimu ir dekoravimu ir dėstytas iki pat universiteto uždarymo 1939 m. Dalykas dėstytas nuo antro kurso, ketvirtame kurse buvo išskiriamas baldų ir teatrinų dekoracijų projektavimas, vyko teorinės paskaitos ir praktiniai užsiėmimai. Nuo 1930 iki 1936 m. kursą dėstė architektas prof. Ludwikas Sokolowskis, (1882–1936), kuris prieš tai vadovavo Architektūros skyriaus Projektavimo katedrai iki jos uždarymo²³⁰. Kaip jau minėta, būtent architektai buvo inovatyvaus baldų dizaino avangardo priešakyje. Tad nekelia nuostabos, kad SBU vadovybė interjero projektavimo ir dekoravimo dėstytoju pasirinko architektą projektuotoją. Apie L. Sokolowskio veiklą už universiteto ribų nėra plačiai žinoma, tačiau akivaizdu, kad architektas neapsiribojo architektūrine kūryba ir išmanė ir interjerų bei jų įrangos dizaino projektavimo ypatumus.

Nuo 1922 m. Dailės fakultetas metų pabaigoje rengdavo apžvalgines studentų darbų parodas²³¹. Geriausi trečio ir ketvirto kurso studentų darbai buvo spausdinami parodos kataloguose. Šiandien šie katalogai yra svarbus vizualinis šaltinis, atspindintis interjero projektavimo ir dekoravimo paskaitose diegtą estetiką, kuri įprasminata studentų projektuose. Pirmajame žinomame

²²⁸ *Plan nauk dzialu architektury wnetrza Wydzialu Sztuk Piękných USB w Wilnie*, in: LCVA, f. 175, ap. 13, b. 254, l. 21.

²²⁹ Ilona Mažeikienė, „Architektūros skyriaus likimas tarpukario Vilniuje. Otonas Krasnopolskis apie felčerius architektūroje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Vilnius kaip dailės mokymo ir sklaidos centras*, sudarė Vidmantas Jankauskas, t. 29, 2003, p. 127.

²³⁰ Informacija surinkta iš leidinio: *Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim*, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1923–1939.

²³¹ Jozef Poklewski, „Menininkų rengimas...“, *op. cit.*, p. 144.

kataloge²³², skirtame 1933–1934 mokslo metų apžvalgai, išspausdintas ketvirto kurso studento Juzefo Sękalkio (1904–1972) interjero projektas [72 il.]. Darbui pasirinktas modernistinės raiškos kabineto interjeras su rašomuoju stalu, dviem minkštais foteliais ir knygų spinta. Visi baldai kubinių, geometrinių formų, be dekorų. Vyraujantis akcentas – masyvus keliafunkcis stalas su iš vienos pusės pritaikytomis lentynėlėmis. 1935–1936 m. kataloge²³³ publikuoti net keli interjerų projektai. Pirmasis – ketvirto kurso studentės Adasos Gurewiczownos²³⁴ gyvenamojo kambario perspektyvinis projektas [73 il.]. Jame pavaizduotas dideliu paveikslu ar kilimu papuoštas interjero fragmentas su langu ir tik būtiniausiais, pasieniu išrikiuotais baldais. Projekto baldai – kampinė sofa-lova su prie jos pastatyta nedidele spintele bei dviaukštis stalas-sekreteris su minkštu foteliu – nėra detalčiai atvaizduoti, tačiau jų kubinės formos, lygūs paviršiai neleidžia suabejoti, kad autorė stengėsi balduose perteikti modernizmo stiliaus estetiką. Ketvirto kurso studentės Krystynos Wróblewskos, (1904–1994)²³⁵ interjero eskizą [74 il.] taip pat galima sieti su modernizmo stiliumi. Kaip skelbia užrašas, K. Wroblewska savo darbe pavaizdavo skrybėlių parduotuvės fragmentą. Minimalistinės raiškos interjere dominuoja dideli veidrodžiai, prie jų priderinti paprasti tamsūs suoleliai be atlošų. Kitas geometrinių formų masyvus baldas – galbūt prekystalis – taip pat išryškintas tamsiai.

Trečiasis kataloge pavaizduotas interjero projektas [75 il.] priklauso Edwardui Grabowskiui (1904–1966), taip pat vėliau tapusiam grafiku. Projekte galima pastebėti panašias stilistines tendencijas kaip ir kituose projektuose. E. Grabowskio darbe vaizduojamas freskomis papuoštos salės ar laukiamojo fragmentas su vienintele ilga sofa. Baldo forma supaprastinta iki stačiakampių formų, apmušalai pagal projektą numatyti vienspalviai, tamsūs. Po metų išleistame menų fakulteto kataloge²³⁶ iš L. Sokolowskio vedamos Interjero projektavimo ir dekoravimo disciplinos išspausdintas Jozefo Langhammerio teatro scenografijos eskizas ir Romualdo Warakomskio, 1908–1986 parodų paviljono vestibulio su grafitiniu sienų dekoru, vaizduojančiu Lenkijos herbo erelį, projektas. Svarbu pabrėžti, kad projekte pateikta ne tik sienos išklotinė, bet ir du aksonometrijos vaizdai, o tai rodo, kad L. Sokolowskis savo paskaitose daug dėmesio skyrė ir studentų architektūrinio-erdvinio suvokimo lavinimui.

²³² XII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1933–1934: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B., [1934].

²³³ XIII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1934–1935: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B., [1935].

²³⁴ Žydų kilmės menininkė 1943 m. sušaudyta Paneriuose, žr.: Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos dailė vokiečių okupacijos metais(1941–1944)“, in: *Menotyra*, 2007, t. 14, Nr. 2, p. 66.

²³⁵ K. Wroblewska pasirinko grafikos kelią, po karo neliko Vilniuje, kūrė, gyveno ir dirbo pedagoginį darbą Krokuvoje, žr. Jan Kotłowski, *Wilno w grafice dwudziestolecia międzywojennego = Vilnius grafikoje tarpukario laikotarpiu*: wystawa w celi Konrada w Wilnie, maj-czerwiec 1994: katalog, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994, p. 50.

²³⁶ XIV wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1935–1936: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B., [1936].

1936 m. netikėtai mirus L. Sokolowskiui²³⁷, interjero projektavimo ir dekoravimo dėstymas nutrūko tik trumpam ir jau 1937 m. buvo surasti nauji dėstytojai. SBU Dailės fakulteto tarybos 1937 m. balandžio 30 d. Religijų ir švietimo ministerijai išsiųstame rašte buvo prašoma Stefanui Narębskiui (1892–1966) suteikti aukštesniojo interjero projektavimo ir dekoravimo profesoriaus vardą tame pačiame fakultete. Prašyme pabrėžiama, kad steigiama nauja katedra turi turėti būtent tokį Tarybos siūlomą pavadinimą, t. y. Interjero projektavimo ir dekoravimo. Rugsėjo 14 dieną prašymas patenkintas. Pagal pageidavimą naujasis profesorius turėjo dėstyti interjerą – tiek paskaitų, tiek pratybų forma²³⁸. Beje, jis taip pat dėstė paminklų restauravimą Menų fakultete bei kaimo statybą SBU Matematikos ir gamtos mokslų fakultete²³⁹. S. Narębskis iki dėstymo universitete jau buvo užsitarnavęs garsaus architekto ir restauratoriaus vardą. 1928–1937 m. ėjo vyriausiojo Vilniaus miesto architekto pareigas. Ko gero, pakviesti šį specialistą dėstyti universitete interjero projektavimą ir dekoravimą paskatino tai, kad architektas pats projektavo baldus ir kitus interjero elementus, buvo Vilniaus baldininkystės žinovas ir didelis entuziastas. Jis rinko istorinę medžiagą apie Vilniaus stalių cecho veiklą, nupiešė nemažai baldų, ypač iš Vilniaus bažnyčių, jo dėka buvo atliekama bažnyčių interjerų fotofiksacija. S. Narębskis buvo parengęs, tačiau dėl karo nespėjęs išspausdinti straipsnį apie Vilniaus baldžių amatą (*Uwagi o mieblarstwie wileńskim*). Veikale, atsižvelgiant į europinį kontekstą, autorius aptarė XVIII–XIX a. Vilniaus krašto baldų stilistinę specifiką²⁴⁰. Tai neabejotinai studentams buvo vertinga pagalbinė medžiaga, mokantis baldininkystės istorijos. Per karą, kaip ir dauguma SBU dėstytojų, architektas emigravo į Torunę. Čia Torunės Mikalojaus Koperniko universitete dėstė Dailės fakultete interjero projektavimą.

Nuo 1937 m. antro kurso interjero projektavimas ir dekoravimas buvo sujungtas su iki tol buvusia savarankiška perspektyvinio piešimo (*Rysunek perspektywiczny*) paskaita, kurią vedė kitas architektas, inžinierius Janas Borowskis, (1890–1966). Nuo trečio kurso S. Narębskis kartu su J. Borowskiu dėstė jau tik interjero projektavimą ir dekoravimą²⁴¹. Pastarasis taip pat buvo žinomas architektas, kartu su Izaku Smorgonskiu suprojektavęs tokius šiandien žymius funkcionalizmo pastatus, kaip Annos Hansenowos ir Stanisława Baginskio daugiabutį, Antono Kiakszto miesto vilą (dabar Venclovų namai-muziejus)²⁴². Dailės fakulteto dekanato dokumentai liudija, kad architektas jau nuo 1927 m. Architektūros fakultete savarankiškai dėstė kursą *Architektūros formos ir stiliai*.

²³⁷ Ludvik Sokolowski, in: LCVA, f. 175, ap. 1 (I Bb), b. 51. l. 1.

²³⁸ Narębskis Stefan, in: LCVA, f. 175, ap. 1 (I Bb), b. 756, l. 24.

²³⁹ *Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim*, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1923–1939.

²⁴⁰ Izydor Grzeluk, „Stefana Narębskiego „Uwagi o stolarstwie wileńskim“, in: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1996, Nr. 4, s. 415.

²⁴¹ *Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1937/1938*, t. 20, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, [s.a.], p. 62–65.

²⁴² Marija Drėmaitė [ir kt.], *Vilnius, 1900–2016: architektūros gidas*, Vilnius: Lapas, 2016, p. 81, 85.

1929 m. jis stažavosi Prancūzijoje²⁴³. Taigi, J. Borowskis puikiai išmanė tiek architektūros istoriją, tiek tuometinės modernios architektūros estetiką ir projektavimo ypatumus.

1937 m. Dailės fakulteto kataloge²⁴⁴ iš interjerų projektavimo pateikiami metalinės parduotuvės iškabos ir akmeninio bažnytinio indo švęstam vandeniui laikyti projektai. 1938 m. kataloge²⁴⁵ išspausdintas ketvirtro kurso studento Tadeuszo Bołozo kilnojamojo altorėlio projektas. Galbūt tai, kad abiejose kataloguose architektų paskaitose sukurti darbai priklauso bažnytinio meno sričiai, yra tik sutapimas, tačiau, kita vertus, galima daryti prielaidą, kad, lyginant su L. Sokolowskio, naujieji dėstytojai *Interjero projektavimo ir dekoravimo pagrindus* išplėtė bažnytinių interjerų vidaus įrangos projektavimo mokymu, o ir patys meistrai puikiai išmanė bažnytinį meną – buvo suprojektavę ne vienos bažnyčios interjerą.

Aptarus kataloguose pateiktus projektus, dėstytojų kompetencijas, svarbu atkreipti dėmesį ir į SBU bibliotekos turėtą literatūrą, susijusią su *Interjero projektavimo ir dekoravimo pagrindų disciplina*²⁴⁶. Tarp žinomų įsigytų leidinių dominuoja užsienio autoriai, o iš lenkiškųjų išlikusiame sąrašė pateikiami tik du žurnalai (neabejotinai jų galėjo būti ir daugiau). Tai mėnesinis iliustruotas žurnalas *Architektūra ir statyba*²⁴⁷, kuriame pateikti žymiausių Lenkijos (taip pat ir Vilniaus) naujų ir istorinių pastatų architektūros aptarimai, spausdintos interjerų fotografijos su apžvalgomis. Antrasis žurnalas *Arkada (Arkady)*²⁴⁸, leistas nuo 1935 m., pasižymėjo aukšta tiek spaudos (pateikdavo spalvotų iliustracijų), tiek turinio kokybe. Žurnalas pradėtas publikuoti kaip taikomojo meno apžvalgininkas, tačiau greitai išsiplėtė ir apėmė kone visas meno sritis (taip pat ir interjerų projektavimą) ir laikotarpius. Nepaisant plačios žurnalo apimamos tematikos, straipsnių kokybė išliko aukšta. Tai lėmė į *Arkadą* rašę žymūs savo sričių specialistai, taip pat ir SBU Dailės fakulteto profesoriai – jau minėtasis interjerų specialistas M. Kotarbińskis ir meno istorikas Marianas Morelowskis (1884–1963). Iš architektų, taip pat ir dizainerių, *Arkados* bendraautorių minėtini Stefanas Sienickis, Jerzis Sołtanas, Józefas Grabowskis, Romualdas Guttas ir net Le Corbusier²⁴⁹. Lenkiškoji *Arkada* savo turiniu ir lygiu atitiko kitą, tarpukariu itin paklausų britų žurnalą *Studija*²⁵⁰. Šis žurnalas taip pat platintas ir Lietuvoje, juo naudojosi amatų mokyklos (įvairiose Lietuvos bibliotekose yra išlikę žurnalų egzempliorių). *Studija* leista nuo 1893 m. iki 1964 m., taip pat ir

²⁴³ Jan Borowki, in: LCVA, f. 175, ap. 1 (I Bb), b. 201.

²⁴⁴ *XV wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1936–1937*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B., [1937].

²⁴⁵ *XVI wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1937–1938*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B., [1938].

²⁴⁶ Lietuvos literatūros ir meno archyve saugomos kilnojamojo inventoriaus knygos, kuriose pateikti architektūros skyriaus turėti leidiniai, žr.: tas pat II architektūros (projektavimo) įstaigos, in: LLMA, f. 63, ap. 1, b. 10.

²⁴⁷ *Architektura i budownictwo: miesięcznik ilustrowany*, [red.] Zygmunt Wóycicki, [s.l.], 1925–1939.

²⁴⁸ *Arkady*, red. Wanda Filipowiczowa, Polska Agencja Telegraficzna. Wydział Artystyczny, 1935–1939.

²⁴⁹ Maria Wilczek, „Arkady (V 1935–VII/VIII 1939)“, in: *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, 1967, t. 6, 1967, p. 105–125.

²⁵⁰ *The studio: a magazine of fine and applied art*, London, Offices of The Studio "The Studio", 1893–1964.

Prancūzijoje bei JAV. Žurnalas kartą per metus leisdavo specialius leidinius taikomojo meno klausimais (*The Studio Year-Book of Decorative Art*).

Ikoniniai žurnalai, iliustruoti tuometinių, naujausias madas vaizduojančių interjerų, parodų fotografijomis, neabejotinai buvo puiki priemonė, leidusi SBU studentams neatsilikti nuo europietiškų tendencijų. Iš specializuotų žurnalų, skirtų baldams ir interjerams, turėtas prancūzų *Baldai ir dekoras*²⁵¹, leistas nuo 1925 m. Leidiniai buvo itin gausiai iliustruoti, publikuodavo prabangius, *art deco* interjerus, jų fragmentus su aprašymais, pristatydavo juos kūrusius dizainerius, taip pat pateikdavo aktualių įrangos sprendimų, tokių kaip vietą taupančių įmontuojamų baldų pavyzdžių iš jachtų kajučių, daugiafunkčių baldų. SBU studentams taip pat buvo prieinami profesionaliems architektams skirti veikalai – nuo 1880 m. ėję enciklopedinio pobūdžio *Architektūros vadovai*²⁵², nagrinėję vis kitokią temą nuo inžinerinių statybos klausimų iki istorinių stilių raidos.

Be šių serijinių leidinių, biblioteka turėjo ir klasikinių veikalų, skirtų architektūrai ir interjerams, kaip trijų dalių studija *Anglų namai*²⁵³, išleista 1904–1905 m. Autorius knygoje aptarė XIX a. pabaigoje Anglijoje plitusias architektūrines ir menines sroves, analizavo anglų gyvenamąją architektūrą, landšaftą ir interjerus²⁵⁴, taip pat knygų, skirtų baldų istorijai pažinti, kaip *Roberto Šmito Baldai*²⁵⁵. Piešiniais iliustruotoje knygoje pateikiama baldų stilių istorija nuo gotikos iki bydermejerio. Kita žinoma knyga – Ernesto Dumonthiero *Džiordžo Džiakobo kėdės: Liudviko XV, Liudviko XVI ir revoliucijos periodai*²⁵⁶, kaip išduoda pavadinimas, skirta garsiam Prancūzijos baldžiui. Dar buvo specializuotos literatūros, skirtos modernių baldų konstrukcijoms, jų gamybai. Tai vokiečių architekto, modernisto ir baldų dizainerio Adolfo G. Schnecko kartu su Gustavu Kapleriu išleista knyga *Baldų konstrukcijos*²⁵⁷. Tai pirmoji knyga iš A. G. Schnecko išleistos knygų serijos *Baldai kaip prekė* (*Das Möbel als Gebrauchsgegenstand*). Be to, biblioteka turėjo ketvirtą tomą leidinio *Minkštieji baldai*²⁵⁸.

Trumpai aptarti žurnalai ir knygos atskleidžia, kokia turtinga ir įvairi buvo Dailės fakulteto biblioteka. Studentams buvo prieinami europiniai veikalai, skirti baldų, interjerų, architektūros

²⁵¹ *Mobilier et décoration: revue mensuelle des arts décoratifs appliqués et de l'architecture moderne*, Sèvres: Edition Edmond Honoré, 1925–1974.

²⁵² *Handbuch der architektur* Leipzig: A. Kröner, 1880–1943.

²⁵³ Hermann Muthesius, *Das Englische Haus: Entwicklung, Bedingungen Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum*, Berlin: Ernst Wasmuth, 1904–1905.

²⁵⁴ John V Maciuka, *Before the Bauhaus: architecture, politics, and the German state, 1890–1920*, Cambridge: University Press, 2005, p. 94.

²⁵⁵ Robert Schmidt, *Möbel: ein Handbuch für Sammler und Liebhaber: mit 208 Abbildungen*, Berlin: Richard Carl Schmidt, 1922.

²⁵⁶ Ernest Dumonthier, *Chairs by Georges Jacob: Louis XV, Louis XVI and Revolutionary periods*, [Paris]: Morance, 1922.

²⁵⁷ Gustav Schneck, Gustav Kappler, *Das Möbel als Gebrauchsgegenstand*, t. 1: *Die Konstruktion des Möbels*, Stuttgart: J. Hoffmann, 1932.

²⁵⁸ Adolf G. Schneck, *Das Möbel als Gebrauchsgegenstand*, t. 4: *Das Polstermöbel*, Stuttgart: J. Hoffmann, 1933.

istorijos temoms, ir tai rodo fakultete buvus aukštą universitetinį lygmenį atitinkusį teorinį dėstymą. Be to, prenumeruoti žurnalai ir vokiškos baldų gamybai skirtos knygos liudija, kad studentai buvo susipažinę su naujausiomis modernizmo madomis ir baldų projektavimo ypatumais ir šias žinias naudojo per praktinius užsiėmimus. Tai, kad interjero projektavimo ir dekoravimo užsiėmimuose vakarietiškas modernizmas buvo ne tik žinomas, bet ir taikytas praktiškai, rodo L. Sokolowskio dėstymo metu sukurti projektai. Galima manyti, kad dėstant S. Narębskiui ir J. Borowskiui kursas išplėstas apimant ir bažnytinės įrangos projektavimą. Tai galima laikyti dėstytojų nuopelnu, nes, kaip teigė Dailės fakulteto veiklą tyrinėjęs J. Poklewski, „atskirų studijų mokomosiose programose būdavo atsižvelgiama į joms vadovaujančių asmenų pasiūlymus ir kūrybinius interesus“²⁵⁹. Nepaisant to, kad aptartųjų projektų autorių atvejais baigus universitetą nebuvo pasirinktas dizainas kaip pagrindinė veikla, svarbu tai, kad SBU Dailės fakultetas rengė universalius menininkus, kuriems buvo nesvetimas ir taikomasis menas.

²⁵⁹ Jozef Poklewski, „Menininkų rengimas“, *op. cit.*, p. 113.

3. PRAMONINIŲ BALDŲ GAMINTOJŲ ISTORINĖ RAIDA

3.1. Lietuvos baldų dirbtuvės ir fabrikai

Norint perprasti baldininkystės reikšmę šalies ūkio plėtotei, svarbu pasidomėti, kokią vietą bendrai Lietuvos pramonės kontekste užėmė baldų gamyba. Dėl karo, holokausto ir sovietmečio pertvarkų neišliko didžioji dalis įmonių dokumentacijų, tad rašant šį poskyrį daugiausia remtasi mokesčių inspekcijos įrašais bei statistinių leidinių duomenimis. Taip pat svarbiu šaltiniu tapo, nors ir ne gausūs, tačiau aktualūs straipsniai tarpukario spaudoje apie pramonę ir amatus, reklaminės gamintojų žinutės. Platesniam kontekstui naudotasi šiandienos menotyrininkų tyrimais²⁶⁰, tarpukario pramonę analizuojančiais ekonomistų ir istorikų veikalais²⁶¹. Didžiosios dalies baldų gamintojų ir prekyautojų žinomos tik pavardės ar firmų pavadinimai, tačiau negalima jiems priskirti konkrečios produkcijos pavyzdžių ar pateikti veiklos istorijos. Todėl siekiant parodyti kuo išsamesnį baldų pramonės ir vartosenos vaizdą, darbe pateikiame priedą su baldus gaminusių Lietuvos ir Vilniaus firmų sąrašu, iliustruotu reklaminiais skelbimais.

Pasak ekonomisto Domo Cesevičiaus, „pramonės mašinos Pirmojo pasaulinio karo metu buvo evakuotos į Rusijos gilumą. [...] Taigi Lietuvoje likę fabrikai buvo tik aplaužyti fabrikų griaučiai be mašinų ir įrengimų. Per karą žlugo ir visos Lietuvoje sukauptos santaupos. [...] 1918 m. Lietuvoje nebuvo nei techninio, nei finansinio kapitalo, taip reikalingo pramonei. [...] Industrializaciją reikėjo pradėti iš naujo ir beveik iš nieko“²⁶². Visgi gaivinti nors ir apniokotus, tačiau senus fabrikus buvo lengviau nei kurti naujus. Deja, stokojama žinių apie baldų pramonę prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Kaip teigiama autorių kolektyvo knygoje *Lietuvos pramonė ikisocialistiniu laikotarpiu*, „Tiek 1900 metais, tiek ir 1912 metais medžio apdirbimo pramonėje vyravo smulkios įmonės, turinčios iki 16 asmenų. Šiai grupei teko 80,2 proc. šakos pramonės įmonių ir 62,3 proc. jos darbuotojų, o 1912 metais – 84,4 proc. įmonių ir 42,2 proc. darbuotojų. Stambiose įmonėse dirbančių asmenų skaičius gerokai išaugo. 1900 metais tebuvo viena įmonė, kurioje dirbo daugiau kaip 100 asmenų, o 1912 metais jau buvo 8 tokios įmonės, kuriose dirbo 31,8

²⁶⁰ Marija Drėmaitė, *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.*, Vilnius: Lapas, 2016; Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai, 1918–1940*, Kaunas: Vox altera, 2016, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Šiaulių bažnytinių reikmenų dirbtuvės 1900–1940 metais“, in: *Menotyra*, 1998, Nr. 2; Rita Škiudienė, „Lietuvos banko baldai“, in: *Menotyra*, 2004, t. 36, Nr. 3, p. 50–55.

²⁶¹ Domas Cesevičius, „Lietuvos pramonė 1918–1940 metais. Lietuvos pramonė ir vietinių kapitalistų bei užsienio monopolijų interesai“, in: *Domas Cesevičius*, sudarė Vincentas Lukoševičius, Mečislovas Treinys, Vilnius: Margi raštai, 1995; K. Meškauskas, V. Purnas, M. Meškauskienė, J. Jurginis, *Lietuvos pramonė ikisocialistiniu laikotarpiu*, Vilnius: Mintis, 1976.

²⁶² Domas Cesevičius, „Lietuvos pramonė 1918–1940 metais. Lietuvos pramonė ir vietinių kapitalistų bei užsienio monopolijų interesai“, in: *Domas Cesevičius*, sudarė Vincentas Lukoševičius, Mečislovas Treinys, Vilnius: Margi raštai, 1995, p. 151.

proc. visų šakos darbuotojų“²⁶³. Deja, ši statistika tiksliai neatspindi baldų gamybos situacijos, nes medžio apdirbimo pramonėje didžiąją dalį užėmė lentpjūvių veikla. Pagal pramonės išdėstymą XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje iš lietuviškųjų gubernijų didžiausias medžio apdirbimo ir popieriaus gamybos centras buvo Klaipėda, kuri garsėjo faneros gamyba, tačiau „baldų pramonė Klaipėdoje buvo silpna ir tenkino tik vietos gyventojų poreikius“²⁶⁴. Apie didesnes baldų dirbtuves, išskyrus Vilnių, lietuviškose gubernijose esama itin menkų žinių²⁶⁵.

Nereiktų pamiršti ir to, kad cechinė sistema buvo panaikinta tik 1893 m. Be to, dauguma dvarų turėjo savo baldžius, o ir bendrai Lietuva buvo agrarinis kraštas, daugiausia plėtojęs maisto produktų perdirbimą, o kitose pramonės šakose neturėjusi ryškesnių tradicijų. Pasak istoriko Tomo Balkelio, „cariniu laikotarpiu Lietuvos teritorija buvo šiaurės vakarų gynybinis bastionas galimo karo su Vokietija atveju, o tai reiškė, kad didelė dalis investicijų atiteko karo poreikiams. Tai lėmė, kad Lietuvos gubernijas aplenkė plataus masto industrializacija, vykusį Rygoje, Varšuvoje, Baltstogėje, Lodzėje, Sankt-Peterburge ir Maskvoje, deja, ne Vilniuje ar Kaune“²⁶⁶. Taigi, galima daryti prielaidą, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą Lietuvoje vyravo smulkios įmonės, gaminusios baldus, karstus ir kitus stalių darbus pastatams įrengti.

Atkūrus Lietuvos valstybę ir stabilizavus padėtį, susirūpinta silpna šalies pramone ir nors, pasak M. Drėmaitės, „trečiame dešimtmetyje ir nebuvo suformuluota vieninga valstybinės industrializacijos programa, tačiau nesunku pastebėti, jog visi sutarė dėl žemės ūkio modernizacijos ir ja paremtos perdirbamosios pramonės kūrimo. [...] Tai skatino statyti naujas žemės ūkio produktų perdirbimo įmones, o kadangi privataus ar kooperuoto kapitalo tokiems svarbiems užmojams nebuvo, vyriausybei teko galvoti apie tiesiogines valstybės kapitalo investicijas industrializacijai paspartinti. Šiai veiklai skatinti vyriausybė ėmėsi organizuoti ir finansiškai remti ūkininkų kooperaciją“²⁶⁷. Valstybei nukreipus savo dėmesį į agropramonę, kitos šakos buvo paliktos savieigai. XX a. 3-jame dešimtmetyje naujai įsikūrusios įmonės daugiausia buvo smulkios, įrengtos nepritaikytose patalpose su pasenusiomis mašinomis ir primityviais įrenginiais²⁶⁸. Taip pat kūrėsi, dažnai remiamos užsienio lietuvių kapitalo, plataus profilio akcinės bendrovės, gaminusios vietos rinkai skirtas pramonines prekes.

²⁶³ K. Meškauskas, V. Purnas, M. Meškauskienė, J. Jurginis, *Lietuvos pramonė ikisocialistiniu laikotarpiu*, Vilnius: Mintis, 1976, p. 272.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 307.

²⁶⁵ Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje minimas pirmasis baldų fabrikas Kaune – *Elena*, žr.: in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, t. 2, p. 492. Šį fabriką mini ir Rita Škudienė bei teigia, kad *Elena*, įkurta XIX a. 8-ajame dešimtmetyje, priklausė J. Römeriui, o fabrike dirbo 64 darbininkai. Be to, šalia Kauno Kameriškiuose veikė Adlerio ir Rozenbliumo baldų dirbtuvės, žr.: Rita Škudienė, „Lietuvos banko baldai“, in: *Menotyra*, 2004, t. 36, p. 52.

²⁶⁶ Tomas Balkelis, *Moderniosios Lietuvos kūrimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 29.

²⁶⁷ Marija Drėmaitė, *op. cit.*, p. 59.

²⁶⁸ *Ibid.*, 57.

Pirmoji po karo įkurta tokia akcinė bendrovė, gaminusi baldus, buvo *Venta* Šiauliuose. 1919 m. įsteigta įmonė turėjo baldų ir kitų namų įrangos dirbinių mechanines dirbtuves bei aliejaus spaustuvę, skirtą dažams gaminti. Be to, ji prekiaavo vietos žaliąja medžiaga (linais, kanapėmis, tabako lapais) ir *kolonijinėmis* prekėmis²⁶⁹. Valdybą sudarė: pirmininkas kunigas Jasienskis, valdybos narys V. Komoras, direktorius Jonas Tumas. Dirbtuvėms vadovavo skulptorius Aleksandras Piekarskis, kuris prieš karą turėjo bažnytinės įrangos dirbtuves²⁷⁰. Po karo jų veiklos atnaujinti nepavyko, tad meistras įsidarbino *Ventoje*, kur taip pat buvo gaminama įvairi bažnytinė įranga ir netgi altoriai²⁷¹. Ar A. Piekarskis vadovavo ir baldų gamybai, nėra žinoma, tačiau jei buvo medžio dirbtuvių vadovas, tai, tikėtina, buvo atsakingas ir už baldų dizainą. 1921 m. spaudoje rašoma, kad *Venta* išplėtė savo veiklą ir tapo didžiausia tokia įmone Lietuvoje. Mechanizuotame fabrike dirbo apie 100 žmonių, daugiausia buvo gaminami baldai įvairioms įstaigoms, suolai mokykloms²⁷². Viena pirmųjų įsikūrusi medžio dirbinių gamybos įmonių *Venta* 3-jame dešimtmetyje labai plėtė savo veiklą. Išleistame reklaminiame kataloge fabrikas pristatomas kaip akcinė medžio pramonės, lentpjūvių ir statybos bendrovė, turinti savo fabriką ne tik Šiauliuose adresu Kareivinių g. 9 (dabar – P. Lukšio g.), bet ir filialą Kaune, Aleksote prie Nemuno (tikslus adresas nenurodytas). Iš reklaminio leidinio matyti, kad *Ventoje* gaminti baldai buvo gan paprasti mediniai baldai su minimaliu dekoru. Tai daugiausia kontoroms ir kitoms įstaigoms tinkantys rašomieji stalai, moderno stiliaus medinės kėdės, įstiklintos spintos knygoms su puošniais karnizais [76 il.]. Savo formomis sekė prieškarinio dizaino tradicija, kuri, kaip jau minėta, buvo dar ryškiai jaučiama 3-jame dešimtmetyje.

Panašaus pobūdžio medžio apdirbimo įmonių 3-iojo dešimtmečio pirmoje pusėje kūrėsi ir daugiau. Pavyzdžiui, 1921 m. įsteigta Alytaus lietuvių prekybos ir pramonės akc. Bendrovė *Dzūkija*, kuri turėjo lentpjūvę, malūną ir baldų fabriką²⁷³. Baldus gamino mašinomis ažuolinius, poliruotus ir paprastus²⁷⁴. 1923 m. išleistoje J. Etingerio ir M. Liutermozos knygoje *Lietuvos pramonė minima Inžinieriaus Adamčiko, Vitkindo ir ko* medžio apdirbimo bendrovė Kaune, Aleksote. Fabrike veikė statybos, baldų ir pramonės skyriai. Fabrikas buvo pristatomas kaip modernus su naujausiais medžio apdirbimo įrenginiais. Fabriko technikos direktoriumi buvęs

²⁶⁹ Kolonijinių prekių parduotuvės įsivyravo tarp 1835–1848 m., jose buvo prekiaujama prekėmis, atvežtomis iš kolonijų „(prabangos prekės, įvairūs audiniai, druska, tabakas, gėrimai, arbata, kava, cukrus, datulės, razinos, figos, prieskoniai (pavyzdžiui, cinamonas, pipirai, cikorija, vanilė, šafranas), migdolai, ryžiai, želatina ir kita)“, in: Aelita Ambrulevičiūtė, *Vilniaus pirkliai XIX amžiuje: statusas, veikla, galimybės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 216.

²⁷⁰ „Venta“, in: *Sietynas*, 1920, Nr. 4, p. 17.

²⁷¹ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Šiaulių bažnytininių reikmenų dirbtuvės 1900–1940 metais“, in: *Menotyra*, 1998, Nr. 2, p. 46.

²⁷² „Šiauliai“, in: *Sietynas*, 1921, Nr. 15, p. 11.

²⁷³ Alytaus lietuvių prekybos ir pramonės akc. b-vė *Dzūkija* reklaminis skelbimas, in: *Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius – adresų knyga 1933 metams*, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų s-gos centro v-ba, 1933, p. 117.

²⁷⁴ Domas Gruodis, *Lietuvos pramonė ir jos gamyba*, Kaunas, [s.n.], 1930, p. 53.

inžinierius Mykolas Adamčikas taip pat buvo vienas iš Maskvos aerotechnikos dirbtuvės valdytojų²⁷⁵.

1923 m. Žasliuose įsteigta akcinė bendrovė *Miškas* su valdyba Kaune. Fabrike, be baldų, gamintos įvairios žemės ūkio mašinos, veikė lentpjūvė ir malūnas²⁷⁶. Pasak J. Etingerio ir M. Liutermozos, sujungti kelias gamybos šakas buvo populiaru dar prieš karą, ypač malūnus ir lentpjūves²⁷⁷. Esant sunkiai pokario ekonominei situacijai, menkai teritorinei urbanizacijai (tai lėmė mažą baldų paklausą), ši tradicija viename fabrike gaminti skirtingus produktus buvo tęsiama ir XX a. 3-ajame dešimtmetyje. Tai taip pat parodo, kad šie fabrikai neturėjo didelių pretenzijų, o gal ir galimybių eksportuoti savo gamybos baldus. Lietuva tuo metu eksportuodavo kone vien žemės ūkio produkciją ir neapdirbtą žaliavą, pavyzdžiui, medieną.

Išskirtiniu atveju galėtume laikyti nuo 3-iojo dešimtmečio pradžios Kybartuose veikusią metalinių baldų fabriką *Labor*, kuriame buvo gaminami tik baldai. Fabrikas veikė Kybartuose, Šneiderio gatvėje (dabar – Kovo g. 8), taip pat turėjo savo parduotuvę Kaune, Laisvės al. 22. Nedidelė įmonė, turėjusi vos apie 20 darbuotojų, priklausė Ledatkevičiui, Hofmanui ir Veseliui, kurie sėkmingai plėtojo verslą visą tarpukarį²⁷⁸. Reklamuodamasis kaip pirmasis geležinių baldų fabrikas *Labor* daugiausia prekiaavo lovomis ir vaikiškomis lovelėmis. Firmos reklaminis ženklas taip pat buvo su lovos piešinėliu. Tad nors metaliniai baldai, o visų pirma lovos buvo populiarius ir gan pigus baldas, visgi galima manyti, kad fabrikui išsilaikyti ir sėkmingai dirbti padėjo ir specialiai gaminami medicininiai baldai. Reklaminiame skelbime *Labor* skelbėsi, kad „be paprastų geležinių baldų fabrikas gamina įvairius chirurginius baldus, kaip tai: operacinius stalus, spintas ir stalus instrumentams ir t. t. Visi chirurginiai baldai dažomi nitro-cellulozo laku“²⁷⁹. Gaminti *Labor* metaliniai baldai, sprendžiant iš reklaminio katalogo ir reklaminio skelbimų, savo dizainu nebuvo panašūs į plieno vamzdelių modernistų gamintus baldus, o tęsė dar nuo XIX a. pabaigos gaminamų metalinių baldų stiliistiką [77 il.]. Skirtingai nei Vakarų modernistai, kurie gamino metalinius kone visų rūšių baldus, *Labor* gamino tik lovas ir medicininius baldus. Tai tik dar kartą patvirtina teiginį, kad Lietuvoje neišplito modernistiniai plieno vamzdelių baldai.

1923 m. prie Lietuvos prijungus Klaipėdos kraštą, baldų pramonė dar labiau išsiplėtė. Vienas seniausių Klaipėdos baldų fabrikų, nuo 1882 m. veikęs *Pierach, Kund & Co*, tęsė savo veiklą ir tarpukariu²⁸⁰. Būtent šiam fabrikui, pasak Lietuvos banko²⁸¹ baldų istoriją analizavusios

²⁷⁵ J. Etingerys, M. Liutermoza, *Lietuvos pramonė: iliustruotas leidinys*, Kaunas: [s.n.] (Berlynas: Otto Elsner sp.), 1923, p. 26.

²⁷⁶ Domas Gruodis, *Lietuvos pramonė ir jos gamyba*, op. cit., 122.

²⁷⁷ J. Etingerys, M. Liutermoza, op. cit., p. 16.

²⁷⁸ Saulius Kaubrys, „Lojaliųjų paieškos: vienos valstybės saugumo departamento 1939 metų pažymos vertinimo klausimu“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, Nr. 36, p. 94.

²⁷⁹ *Labor* reklaminis skelbimas, in: *Lietuvos karo invalidas*, 1933, Nr.1, p. 68.

²⁸⁰ Domas Gruodis, op. cit., p. 84.

Ritos Škiudienės buvo užsakyta pagaminti reprezentacinį posėdžių salės stalo ir kėslų komplektą su Lietuvos banko „LB“ monogramomis. Dalį kitų baldų pagamino Kaune veikęs Kosto Petriko fabrikas²⁸². Įdomu tai, kad archyvuose dokumentuose randame, kad 1927 m. Klaipėdos baldų fabrikas *Dailiava* su Lietuvos banku buvo sudariusi 15 174 litų vertės sutartį stalių darbams atlikti, tačiau 1928 m. firma bankrutavo²⁸³. Taigi, matyt, bankrutavus *Dailiavai* užsakymas atiteko *Pierach, Kund & Co*. Reprezentaciniai banko baldai, kaip ir būdinga 3-ojo dešimtmečio reprezentacinių interjerų baldams, buvo istorizmo stiliaus, gausiai dekoruoti ir prabangūs [78 il.]. Kas šių baldų projektų autorius šiandien nėra žinoma. Kaip teigia architekto V. Dubeneckio projektavimo biuro finansinę dokumentaciją tyrinėjusi L. Preišgalavičienė, rūmų architektas, profesorius Mykolas Songaila kartu su V. Dubeneckiu „rengė projektus, pagal kuriuos turėjo būti pagaminti Lietuvos banko centrinių rūmų baldai“²⁸⁴. Taigi galbūt pagal M. Songailos ir V. Dubeneckio projektus baldus Lietuvos banko posėdžių salei pagamino *Pierach, Kund & Co*, o daugelį kitų – Kosto Petriko fabrikas. Kita vertus, architektai kaip profesionalai galėjo būti atsakingi tik už specializuotų banko baldų projektus.

Pierach, Kund & Co kartu su Kosto Petriko fabriku ir taip pat kaunietišku fabriku *Universal* pagamino baldus ir vienam svarbiausių naujų pastatų Klaipėdoje – Vytauto Didžiojo gimnazijai. Tai buvo vienintelė lietuviška gimnazija mieste. 1934 m. pastatyti gimnazijos rūmai „spaudoje pavadinti moderniškiausiais visame Pabaltijyje. [...] didžiuliai rūmai buvo skirti ne tik gimnazijos reikmėms, bet ir sudarė nemažą švietimo bei kultūros įstaigų kompleksą: čia įsikūrė Vytauto Didžiojo gimnazija, Spartesnioji mokykla, naujasis Klaipėdos komercijos institutas, buvo paskirtos patalpos Klaipėdoje veikusių skautų ir šaulių tautinių organizacijų būstinėms, palėpėje įrengtos patalpos iš Didžiosios Lietuvos atvykstančiam jaunimui apnakvindinti – jose galėjo tilpti 150 asmenų. Svarbus gimnazijos vaidmuo, Klaipėdos krašte padėsiantis įtvirtinti lietuviybę, numatytas iš anksto: „Tai bus kultūros ir mokslo centras mūsų jaunimui. Tai bus lietuvių švietimo židinys ir kovos su visokiomis svetimybėmis centras, kurias čia atėjūnai per prievartą įbruko“²⁸⁵. Tai, kad dalis baldų buvo užsakyta Klaipėdos vokiečių firmoje, liudija, kad, nepaisant tautybės, *Pierach, Kund & Co* turėjo gerą vardą ir gaudavo svarbių valstybinių užsakymų. Kaip galima spręsti iš reklaminių skelbimų, fabrikas sėkmingai veikė iki pat Antrojo pasaulinio karo.

Minėtoji Klaipėdoje veikusi *Dailiava*, iš pradžių vadinosi *Laima*. Įkūrėjas buvo žymus Klaipėdos visuomenininkas, grafikas, pedagogas Adomas Brakas, kuris dar 1910 m. savo namuose

²⁸¹ Lietuvos bankas buvo vienas reprezentatyviausių ir moderniausių 3-ojo dešimtmečio Kauno pastatų, prie kurio statybos ir įrengimo 1924–1927 m. prisidėjo nemažai žinomų šalies menininkų.

²⁸² Rita Škiudienė, „Lietuvos banko baldai“, in: *Menotyra*, 2004, t. 36, Nr. 3, p. 50–55;

²⁸³ *Bendrovės Dailiava darbų byla*, in: LCVA, f. 209, ap. 5, b. 573, l. 2, 8.

²⁸⁴ Lina Preišgalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai, 1918–1940, op. cit.*, p. 92.

²⁸⁵ Renata Kilinskaitė, „Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazija“, in: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-07-15], <<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1399?id=1399&pl=3&at=1&type=1>>.

turėjo įsteigęs baldų dirbtuves. Po karo, 1920 m., A. Brakas su bendraminčiu Jokūbu Meikiu ir kitais akcininkais įkūrė akcinę bendrovę *Laima* [79 il.], kurios įstatuose įsipareigojo 20 proc. pelno skirti Mažosios Lietuvos kultūrai ir politinei veiklai remti. Pasak Klaipėdos krašto prekybos ir pramonės žurnalo *Komersantas*, 1921–1923 m. bendrovei puikiai sekėsi ir ji pasiekė milijonines apyvartas. Kaip ir daugumoje to meto įmonių, buvo neapsiribojama vien tik baldų gamyba; taip pat veikė geležies reikmenų ir *kolonijinių* prekių skyriai. Nepaisant puikios pradžios, 1925 m. *Laima* tariamai dėl nesąžiningų savo darbuotojų veiklos bankrutavo. Tais pačiais metais A. Brakas išpirko iš bendrovės baldų gaminimo mašinas ir įkūrė atskirą baldų fabriką *Dailiava*. Kaip rašoma 1927 m. savaitraštyje *Klaipėdos garsas*, *Dailiavos* „staliorystės darbus prižiūrintysis, yra p. Elksnaitis. Ji turi galimybes, būti svarbiu reiškeju lietuviškojo meno medžio apdirbimo srityje, kadangi minėtieji asmens tur reikalingąjį šitam darbui patyrimą, vienas kaip dailininkas ir žinovas lietuviškųjų dalykų (turima omenyje A. Braką – A. D.), kitas kaip amatininkas ir žinovas grynai techninių reikalų“²⁸⁶.

Taigi gali būti, kad *Dailiavos* baldai buvo gaminami pagal A. Brako idėjas ir Elksnaičio techninius projektus. Visgi naujoji akcinė bendrovė susidūrė su tokiomis pat problemomis kaip ir *Laima*, kuomet „bendrovės nesąžiningi tarnautojai varydami įvairias aferas su baldais ir nepaprastai aukšti tais laikais procentai už paskolintus kapitalus“ privedė *Dailiavą* prie bankroto po trijų veikimo metų – 1928-aisiais. Įmonei bankrutavus, A. Brakas nusivylęs nesėkmėmis daugiau nebebandė gaivinti šio verslo, tačiau jo bendražygis J. Meikis toliau tęsė baldų gamybos veiklą ir turėjo Liepojaus g. (dabar Herkaus Manto g.) fabriką, pavadintą *Baldų centralė*. Reklaminiame skelbime teigiama, kad fabrikas atlieka įvairių kambarių, restoranų, kavinių įrengimą, taip pat parduoda pavienius baldus ir baldų komplektus²⁸⁷.

Klaipėda, prieškariu garsėjusi kaip medžio pramonės centras, šias pozicijas tarpukariu užleido tekstilės pramonei. Pasak istoriko Juliaus Žuko, tarpukariu Klaipėdoje būtent medžio pramonė išgyveno didžiausią krizę, kurią nulėmė medienos stoka, „kuomet atsikūrusi Lietuvos valstybė nutraukė (dėl konflikto su Lenkija) tranzitinės lenkiškos medienos plukdymą Nemunu. [...] Dėl žaliavos stokos iki 1931 m. vyko jos (medienos pramonės – A. D.) gamybinės bazės nykimo procesas, visų pirma apėmęs lentpjūves“²⁸⁸. Galbūt tai paveikė bei stabdė ir didesnę baldininkystės plėtotę mieste.

Trečiojo dešimtmečio pradžioje svarbiu baldų gamybos centru tapo naujoji sostinė Kaunas, čia įsikūrė net keli svarbūs fabrikai. Vienas žymiausių baldų gamintojų mieste buvo minėtasis

²⁸⁶ „Dailiava“, in: *Klaipėdos garsas*, 1927, Nr. 69, p. 2.

²⁸⁷ Jokūbo Meikio *Baldų centralės* reklaminis skelbimas, in: *Prekyba*, 1936, Nr. 1, p. 23.

²⁸⁸ Julius Žukas, Vasilijus Safronovas, Rolanda Lukoševičienė, *Klaipėdos pramonės ir verslo istorija*, Klaipėda: Klaipėdos pramonininkų asociacija, 2012, p. 44.

Kostas Petrikas (1895–?), nuo 1924 m. turėjęs fabriką Vilijampolėje²⁸⁹, kurio veiklą sėkmingai plėtojo visą tarpukarį. 1934 m. *Amatininke* rašyta, kad K. Petrikas turi modernų trijų aukštų fabriką su naujausiais technikos įrenginiais ir atskira medžio džiovykla²⁹⁰. K. Petrikas taip pat buvo ir Lietuvių prekybos, pramonės ir amatų savitarpio kredito draugijos (sutrumpintai – *Amatbankas*), įkurtos 1930 m., vienas iš steigėjų. *Amatbanko* pagrindinis tikslas buvo savo nariams teikti kreditą²⁹¹. Fabrikas atlikdavo įvairaus lygio užsakymus, taip pat prekiaavo jau pagamintais baldais fabrike. Būdamas sumanus verslininkas K. Petrikas išgyveno krizę sumažinęs gamybos apimtis; krizės metu įmonė dirbo tik tris kartus per savaitę²⁹². Tad, remiantis K. Petriko 1937 m. duotu interviu *Amatininko* korespondentui, jiems niekada netrūko užsakymų: „Krizis ar ne krizis, baldai užsakomi. Juo sparčiau miestas statosi, juo žmonės daugiau ir baldų užsisako. Kiekvienas savo namus pasistatęs nori patogesnius bei gražesnius ir baldus turėti. Viena tik galima pasakyti, kad mūsų fabrikas klientų niekuomet nestokavo. Dirbame sąžiningai, tad ir pirkėjų turime“, – teigė K. Petrikas²⁹³. Žurnalistas fabrike tuo metu gaminamus baldus apibūdino taip: „tai moderniško prancūziško stiliaus foteliai, sofos, apskriti stalai, kuriuos nebūtų gėda net atitinkamoj parodoj išstatyti“²⁹⁴. Taigi gali būti, kad fabriko sėkmę ir populiarumą nulėmė ir įvairių baldų pasiūla, nuo prabangių prancūziškojo *art deco* iki supaprastinto istorizmo stiliaus baldų [80 il.]. Sėkmingai dirbęs fabrikas nebuvo didelis. 1940 m. mokesčių inspekcijos duomenimis, jame dirbo apie 40 darbuotojų²⁹⁵.

Kita garsi baldus gaminusi įmonė Kaune priklausė jau minėtam J. Vainauskui [81 il.]. Firma reklamuota kaip „kambarių apstatymo tautiškai moderniškame stiliuje baldais dirbtuvė, kurioje kiekvienas baldas daromas rankomis“²⁹⁶. Mokesčių inspekcijos pažymos rodo, kad dirbtuvės pajamos iš parduotų gaminių per metus nuo 1935 m. iki 1936 m. pakilo nuo 27 000 Lt iki 32 000 Lt²⁹⁷. Apie sėkmingą šio baldžiaus veiklą užsimena ir 1937 m. Paulius Galaunė. Jis teigia, kad J. Vainauskas „beveik nesuskumba vykdyti užsakymų“²⁹⁸. Augančio populiarumo ir didėjančios paklausos paskatintas, meistras išplėtė baldų gamybą ir kartu su pusbroliu Vincu Preikštu įsteigė fabriką pramoniniame Žemųjų Šančių rajone (Kranto alėja 2). Be abejo, veiklai plečiantis didėjo ir samdomų darbuotojų skaičius. Pradžioje pas J. Vainauską dirbo 7 samdomi

²⁸⁹ Domas Gruodis, *op. cit.*, p. 84.

²⁹⁰ „Ko pasiekė mūsų medžių apdirbamoji pramonė“, in: *Amatininkas*, 1934, Nr. 14, p. 2.

²⁹¹ „Amatbankas“, in: *Komercinis kalendorius 1932*, Kaunas: A. Bako spaustuvė, 1931, p. 61–62.

²⁹² K. Meškauskas, V. Purnas, M. Meškauskienė, J. Jurginis, *op. cit.*, p. 361.

²⁹³ Keliaujantis reporteris, „Baldų fabrikai ir dievo bausmė“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 190.

²⁹⁴ *Ibid.*

²⁹⁵ *Kauno mokesčių inspekcija, K. Petriko byla, dirbančiųjų sąrašai 1940–1942*, in: KAA, f. 209, ap. 2, l. 1–2.

²⁹⁶ Jono Vainausko baldų dirbtuvių reklaminis skelbimas, in: *Juozas ir Jonas Vainauskai*, sudarytojos: Genovaitė Taurė Zastarskytė, Rita Urnėžiūtė, Vilnius: [Petro ofsetas]: Joniškėčių draugija „Sidabra“, 2014, p. 177.

²⁹⁷ Kauno miesto mokesčių inspekcijos darbų byla. Vainausko Jono pelno už 1935 m. baldų dirbtuvę, in: KAA, f. 209, ap. 2, b. 8179, l. 3–4.

²⁹⁸ Paulius Galaunė, „Menas ir amatai. Uždaviniai menininkams“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 1, p. 3.

pagalbininkai, o prieš Antrąjį pasaulinį karą dirbo jau apie 40 darbuotojų²⁹⁹. Kaip matyti iš J. Vainausko fabriko fotografijų, jis jau buvo mechanizuotas [82 il.].

Darbo sutartyje su V. Preikštu rašoma, kad pats J. Vainauskas kuria baldų dizainą³⁰⁰. Taip teigė ir dienraščio *Lietuvos aidas* žurnalistas 1938 m. straipsnyje *Lietuvos baldai į Paryžių*. „Pats autorius gamina – sukuria piešinius ir braižinius, iš kurių vėliau jau padirba stilingus baldus. Maža to, Vainausko pagamintų baldų pavyzdžiais kai kada pasinaudoja net ir Europos firmos. Nesenai Vainausko firma padirbo puikių baldų komplektą, kuris buvo išsiųstas į Vakarų Europą. Už pusės metų šių baldų pavyzdžiai, t. y. piešiniai, buvo atspausdinti viename žurnale. [...] iš Vainausko nagingų rankų baldai išeina ne tik į Lietuvą, bet jie gabenami net į Prancūziją ir kitur. Prieš kurį laiką vienas žinomas užsienietis minėtoje firmoje užsakė visą komplektą baldų, kurie per Klaipėdą išsiųsti į Paryžių. Vainausko pagaminti baldai yra ne tik estetiški, konstruktyvūs, bet ir labai tvirti, nes gaminami iš geriausių medžiagų, o be to, prie jų pritaikomi lietuvių liaudies motyvai“³⁰¹.

Tad, nors būdamas kone savamokslis (trumpai mokėsi pas J. Prapuolenį), gabus baldžius greitai skynėsi sau kelią tarp populiariausių baldų gamintojų. J. Vainausko fabrike gaminti baldai buvo vertinami už modernumą ir tautinio stiliaus propagavimą [83 il.]. „Kaune vienintelis menininkas, kuris gamina lietuviško stiliaus įvairius inkrustuotus baldus lietuviškais motyvais, yra J. Vainauskas. [...] Taip pat ir moderniškus, liuksusinius užsienio pavyzdžiu, kurie, nekuriais atžvilgiais, viršija, net užsieniečių darbo baldus.“³⁰² Už modernizmo ir tautiškumo darną J. Vainauską gyrė ir vienas reikliausių taikomojo meno kritikų J. Valentukonis³⁰³. J. Vainausko fabrikas taip pat atlikdavo ir didelių visuomeninių pastatų baldų įrangos užsakymų. Pavyzdžiui, 1940 m. pagamino dalį baldų, kaip skelbta *Lietuviškame stiliuje*, garsiajam Kauno „Romuvos“ kino teatrui³⁰⁴.

Didžiausias Kauno baldų fabrikas buvo 1922 m. Jonavos gatvėje įkurtas *Universal*, kuris, be baldų, gamino ir parketą, duris, langus, taip pat turėjo lentpjūvę. Savininkai buvo žydų kilmės – Streichmanas ir Orvinas³⁰⁵. 1928 m. spaudoje skelbta, kad *Universal* „ieško didesniuose prekybos miesteliuose Lietuvoje tinkamų ir gerai veikiančių firmų, kurioms galėtų perduoti savo išdirbinių vienintelį pardavimą arba atstovybę (visokių rūšių baldų, parketo, gatavų langų, durų ir kitų medžio išdirbinių). Fabrikas pradėjo išdirbinėti specialią rūšių baldus ir gatavus langus ir duris savo stiliumi ir kain. tink. Lietuvos kaimui ir miesteliui.“³⁰⁶ Įdomu tai, kad fabrikas taip pat reklamavosi, „kad

²⁹⁹ Kauno miesto mokesčių inspekcijos darbų byla. Vainausko Jono pelno už 1935 m. baldų dirbtuvė, in: KAA, f. 209, ap. 2, b. 8197, l. 3.

³⁰⁰ Juozas ir Jonas Vainauskai, op. cit., p. 173.

³⁰¹ „Lietuvos baldai į Paryžių“, in: *Lietuvos aidas*, 1938.02.15, p. 24.

³⁰² „Pavyzdingas amatininkas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 7, 2 viršelis.

³⁰³ J. Valentukonis, „Moderniški ar moderniškai lietuviški baldai“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 37, p. 3.

³⁰⁴ „Steikūnų „Romuvos“ kinas“, in: *Lietuvos žinios*, 1940.04.18, p. 8.

³⁰⁵ O. Štrichmanui Kaune lentpjūvė ir baldų dirbtuvė *Universal*, 1922, in: LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 162.

³⁰⁶ *Universal* reklaminis skelbimas, in: *Mūsų Vilniaus žinios*, 1928.04.28, p. 4.

darbas atliekamas žinomų dailininkų, inžinierių ir užsienio meistrų priežiūroje³⁰⁷. Visgi peržiūrėjus *Universal* darbuotojų sąrašus, jokių žymių dailininkų, inžinierių nerasta³⁰⁸. Galbūt jie buvo samdomi tik konsultacijoms ir nuolat fabrike nedirbo arba tai buvo tik reklaminis triukas siekiant patraukti galimų pirkėjų dėmesį. Sėkmingai veiklą pradėjęs *Universal* neišvengė vėlesnių nesėkmių. Fabrikas dėl įmonės vidaus organizacijos trūkumų ir apyvartos kapitalo stokos 1932 m. buvo perduotas kreditoriams, kurie *Universal* valdymui įsteigė administraciją³⁰⁹. Nepaisant to, įmonė 1935–1936 m. patyrė didelių nuostolių, kaip teigta, „dėl bendrai prastos miškų konjunktūros“³¹⁰. Nėra tiksliai žinoma, kada fabrikas nustojo veikti, tačiau 1939 m. jo vietoje (Jonavos g. 72) jau veikė bendrovė *Statyba*, kuri taip pat turėjo stalių dirbtuves, tikėtina, perimtas iš *Universal*³¹¹.

Pasaulinė ekonominė 1929–1933 m. krizė Lietuvą pasiekė tik apie 1931 m. Čia ji kilo vėliau, nes Lietuvos pramonė buvo menkai išsivysčiusi ir gamino daugiausia vidaus rinkai būtiniausius produktus, kurių paklausa mažėjo ne taip greitai, todėl pramonė buvo ne tokia jautri užsienio sukrėtimams³¹². Todėl 1929–1931 m. galima laikyti pramoninės baldininkystės pakilimu. „Baldų pramonė per paskutinius 2–3 metus yra padariusi žymios pažangos ir savajai rinkai tiekia visokių rūšių ir kainų baldus. Užsieninių baldų vartojimas todėl yra labai sumažėjęs ir jie virto didelės prabangos objektu. [...] Medžiui kainoms nukritus ir esant konkurencijai pr. met. kainos baldams buvo pigesnės ir pirkėjas galėjo turėti lengvas pirkimo sąlygas – išsimokėjimui 10–12 mėnesių“, – rašoma 1931 m. *Prekybos ir pramonės rūmų biuletenyje*³¹³. Remiantis Lietuvos statistikos metraščiais, Lietuva baldų importuodavo minimaliai, o didžiausi įvežimai būdavo iš Vokietijos *Thonet* firmos baldų ar jų sekinių bei pintų baldų iš Latvijos.

Nuo 1929 iki 1932 m. įmonių augimą rodo ir statistikos duomenys (žr. lentelę Nr. 1). Tiesa, nuo 1927 m. pradėtuose leisti pirmuosiuose metraščiuose³¹⁴ dėl skaičiavimo metodikos ypatumų itin skiriasi įmonių skaičius nuo vėlesniais metais pateiktų duomenų. Visgi, remiantis šia statistika, krizė baldų gamintojus pasiekė apie 1932 m., kuomet įmonių labai sumažėjo, ir tik nuo 1936 m. pradėjo vėl daugėti. Naujų baldų dirbtuvių steigimą galima susieti su išaugusia industrializacija, kurios spartėjimą XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje, pasak D. Cesevičiaus, „pradėjo veikti agrarinės pramonės pagrindų sudarymas, vis spartėjančiais tempais vykdomos statybos. [...] Kai Lietuvoje apie 1933 metus agrarinės pramonės gaminių eksportas pasiekė aukščiausią lygį, padidėjo ir statybų apimtis, pradėjo didėti statybinių medžiagų gamyba ir statybinių medžiagų importas. [...]

³⁰⁷ *Universal* reklaminis skelbimas, in: *Pabaltės valstybių pramonė*, Kaunas: A. Šostakas, [1929], p. 112.

³⁰⁸ *Universal* dirbančiųjų sąrašai, in: KAA, f. 209, ap. 5, b. 857.

³⁰⁹ Bendrovės *Universal* administracijos steigimas, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 318.

³¹⁰ *Ibid.*, l. 15.

³¹¹ O. Štrichmanui Kaune lentpjūvė ir baldų dirbtuvė *Universal*, 1922, in: LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 162, l. 20.

³¹² K. Meškauskas, V. Purnas, M. Meškauskienė, J. Jurginis, *op. cit.*, p. 367.

³¹³ „Prekybos ir pramonės atskirų šakų apžvalga“, in: *Prekybos ir pramonės rūmų biuletenis*, 1931, Nr. 6, p. 24.

³¹⁴ *Lietuvos statistikos metraštis. 1924–1926 m.*, Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1927.

1938–1939 metais Lietuvoje kasmet buvo pastatoma apie 19 tūkst. trobesių, kurių kubatūra siekė arti 7 milijonų m³.“³¹⁵

Taip pat reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad krizės sukelti sunkumai ne visuomet lėmė fabrių bankrotą. Dalis įmonių buvo priverstos sumažinti savo gamybą, kaip K. Petriko baldų fabrikas, kai kurių įmonių reikalams tvarkyti, kaip ir *Universal*, dėl skolų buvo įsteigtos administracijos. Kai kurių kilnojamas turtas išparduotas varžytinėse, kaip antai Jonavoje veikusios baldų dirbtuvės ir lentpjūvės *Medis*. 1930 m. Giršos Fridmano (Hirshke Friedman) įsteigta įmonė už 1930 m. nesumokėjo pelno mokesčio, todėl iš varžytinių už 165 litus buvo parduoti dirbtuvių baldai³¹⁶. Nepaisant to, nedidelės dirbtuvės, turėjusios iki 10 darbuotojų, išgyveno krizę ir veikė iki pat 1940 m.³¹⁷.

Smulkių baldų dirbtuvių centras buvo Jonava. „Jonava baldais garsi, kaip Bavarija alumi. Kiekvienas, kuris perka bent kokį baldą, mini šio miesto vardą. Jonavos baldais užpildytos visos Kauno krautuvės, pagaliau jų galima rasti ir meistringoj Dzūkijoje, ir dievobaimingoj Žemaitijoje, ir kruopščioj Aukštaitijoje“, – rašyta *Lietuvos žiniose* 1938 m.³¹⁸. Nedidelis miestelis prie Neries garsėjo baldžiais dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. „Darbščiai ir sunkiai dirbdami jonaviečiai net nelabai suvokė, jog yra pelnę šlovę savo sumeistrauta produkcija. Jau tuo metu (prieš Pirmąjį pasaulinį karą – A. D.) Jonava garsėjo baldžiais ir jų gaminiais. Čia sumeistrai mediniai stalai, kėdės, spintos ir kiti baldai buvo labai kokybiški ir gražūs, todėl juos pirkdavo ne tik Rusijos imperijoje, bet ir Vakaruose. Greta miestelio nutiesus geležinkelį, o 1901–1904 m. pastačius naują geležinkelio tiltą per Nerį, [...], traukiniais produkcija iškeldavo į Rytus ir Vakarus“ – rašoma Jonavos miesto istorijoje³¹⁹.

Jonavoje daug baldus gaminusių dirbtuvių buvo šeimos verslas. Šeimos verslų tendencija buvo būdinga daugeliui smulkių gamintojų. „1940 metų sausio mėnesio 1 dieną Lietuvos pramonėje dirbo 5693 tarnautojai, iš kurių 1277 asmenys buvo įmonių savininkų šeimos nariai. Toks didelis įmonių savininkų šeimos narių skaičius pramonės personale, iš vienos pusės, rodo pramonės įmonių smulkumą – šeimyniškumą, iš kitos pusės, paaiškina, koks artimas, intymus buvo pramonės įmonių personalo suaugimas bei sugyvenimas su įmonės reikalais ir kaip maža vietos galėjo čia būti administraciniam komerciniam biurokratizmui. Tas faktas kalba už tai, kad įmonių savininkai buvo labai artimai suinteresuoti savo įmonių veikimo efektyvumu, taupumu, ekonomiškumu“³²⁰. Galbūt būtent šeimyniškumas padėjo Jonavos baldžiams greitai atkurti savo veiklą po karo ir tapti vienais

³¹⁵ Domas Cecsėvičius, *op. cit.*, 160–162.

³¹⁶ Kauno aps. mokesčių insp. darbų byla apie b-vės „Medis“ lentpjūvę, esančią Jonavoje 1930 m., in: KAA, f. 210, ap. 2, b. 46, l. 19.

³¹⁷ Bendrovės „Medis“ darbuotojų sąrašai, in: KAA, f. 210, ap. 2, b. 10, l. 16.

³¹⁸ Fab. Zlobickas, „Baldų pramonės mieste“, in: *Lietuvos žinios*, 1938.08.13, p. 7.

³¹⁹ Giedrė Milerytė-Japertienė, *Nepažinti gyvenimai. Jonavos istorijos apybraiža 1750–2015*, Vilnius: Balto print, 2015, p. 54.

³²⁰ Domas Secevičius, *op. cit.*, p. 165.

svarbiausių kartotinių baldų gamintojų Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Pasak *Amatininko* žurnalisto V. K. Labūnaičio, „apie 85 % viso baldų poreikalavimo patenkina Jonavos baldų dirbtuvės ir tik 15 % tenka Šiaulių, Kauno ir kt. miestų baldų dirbtuvėms“³²¹. Kita vertus, vyraujantis meistro ir pameistrio modelis lėmė tai, kad Jonavos baldžiai buvo „neįgudę praktikai, kurie amato išmoko iš savo tėvų ar kitų amatininkų, taip pat neturėjusių jokio teorinio pasiruošimo.“³²²

Viso tarpukario metu Jonavoje baldų dirbtuvių priskaičiuojama beveik 50 (žiūrėti priedą: Baldų gamintojų sąrašas). Visgi šis skaičius galėjo būti ir dar didesnis, nes smulkūs gamintojai, tikėtina, dirbo be verslo liudijimų. „Dabartiniu metu miestelyje priskaitoma per 100 įvairaus dydžio baldų dirbtuvių, kuriose dirba apie 800 darbininkų-stalių. Dirbtuvės savo dydžiu labai įvairios. Vienose dirba po 3–4 darbininkus, kitose 30, net 40 darbininkų“, o pačios dirbtuvės V. K. Labūnaičio apibūdinamos kaip nedidelės, gan primityvios, menkai mechanizuotos, ankštos³²³.

Negalima teigti, kad Jonavos dirbtuvių veikla buvo trumpalaikė, nemažai įmonių veikė nuo pat 3-iojo dešimtmečio pradžios. Išsilaikyti baldų rinkoje šios srities meistrams padėjo Jonavoje veikęs stiprus žydų bankas, nes visgi dauguma baldų gamintojų buvo žydai. Gal būtent dėl tautybės Jonavos baldų gamintojai dažnai buvo kritiškai vertinami: „Dabar turime daug baldų dirbtuvių, kurių centras yra Jonavoje, bet tos dirbtuvės yra privačių pirklių – biznierių rankose, kurie patys ne specialistai – amatininkai, o tik savo rūšies kreditoriai ir todėl nesugeba tinkamų baldų pagaminti net vietos rinkai, nes darbininkus ir meisterius samdo pigesnius, neprityrusius, kuriuos kiekvienu atveju stengiasi išnaudoti, todėl šie žmonės, matydami, kad esti išnaudojami, nesistengia tinkamai atlikti darbą, o be to, patys savininkai, norėdami turėti didesnę pelną, baldams parenka blogesnę ir pigesnę medžiagą, iš kurios baldai esti netinkami ir nepatvarūs.“³²⁴ Kitas *Amatininko* žurnalistas, prisistatęs keliaujančiu korespondentu ir Kaune aplankęs Kosto Petriko fabriką, kuriam negailėjo pagyrų, taip pat apsilankė baldų parduotuvėje *Baldų centras*. Čia korespondentas pasijaučia apgautas, kai sutaręs dalį pinigų už baldus sumokėti vekseliais ir atėjęs kitą dieną atsiimti baldų su pardavėju jau nebesusitaria ir piktinasi, kad „tokios melagystės pirkėjams padaro nuostolių ir užgauna jų savimeilę. Dėkui Dievui, kad lietuvių amatininkų tarpe šitokių žmonių nesigirdi“³²⁵.

Žurnalą *Amatininkas* leido Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjunga arba sutrumpintai – Lietuvių verslininkų sąjunga. Ši organizacija, siekusi verslų *atlietuvinimo*, „įskiepijo iki tol lietuvių visuomenės mąstysenai nebūdingą modernaus (socialinio-ekonominio)

³²¹ V. K. Labūnaitis, „Pas Jonavos amatininkus“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 31, p. 19.

³²² *Ibid.*

³²³ *Ibid.*

³²⁴ A. G. K., „Baldų gamyba ir eksporto galimumai“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 8, p. 115.

³²⁵ Keliaujantis reporteris, „Baldų fabrikai ir dievo bausmė“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 190.

antisemitizmo tradiciją“³²⁶. *Amatininkas* buvo vienas iš pagrindinių verslininkų sąjungos rėpų antisemitizmui skleisti. Tad žurnalo publikacijų dėl žydų baldžių negalima laikyti visiškai objektyviomis. Tokie pasisakymai spaudoje rodo nuo seno besitęsiančią konkurenciją tarp krikščionių ir judėjų amatininkų bei prekyvių, kuri, kaip matyti, vis dar gajai buvo ir tarpukariu³²⁷. Pasak Gedimino Vaskelos, „tautininkų režimas sprendamas lietuvių iš praeities paveldėto atsilikimo įveikimo užduotį, iš esmės laviravo tarp netiesioginės žydų diskriminacijos ir pozityvaus lietuvių rėmimo. Radikalai, tiesa, reikalavo tiesioginės žydų diskriminacijos, bet iki to, kitaip nei daugelyje Europos valstybių, Lietuvoje neprieita“³²⁸. Todėl nepaisant lietuvių verslininkų propaguojamo ekonominio antisemitizmo ir skatinimo palaikyti tik lietuviškus verslus, žydai baldų gamintojai ir prekyautojai išliko svarbi baldų rinkos dalis ir turėjo klientų ne tik tarp judėjų, bet ir tarp krikščionių. Kaip ir dauguma smulkių gamintojų, Jonavos baldžiai neženklindavo savo produkcijos, todėl šiandien negalime spręsti apie Jonavoje gamintų baldų kokybiškumą. Visgi kaip pavyzdį galima paminėti, spintas, kurias XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje įsigijo dramaturgas Juozas Grušas iš nežinomo Jonavos baldžiaus. Spintos, nors ir nepasižymi modernumu, tačiau pagamintos kokybiškai ir iki šiol funkcionalios [84 il.].

Savitas baldų gamybos centras buvo Šiauliai. Dar nuo carinio laikotarpio odos apdirbimo pramonė garsėjęs miestas tarpukariu plėtojo ir kitas smulkiosios pramonės šakas, o tarp jų – ir lenktinių baldų gamybą. Vieni žymiausių Šiaulių baldų gamintojai buvo *M. Raiko ir J. Rodo baldų ir (vienos) lenktų baldų fabrikas*, veikęs nuo 3-iojo dešimtmečio pabaigos adresu Rūdės g. 23³²⁹ [85 il.]. Dar nuo 1925 m. Juozas Rodas kartu su Abromu Šucheriu turėjo baldų parduotuvę, o Mozė Raikas – baldų dirbtuves³³⁰. Pasak amžininko Juozo Gužausko, dirbusio šiame fabrike, A. Šucheriui išvykus į Argentiną J. Rodas pradėjo dirbti su M. Raiku. Pastarasis buvo dirbtuvių Rūdės gatvėje vedėjas, o J. Rodas turėdamas patirties baldų prekyboje dažniau dirbo jų parduotuvėje Varpo gatvėje 10. Iš šių baldų gamintojų namams baldus užsisakė žymaus tarpukario veikėjo, Šiaulių *Aušros* muziejaus įkūrėjo, kraštotyrininko Pelikso Bugailišio šeima. 1930 m. įsigyti svetainės minkštieji baldai, knygų spinta, rašomasis stalas ir krėslas prie jo, etažerė bei kabykla. Turbūt likę patenkinti baldų kokybe, 1932 m. P. ir O. Bugailišiai papildė savo baldus miegamojo komplektu, taip pat 12 oda aptrauktų kėdžių, bufetu, kredensu, keliais stalais. Už baldus sumokėta 4 050 lt ir

³²⁶ Hektoras Vitkus, „Smulkiojo verslo lituanizacija tarpukario Lietuvoje: ideologija ir praktika“, in: *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*: [straipsnių rinkinys], sudarytojai Vladas Sirutavičius, Darius Staliūnas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 177.

³²⁷ XIX a. Vilniaus pirklių ir gamybos įmonių savininkų krikščionių ir judėjų santykius knygoje „Vilniaus pirkliai XIX amžiuje: statusas, veikla, galimybės“ (2016) pristatė istorikė Aelita Ambrulevičiūtė.

³²⁸ Gediminas Vaskela, „Lietuvių ir žydų santykiai visuomenės modernėjimo ir socialinės sferos politinio reguliavimo aspektais (XX a. pirmoji pusė)“, in: *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*: [straipsnių rinkinys], sudarytojai Vladas Sirutavičius, Darius Staliūnas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 176.

³²⁹ *Pramonės įmonių Tarpžinybinės komisijos posėdžių protokolai*, in: LCVA, f. 338, ap. 2, b. 1842, l. 53.

³³⁰ K. Puida, *Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams*, Kaunas: Centralinis Statistikos biuras, 1925, p. 255.

4 790 lt, tai buvo ištis didelės pinigų sumos, tad baldai turėjo vienerių, o 1932 m. gaminti net dvejų metų garantiją ir neriboto laiko užraktų taisyklą. Garantiniame rašte teigiama, kad baldai pagaminti „prisilaikant naujausių ir geriausių metodų ir iš savo medžiagos“³³¹. Tarpukariu buvo populiari, kad baldai gaminti iš užsakovo medienos, o tai lemdavo mažesnę baldų kainą, tačiau ne visada garantuodavo kokybę, jei mediena būdavo prastai išdžiovinta ar kaip kitaip pažeista. 1932 m. įsigyti fabriko baldai buvo tipiniai vėlyvojo *art deco* stiliaus, papuošti dekoratyviu faneruotės raštu, suapvalintais kampais [86 il.].

Karo metais M. Raiko ir J. Rodo fabrikas buvo nacionalizuotas ir pavadintas *Rūdės* fabriku. 1948 m. sujungus *Rūdės* fabriką ir kelias lentpjūves, įkurtas Šiaulių baldų kombinatas³³². Po Antrojo pasaulinio karo menkai nukentėjęs fabrikas, pokariu dirbant seniesiems M. Raiko ir J. Rodo meistrams, kurį laiką sekė prieškarine baldų dizaino tradicija ir gamino lenktinio tipo kėdės bei vėlyvojo *art deco* stiliaus baldus. Iš *Rūdės* fabrikas reorganizuotas į Šiaulių baldų gamybinį susivienijimą *Venta*. Iš jo išaugo baldų fabrikas *Venta*, kuris atgavus nepriklausomybę nacionalizuotas ir veikia iki šiol.

Kiti žymūs Šiaulių baldų gamintojai buvo A. ir A. Survilos, kurių specializacija buvo vien tik lenktinių baldų gamyba. Ketvirtajame dešimtmetyje šiauliečiai broliai tapo vieni didžiausių šių baldų pasiūlos gamintojų. A. ir A. Survilos siūlė platų baldų asortimentą. „Įvairios lenktos vieniškos kėdės apstatymui valst. įstaigų, raštinių ir privačių kontorų, kabinetinės kėdės-foteliai. Lenktos kėdės specialiai pritaikintos kavinėms, restoranams, klubams, specialės kėdės teatrams, kinematografams. Lenktos kėdės gyven. butams ir kambariams, lenkti staliukai, sofas, supamosios kėdės ir tam panašūs dirbiniai“³³³ – rašoma reklaminiame fabriko skelbime. Lenktinių baldų dirbtuves Šiauliuose dar turėjo Petras Jungailis³³⁴. Be šių dirbtuvių, mieste iš viso dirbo dar apie 20 baldų gamintojų (žr. priedą: Baldų gamintojų sąrašas). Pavyzdžiui, Šiaulių *Aušros* muziejuje yra saugomi Šiauliuose veikusių Kvinto baldų dirbtuvių gamintas miegamojo komplektas. Įdomu tai, kad išraiškingo vėlyvojo *art deco* komplekto spintelių prie lovos rankenėlės dekoruotos gintaru, ir tai suteikia fabrike pagamintam baldui prabangos įspūdį bei suteikia tautiškumo [87 il.].

Dauguma visos Lietuvos baldų gamintojų balansavo tarp amatų ir smulkiosios pramonės ir ilgą laiką ši skirtis nebuvo teisiškai reglamentuota. Tai taip pat rodo nepakankamą valdžios dėmesį smulkiajai pramonei. Tik 1934 m., siekiant užtikrinti samdomų darbininkų teises, Vidaus reikalų ministerija išleido įstatymą, kuriuo įmonės su samdomais darbuotojais prilygino fabrikams. Vienintelė išimtis buvo pritaikyta įmonėms, „kuriose darbas atliekamas rankomis be mašinų

³³¹ *Baldų pirkimo sąskaita*, in: Šiaulių *Aušros* muziejaus archyvas, Inv. Nr. I-R 11370.

³³² Irena Rudzinskienė, *op. cit.*, p. 14–15.

³³³ *Vienos (lenktų) kėdžių dirbtuvė A. ir A. Survilų* reklaminis skelbimas, in: *Mūsų momentas*, Nr. 31, 1932, p. 4.

³³⁴ Petro Jungailio reklaminis skelbimas, in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 62.

pagalbos, jeigu jose dirba ne mažiau kaip du samdomieji darbininkai“³³⁵. 4-ojo dešimtmečio viduryje jau dauguma net ir smulkių dirbtuvių buvo mechanizuotos taigi, pagal įstatymo raidę, kone visos baldus gaminusios dirbtuvės buvo laikomos fabrikais. Ši situacija netenkino smulkiųjų gamintojų, kurie 1936 m. net paskelbė memorandumą vyriausybei. Jame teigta, kad esami suvaržymai yra per sunkūs amatininkams, todėl pagrindinis prašymas buvo „*amatų dirbtuvėmis laikyti tokias įmonės, kuriose dirba ne daugiau kaip dešimts samdomų darbininkų ir darbas atliekamas rankomis arba mašinomis. [...] amatų dirbtuvėms pramonės darbininkų samdos įstatymo netaikyti*“³³⁶.

Į šiuos pageidavimus nebuvo atsižvelgta ir įstatymai liko galioti tie patys. Tad nors atrodytų, kad susidariusi situacija, į kurią amatininkai reagavo neigiamai, turėjo pakenkti smulkioms dirbtuvėms, tačiau statistika rodo ką kitą. Nuo 1936 m. baldų gamintojų tik daugėjo iki pat 1939 m. pabaigos, kuomet buvo okupuota Klaipėda, ir tai savaime sumažino bendrą gamintojų skaičių. Tai ir atsispindi statistikos metraščio duomenyse (žr. lentelę Nr. 2. Baldus gaminusių įmonių skaičius pagal Lietuvos statistikos metraštį). Svarbu tai, kad steigėsi daug smulkių, amatininkiško pobūdžio dirbtuvių. Kaip matyti iš statistikos biuletenio pateiktų duomenų (žr. lentelę Nr. 3. Baldų gamintojų skaičius pagal Lietuvos statistikos biuletenį), 1936–1938 m. buvo tik 10–14 baldų dirbtuvių, kuriose dirbo daugiau nei 20 asmenų. Tai bendra to meto tendencija, kuomet „pradedant 1935 metais. [...] Daugiausiai steigėsi smulkios įmonės, kuriose dirbo nuo 3 iki 15 darbininkų. [...] Žinoma tai nebuvo pramonės įmonės tikrąją to žodžio prasme. Jų reikšmė betgi buvo ta, kad jos jau buvo užėmusios tam tikrą poziciją, buvo pradėjusios gaminti kraštui reikalingus gaminius“³³⁷. Visgi, pagal galiojančius įstatymus, ir smulkios įmonės buvo prilygintos fabrikams, ir nors buvo tuo besipiktinančių, tačiau bendram baldininkystės augimui šalyje tai nepakenkė (žiūrėti 2 ir 3 lenteles). Be aptartųjų baldininkystės centrų, visuose didesniuose miesteliuose veikė viena ar keletas dirbtuvių, gaminusių supaprastintus vėlyvojo *art deco* baldus [88 il.]

2. lentelė. Baldus gaminusių įmonių skaičius pagal Lietuvos statistikos metraštį

Metai	Įmonių skaičius	Darbuotojų skaičius
1926	277	1130
1927	43	488
1928	43	487
1929	45	622
1930. VI	48	666
1931. VI	60	786

³³⁵ „Vidaus reikalų ministerio įsakymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 433, p. 24.

³³⁶ „Lietuvių amatininkų memorandumas vyriausybei“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 36, p. 2.

³³⁷ Domas Cesevičius, *op. cit.*, p. 160–162.

1932. VI	74	766
1933. VI	69	730
1934. VII	59	642
1935. VII	55	501
1936. VII	49	495
1937. I	55	568
1937. VII	64	658
1938. I	67	719
1938. VII	71	857
1939. I	76	928
1939. VII	58	799
1940. I	53	721

3. lentelė. Baldų gamintojų skaičius pagal Lietuvos statistikos biuletinį

Metai	Baldų pramonės įmonės su 5 ir daugiau asmenų	Baldų pramonės įmonės su daugiau nei 20 asmenų
1932	74	-
1933	69	-
1934	59	-
1935	55	-
1936	54	10
1937	57	12
1938	54	14
1939	58	-

Atliekant tyrimą nerasta pavyzdžių, kad menininkai būtų samdomi kurti fabrikams šablonus ar tam tikrą baldų seriją, tad kyla klausimas, kas darė įtaką gaminamų baldų dizainui? Spausdoje rašyta, kad baldžiai naudojami užsienio meistrų, dažniausiai vokiškais ir čekoslovakais katalogais, į kuriuos atsižvelgdami gamino populiariusius baldus. *Amatininke* buvo spausdinami skelbimai, reklamuojantys Prahos architekto Václavo Žaludo baldų projektų katalogus³³⁸ [89 il.]. Šiais katalogais naudojosi amatų mokyklos. Šis architektas nebuvo žymus savo šalyje ir šiandien nefigūruoja Čekijos architektūros ir dizaino istorijoje. V. Žaludas atstovavo masiniam skoniui ir dizaino idėjas galbūt perėmė iš žymesnių savo šalies meistrų. Prahos Taikomojo meno muziejaus bibliotekoje saugomuose architekto ir jo kolegos Karlo Vapreko kataloguose³³⁹ pateikiami spalvoti, perspektyviniai įvairių kambarių baldai interjeruose ir pavienių baldų piešiniai. Visgi nepateikiami detalūs baldų projektai ir išmatavimai, ir tai leistų manyti, kad tai buvo greičiau madingų pavyzdžių

³³⁸ „Pranešimas“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 45, p. 4.

³³⁹ *Architekt Václav Žalud, Praha II., Purkyňova 5*, [s.a.], [s.n.], C18356; K. Vepřek, V. Žalud, *Soudobý nábytek*, Praha: Soudobý nábytek, 1932, B6688/1.

katalogai, bet ne parankinė priemonė baldų gamybai. Tarp V. Žaludo ir K. Vepreko projektų galima atpažinti kone identiškų fotelių, sofų, stalelių dizaino sprendimų su randamais Lietuvoje. Tai faneruoti, geometrinių, kubinių formų, užapvalintais kampais vėlyvojo *art deco* baldai [90 il.].

Apibendrinant galima teigti, kad nepaisant ekonominės krizės baldų pramonė palengva augo ir vystėsi. Vietinė baldų gamyba beveik išimtinai tenkino vietinių gyventojų baldų poreikius ir nebuvo orientuota į eksportą. Išskirtini A. Brako ir J. Vainausko atvejai, kuomet jie būdami fabriko bendrasavininkiai kūrė originalų baldų dizainą. A. Brakas turėjo ir meninį išsilavinimą. Deja, dėl įmonių dokumentacijos ir atribucijos stokos šiandien kol kas negalime atsakyti, kiek jų kurtas dizainas buvo originalus ir kaip plačiai paplito per fabriko produkciją.

3.2. Vilniaus baldų kooperatyvai

Istoriografija apie Vilniaus amatų raidą labai netolygi. Didžioji dalis tyrimų skirti XIX a. amatų cechų istorijai ir nutrūksta ties 1893 m., kuomet Vilniuje panaikinta cechinė sistema. Turime labai mažai žinių apie tai, kas tuo metu vyko panaikinus cechus. Baldų gamybos istorijoje šią spragą pradėjo pildyti istorikė Eglė Bagušinskaitė tyrinėdama XIX a. II pusės – XX a. pr. Vilniaus baldininkystę³⁴⁰. Žinių apie Vilniaus kooperatyvų veiklos pradžią pateikia J. Mulevičiūtė. Kaip teigia mokslininkė, panaikinus cechus „prekybinio kapitalo ir amatų liejimosi padariniai nebuvo vienareikšmiai. Retas meistras imdavosi pats steigti ir plėsti komercines struktūras. Dažniausiai tuo rūpinosi tarpininkai, [...] kurie [...] diktavo gamintojams nepalankias sąlygas. [...] Sudėtingos aplinkybės kartu vertė vilniečius ieškoti išeities ir burtis į naujo tipo organizacijas. Tokiu naujovišku susivienijimu tapo „Vilniaus amatininkų dirbinių mugė“ – 1891 m. [...] duris atvėrusi parduotuvė. Tai buvo ne tik prekybinė įstaiga, bet ir savotiškas kooperatyvas, vienijęs nemažą Vilniaus amatininkų“³⁴¹. 1907 m. medžio meistrai *Vilniaus amatininkų dirbinių mugės* vietoje įkūrė profesinę stalių krikščionių draugiją, kuri be savitarpio pagalbos taip pat pardavinėjo baldus, priimdavo užsakymus³⁴².

Dailėtyrininkas Tadas Adomonis straipsnyje *Lietuvos taikomoji-dekoratyvinė dailė XIX a. antrojoje pusėje* taip pat užsimena, kad kai kurie iš cechų išėję meistrai bendrai steigė mechanizuotas dirbtuves ar jungėsi bendrovių pagrindais³⁴³. Apie tai, kad Vilniuje cechinės

³⁴⁰ Eglė Bagušinskaitė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.: istorija ir paveldas*. Magistro darbas (vadovė dr. Dalia Klajumienė), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014; Eglė Bagušinskaitė, „Baldų gamyba, prekyba ir produkcija Vilniuje XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje“, in: *Kultūros paminklai*, Vilnius: Savastis, 2015, Nr. 19, p. 93–118; Eglė Bagušinskaitė, „Baldai privačioje XX a. pr. vilniečio aplinkoje: socialinio ir kultūrinio statuso išraiška: straipsnių rinktinė „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Vilniuje“, sudarytoja Nida Gaidauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 187–204. Eglė Bagušinskaitė, „Vilniaus baldininkystė XIX a. II pusėje – XX a. pr.: ugdymas ir parodos“, in: *Menotyra*, 2017, t. 24, Nr. 1, p. 55–78.

³⁴¹ Jolita Mulevičiūtė, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, *op. cit.*, p. 232.

³⁴² Eglė Bagušinskaitė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.: istorija ir paveldas*. *op. cit.*, p. 53.

³⁴³ Tadas Adomonis, „Lietuvos taikomoji-dekoratyvinė dailė XIX a. antrojoje pusėje“, in: *Menotyra*, t. IV, 1973, p. 87.

gamybos tradicija išliko gyva iki pat tarpukario pabaigos, rašoma ir 1940 m. *Amatininke*, straipsnyje *Tradicija ir amatai Vilniuje*. „Vilniuje amatų cechai išsilaikė per visas šimtmečių, iki šiai dienai, audras. [...] Nesutriuškino cechų organizacijos Muravjovo epocha ir vėlyvesnis reakcijos laikotarpis. Tradicijos galybė ir grožis buvo tiek stiprūs, kad nieko nepadėjo aktyvūs rusų valdžios organų persekiojimai. Nors cechų organizacijos buvo uždraustos, tačiau jos vis tiek veikė prisidengusios įvairių draugijų ir profesinių ratelių vardais, tad, nepaisant tų fiktyvių pavadinimų, kiekvienas amatininkas žinojo, kad tai yra tie patys istoriniai cechai“³⁴⁴. Taigi cechų sistemą ilgai išsaugojusiems Vilniaus meistrams persiorientuoti ir prisitaikyti prie naujų kapitalistinių sąlygų turėjo būti sudėtinga.

Kuriami įvairūs susivienijimai ir draugijos galėjo tapti tam tikra išeitimi ir galimybe burtis į neoficialius cechus. Taigi, nors Vilniaus amatų situacija panaikinus cechus iki šiol lieka miglota ir reikalauja išsamesnių tyrimų, visgi galime šiek tiek įdėmiau pažvelgti į susiklosčiusią situaciją po Pirmojo pasaulinio karo. Čia tampa svarbi bendra pasikeitusi ūkio situacija, kuomet žlugus Rusijos imperijai Vilnius ir aplinkinės teritorijos po nesutarimų su Lietuva visgi atiteko Lenkijos valstybei.

Pasak ekonomisto D. Cesevičiaus, po Pirmojo pasaulinio karo Vilnių prijungus prie Lenkijos, miesto ūkinė padėtis gerokai pablogėjo, lyginant su prieškarium, ir iki 4-tojo dešimtmečio vyko krašto deindustrializacija. Taip nutiko ne tik dėl pokario sunkumų, bet ir dėl naujos miesto geopolitinės bei ūkinės padėties, nulemtos naujosios valdžios. Pokarinė Lenkija nebuvo pajėgi iš karto ūkiškai sulyginti skirtingų ūkio struktūrų, paveldėtų iš Austrijos-Vengrijos, Rusijos ir Vokietijos. Todėl pirmiausia pradėta gaivinti pramoninius Lenkijos vakarų rajonus, o jiems neprilygę Lenkijos rytų rajonai (Lenkija B), vadinasi, ir Vilniaus kraštas, liko apleisti. Vakariniai Lenkijos rajonai monopolizavo ir kartelizavo pramonę išnaudoję šiaurės rytų ūkinius rajonus³⁴⁵.

Kaip teigė D. Cesevičius, Vilniaus įvaizdis buvo formuojamas miestui neskiriant didesnio ūkinio vaidmens ir žvelgiant į jį kaip į *Lenkijos Atėnus* ar *Lenkijos Florenciją* „su gyvu kultūros, mokslo bei meno gyvenimu ir su beveik viduramžiškomis amatininkų organizacijomis“³⁴⁶. Toks požiūris buvo palankus smulkiesiems verslininkams, turėjusiems nedideles baldų dirbtuves. Tai, kad Vilniui tapus Lenkijos pakraščiu, esančiu toli nuo labiau išsivysčiusios centrinės ir vakarinės Lenkijos, kur buvo ir pajėgesni vartotojai, tikėtina, turėjo įtakos tam, kad gamintojai tradiciškai būrėsi į jų verslą vienijusias sąjungas ir kooperatyvus. Taip buvo lengviau ne tik gauti verslui vystyti tuo metu reikalingų kreditų, bet ir rasti sau naujų rinkų, konkuruoti su kitų Lenkijos miestų gamintojais ir jų atstovais Vilniuje.

1939 m. spalį Vilnių prijungus prie Lietuvos, spaudoje pagausėjo straipsnių, skirtų Vilniaus pramonės ir amatų klausimams. Savaitraštyje *Lietuvos ūkis* 1940 m. buvo spausdinamos Lietuvos

³⁴⁴ K. Jakubėnas, „Tradicija ir amatai Vilniuje“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 4, p. 56.

³⁴⁵ D. Cesevičius, *op. cit.*, p. 215.

³⁴⁶ *Ibid.*, p. 195.

amatų ir pramonės apžvalgos, į jas buvo įtrauktas ir Vilnius. *Lietuvos ūkyje* pateikti statistikos duomenys, kad Vilniuje 1939 m. pabaigoje veikė 205 stalių įmonės. Mieste ypač plėtota pintų baldų gamyba, kuriems žaliavos (kultivuotų karklų) buvo atvežamos iš kitų Lenkijos teritorijų³⁴⁷. Nuo 1939 m. pabaigos *Amatininke* taip pat publikuota straipsnių, skirtų Vilniaus amatų situacijai nušviesti. „Prie ekonominio Vilniaus amatų sustiprėjimo žymiai prisidėjo amatininkų-gamintojų, o kartu ir prekybos kooperatyvai, kurių pačiame Vilniuje buvo 15. [...] Daugumas tų kooperatyvų tai Vilniaus amatininkų gaminių parduotuvės vietinei rinkai. [...] Prie Vilniaus amatų padėties pagerėjimo prisidėjo ir veikiantis b. Vilniaus amatų rūmų amatų organizacijos ir prekybos biuras. Biuras organizavo Vilniaus amatų gaminių pardavimą vidaus rinkoje, aprūpindavo žaliava, organizavo gamybą, perdirbimą, eksportą. [...] Amatininkų gaminių eksporto organizacijai racionalizuoti įsikūrė b. Amatų rūmų globojamas amatininkų gaminių Eksporto kooperatyvas“, – rašyta *Amatininke*³⁴⁸. To paties apžvalgininko Jono Navickio kitame straipsnyje teigta, kad Vilniuje veikė statybos, baldų ir sporto kooperatyvas „Rozwoj“. Šis kooperatyvas, pasak J. Navickio, 1938 m. buvo pasiekęs net 74 000 zlotų apyvartą. „Kiti du stalių kooperatyvai: Krikščionių amatininkų baldų kooperatyvas ir Suvienytų Vilniaus stalių kooperatyvas turėdami nariais bemaž visus Vilniaus stalius, ne vien organizavo savo gaminių pardavimą Vilniuje, bet ir ieškojo užsakymų kituose buv. Lenkijos miestuose. Tuos užsakymus kooperatyvas vėliau išdalydavo savo nariams, kurie savo įmonėje ir įrankiais juos ir atlikdavo. Šie du kooperatyvai taip pat buvo pasiekę gražių laimėjimų.“³⁴⁹

Minėtasis *Rozwój (Plétra)* buvo krikščionių kooperatyvas, turėjęs baldų parduotuvę adresu Konska g. 7 (dab. Arklių g.). Be baldų pardavimo ir taisymo, pardavinėjo apmušalus, statybos ir gimnastikos reikmenis, linų apdorojimo įrangą³⁵⁰. *Krikščionių amatininkų baldų kooperatyvas (Spółdzielnia meblowa rzemieślników chrześcijan)* turėjo parduotuvę adresu Wileńska g. 28 (dab. Vilniaus g.)³⁵¹. Minėtasis *Suvienytų Vilniaus stalių kooperatyvas (Zjednoczeni stolarze)* buvo įsikūręs adresu Trocka g. 6 (dab. Trakų g.) bei reklamavosi turintis platų įvairių komplektų ir lenktųjų baldų pasirinkimą iš skirtingų dirbtuvių³⁵². Tuo pačiu adresu dirbtuves turėjo (tikėtina, kooperatyvo narys) baldų apmušėjas-dekoratorius Janas Miklaszas. Meistras priimdavo klubų, salono ir kitų baldų gamybos, taip pat jų pervilkimo užsakymus ir pardavinėjo jau pagamintus

³⁴⁷ J. Vaišnoras, „Amatų klausimas Lietuvoje“, in: *Tautos ūkis*, 1940, Nr. 14, p. 379.

³⁴⁸ J. Navickas, „Amatų padėtis Vilniaus srityje“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 2, p. 18.

³⁴⁹ Jonas Navickas, „Vilniaus amatai ir kooperacija“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 5, p. 67.

³⁵⁰ *Rozwój* reklaminis skelbimas, in: *Kupiec i rzemieślnik*, 1938, Nr. 51, p. 1.

³⁵¹ *Krikščionių amatininkų baldų kooperatyvo* reklaminis skelbimas, in: *Informator wystawy Wnętrze Mieszkaniowe Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937.

³⁵² *Vieningų Vilniaus stalių kooperatyvo* reklaminis skelbimas, in: *II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik*, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Północnych, 1930, p. 53.

minkštuosius baldus, čiužinius, vykdavo į namus³⁵³. Apmušėjai-dekoratoriai (*tapicer-dekurator*) Vilniuje buvo žinomi dar nuo XIX a. antrosios pusės. Buvo įprasta keisti brangių baldų apmušalus, tokią paslaugą siūlė kelios Vilniaus baldų dirbtuvės-parduotuvės, apmušėjai-dekoratoriai taip pat priderindavo apmušalus prie interjero³⁵⁴. Tuo metu Didžiojoje Lietuvoje tokia specialybė bent tarpukariu nebuvo populiari, yra žinomas tik apmušėjas-dekoratorius Julius Rudauskas, turėjęs dirbtuves Kaune³⁵⁵. Dažniausiai patys baldų gamintojai rūpindavosi baldų apmušalais, jų pervilkimu. Tiesa, Šiaulių amatų mokykloje buvo galima rinktis minkštų baldų gamybos specializaciją.

Taigi, nors Lietuvoje, pasak istoriko Gedimino Vaskelos, „buvo plačiai propaguojamos kooperacijos idėjos. Kooperacija laikyta viena svarbiausių priemonių įvairioms ekonominėms programoms įgyvendinti“³⁵⁶, visgi kooperacija vyko beveik tik žemės ūkio srityje. Tuo metu Vilniuje dauguma smulkiųjų gamintojų buvo susibūrę į kooperatyvus. Lenkijos finansų ministerijos revizoriai tikrindavo kooperatyvų veiklą, tad šiandien iš Varšuvos Naujųjų aktų archyve (*Archiwum Akt Nowych*) rastų Vilniaus baldų kooperatyvų *Meblowil* ir *Vilniaus vaivadijos stalių darbo kooperatyvo* (*Spółdzielnia Pracy Stolarzy Województwa Wileńskiego*) revizijų ataskaitų galime susidaryti kiek išsamesnį vaizdą ne tik apie šiuos baldžių kooperatyvus, bet ir apie Vilniaus amatininkų kooperatyvų veiklą bendrai.

Meblowil buvo vienas žymiausių ir stipriausių kooperatyvų, veikusių iki pat 1940 m. okupacijos. Įdomu tai, kad iš pradžių šį kooperatyvą norėta pavadinti *Solidarnosc* (Solidarumas), bet vėliau pereita prie abstraktaus *Vilniaus baldai* trumpinio *Meblowil*. Kooperatyvo nariai buvo judėjų konfesijos atstovai, tai išduoda ne tik žydiškos narių pavardės, bet ir žinutė 1940 m. *Amatininke*, kuriame teigiama, kad „Vilniaus baldų gamyboje žydų amatininkai meisteriai užima žymią vietą. Dar visai neseniai gamybos kooperatyvas „Mebliowil“ labai intensyviai dirbo plačiajai rinkai. Tik dėl kapitalų stokos ir dėl klaidingos lenkų politikos žydų baldų gamyba Vilniuje negalėjo pasidaryti svarbiu eksporto objektu“³⁵⁷.

Finansų ministerijos revizoriaus ataskaitose randame, kad jungtinė stalių bendrovė *Meblowil* pradėjo veikti 1932 m. pabaigoje adresu Trocka g. 9. Ten pat ji turėjo ir baldų parduotuvę, kurioje priimdavo baldžių-stalių dirbinius ir juos pardavinėdavo komiso pagrindais. Kooperatyvo įstatuose rašoma, kad „kooperatinės bendrovės veiklos objektas yra baldų bei kitų stalių dirbinių dirbtuvės ir prekybos įmonės veikla. Bendrovė perka didmenos medžiagas, prekes ir staliaus darbo įrankius.

³⁵³ J. Miklašo reklaminiai skelbimai, in: *Kupiec i rzemieślnik*.

³⁵⁴ Eglė Bagušinskaitė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr., op. cit.*, p. p. 56.

³⁵⁵ Apmušėjo-dekoratoriaus Juliaus Rudausko minkštų baldų dirbtuvių *Sofa* reklaminis skelbimas, in: *Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius – adresų knyga 1933 metams*, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų s-gos centro v-ba, 1933.

³⁵⁶ Gediminas Vaskela, *Lietuva 1939–1940 metais: kursas į valstybės reguliuojamą ekonomiką*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002, p. 138.

³⁵⁷ „Žydų amatininkija Vilniuje“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 2, p. galinis viršelės.

Nariu gali būti bet koks asmuo, sulaukęs 18 metų amžiaus ir teisiškai veiksnus. [...] Nario mokestis 25 zlotai, mokamas stojant į kooperatyvą, arba dalimis per pusę metų nuo stojimo deklaracijos pasirašymo. Nario atsakomybė priklauso nuo turimų įnašų skaičiaus. [...] bendrovė taip pat išlaiko baldų parduotuvę, kurioje parduoda savo narių baldus komiso pagrindu – tiek pilnai atliktus, tiek pusfabrikačius, kuriuos užbaigia bendrovės nariai“. Parduodama narių pagamintus baldus bendrovė taikė 15 proc. komiso mokestį, kitur pagamintus (ne kooperatyvo narių) baldus – 20 proc., ne visiškai užbaigtus – 25 proc. Nariai grynaisiais pinigais gaudavo apie 50 proc. baldų vertės, kitą pusę – vekseliais (skolos raštais) bei medžiaga. Be to, tarpininkaujant bankui, kooperatininkai galėjo gauti 50 proc. teikiamų baldų vertės paskolas. 1933 m. gruodžio 31 d. duomenimis, kooperatyvas turėjo 25 narius su 92 deklaruotomis akcijomis (įnašais). Pelno dalijimas buvo pagrįstas akcijų sistema pagal pasiektą apyvartą. Pavyzdžiui, 1936 m. didžiausią apyvartą pasiekė Chaimas Strazas – 36 000 zlt; jis dar turėjo 14 akcijų; Izaakas Krejnesas – 7 700 zlt – 3 akcijos; Rubinas Wajsbrodas – 7 500 zlt – 3 akcijos, Davidas Dworcanas – 5 500 zlt – 2 akcijos, Jankielis Gurwiczius – 5 300 zlt – 2 akcijos.

Didžiausią pelną turėjęs Ch. Strazas buvo kooperatyvo veiklą reguliavusios valdybos pirmininkas; Izaakas Suchowskis buvo jos sekretorius, D. Dworcanas – išdininkas. Taip pat buvo renkama priežiūros taryba, kuri kartu su valdyba vedė bendrus posėdžius organizaciniais ir ūkiniais klausimais. Tarybos pirmininkas buvo I. Krejnesas. Valdyba ir taryba buvo renkamos vieniems metams visuotinio susirinkimo metu. Didžiausią dalį kooperatyvo pardavimų sudarydavo Ch. Strazo pardavimai (1934 m. – 28 proc., 1935 m. – 36 proc., 1936 m. – 48 proc.), tad šiam baldžiui dėl neaiškių priežasčių 1937 m. pasitraukus iš kooperatyvo, apyvarta smuko. Nepaisant to, 1939 m. revizijos ataskaitoje rašoma, kad *Meblowil* veikla vystoma labai sėkmingai, o prekių vertė išaugo nuo 2 683 zlt. 1934 m. iki 51 375 zlt. 1938 m. 1939 m. kooperatyvą sudarė 21 narys. Tai yra: 1 valdininkas, 3 apmušėjai ir 17 baldžių-stalių, kurių kiekvienas turėjo savo dirbtuves³⁵⁸.

XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje išaugusį kooperatyvo pelną galima sieti ir su bendru Vilniaus ekonomikos pagyvėjimu. Kaip teigia D. Cesevičius, tik 4-ojo dešimtmečio viduryje pasigirdo daugiau balsų apie šio krašto atsilikimą nulėmusį nesąžiningą elgesį rytinių rajonų atžvilgiu ir siūlymų unifikuoti visą Lenkijos ūkį. 1934 m. Vilniuje įkurta *Šiaurės rytų kraštų išvystymo draugija* (*Towarzystwo Rozwoju Ziem Północnowschodnich*), kuri siekė ūkiškai remti ir privilegijuoti Šiaurės rytų kraštus. Tik 1936 m. Lenkijos Ministrų Taryba priėmė nutarimą ūkiškai remti Vilniaus kraštą ir pasirašė dekretą dėl Šiaurės rytų rajonų žemės ūkio ir pramonės investicijų rėmimo. Visgi dalis lėšų, skirtų Vilniaus pramonei stiprinti, atiteko Gdynios uostui ir karo pramonei, tad Vilniaus kraštui liko mažiau, negu buvo numatyta. Nepaisant to, 4-ojo dešimtmečio viduryje Vilniuje pagyvėjo ūkinis ir kultūrinis gyvenimas. 1937 m. Vilniaus krašto produkcija siekė

³⁵⁸ Spółdzielnia Zrzeszonych Stolarzy "Meblowil" w Wilnie, in: AAN, 2/213/0/9/21442.

apie 40 milijonų zlotų per metus. Vilniuje veikė 565 pramonės įmonės ir apie 1 700 amato dirbtuvių, turėjusių apie 20 tūkstančių darbuotojų. Augo ir gyventojų skaičius, buvo statomos mokyklos³⁵⁹. Išaugusios statybos, žmonių skaičiaus ir ekonomikos augimas, be abejo, skatino ir didesnę baldų paklausą.

Dauguma kooperatyvų veikė kaip pramonės įmonės ir turėjo išsipirkusios pramonės gamybos liudijimus. Įdomu tai, kad būta bandymų plėtoti ir socialinio pobūdžio kooperatyvus. 1935 m. *Lenkijos vartotojų bendrovių sąjungai* išsiųstas prašymas užregistruoti *Vilniaus vaivadijos stalių darbo kooperatyvo*³⁶⁰ įstatus. Pagrindinis tikslas – stalių baldžių trobelninkų³⁶¹ (lenk. *chałupniki*) „suorganizavimas, kurie, įrengus mechanines dirbtuves, galėtų vykdyti užsakymus vietinius ir užsienio, kuriuos gaus per vietos Amatų rūmus su siekiu paremti lenkų verslą“³⁶². Kooperatyvas turėjo organizuoti nepriklausomų nuo tarpininkų stalių veiklą dirbtuvėse ir tapti juos globojančia organizacija. Kooperatyvui pavyko įsiregistruoti ir pradėti darbą nuo 1935 m. adresu Szeptyckiego g. 5 (dab. Ševčenkos g.), o valdybos pirmininku išrinktas Bronislawas Sniechowskis. Bendrovė turėjo savo dirbtuves, kuriose dirbo keturi nariai, ir dar keletas dirbo mieste. Kaip skelbiama, kooperatyvas ėmėsi visų stalių darbų, tiek iš privačių asmenų, tiek iš organizacijų, tiek iš valstybės įstaigų.

Nepaisant geros pradžios, 1936 m. iliustracijos protokole įvertinta, kad kooperatyvo įstatuose numatytas itin aukštas stojimo mokestis, ir tai darė kooperatyvą neatitinkančiu savo pavadinimo, t. y. nesančiu pirmiausia darbą užtikrinančia socialine bendrove. Taip pat minima, kad veiklos pradžioje kooperatyvas pasiskolino 1400 zlotų, tačiau šie pinigai buvo išleisti organizaciniais tikslais, o ne gamybai, ir tai nulėmė sunkią kooperatyvo organizacinę ir finansinę padėtį. Atrodo, kad šios finansinės spekuliacijos kooperatyvą privedė prie bankroto, nes jau 1937 rugsėjo 30 d. iliustracijos ataskaitoje rašoma, kad „*Stalių darbininkų kooperatyvas* nevykdo jokios veiklos. Visos [buhalterinės – A. D.] knygos ryšium su teismine byla dėl išeikvojimo yra pas teismo tyrėją. Iš pokalbių su bendrovės valdyba ir nariais darome išvadą, kad bendrovė nevykdo jokios veiklos“³⁶³. Taigi iš kooperatyvo veiklos istorijos galima spręsti, kad prisidengiant socialiai atsakingo verslo etikete buvo siekiama gauti daugiau lengvatų ir kreditų, kurie išeikvoti netikslingai. Nepaisant to, šio kooperatyvo egzistavimas rodo Lenkijos valdžios dėmesį ir siekį mažinti provincijos skurdą, įtraukiant nepasiturinčius gyventojus į amatus. Galima tik pritarti Vilniaus dailiųjų amatų XX a.

³⁵⁹ Domas Cesevičius, *op. cit.*, p. 196.

³⁶⁰ Darbininkų kooperatyvas (Spółdzielnia Pracy) – socialinio verslo rūšis, kurios tikslas ne tiek pelnas, kiek darbo savo kooperatyvo nariams užtikrinimas.

³⁶¹ Bežemis ar mažžemis valstietis.

³⁶² Spółdzielnia Pracy Stolarzy w Wilnie, in: AAN, 2/213/0/9/21396.

³⁶³ Ibid.

pirmosios pusės plėtrą analizavusios L. Šatavičiūtės nuomonei, kad „Vilniaus krašte amatų veikla buvo labiau koordinuota ir organizuojama platesniu mastu nei Lietuvos Respublikoje“³⁶⁴.

Be aptartųjų kooperatyvų, taip pat minėtinas ir *Vilniaus Krikščionių stalių, kubilių ir apmušėjų cechų* (*cech Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów Chrześcijan w Wilnie*). Pasak šios organizacijos valdybos pirmininko M. Oszurko, cechų buvo 1907 m. įkurtos profesinės stalių krikščionių draugijos tąsa. „1925 Vilniaus Stalių cechų gavo naują Lenkijos valdžios patvirtintą statutą, kuriuo rėmuose ir veikė profesinė organizacija. Tuo pat buvo rengiami nauji įstatymai, prie to dirbo pramoninkų valdžia, amatininkų organizacijos ir cechai. Vieningas įstatymas buvo paskelbtas 1927 metų birželio 7 dieną. Jis tapo pagrindu veikti ir Stalių cechui Vilniuje. Per Visuotinį susirinkimą vykusiuose rinkimuose į valdybą buvo išrinkti – p. Oszurko kaip cecho vyresnysis, o taip pat p. Danilewiczius ir St. Symonowiczius – kaip pavaduotojai“³⁶⁵. 1936 m. stalių cechų susijungė su kubilių cechų ir prieš karą turėjo apie 60 narių, kurių kiekvienas turėjo savo dirbtuves³⁶⁶.

Vilniaus Krikščionių stalių, kubilių ir apmušėjų cechų buvo aktyviai veiklą vykdžiusi organizacija, rengusi savo narių gaminių parodas. Ar cechų taip pat turėjo savo kooperatinę parduotuvę, nėra žinoma, tačiau valdybos pirmininkas M. Oszurko gan neigiamai atsiliepė, apie tokią prekybą. Pasak jo, „Vilniuje nėra stambių baldų gamintojų, jie visi arba likvidavosi, [...] arba baldžiai gaminius atidavė komisu į parduotuves kur mėnesiais laukia kol juos kas nupirks“³⁶⁷. Pasak L. Šatavičiūtės, Vilniuje tarpukariu egzistavę krikščionių ir žydų cechai „skyrėsi nuo savo istorinių pirmtakų, nes mažiau reglamentavo veiklą ir egzistavo veikiau kaip amatininkų interesus ginanti organizacija (pagal 1927 m. gruodžio 15 d. įstatymu cechai prarado reglamentuojamąjį pobūdį ir tapo laisvomis organizacijomis)“³⁶⁸. Knygoje *Lietuvos pramonė iki socializmo laikotarpiu* rašoma, kad amatininkai buvo susiorganizavę į cechus ir kelis šimtmečius išlaikė šią tradiciją. Tokių cechų būta iki 25. Cecho nariai buvo savarankiški amatininkai, meistrai, pameistrai, amato dirbtuvių savininkai. Cechai turėjo savo statutus, teisinius ir administracinius organus, kurie jiems atstovaudavo miesto savivaldybėje.³⁶⁹

Vyraujanti archyvinė kooperatyvų vidaus veiklos medžiaga yra aktuali siekiant geriau suprasti Vilniuje veikusių baldininkystės modelį, tačiau nesuteikia žinių apie Vilniaus kooperatyvų produkciją, baldų stilistiką, o ir produkcijų katalogų kol kas nerasta. Yra žinoma tik tai, kad

³⁶⁴ Lijana Šatavičiūtė, „Vilniaus dailieji amatai XX a. pirmojoje pusėje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, Vilnius: 2010, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdis*, sudarytoja Rūta Janonienė, p. 185.

³⁶⁵ M. Oszurko, *Cech Stolarski...*, in: *Informator wystawy Wnętrze Mieszkaniowe Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937, p. 8.

³⁶⁶ *Ibid.*, p. 9.

³⁶⁷ *Ibid.*

³⁶⁸ Lijana Šatavičiūtė, „Vilniaus dailieji amatai XX a. pirmojoje pusėje“, *op. cit.*, p. 185.

³⁶⁹ Kazimieras Meškauskas, Vytautas Puronas, Michalina Meškauskienė, Juozas Jurginas, *Lietuvos pramonė iki socialistinio laikotarpio*, *op. cit.*, p. 438.

Vilniuje 1934–1936 m. platintas Krokuvos žurnalas *Meblostyl* su tipinių 4-ojo dešimtmečio baldų pavyzdžiais³⁷⁰. *Meblostyl*, be nespaltvotų baldų ir piešinukų [91 il.], taip pat spausdino aktualios tematikos straipsnius medienos technologijų, buto ir baldų suderinamumo, baldų istorijos temomis, propagavo profesines amatų mokyklas ir pan. Tarp baldų pavyzdžių – populiariausios 4-ojo dešimtmečio inovacijos: sekcinės spintos, sofos-lovos, modernūs rašomieji stalai su lentynomis, žemi foteliai su įvairiai lenktu faneros rėmu, dekoratyviai faneruoti bufetai. Tad vilniečiai meistrai neabejotinai buvo susipažinę su modernaus dizaino naujovėmis ir patys stengėsi nuo jų neatsilikti; tai rodo ir kai kurių gamintojų reklaminiai skelbimai (žr. priedą: Baldų gamintojų sąrašas). Vilniuje, kaip ir Lietuvoje, dauguma baldų neženklinti, bet vis dėlto keletas pavyzdžių identifikuojami kaip vilnietiški ir savo raiška atitiko vėlyvojo *art deco* masinę produkciją [92-93 il.], o dėl kuklesnio dizaino yra panašesni į Lietuvos gamintojų, o ne didžiųjų Lenkijos miestų baldus.

³⁷⁰ *Meblostyl: czasopismo ilustrowane poświęcone architekturze wnętrz, oraz sprawom zawodowym stolarzy, meblarzy i zawodów pokrewnych*, 1934–1936.

4. TARPUKARIO BALDŲ SKLAIDA

4.1. Baldų reklama ir prekyba

Tarpukario baldų gamintojai tik pavieniais atvejais yra išleidę savo produkcijos katalogų. Kur kas populiareesnė reklamos priemonė buvo spauda. Trumpos reklaminės žinutės spausdintos labai įvairiuose dienraščiuose ir savaitraščiuose nuo svarbiausių *Lietuvos aid*o ir *Lietuvos žinių* iki bulvarinių *Naujas Žodis* ar tokių specifinių kaip *Lietuvos karo invalidas*. Regionuose baldų gamintojai gan intensyviai reklamavosi savo krašto periodikoje. Įdomu tai, kad kirtingai nei panašaus pobūdžio užsienio žurnaluose, *Amatininke* reklamos spausdinta itin mažai. Tuo metu Vilniuje leistame *Kupiec i Rzemiešnik* esama gausesnių baldų gamintojų reklamų. Gera proga pasireklamuoti tapdavo parodų katalogai. Antai Vilniaus baldžiai ne visuomet skelbdavosi dalyvių sąrašuose, tačiau išsipirkdavo reklaminių skelbimų kataloge, taip turbūt manydami, kad pavyks geriau atkreipti dėmesį. Reklamos taip pat buvo spausdintos įvairiose adresų ir telefonų knygose. Taigi, leidinių, kuriuose buvo spausdinamos baldų gamintojų ir prekyautojų reklamos, įvairovė buvo didelė, tad pasirinkimas, kur reklamuotis, buvo kiekvieno verslininko apsisprendimo reikalas ir bendrų tendencijų nebuvo. Reklaminės žinutės dažniausiai nedidelės, tačiau informatyvios. Skelbimuose neretai pabrėžiama, kad baldai modernūs arba pagaminti pagal naujausias madas. Kai kuriais atvejais pardavėjai nurodydavo, kad baldus parduoda išsimokėtinai, suteikia jiems garantiją³⁷¹. Tai rodo, kad nauji fabrikų baldai nebuvo pigi prekė. Dažnai spausdintos su asociatyviais paveikslėliais, nurodančiais gamybos pobūdį (ar tai lenktiniai, pintiniai ar metaliniai baldai) arba bendru kambario piešinėliu su vėlyvojo *art deco* stiliaus baldais.

Galima manyti, kad konkurenciniais tikslais baldų gamintojai neleisdavo ir kainoraščių, todėl nėra galimybių pateikti tikslių vyravusių baldų kainų apžvalgą. Baldų pirkimo sąskaitų iki šių dienų taip pat išlikę mažai. Visgi, remiantis pavieniais žinomais atvejais ir žinutėmis spaudoje, galima susidaryti apytikslį vaizdą apie baldų kainas. 1936 m. *Amatininke* rašoma: „charakteringa, kad piliečiai daugiau atgabena paremontuoti senus padėvėtus baldus [...]. Naujų baldų dirbti amatininkui maža teapsimoka. Tiek medžiaga, tiek darbininkai yra kiek pabrangę. Tiesiog varo dumpingą [dempingą – A.D.] kai kurie baldų fabrikai. Čia, Kauno mieste ir priemiesčiuose įtaiso savo baldų sandėlius, į kuriuos prigabena įvairiausių rūšių ir kainų baldų. Gyventojams duodami baldai net keliems metams išmokėtinai. Tie patys baldai, kuriuos amatų dirbtuvėse pagaminti atseina keliolika litų brangiau, baldų sandėliai mielai nusileidžia, nepaisydami anksčiau ant daiktų pažymėtų kainų.“³⁷² Taigi, XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje išsiplėtojus pramonei baldų gamybai ir prekybai smulkiesiems gamintojams savo kainomis tapo sunku konkuruoti su fabrikais.

³⁷¹ Žiūrėti priedą: Baldų gamintojų katalogas.

³⁷² „Amatų dirbtuvėse pajamos nepadidėjo“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 40, p. 1.

Fabrikų baldai, be abejo, kainavo pigiau. Be to, už jau pagamintus baldus, kaip minėta, buvo galima nusiderėti. 1932 m. skelbtos tokios K. Petriko baldų kainos: „Ažuolinės kėdės nuo 17 iki 22 litų. Apskriti ąžuoliniai stalai valgomajam, ištraukiami, nuo 90 iki 120 lt. Ažuolinis rašomas stalas masyvus medžio [...] 170 litų. Uosinė arba ąžuolinė šėpa [spinta – A. D.] knygoms [...] – 100 Litų.“³⁷³ A. Survilos lenktinės kėdės kainavo nuo 14 iki 30 litų.³⁷⁴ Visgi net ir fabrikuose gaminti baldai, tačiau pagal individualius užsakymus, galėjo būti ne mažiau brangūs nei pagaminti mažose dirbtuvėse. Tarpukario periodikoje rastoje J. Prapuolenio baldų reklamoje šalia *tautinio stiliaus* stalelio ir kėdės fotografijos skelbiama, „kad už tokius baldus Kaune mokama nuo 400–500 lt.“³⁷⁵ Minėti J. Ir T. Petkevičių šeimai J. Vainausko firmoje pagal individualų užsakymą pagaminti baldai kainavo: bufetas – 906 lt, stalas – 300 lt, 6 kėdės – 520 lt. Atsižvelgiant į tai, kad, pagal 1939 m. statistikos duomenis, pramonės samdomų darbuotojų didesnę kaip 300 darbo užmokestį reiktų laikyti itin aukštu³⁷⁶, akivaizdu, kad pagal užsakymą gaminti baldai kainavo ištis daug.

5. Lentelė. Bugailiškių šeimai pagal užsakymą 1930–1932 m. M. Raiko ir J. Rodo fabrike pagamintų baldų kainos

Nr.	M. Raikas ir J. Rodas (Šiauliai)	Kaina litais
1.	Bufetas	850
2.	Kredensas	400
3.	12 oda aptrauktų kėdžių	540 (1 kėdė – 45)
4.	Miegamojo spinta	775
5.	2 lovos su čiužiniais	725
6.	Stalas	220
7.	Prieškambario spinta	350
8.	sofa	400
9.	sofa	500
10.	6 pusfoteliai	950 (1 pusfotelis ~ 158)
11.	2 staliukai svetainei	175 (1 staliukas ~ 87)
12.	Spinta knygoms	1100
13.	Rašomasis stalas	550
14.	Pusfotelis prie rašomojo stalo	100

³⁷³ „Baldų kainos“, in: *Verslas*, 1932.03.24, p. 3.

³⁷⁴ Antano Survilos lenktų baldų dirbtuvės raštas Švietimo ministerijos vidurinio mokslo departamentui, in: LCVA, f. 391, ap. 2, b. 2240, l. 103.

³⁷⁵ J. Prapuolenio baldų reklama, in: *Ūkininko patarėjas*, 1932.10.18, p. 2.

³⁷⁶ Gediminas Vaskela, „Darbo užmokestis ir darbininkų bei tarnautojų šeimų gyvenimo lygis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 1938–1940 metais“, in: *Lituanistika*, 2007, t. 53, Nr. 4, p. 22.

15.	Etažerė	50
16.	kabykla	250

6. Lentelė. J. Viršos baldai, pagaminti 1929 K. Rezniko ir sūnų fabrike Jonavoje

Nr.	K. Reznikas ir Sūnūs (Jonava)	Kaina litais
1.	Ažuolinis bufetas	320
2.	Rašomasis stalas su 5 stalčiais	125
3.	Odinis fotelis	85
4.	6 kėdės (<i>vokiškas fasonas</i>)	168 (1 kėdė – 28
5.	2 naktinės spintelė užapvalintais kampais	102 (viena spintelė – 57)

Daugelyje reklaminių žinučių nurodomas vienintelis dirbtuvių ar fabriko adresas, ir tai leidžia manyti, kad baldai ten ir buvo pardavinėjami. Be to, kaip jau minėta *Amatininke*, fabrikai turėdavo savo baldų sandėlius, kuriuose laikydavo produkciją. Taigi, į fabriką atvykęs klientas, tikėtina, būdavo nukreipiamas į šiuos sandėlius-parduotuves. Yra žinoma, kad J. Vainauskas turėjo kontorą mieste, Gedimino gatvėje, kurioje priiminėdavo klientus vienetinių baldų gamybai pagal užsakymus, o firmos fabrikas buvo įsikūręs Šančiuose, kur būdavo pardavinėjami jau pagaminti baldai.

Kaune, kaip sostinėje, be abejo, parduotuves norėjo turėti gamintojai iš kitų miestų. Didžiausia pasiūla buvo Jonavos baldžių. Antai Menesas Landmanas 1932 m. įkūrė baldų dirbtuves Jonavoje, (Stalių g. 7) ir veiklos pradžioje samdė vos keturis darbuotojus bei turėjo dar tris mokinius³⁷⁷. Nepaisant, atrodytų, tokių nedidelių dirbtuvių, jis tais pačiais metais atidarė baldų parduotuvę Kaune adresu Prezidento g. 2³⁷⁸. Tuometinė Prezidento gatvė, dabar Vilniaus gatvės atkarpa, garsėjo kaip skrybėlių parduotuvių centras – čia veikė apie dvidešimt kepurinių ir skrybėlių parduotuvių. Tame pačiame (šiandien neišlikusiame) pastate Nr. 2, be M. Landmano baldų parduotuvės, buvo įsikūrusios ir Ch. Zakienės ir Rambachaitės moteriškų skrybėlių dirbtuvės³⁷⁹. Įdomu tai, kad Prezidento g. 2 a. veikė kita baldų parduotuvė *Baldulit*, priklausiusi M. Rubinšteinui³⁸⁰. Deja, nėra duomenų, kokių gamintojų baldais prekiauta šioje parduotuvėje. Šalia Meneso Landmano dirbtuves turėjęs (Stalių g. 6) kitas Landmanas, Jokūbas, galbūt Meneso giminaitis, buvo atidaręs baldų parduotuvę prestižinėje Laisvės alėjoje veikusiame pasaže prie Žydų

³⁷⁷ Landmano Meneso Baldų dirbtuvė. Jonava, Stalių g. 7, in: KAA, f. 210, ap. 2, b. 155. l. 2.

³⁷⁸ Landmano Meneso reklaminis skelbimas, in: *Naujas Žodis*, 1932, Nr. 5, p. 20.

³⁷⁹ Renata Kilinskaitė, Tarpukario tekstilės įmonės Vilniaus gatvėje, in: architektūros ir urbanistikos tyrimų centras [interaktyvus], [žiūrėta 2018.08.04], <<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1701>>.

³⁸⁰ *Baldulit* reklaminis skelbimas, in: *Diena*, 1937, Nr. 23, p. 11.

banko (dabar Laisvės al. 106)³⁸¹. Dar vienam Landmanui, tik Giršai, priklausė baldų parduotuvė Ugniagesių (dabar J. Gruodžio) gatvėje. Kitas Jonavos meistras Samuelis Černemanas (dirbtuvės buvo Jonavoje Turgaus g. 10) buvo įkūręs baldų parduotuvę Ožėškienės gatvėje Kaune³⁸². Kopelis Reznikas, kurio šeima Jonavoje baldus gamino nuo 1897 m., kartu su sūnumis Giršu, Iciku ir Abeliu vertėsi baldų gamyba ir pardavimu Jonavoje bei turėjo parduotuvę *Baldų namai* Laisvės alėjoje³⁸³. Abelis taip pat turėjo savo atskiras dirbtuves Vasario 16-osios gatvėje ir baldų parduotuvę *Baldų centras* Kaune³⁸⁴, apie kurią taip nepalankiai atsiliepė *Amatininko* žurnalistas. Jonavos baldžiai savo gamybos baldais prekiaavo ne tik sostinėje, bet ir Klaipėdoje, Panevėžyje (žr. priedą Baldų gamintojų sąrašas). Šiauliečių A. ir A. Survilų fabriko baldai taip pat buvo pardavinėjami Kaune, Gurevičiaus parduotuvėje Laisvės al. 54. 1936 m. rašyta, kad Gurevičius, nurodydamas brangesnę kainą, kėdes dažnai siūlo kaip užsienietiškas, nors tokių tuo metu nebuvo įvežama³⁸⁵. Lenktinių kėdžių ir metalinių lovų buvo galima įsigyti kooperatinėse parduotuvėse. Didžiąją baldų produkcijos dalį Lietuvoje sudarė vietos gamintojai. Yra žinoma, kad Kaune originaliais *Thonet-Mundus* firmos lenktiniais baldais nuo 1930 m. turėjo leidimą prekiauti inžinierius Z. Novickis. Jau minėta, kad Vilniuje veikė vietinių baldų kooperatyvų parduotuvės-sandėliai. Lenktinių kėdžių ir metalinių lovų buvo galima įsigyti ir Lietuvoje veikusiose kooperatinėse parduotuvėse, tačiau nėra rasta duomenų, kad būtų veikusios specializuotos kooperatinės baldų parduotuvės kaip Vilniuje.

Taigi, Lietuvoje tarpukariu susiformavo plati baldų rinka, sugebėjusi patenkinti įvairaus skonio ir finansinių galimybių klientus. Plačiai reklamuodamiesi žiniasklaidoje baldų gamintojai kvietė įsigyti tiek pigesnius, jau fabrike pagamintus baldus, tiek brangesnius, pagamintus, pagal specialų užsakymą. Kaip matome iš pateiktų J. Vainausko, M. Raiko ir J. Rodo fabrikų sąskaitų, baldai pagaminti pagal specialius užsakymus, atsižvelgiant į tai, kad, pagal 1939 m. statistikos duomenis, pramonės samdomų darbuotojų didesnę kaip 300 darbo užmokestį reiktų laikyti itin aukštu³⁸⁶, buvo ištis brangūs. Visgi baldus buvo galima pirkti išsimokėtinai, dažnai jiems buvo suteikiamos ir garantijos, o ir patys gamintojai savo reklamose neslėpdavo, kad orientuojasi į valdininkus, karininkus, kaip, be abejo, didesnes pajamas gaunančius asmenis. Kauno centre vyravo Jonavos baldžių parduotuvės, o daugelio kitų fabrikų ir dirbtuvių baldus buvo galima įsigyti tiesiai iš gamintojų arba jų produkcijų sandėliuose.

³⁸¹ Jokūbo Landmano baldų parduotuvės reklaminis skelbimas: in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 88.

³⁸² Giršo Landmano parduotuvės reklaminis skelbimas: in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 88.

³⁸³ Reznikai. Baldų dirbtuvė. Jonava, in: KAA, f. 210, ap. 2, b. 179.

³⁸⁴ 1939 m. *Lietuvos telefonų abonentų sąrašas*, Klaipėda: akc. „Ryto“ sp., 1939, p. 51.

³⁸⁵ Lietuvos karininkų Ramovės reprezentacinių rūmų statybos reikalais susižinojimas su įstaigomis ir asmenimis, in: LCVA, f. 6, ap. 1, b. 13, l. 63.

³⁸⁶ Gediminas Vaskela, „Darbo užmokestis ir darbininkų bei tarnautojų šeimų gyvenimo lygis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 1938–1940 metais“, *op. cit.*, p. 22.

4.2. Baldų eksponavimas vietos ir tarptautiniu lygiu

Parodos – itin reikšmingi įvykiai, kurių analizės gali stipriai papildyti baldininkystės istorijos tyrimus. Regioninės įvairių amatų ir pramonės parodos atskleidžia, kaip bendrame valstybės ūkio kontekste atrodė baldininkystė, kas jai atstovavo, koks – pramoninis ar autorinis – dizainas dominavo ekspozicijose. Dauguma renginių būdavo komerciniai, tad svarbu pasiaiškinti, kokį visuomenės skonį ir poreikius atskleidžia pardavinėti baldai. Žinoma, kad Lietuva kaip nepriklausoma valstybė dalyvaudavo užsienio parodose. Atidesnis žvilgsnis į šiuos renginius padeda pamatyti, kaip lietuviškas baldų dizainas buvo reprezentuojamas tarptautiniu lygmeniu. Be to, tarpukariu Europoje išpopuliarėjo modernizmo estetiką propaguojančios mažų butų, ir jiems buvo pritaikytos vietą taupančios įrangos parodos. Ar tokių parodų būta ir mūsų šalyje?

Pastarajame skyriuje siekiama atsakyti į kylančius klausimus, kurių gausa, viena vertus, rodo, kad ši tema dar labai menkai tyrinėta, kita vertus – kad parodos buvo svarbus veiksnys baldininkystės plėtotei. Šios temos analizę atliksime pasitelkiant archyvinius dokumentus, parodų katalogus, renginius reflektuojančius spaudos pranešimus ir šiuolaikinius Lietuvos ir užsienio autorių tyrimus. Atskirai aptariamos parodos, vykusios Vilniuje ir didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Atsižvelgiant į chronologinę laiko seką, jos suskirstytos į tokias grupes:

- Įvairios vietinės parodos, kuriose eksponuoti baldai.
- Asmeninės ir grupinės baldų dizainerių parodos.
- Žemės ūkio ir pramonės parodos bei jų atitikmuo Vilniuje – *Šiaurės mugės*.

4.2.1. Vilniaus baldžių dalyvavimas parodose ir mugėse

Parodų aptarimas pradedamas nuo Vilniaus. Tai daroma dėl keleto priežasčių. Visų pirma Vilniuje kaip regiono centre susiklostė senesnės taikomojo meno parodų tradicijos. Čia dar XX a. pradžioje surengtos didelio atgarsio sulaukusios baldų ir interjerų parodos³⁸⁷. Antra, galbūt sena parodų tradicija nulėmė, kad jau XX a. 3-iojo dešimtmečio viduryje Vilniuje vėl pradėtos rengti specializuotos parodos, nors tuo metu Lietuvoje tokių renginių išvis nebūta.

Pirmosios žinios apie tarpukario Vilniaus parodas ir muges, kuriose buvo eksponuojami baldai, pasiekia iš 1924 m. vykusios *Meno ir amatų (Sztuki i rzemiosl)* parodos. Joje dalyvavo Vilniaus dailininkai, grafikai, fotografai, o iš amatininkų – baldžiai, medžio drožėjai, siuvėjai, audėjai, žaislų gamintojai, batsiuviai, kubiliai, kilimų gamintojai, muzikos instrumentų gamintojai ir kiti smulkieji amatininkai. Baldžių skyrių sudarė šeši dalyviai, kurie eksponavo komplektus,

³⁸⁷ Plačiau apie Vilniaus parodų tradiciją žr. skyrių *Meno, amatų ir pramonės dirbinių parodos*, in: Dalia Klajumienė, *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoru elementai: nuo klasicizmo iki modernio*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, p. 91–100.

specialiai pritaikytus atskirų kambarių funkcijoms (žr.: 6 lentelę Parodoje *Menas ir amatai* (1924 m.) dalyvavusieji Vilniaus baldžiai). Be to, parodoje dalyvavo svečiai iš Kобрino (dabar Baltarusija), kurie demonstravo pintus baldus³⁸⁸.

6. Lentelė. Parodoje *Menas ir amatai* (1924 m.) dalyvavusieji Vilniaus baldžiai

Nr.	Dalyvio vardas ir pavardė	Eksponuoti baldai
1	J. ir R. Danilewiczai	Ažuolinis kabineto komplektas
2	Witoldas Hryniewskis	Ažuolinis valgomojo komplektas
3	Michałas Oszurko	Raudonmedžio svetainės baldai, indauja
4	Mieczysławas Sienkiewiczus	Citrinmedžio miegamojo komplektas, ąžuolinis kabinetas ir valgomojo baldai
5	Hieronimas Swietlikowskis	Ažuolinis miegamojo baldų komplektas
6	Valstybinė technikos	Mokykliniai baldai

Kuklus parodos katalogas be dalyvaujančiųjų sąrašo ir reklamų taip pat pristato ir parodos komiteto sąrašą, tarp kurio narių buvo ir baldžius M. Oszurko³⁸⁹. Nors meistras su savo baldais dalyvavo parodoje, tačiau tai, kad jis įtrauktas ir į parodos komitetą parodo, kad M. Oszurko buvo vienas iš labiausiai pripažintų ir geriausiai vertinamų baldų gamybos meistrų jau XX a. 3-iojo deš. pradžioje. *Vilniaus apžvalgoje* (*Przegląd Wileński*) išspausdintoje *Meno ir amatų* parodos apžvalgoje užsimenama, kad baldų piešiniai ir ornamentai buvo mažai originalūs³⁹⁰. Iš šitokio lakoniško baldų skyriaus įvertinimo išryškėja, kad baldai buvo įprastai dekoruoti, ir tai leidžia manyti baldų komplektus stilistiškai atitikus prieškariu vyravusią istorizmą ar moderną. Kaip malonią išimtį parodos apžvalgininkas išskiria M. Sienkiewicziaus miegamojo komplektą ir brolių J. ir R. Danilewiczų darbo kabineto baldus³⁹¹. Šie baldžiai ir komisijos buvo pripažinti geriausiais bei apdovanoti. Apie tokį įvertinimą sužinome iš 1937 m. reklamų, kuriose meistrai mini būtent 1924 m. ekspozicijoje iškovotus medalius³⁹². Tai, kad net praėjus daugiau nei dešimtmečiui baldžiai savo gaminių reklamose vis dar akcentuoja *Meno ir amatų* parodos apdovanojimus, atskleidžia šios parodos svarbą, kita vertus, parodo, kad renginių, kuriuose galėtų dalyvauti baldžiai, Vilniuje trūko. Po metų, 1925-aisiais, surengtas dar vienas tokio pat pobūdžio pasirodymas *Amatai ir menas* (*Rzemiosła i sztuka*), skirtas pristatyti Vilniaus žydų veiklą. Šioje parodoje, kaip ir prieš metus vykusioje, kartu su kitais amatų dirbiniais buvo eksponuojami baldų komplektai³⁹³.

³⁸⁸ *Katalog Wystawi sztuki i rzemiosł w Wilnie: 1924*, Wilno: biura reklamowego, 1924.

³⁸⁹ *Ibid.*, p. 2.

³⁹⁰ M., „Wystawa sztuki i rzemiosł w Wilnie“, in: *Przegląd Wileński*, 1924.10.12, Nr. 17, p. 6.

³⁹¹ *Ibid.*, p. 6.

³⁹² *Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937.

³⁹³ *Wystawa rzemiosł i sztuki: katalog*, Wilno: Druk. Sz. Lichtmachera, 1925.

7. Lentelė. 1925 m. parodoje *Amatai ir menas* dalyvavusieji Vilniaus baldžiai

Nr.	Dalyvio vardas pavardė	Eksponuoti baldai
1.	Marduchas Jewierowiczius	Įvairūs meniniai baldai
2.	Szolomas Berenszteinas	Du laukiamojo komplektai iš raudonmedžio papuošti vario detalėmis
3.	Abramas Parus	Raudonmedžio miegamojo komplektas
4.	Zarachas Rudinas	Ažuolinis valgomojo komplektas
5.	Jakobas Cwejus	Poliruoto raudonmedžio drabužių spinta su gramofonu
6.	kooperatyvas <i>Modernas</i> (Modern)	Ažuolinis miegamojo komplektas
7.	kooperatyvas <i>Gamyba</i> (Wytworcze)	Ažuolinis valgomojo komplektas

Įdomu tai, kad M. Jewierowicziaus baldai kataloge įvardijami kaip *meniniai*. Meistro produkcija turėjo išsiskirti tarp kitų baldininkų, tačiau platesnio išaiškinimo neaptikta, neturime ir tų baldų nuotraukų, galime tik spėti, kad jie galėjo skirtis apdaila, o gal net kitoniška, mažiau įprasta forma. Iš parodos katalogo taip pat galima spręsti, kad aktyviai į kooperatyvus susibūrusių žydų tautybės baldžių produkcija sudarė nemažą Vilniaus baldų rinkos dalį. Baldai, bent jau prabangios medienos (raudonmedžio, ąžuolo) naudojimu, nenusileido krikščioniškųjų kooperatyvų meistrų dirbiniais eksponuotiems prieš metus vykusioje *Meno ir amatų* parodoje. Nėra duomenų, ar šio tipo pasirodymai buvo tęsiami ir kitais metais. Visgi šios pirmosios parodos svarbios, nes atskleidžia, kad po Pirmojo pasaulinio karo Vilniaus baldininkystė gan greitai atsigavo. XX a. 3-iojo deš. viduryje mieste netrūko baldžių, ne tik norinčių dalyvauti parodose, bet ir galinčių eksponuoti ne pavienius baldus, o ištus konkrečių kambarių funkcijas atitinkančius baldų komplektus, pagamintus iš prabangios medienos. Tai atskleidžia, kad baldininkystė Vilniuje, lyginant su Lietuva, po Pirmojo pasaulinio karo vystėsi sparčiau.

XX a. 3-iojo deš. pabaigoje Vilniuje buvo prisiminta ir atgaivinta sena žemės ūkio, amatų ir pramonės parodų tradicija. Tokios parodos Vilniuje vyko nuo 1861 m. ir „jose dažniausiai prisistatydavo Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko gubernijų atstovai, o miesto gyventojai galėdavo pamatyti, įvertinti ir įsigyti ganėtinai įvairių pramonės įmonių ir amatininkų dirbinių“³⁹⁴. Tarpukariu Lenkijoje parodų miestu buvo Poznanė – ten nuo 1929 m. periodiškai vykdavo tarptautiniai renginiai. Pirmojoje 1929 m. Poznanės parodoje, pavadintoje *Visuotinė šalies paroda* (*Powszechna Wystawa Krajowa*), dalyvavo jau minėtas Vilniaus baldžius M. Oszurko. Išlikusioje fotografijoje matyti, kad baldžius pristatė masyvų, neoampyro stiliaus dviejų aukštų sekretarę su žvėrių letenas imituojančiomis kojėlėmis [94 il.]. Deja, fotografijos rakursas neleidžia spręsti, ar tai buvo vienintelis meistro demonstruotas baldas. M. Oszurko pristatytas istorizmo stilistikos gaminyš neišsiskyrė iš bendro parodos konteksto, nes Poznanės parodoje, kaip teigia A. Kostrzyńska-Miłosz,

³⁹⁴ Dalia Klajumienė, *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekorų elementai: nuo klasicizmo iki moderno*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2015, p. 99.

gana plačią ekspoziciją daugiausia sudarė istorizmo baldai, kurie savo forma ir ornamentika priminė baroką ir klasicizmą³⁹⁵. Visgi, kad būtent Vilniaus meistro pagaminti baldai buvo priimti į Poznanės parodą, kurioje prisistatė visos Lenkijos baldų kūrėjai ir prekeiviai, byloja apie Vilniaus gamintojo meistriškumą ir aukštą jo gaminių lygį.

Atskiri Lenkijos regionai taip pat rengdavo vietines mugės, kuriose pristatydavo naujausius savo krašto laimėjimus žemės ūkio, pramonės ir amatų srityse. Būtent tokios mugės nuo 1928 m. pradėtos rengti Vilniuje ir vadinosi *Šiaurės mugė (Targi Północne)* ir buvo tam tikra atsvara Lvove vykusiai *Rytų mugėi (Targi Wschodnie)*. Be Vilniaus krašto gyventojų, parodose taip pat dalyvaudavo kitų Lenkijos miestų atstovai, užsienio firmos, kurios Vilniuje turėdavo savo atstovybes. Nuo 1928 iki 1939 m. Vilniuje įvyko net penki nemaži krašto pramonės prisistatymai – *Šiaurės mugės* – kurie atskleidė pagrindines plėtojimosi kryptis bei parodė, kaip tame kontekste atrodė baldų gamintojai.

Pirmoji mugė *Šiaurės mugė* ir Žemės ūkio-pramonės paroda buvo atidaryta 1928 m. rugpjūčio 18 d. ir tęsėsi iki rugsėjo 9 d. [95 il.]. Renginys vyko Bernardinų sode, specialiai pastatytame paviljone, taip pat Pramonės ir prekybos mokyklos pastate, Vasaros teatre ir Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto rūmuose. Iš viso dalyvavo 316 dalyvių, o mugę aplankė apie 180 tūkst. žmonių³⁹⁶. Kaip teigė *Šiaurės mugės* Spaudos ir propagandos padalinio vedėjas Kazimierz Wojcickis, parodos surengimas sutapo su šalies ūkio pakilimu, tad rezultatai pranoko organizatorių lūkesčius. Be to, pasak K. Wojcickio, prie „šimtaprocentinės renginio sėkmės“ prisidėjo „aukšto asmens (Juzefo Klemenso Pilsudskio – A. D.) globa, renginio naujumas, Vilniaus krašto egzotika kitų Lenkijos dalių gyventojams“³⁹⁷. Parodos kataloge minimas tik Lukiškių kalėjimas su savo gamybos baldais ir kitais dirbiniais³⁹⁸. Visgi Varšuvos Naujųjų aktų archyve saugomame pirmosios *Šiaurės mugės* albume³⁹⁹ yra išlikusi fotografija be aprašo, kurioje matyti, kad šalia paveikslų eksponuojamas ir minkštų baldų komplektas [96 il.]. Įspūdingiausias baldas – masyvus ampyrui būdingų formų stalas su apvaliu stalviršiu ir stilizuotas gyvates primenančiomis stalo kojos atramomis. Grakščių kėdžių atkaltės dekoruotos palmetės ornamentu. Šis dekoru elementas buvo paplitęs Vilniaus baldžių kūryboje dar nuo XIX a. I ketvirčio⁴⁰⁰ [97 il.]. Kitoje fotografijoje – amatų ekspozicija, kurioje šalia raštuotų kilimų, avilio ir kitų smulkmenų

³⁹⁵ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*, op. cit., p. 76.

³⁹⁶ *Targi Północne w Wilnie: czym były – czym są – czym mają być*, Wilno: nakł. Towarzystwa Targów Północnych, 1939, p. 3–4.

³⁹⁷ Kazimierz Wojcicki, „Wczoraj, dzis i jutro targów północnych“, in: *IV Targi Północne w Wilnie*, Wilno: [s. n.], 1938, p. 23.

³⁹⁸ *Isze Targi Północne: wystawa Rolniczo-Przemysłowa. Wystawa Regionalna w Wilnie, 18-VIII - 1928-9-IX: katalog-przewodnik / pod protektoratem Marszałka Polski J. Piłsudskiego*, Wilno: Wydaw. Kom. Wykonawczego, 1928, p. 95.

³⁹⁹ *Pierwsze targi Północne i Wystawa w Wilnie*. Album z fotografiami, 1928, in: Archiwum Akt Nowych, 2/213/0/9/21442.

⁴⁰⁰ Izydor Grzeluk „Stefana Narębskiego „Uwagi o meblarstwie wileńskim“, in: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, Warszawa, 1996, Nr. 4, p. 442.

eksponuotas stalelio ir dviejų kėdžių komplektas. Prie modernio stiliaus kėdžių priderintas gan aukštas stalelis su apvaliu, intarsija puoštu stalviršiu [98 il.]. Tai rodo, kad to meto mada – inarsijos dekoras buvo populiarus ir Vilniaus baldininkystėje.

Antroji *Šiaurės mugė* buvo surengta 1930 m. rugsėjo 14–28 d. Renginio dalis buvo *Liaudies meno ir amatininkystės paroda (Wystawa Sztuki Ludowej i Przemysłu Ludowego)*. Dėl beprasidedančios ekonominės krizės mugė buvo mažesnė nei pirmoji, ją aplankė mažiau žmonių (apie 107 tūkstančius)⁴⁰¹. 1930 m. *Šiaurės mugės* apžvalginiam kataloge Namų apyvokos skyriuje minimi Władysławas Słoniczas, eksponavęs baldus ir pintus gaminius, bei Aklių sąjunga (*Kuratorjum nad Ociemniałymi*), kuri prisistatė su savo gamybos baldais bei kitais dirbiniais, pintais iš vytelių⁴⁰². Žinant, kad aklieji užsiimdavo pintų baldų gamyba, galima manyti, kad šiame parodos skyriuje buvo eksponuojami būtent pinti baldai. Taip pat mugėje dalyvavo Wiktoras Bolginas, demonstravęs sofas⁴⁰³. Visgi renginyje dalyvavo ir daugiau baldžių, kurie pasirodė itin gerai. Apie *Šiaurės mugės* baldų skyrių rašė žymus baldininkystei skirtas leidinys *Przegląd Stolarski (Baldžių apžvalga)*. „Ypač prabangiai pasirodė Vilniaus stalių cechų, kuris parodė daug stilingų ir meniškų baldų, iš kurių ypatingai dėmesį traukė amatininko-menininko Piekarskio šedevras – ypač meniškai inkrustuotas Liudviko XVI stiliaus rašomasis stalas. Cilindrinis stalviršius vaizdavo kalnų peizažą ir buvo inkrustuotas dvylika skirtingų medžio rūšių bei atliktas taip pat dvylika spalvų. Kitos dalys buvo papuoštos geometrinėmis mozaikomis. Kooperatyvas išstatė visą komplektą labai gražiai išpildytų kėdžių. Labai įspūdingai atrodė šių firmų stendai: Gaponowicziaus, Sienkiewicziaus, Symonowicziaus – pastarasis eksponavo labai gražų ąžuolinių baldų komplektą. Ne mažiau verti pagyrimo klubiniai baldai, Molodeckio baldai ir dailus Juckewicziaus miegamojo komplektas iš topolio“⁴⁰⁴, – rašoma *Przegląd Stolarski*. Ši citata leidžia kalbėti apie galias kokybiško darbo su įvairiomis medienomis tradicijas turėjusius Vilniaus baldininkus, kurie, atrodo, XX a. 4 deš. pradžioje vis dar nesiekė formų naujovių ir gilino įgūdžius intarsijos ir kitų apdailos technikų srityse. Naujoji – *art deco* – stilistika S. Piekarskio, kuris antrosios *Šiaurės mugės* kataloge prisistatė kaip menininkas-baldžius, atliekantis medžio, metalo, kaulo visų rūšių inkrustacijas ir mozaikas⁴⁰⁵, daugiau pasireiškė Vilniaus kraštui nebūdingu peizažu. Galima spėti, kad menininkas siekė sukurti *lenkų atgimimo stiliaus* baldą. Naujoji stilistika rėmėsi kalnuotojo Podhalės regiono liaudies menu ir *art deco* geometrija, o tai ir atitiktų S. Piekarskio baldo aprašą.

⁴⁰¹ Kazimierz Wojcicki, „Wczoraj, dziś i jutro targów północnych“, *op. cit.*, p. 23.

⁴⁰² *II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik*, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Północnych, 1930, p. 55.

⁴⁰³ *Ibid.*

⁴⁰⁴ „Wystawa mebli na Targach Północnych“, in: *Przegląd Stolarski*, Nr. 20, p. 14.

⁴⁰⁵ *II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ IX: katalog-przewodnik*, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Północnych, 1930, p. 52.

1933 m. rugpjūčio 26 – rugsėjo 10 d. surengta trečioji *Šiaurės mugė*, kuri buvo skirta lino temai. Baldai joje buvo tik nedidelė marginalija, nors ir turėjo atskirą „Medžio pramonės ir galanterijos iš medžio dirbinių“ skyrių. Mugės rengėjai lino temą pasirinko neatsitiktinai, kadangi tarpukariu Vilniuje buvo skatinama ši pramonės šaka. „Mieste veikė Vilniaus linininkystės draugija, skatinusi linų auginimą ir audimą tarp valstiečių, o miestų mugės ir parduotuvės agitavusi supirkti daugiau lininių audinių ir šia tekstilės šaka užtikrinti krašto gerovę“⁴⁰⁶. Lino propagavimas davė gerų rezultatų, nes Vilniaus kraštas pirmavo Lenkijoje pagal linų užauginimą⁴⁰⁷. Trečiojoje *Šiaurės mugėje*, be linų specialistų, prisistatė ir žvejybininkai⁴⁰⁸. Minėtajame „Medžio pramonės ir galanterijos iš medžio dirbinių“ skyriuje eksponavosi garsus Vilniaus baldų apmušėjas W. Molodeckis, B. Łokuciewskis baldų parduotuvė, pintus dirbinius demonstravo jau ankstesnėse mugėse dalyvavęs W. Słoniczius⁴⁰⁹. Mažas eksponentų skaičius rodo, kad vietos baldininkų bendruomenė šio renginio nelaikė palankiu produkcijos pristatymui.

Surengti ketvirtąją parodą trukdė užsitęsusi ekonominė krizė ir tinkamos vietos nebuvimas. Nuspręsta, kad Bernardinų sodas išsiplėtusiai mugei nebetinka, nes, pasak organizatorių, tai buvo vienintelis mieste plačiajam lankytojų ratui skirtas parkas. *Šiaurės mugės* idėjai plėtoti 1937 m. buvo įkurta *Šiaurės mugės* Vilniuje draugija (*Towarzystwo Targów Północnych w Wilnie*), kurios tikslas buvo „kelti šiaurinių ir rytinių žemių ūkio būklę, organizuojant mugės, parodas, pasirodymus ir kitus panašaus pobūdžio renginius, o ypač rengti Vilniaus valdybos inicijuotą *Šiaurės Muge* Vilniuje“⁴¹⁰. Naujos draugijos įkūrimas pasiteisino, *Šiaurės mugei* buvo skirtas naujas plotas šalia Legionų gatvės (dab. Savanorių pr.), kuriame buvo sutvarkyta infrastruktūra, pastatyti specialiai mugei skirti paviljonai⁴¹¹.

Tik 1938 m. rugsėjo 17 – spalio 2 d. įvyko ketvirtoji *Šiaurės mugė*. Mūsų analizuojamai temai aktualu, kad aptardamas renginį Vilniaus amatų rūmų direktorius Alojzyas Nemecas užsiminė, jog mugė neatskleidžia visų Vilniaus krašto amatų galimybių, nes nėra medžio grupės amatų eksponatų, kurie yra būdingi Vilniaus kraštui dėl gausių ir gerų medžio medžiagos atsargų. A. Nemecas tai teisingai, „kad nedalyvavimas sukeltas ne nenoro dalyvauti parodoje, bet dėl santykinai mažesnės mugės rengimo kampanijos ir to, kad parengti eksponatus (baldus) reikia 6–12 mėnesių darbo“⁴¹². Galima manyti, kad apžvalgininkas, turėjo omenyje tai, jog parodoje nedalyvavo krikščionių baldų kooperatyvams priklausę meistrai, nes parodos kataloge amatų kategorijos

⁴⁰⁶ Lijana Šatavičiūtė, Vilniaus dailieji amatai XX a. pirmojoje pusėje, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdis*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010, p. 184.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, p. 183.

⁴⁰⁸ III-cie Targi Północne i Wystawa Inniarska w Wilnie, 26.VIII - 1933 - 10. IX: przewodnik i spis wystawców, Wilno: w druk. „Lux“, 1933.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, p. 127–128.

⁴¹⁰ Kazimierz Vujčicki, „W czoraj, dzis i jutro targów północnych“, *op. cit.*, p. 24.

⁴¹¹ *Ibid.*, p. 25.

⁴¹² Alojzy Niemec, „Targi narzędziem rozwoju rzemiosła“, in: *IV Targi Północne w Wilnie*, Wilno: [s. n.], 1938, p. 18.

dalyvių sąrašas yra nurodytas žydų baldžių baldų kooperatyvas *Meblowil*. Be to, šioje *Šiaurės mugėje*, kaip ir prieš tai vykusioje su minkštaisiais baldais, dalyvavo baldų apmušėjai V. Molodeckis ir B. Lokucievskis⁴¹³.

Penktąją *Šiaurės mugę* ir *Žemės ūkio* (wystawy rolnicze) parodą spėta surengti 1939 m. rugpjūčio 19 – rugsėjo 3 d. Parodoje dalyvavo baldų kooperatyvas *Rozwoj (Plėtra)*, kuris, be pavienių baldų, taip pat eksponavo keturis valgomojo baldų komplektus iš riešutmedžio, uosinius svetainės baldus ir riešutmedžio kabinetą. Pasak spaudos, visi baldai buvo meniškai ir estetiškai pagaminti. Kooperatyvas *Olza* eksponavo riešutmedžio kabineto baldus ir miegamojo komplektą iš tuopos, kuris parodos apžvalgininko apibūdintas kaip originalus. Parodoje dalyvavo ir Brolių Saleziečių baldžių mokykla, eksponavusi riešutmedžio valgomąjį⁴¹⁴.

Šios, nors ir gan padrikos, žinios apie *Šiaurės mugės* dalyvavusius baldžius visų pirma yra svarbios tuo, kad dar kartą patvirtina, jog Vilniuje vyravo smulkieji amatininkai-baldžiai ir jų susivienijimai (kooperatyvai). Nėra rasta informacijos, kad *Šiaurės mugėje* būtų dalyvavę baldų fabrikai. Deja, trūksta informacijos, leidžiančios daryti platesnius apibendrinimus dėl baldų stiliaus, jų meninio lygio. Visgi Piekarskio, Symonowicziaus, Juckewicziaus baldų apibūdinimai sufleruoja, kad meistrai pateikė aukštos kokybės, autorinio dizaino baldus. *Šiaurės mugėje* dalyvaudavo ir kitų sričių kooperatyvų bei pavienių meistrų – keramikų, kalvių, kailiadirbių, odininkų, tekstilininkų. Pastarųjų mugėje dalyvaudavo itin daug, jų ypač padaugėjo 1933 m. lino propagandai skirtoje mugėje. Tad šiame tyrimo etape galime konstatuoti, kad bendrame *Šiaurės mugės* prisistačiusių amatininkų kontekste baldžiai kaip nors ypatingiau neišsiskyrė.

Išskirtiniu įvykiu Vilniaus baldininkystėje galima laikyti 1937 m. įvykusią specializuotą parodą *Gyvenamasis interjeras (Wnętrze mieszkaniowe)*. Parodą 1937 m. rugpjūčio 15–30 d. suorganizavo *Vilniaus baldžių, kubilių ir baldų apmušėjų cechai*. Iš viso dalyvavo 27 dalyviai, eksponavę baldus, baldų apmušalus ir statines⁴¹⁵.

Parodos kataloge teigiama, kad renginio tikslas – supažindinti visuomenę su medžio amatininkų darbais ir sudaryti galimybę klientui tiesiogiai įsigyti aukštos kokybės baldus iš gamintojų pagal savo finansines galimybes⁴¹⁶. Siekis suartinti gamintoją ir vartotoją, kalbant apie parodą *Gyvenamasis interjeras*, buvo akcentuotas ir Vilniaus amatų rūmų pirmininko Władysława Szumanskio kalboje: „Amatas (ši paroda ne išimtis) noriai naudojasi išbandytais būdais suartinti gamintoją bei vartotoją ir vis dažniau rengia savarankiškas parodas, nes pasirodė, kad tai yra geriausias būdas skleisti žinią apie amatininkų pasiekimus. Specialios parodos, suburiančios vienoje

⁴¹³ *Ibid.*, p. 61.

⁴¹⁴ Bronisław Radziulewicz, „V Targi Północne w Wilnie“, in: *Kupiec i Rzemieślnik*, 1939, Nr. 53, p. 6.

⁴¹⁵ Wystawa „Wnętrze mieszkaniowe w Wilnie“, in: *Rzemiosło: organ Związku Izb Rzemieślniczych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, 1937, Nr. 16.

⁴¹⁶ *Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937, p. 3.

vietoje ir vienu metu tam tikros rūšies dirbinius, leidžia vartotojui pasirinkti tarp didesnio kiekio eksponuojamų prekių. Tarpininkas, didmenininkas iš amatų parodos tampa eliminuojamas, o firmas atstovauja patys kūrėjai⁴¹⁷. Taigi paroda siekta pristatyti baldų kūrėjus ir jų produkciją tiesiogiai potencialiems klientams, o ne per kooperatyvą. Parodoje dalyvavo visas Vilniaus baldžių žiedas, prie kai kurių jų pavardžių puikavosi aukščiausios amato kategorijos – meistro (*mistrz*) prierašas⁴¹⁸.

8. Lentelė. 1937 m. parodoje *Gyvenamasis interjeras* dalyvavusieji baldžiai

Nr.	Dalyvio vardas pavardė	Eksponuoti baldai
1.	Władysławas Seta	Kabineto ir valgomojo baldų komplektas iš dalbergijos ⁴¹⁹
2.	J. Kieda	Svetainės baldų komplektas iš svietenijos ⁴²⁰
3.	Bronisławas Mamenas	Miegamojo baldų komplektas iš alyvmedžio
4.	Zenonas Bazozovskis	Kabineto baldus iš dalbergijos komplektas
5.	Janas Mikłasz	Sofa-lova, kabineto komplektas
6.	Aleksanderis Iwaszkiewicz	Raudonmedžio staliukas kortoms
7.	Stanisławas Jurkiewicz	Riešutmedžio valgomojo komplektas
8.	meistras M. Oszurko	Raudonmedžio svetainės komplektas
9.	meistras Stanisławas Skrodz	Miegamojo baldai <i>Simor</i> , riešutmedžio valgomojo komplektas
10.	meistras M. Sienkiewicz	Riešutmedžio valgomojo komplektas
11.	meistras Stanisławas Simonowicz	Uosinis kabineto komplektas
12.	J. ir R. Danilewicz	Ažuolinis valgomojo komplektas
13.	Zenonas Małachowski	Uosinis miegamojo komplektas
14.	Aleksy Bondorczyk	Stalas
15.	Słonicz	Pinti baldai
16.	Aklųjų sąjunga	Pinti baldai
17.	Krikščionių amatininkų baldų kooperatyvas	Lakuoti virtuvės baldai iš pušies
18.	Privati Brolių Saleziečių amatų-pramonės mokykla	Guobos valgomojo komplektas

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, daugelis meistrų parodai pateikė baldus iš prabangios ir netgi egzotiškos medienos: raudonmedžio, riešutmedžio, ąžuolo, dalbergijos (kitaip – palisandro), svietenijos, alyvmedžio. Tačiau, žinant pirkėjų finansinius pajėgumus, kai kurių meistrų baldai buvo santykinai nebrangūs. Gaminių kokybės ir kainų konfliktą paliudija žinutės spaudoje: „eksponatai buvo skoningai ir meniškai atlikti, tačiau nebrangūs, tad jau pirmą dieną buvo

⁴¹⁷ *Ibid.*, p. 7.

⁴¹⁸ Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe", *op. cit.*, p. 10–12.

⁴¹⁹ Dalbergija (arba palisandras) – pupinių šeimos medis, žr.: *Aiškinamasis medienos terminų žodynas*, Kaunas: technologija, 2014, p. 34.

⁴²⁰ Svietenija – melijinių šeimos medieninis augalas, žr.: *ibid.*, p. 212.

nupirkti keli baldų komplektai. Parodą aplankydavo apie 250–300 žmonių per dieną⁴²¹. Laikraštyje *Pirklys ir amatininkas (Kupiec i Rzemieslnik)* anonimiško autoriaus pateiktoje parodos apžvalgoje užsimena apie žmonių skundus, kad parodos baldai brangūs⁴²². Išskiriamas Z. Małachowskio miegamojo komplektas kaip nebrangus ir gražus. Galima manyti, kad baldų sąlyginį pigumą lėmė tai, kad baldai buvo uosiniai. Tame pačiame straipsnyje M. Oszurko, kuris pristatomas kaip vyresnysis cecho meistras, raudonmedžio svetainės baldus apibūdina kaip ampyro su komplekto perlu – Liudviko XVI stiliaus nepriekaištingos konstrukcijos maža knygų spinta. Meistro baldai giriami kaip vieni gražiausių parodos eksponatų, preciziškos konstrukcijos ir nepriekaištingo stiliaus. Taip pat prie išskirtinio dėmesio vertų eksponatų priskiriami M. Sienkiewicziaus, S. Simonowicziaus, S. Skrodzkiego baldai. Išskiriama privati Brolių Saleziečių amatų-pramonės mokykla, pristačiusi modernaus stiliaus baldus, kuomet, pasak žurnalisto, drabužių spinta yra tokia plati, kad primena parduotuvės lentynas, o ne spintą drabužiams. Tiesa, apžvalgininkas dėl tokio amatų mokyklos prisistatymo apgailestauja. Straipsnyje pagyrų negailima vieninteliam parodoje dalyvavusiam baldų apmušėjui V. Molodeckiui, kurio audiniai prilyginami meno šedevrams. Išskiriami odiniai kabineto foteliai kaip stilingi, praktiški ir patogūs, bei moderni zomšinė kušetė. Žurnalistas taip pat teigė, kad parodą aplankė minios žmonių, o dauguma eksponatų buvo išpirkti⁴²³.

Parodos katalogo viršelį puošia istorizmo stiliaus baldų fotografijų koliažas [99 il.]. Įdomu tai, kad paveikslėlyje galima įžvelgti ir 1928 m. *Šiaurės mugėje* eksponuotą stalą su kėdėmis, ir M. Oszurko sekretarę iš 1929 m. Poznanės parodos. Žinant, kad M. Oszurko parodoje *Gyvenamasis interjeras* eksponavo tik svetainės baldų komplektą, galima spėti, kad katalogo viršelį puošia ne tik parodos baldai, o ir žymesni, galbūt apdovanoti, praėjusių parodų eksponatai. Lenkijos Naujųjų aktų vaizdų archyve saugoma fotografija su paantrašte *Paroda „Gyvenamasis interjeras“ Vilniuje – ampyro stiliaus salonas*⁴²⁴ [100 il.]. Taigi, galima daryti prielaidą, kad Bydermejerio baldų siluetą primenantys elegantiškas apvalaus stalelio, sofos, krėslų ir kėdžių komplektas su nedidele vitrina priklausė būtent išgirtajam M. Oszurko.

Rengti specializuotas parodas, skirtas mažų erdvių interjerams ir baldams, tarpukariu buvo populiari visoje Europoje, taip pat Lenkijoje, ypač sostinėje Varšuvoje, kur vyko svarbiausiosios baldų stilistiką formavusios parodos. Šios XX. 3–4 deš. parodos buvo ne tik komercinio ir reklaminio, bet ir edukacinio pobūdžio. Tai sietina tiek su naujos statybos, modernistiniuose pastatuose pakitusiu funkcinių vidaus erdvių planavimu, tiek su bendru modernizmo idėjų propagavimu buityje. Pavyzdžiui, tais pačiais 1937 metais Varšuvoje buvo surengta paroda *Architektura wnątrza – Wnątrze mieszkalne (Interjero architektūra – Buto interjeras)*, kurioje

⁴²¹ *Wystawa Wnątrze mieszkaniowe w Wilnie*, op. cit., p. 12.

⁴²² B. R. Po zamknięciu wystawy „wnątrze mieszkaniowe“, in: *Kupiec i Rzemieslnik*, 1937, Nr. 41, p. 5.

⁴²³ *Ibid.*, p. 5.

⁴²⁴ *Wystawa "Wnątrze mieszkaniowe" w Wilnie*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-01]
<<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/73187/51f432357a824937d3483dd79c8e4c90/>>.

eksponuoti ne tik autoriniai, bet serijiniai bei standartiniai baldai. Pastarieji visų pirma buvo skirti menkesnes pajamas uždirbantiems žmonėms, todėl turėjo pasižymėti pigumu, paprastumu ir, kiek įmanoma, funkcionalumu ir ilgaamžiškumu. Visgi Lenkijoje tokių baldų buvo nedaug, nes beveik nebuvo masiškai baldus gaminusių fabrikų (išskyrus standartinius lenktus baldus, pvz., kėdes)⁴²⁵.

Apžvelgus tarpekaryje Vilniuje vykusias parodas, kuriose dalyvavo baldžiai, išaiškėjo žymiausių Vilniaus baldų meistrų pavardės: M. Oszurko, broliai Danilewicziai, S. Piekarskis, S. Simonowiczius, baldų apmušėjas V. Molodeckis. Šie baldžiai dažniausiai dalyvaudavo parodose, būdavo palankiai vertinami parodų apžvalgoje, turėjo Meistro statusą. Tai, kad pirmoji paroda, kurioje dalyvavo palyginti nemažai baldų gamintojų, įvyko jau 1924 m., rodo spartų Vilniaus baldininkystės atsigavimą po karo ir pokario suirūčių. Prie vilnietiško baldų sklaidos gerokai prisidėjo ir nuo 1928 m. organizuotos *Šiaurės mugės*, kurios pritraukdavo lankytojus ne tik iš visos Lenkijos, bet ir iš užsienio. Mugėse dalyvavo tiek pavieniai meistrai, tiek baldų kooperatyvai, todėl galima daryti prielaidą, kad mieste tuo metu nebuvo stambiosios baldų pramonės. Skirtingai nei Lietuvoje, Vilniuje 1937 m. buvo surengta specializuota baldų paroda Gyvenamasis interjeras, kurią organizavo *Vilniaus Baldžių, kubilių ir baldų apmušėjų cechai*. Parodos tikslas buvo sukurti tiesioginį meistro ir užsakovo bendradarbiavimą. Parodoje dalyvavo žymiausi draugijos baldžiai, kurių dauguma demonstravo prabangios medienos baldų komplektus specializuotiems kambariams. Tuo metu Varšuvoje kaip ir kituose Europos didžiuosiuose miestuose dominavo parodos, skirtos mažų butų specifikai, kuriose buvo siekiama supažindinti kaip nebrangiai, tačiau skoningai apsistatyti namus naujos stilištos, funkcionaliais serijiniais baldais, kurie tiktų įvairioms erdvėms. Atrodo, kad Vilniaus šios parodų tendencijos nepasiekė ir paroda Gyvenamasis interjeras buvo orientuota į aukštesnę, tačiau konservatyvų gyventojų sluoksnį. Nors dėl ikonografijos stokos negalima vienareikšmiškai teigti, kad ekspozicijose dominavo istorizmas, kalbant apie bendrą parodų baldų stilių, neabejotinai galima daryti prielaidą, kad istorinių stilių sekiniai baldų parodose buvo vis dar populiarūs ir, sprendžiant iš žiniasklaidos, vis dar paklausūs.

4.2.2. Baldai Lietuvos ir užsienio parodose

Tarpukario laikotarpiu atnaujinus Žemės ūkio ir pramonės parodų rengimą pirmoji jų suorganizuota jau 1922 m. ir toliau su pertraukomis rengtos iki 4 deš. vidurio. Spalvingi, masiniai renginiai

⁴²⁵ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *op. cit.*, p. 164.

nagrinėti tarpukario menui skirtose monografijose⁴²⁶, tyrinėtos iš kultūrologinės⁴²⁷, architektūros istorijos pozicijų⁴²⁸, analizuoti parodose demonstruoti meno kūriniai⁴²⁹.

Pirmosiose XX a. 3 deš. parodose daugiausia dėmesio skirta žemės ūkiui. Kaip teigiama 1924 m. parodos katalogo įžanginiame straipsnyje, „rengiant pirmąją Parodą turėta omenyje išaiškinti, kas dar gero naudingo buvo užsilikę po pasaulinio karo Lietuvoje žemės ūkio srityje. [...] Jie (ūkininkai – A. D.) tik laike parodos turėjo progos arčiau vienas su kitu susipažinti ir sužinoti, kur ir ką galima įsigyti“⁴³⁰. Taigi pirmosios parodos tikslas buvo suteikti galimybę įvairių sričių ūkininkams užmegzti tarpusavio ryšius ir su įvairias ūkio mašinas ir padargus pardavinėjančiomis firmomis, kurios ir sudarė didžiąją pirmosios parodos pramonės dalį (daugiausia užsienio atstovai). Pirmųjų parodų silpnas pramonės skyrius aiškintas tuo, kad daugumos prieškarinių pramonės įmonių įrenginiai karo metu buvo išvežti į Rusiją ar Vokietiją. Taip pat akcentuota ir didelė Vokietijos konkurencija, „kaipo šalies su aukštai išsivysčiusia pramone ir žema tuo metu valiuta“⁴³¹.

Laikui bėgant, parodos plėtėsi, išaugo pramonės bei amatų dalyvių skaičius, tačiau taip pat proporcingai mažėjo ir užsienio dalyvių. Tai galima sieti su išsiplėtusia vietinės produkcijos pasiūla bei augančiu nacionalizmu, siekiu sutelkti pramonę lietuvių rankose ir taip pat mažinti eksportą. Didžiosios parodos vyko Kaune, tačiau taip pat buvo rengiamos ir regioninės mažesniuose miestuose, kuriose dalyvavo daugiausia vietiniai eksponentai. (Visos parodos su dalyvavusiais baldžiais pateikiamos 9-oje lentelėje).

9. Lentelė. Baldžiai Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodose

Nr.	Metai	Miestas	Dalyviai
1.	1922.09.10–20	Kaunas	<i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Kalėjimų departamentas <i>Venta?</i>
2.	1923.08.26–09.23	Kaunas	<i>Laima</i> <i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Kalėjimų departamentas <i>Venta?</i>
3.	1924.08.22–09.01	Kaunas	<i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Kalėjimų departamentas

⁴²⁶ Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2003; Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link: Dailės Gyvenimas Lietuvos Respublikoje, 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2001.

⁴²⁷ Vytenis Rimkus, „Paroda kaip kultūros reiškinys“, in: *Menotyra*, 1996, Nr.1, p. 79.

⁴²⁸ Algimantas Miškinis, „1921–1926 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune bei jų architektūra“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2002, Nr. 3, p. 157–184.

⁴²⁹ Lijana Šatavičiūtė, „Dailė žemės ūkio parodose XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje“, in: *Menotyra*, 2001, Nr. p. 23–28.

⁴³⁰ „Įvadas. Trečioji Lietuvos Žemės ūkio ir Pramonės Paroda“, in: *Trečiosios žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas rugpjūčio 22 d. – rugsėjo 1 d.*, Kaunas, 1924, p. 3.

⁴³¹ V. Kemežys, „Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*. 1928, Nr. 1, p. 6.

4.	1925.06.24–06.29	Kaunas	<i>Daileva</i> <i>Labor</i> <i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Kalėjimų departamentas
5	1926.08.22–26	Šiauliai	<i>Venta</i>
6	1927.07.10–17	Klaipėda	<i>Labor</i> <i>Pierach, Kundt & Co</i> <i>Daileva</i>
7	1928.06.28–07.03	Kaunas	Juozas Rimkevičius (pinti baldai) M. Mandelbrantas <i>Labor</i> <i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Vainilavičius Kalėjimų departamentas
8	1930.06.18–06.22	Kaunas	<i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> <i>Labor</i> <i>Miškas</i> Kalėjimų departamentas J. Prapuolenis Kaganas ir Landmanas G. Rabinavičius (medicinos baldai) <i>J. Prikuls un Reguts (Latvija)</i>
9	1932.08.14–15	Šiauliai	Raikas ir Rodas A. Survilos lenktų baldų dirbtuvė Šiaulių amatų mokykla
10	1935.09.21–09.27	Kaunas	J. Vainauskas <i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Marijampolės amatų mokykla Kaišiadorių amatų mokykla Seirijų amatų mokykla Panevėžio amatų mokykla Ukmergės amatų mokykla Telšių amatų mokykla Šiaulių amatų mokykla
11	1936.06.27–07.01	Kaunas	J. Vainausko baldų dirbtuvė <i>Vaikelio Jėzaus draugijos amatų mokykla Kaune</i> Survilos lenktų baldų dirbtuvė Kalėjimų inspekcijos paviljonas
12	1938.09.3–4	Telšiai	Telšių amatų mokykla

Pateikta lentelė akivaizdžiai liudija, kad didžioji dalis parodų visgi buvo organizuotos valstybės laikinojoje sostinėje Kaune ir būtent čia baldininkų ekspozicijos buvo gausiausios. Kaip parodė tarpukario Lietuvos parodų tyrimas, silpnas pramonės atstovavimas pirmojoje parodoje šiek tiek sustiprėjo antrojoje (1923 m.), kurioje jau dalyvavo prie Lietuvos prijungtos Klaipėdos firmos. Antrosios parodos pramonės skyrių papildė akcinė bendrovė *Laima*, kuriai priklausė baldų fabrikas Klaipėdoje⁴³² [101 il.]. Įdomu tai, kad 1923 m. šis fabrikas buvo paskyręs savo eksponuojamą stalą kaip premiją už veislinį arklį⁴³³. Tai, be abejo, buvo gera reklama Didžiojoje Lietuvoje mažai žinomai Klaipėdos firmai. Tais pačiais 1925 m., be *Dailiavos*, (buvęs *Laimos* fabrikas) savo

⁴³² Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas.

⁴³³ „Parodos kronika“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1923, Nr. 1, p. 4.

gamybos baldus eksponavo ir baldų fabrikas Lietuvoje *Labor*⁴³⁴. *Labor* turėjo netgi savo atskirą paviljoną [102 il.]. Didelis ir erdvus paviljonas atspindi Kybartų įmonės finansinį pajėgumą ir metalinių baldų paklausą. Nėra tiksliai aišku, kada dalyvavo Šiaulių fabrikas *Venta*. Parodų katalogų dalyvių sąrašuose baldų fabrikas neminimas, tačiau 1922 m., 1923 m. kataloguose esama *Ventos* reklaminių skelbimų⁴³⁵ taip pat įmonė 1926 m. skelbime mini Kauno parodoje iškovotą sidabro medalį ir I laipsnio pagyrimą⁴³⁶. *Venta* paskutinį kartą iki užsidarymo dalyvavo 1926 m. Šiauliuose surengtoje Žemės ūkio ir pramonės parodoje.

Po metų Klaipėdoje surengta *Didžiosios Lietuvos žemės ūkio, Pramonės ir Industrijos paroda*, kur daugiausia dėmesio skirta Klaipėdos krašto ūkiui ir pramonei. Renginyje turėjo akivaizdų propagandinį atspalvį, visgi stipriai germanizuota Klaipėda buvo menkai pažįstama Lietuvos gyventojams. Tiesa, Didžiosios Lietuvos baldų gamintojai nepasinaudojo paroda kaip galimybe užmegzti ryšius su dar prieškariniu pramonėje stipriai pažengusia Klaipėda. Parodoje vietinių baldų firmų sąrašą papildė fabrikas *Pierach, Kundt & Co*⁴³⁷.

1928 m. akcentuojant Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį, paroda buvo didesnė nei iki tol vykusios ir gausesnė ne tik žemės ūkio atstovais, bet ir lietuviška pramone. Pasak apžvalginio parodų laikraščio, „Ypatingai stipriai dalyvavo Lietuvos pramonė septintoj 1928 metų parodoj. Tada Lietuvos pramonė demonstravo savo gamybos įvairumą. [...] Tai buvo pirmoji tikroji Lietuvos pramonės apžvalga, kurioj pramonė rodė vartotojams savo mokėjimą patenkinti rinką“⁴³⁸. Visgi baldų pramonės atstovavimas tik susilpnėjo, tačiau pirmą kartą prisistatė smulkieji baldžiai: Juozas Rimkevičius, demonstravęs pintus baldus, kaunietis M. Mandelbrantas, Vainilavičius eksponavęs „dailės darbo stalus“⁴³⁹.

Septintoji Žemės ūkio ir pramonės parodoje aktyviau dalyvavo Kalėjimų departamentas, buvo net įrengtas naujas paviljonas, kuriame tarp kitų kalinių darbų demonstruoti ir baldai [103 il.]. Kaliniai buvo rimti konkurentai privačiai dirbantiems, nes pardavinėjo baldus žemesne nei rinkos kaina⁴⁴⁰. Nors Žemės ūkio ir pramonės parodose kalėjimai už baldus laimėdavo net aukso medalius, profesionalai kalėjimų dirbtuvių baldams negailėjo kritikos: „Kalinių darbų gausu ir įvairu; jie matyt ir stiprūs. Tik formos, jausmo, derinimo atžvilgiu norėtusi šiuos dirbinius matyti skoningiau

⁴³⁴ *Ketvirtosios Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas: birželio mėn. 24–29 d.*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio draugija, 1925, p. 38.

⁴³⁵ „*Ventos* reklaminiai skelbimai“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune rugsėjo m. 10–20 d. 1922: katalogas*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio draugija 1922; *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune: nuo rugpjūčio mėn. 26 d. iki rugsėjo mėn. 3 d. 1923*, Kaunas: [Lietuvos žemės ūkio draugija], 1923.

⁴³⁶ *Ventos* reklaminis skelbimas, in: *Šiaulietis*, 1926, Nr. 28, p. 5.

⁴³⁷ *Didžiosios Lietuvos žemės ūkio, pramonės ir industrijos parodos Klaipėdoje katalogas: 1927 m. liepos 10–17 d.*, [Klaipėda]: 1927.

⁴³⁸ K-ras, „Lietuvos parodos“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, birželio 18, p. 21.

⁴³⁹ *Septintosios žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas*, birželio mėn. 28 d. – liepos 3 d., Kaunas: Žemės ūkio rūmai, 1928.

⁴⁴⁰ „Kalėjimų inspekcijos paviljonas“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, Nr. 2, p. 12.

pagamintus. Kalėjimų dirbtuvėms reiktų daugiau bendrauti su menininkais ir dažniau kviešti talkon (projektams, suderinimams, teoretinėms žinioms). Tas daugiau duotų ir dirbtuvėms, ir kaliniui – amatininkui naudos. Kalinių dirbtuvės, padidinusios gaminių kokybę, galėtų padidinti ir jų kainas ir tuomi mažiau konkuruotų privatų amatininką⁴⁴¹. Kalėjimų valdžiai, turint laisvos darbo jėgos, rūpėjo ne gaminių meniškumas ir aukšta kokybė, o produkcijos gausa ir iš to gaunamas pelnas. Galima įtarti, kad valdžios parama sudarant palankias sąlygas dalyvauti parodose valstybiniam kalėjimams, kurie konkuravo ne dizainu ar kokybe, o žemesne kaina, galėjo atbaidyti nuo dalyvavimo Žemės ūkio ir pramonės parodose ir dalį potencialių konkurentų. Žvelgiant į kalinių amatininkų produkcijos nuolatinį prisistatymą pramonės parodose, galima mąstyti ir apie tuometinės Lietuvos valdžios socialinę politiką, kalinių darbinio auklėjimo ir jų integravimą į visuomenę aspektus, tačiau šiuo klausimu kol kas trūksta išsamesnių turimų, tad išsakyta mintį vertiname tik kaip prielaidą.

1930 m. buvo paskelbti jubiliejiniais metais Lietuvos kunigaikščio Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms atminti. Siekiant kuo ryškiau paminėti ir iš populiarinti šį įvykį, 1930 m. Žemės ūkio ir pramonės paroda buvo skirta Vytautui Didžiajam. Datai įprasminėti specialiai pastatytas Vytauto Didžiojo paviljonas, kuriame demonstruoti eksponatai, susiję su kunigaikščiu, pardavinėtos knygos ir kita atributika⁴⁴². Pilies bokštą primenančio paviljono-paminklo interjerą su specialiai sukurtais baldais suprojektavo menininkas Jonas Juozas Burba. Pasak parodos informacinio biuletenio, „baldų įrengimas pritaikintas prie Vytauto Didžiojo paminklo stiliaus“⁴⁴³. Profesorius Algimantas Miškinis paviljoną apibūdino kaip modernios architektūros statinį „su kryptinga nuoroda į istorinį stilių – Vytauto valdymo laikmečio gotiką“⁴⁴⁴. Galima manyti, kad J. J. Burbos projektuoti baldai taip pat stilistiškai derino modernizmą ir gotiką. Deja, nėra žinoma, kas pagamino baldus pagal menininko brėžinius.

1930 m. savo jėgas išbandė ir tuo metu dar tik pradedantysis autorinių baldų kūrėjas J. Prapuolenis. Baldžius, be kitų savo dirbtuvės-studijos pavyzdžių, eksponavo baldus, kuriuos įsigijo karo istorikas, redaktorius ir žymus bibliografas Vytautas Steponaitis su žmona gydytoja, dėstytoja Agniete Ambraziejūnaite-Steponaitiene⁴⁴⁵. J. Prapuolenis prisistatė Namų pramonės paviljone. Šio 1930 m. paviljono atsiradimą lėmė tai, kad Žemės ūkio rūmuose (toliau – ŽŪR), kurie nuo 1928 m. buvo atsakingi už parodų organizavimą, 1930 m. įsteigtas Namų pramonės skyrius. Skyrius rūpinosi

⁴⁴¹ K. Naunčikas, „Amatai ir pritaikomoji dailė parodoje“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 27, p. 4.

⁴⁴² Prof. Volteris, „Paroda – Vytauto Didžiojo laikotarpio populiarizavimas“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, Nr. 2, p. 5–6.

⁴⁴³ „Vytauto Didžiojo paviljonas-paminklas“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, Nr. 1, p. 25.

⁴⁴⁴ Algimantas Miškinis, „1921–1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune bei jų architektūra“, in: *Kauno istorijos metraštis*, t. 3, Kaunas, 2002, p. 183.

⁴⁴⁵ Agnietės Ambraziejūtės-Steponaitienės atsiminimų rankraštis, in: LLTI, f. 86–48, III sąs., p. 1155. Už nuorodą dėkoju Skirmantei Smilingytei-Žeimienei.

tradicinių amatų, liaudies meno skatinimu ir plėtojimu provincijoje⁴⁴⁶. Baldžių kursai nebuvo rengiami, išskyrus pynėjų iš vytelių, tad Namų pramonės paviljone šalia kursų instruktorių ir kursantų demonstruoti J. Prapuolenio darbai, nors tautiškumu ir nepasižymėjo. Priešingai – buvo gan modernūs, dekoruoti puošnia fanera su išryškintomis juodomis detalėmis[104 il.]. Nors J. Prapuolėnis nedirbo ŽŪR, jis yra parašęs straipsnių į rūmų leidžiamą dienraštį *Ūkininko patarėjas*, taip pat nuo karjeros pradžios pristatomas kaip tautinio stiliaus puoselėtojas. Tai rodo, kad parodose skyrių pavadinimai ir juose rodyti eksponatai nebuvo griežtai rūšiuojami. Priklausymas vienai ar kitai grupei turėjo ir atsitiktinumo atspalvio.

Namų pramonės skyrius dar labiau išplėstas 1935 m. parodoje, kuomet pakeitus Žemės ūkio ir pramonės parodų taisykles įvesta naujovė, kad parodoje dalyvauja tik kviestiniai dalyviai⁴⁴⁷. Tai leido organizatoriams patiems formuoti parodų pobūdį, tad 1935 m. dėmesys buvo sutelktas į tautodailę ir amatus. Veikė jau ne vienas, bet du namų pramonės paviljonai. Viename jų eksponuota bendrovės *Marginiai* produkcija, Samulevičienės kailių ir odos dirbiniai bei ŽŪR odos ir kailių apdirbimo kurso gaminiai. Kitame paviljone demonstruoti ŽŪR audimo, mezgimo ir keramikos kursų bei J. Vainausko baldų dirbtuvės gaminiai⁴⁴⁸. Ko gero pavykęs J. Vainausko pasirodymas lėmė tai, kad po metų surengtoje 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodoje baldų meistras vėl dalyvavo ir buvo įvertintas aukso medaliu⁴⁴⁹.

1935 m. parodoje specialiaame paviljone buvo pristatyti Lietuvos amatai. Šiam reprezentaciniam tikslui pasirinkta ne kas kita, o amatų mokyklos. Nors *Vaikelio Jėzaus* draugijos išlaikoma labdaringa amatų mokykla dalyvavo nuo pat pradžių visose Kauno parodose, 1935 m. prie jos prisijungė ir kitos mokyklos. Iš viso dalyvavo septynios valdžios amatų mokyklos, dvi žemesnės privačių įstaigų, žydų vidurinė amatų mokykla *Ort*⁴⁵⁰. Išskirtinė galimybė buvo suteikta baldais garsėjusiai Telšių amatų mokyklai, kuri Vytauto Didžiojo paviljone įrengė *lietuvišką seklyčią* ir svečių kambarį⁴⁵¹. Ši amatų mokyklų protekcionizmą nesunku paaiškinti tuo, kad profesinės ugdymo įstaigos laikytos lietuviško dizaino kalvėmis ir iš dalies funkcionavo kaip valstybinės baldų dirbtuvės. Jose dirbo aukštos kvalifikacijos, užsienyje praktikavęsi mokytojai-praktikai, 4 deš. dalis mokyklų sulaukė ir naujų patalpų su modernia technika. Todėl nestebina, kad į šias mokyklas daug investavusi valstybė siekė išnaudoti jų potencialą. Būtent mokyklų kurti tautinio stiliaus baldai buvo pateikiami kaip sektinas pavyzdys, negailint jiems pagyrų. 1935 m. A. Kenstavičiaus apžvalginiame straipsnyje apie amatų mokyklų pasirodymą parodoje didžiausios pagyros tenka Telšiams. Eksponuoti baldų komplektai buvo giriami už lietuvišką medieną, už tai,

⁴⁴⁶ A. Jankūnaitė, „Namų pramonė ir ūkis“, in: *Amatininkas*, Nr. 20–21, p. 19.

⁴⁴⁷ Rengiamos Žemės ūkio ir pramonės parodos aprašymas, 1936, in: LCVA, f. 1357, ap. 5, b. 21, l. 2.

⁴⁴⁸ „Eksponentų sąrašas“, *1935 metų žemės ūkio parodos katalogas*, Kaunas: [Žemės ūkio rūmai], 1935, p. 11.

⁴⁴⁹ K. Naunčikas, „Amatai ir pritaikomoji dailė“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 27, p. 4.

⁴⁵⁰ K. „Kaip atrodo amatai įvyksiančioje parodoje“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 32, p. 1.

⁴⁵¹ *1935 metų žemės ūkio parodos katalogas*, Kaunas: [Žemės ūkio rūmai], 1935, p. 12.

kad buvo pagaminti „pagal lietuvišką žemaičių dvasią ir skonį“. Tai, pasak apžvalgininko, buvo pasiekta per tautiškus motyvus: stilizuotas gėles, Gedimino stulpus, audinių raštus. Straipsnyje atkreiptas dėmesys į gerai atliktus brėžinius su tautiškais motyvais, kuriems paruošti mokykla buvo paskelbusi konkursą, kurį laimėjo mokinys Sragauskas⁴⁵². Be abejo, tautiškumo propagavimas mokykloje paskatino būtent Telšių mokyklai patikėti itin svarbų tautiškumo simbolio – Vytauto Didžiojo paviljono įrengimą.

Paskutinėje 1936 m. tarpukario laikotarpio valstybinio mąsto parodoje dalyvavo A. ir A. Survilų lenktinių baldų dirbtuvės. A. Survila taip pat dalyvavo 1932 m. regioninėje Žemės ūkio ir pramonės parodoje Šiauliuose, kurioje apdovanotas pagyrimo raštu⁴⁵³. 1936 m. parodoje dalyvavęs A. Survila buvo palankiai įvertintas ne tik parodos komisijos, bet ir žiniasklaidos. „Pažymėtinas ir Kauno parodoje naujai pasirodęs lenktinių baldų gamintojas šiauliškis A. Survila. Jo dirbtuvė ypač vertinga mūsų krašte dabar, suvaržius įvežimą užsieniškiams baldams. Survilos dirbtuvės baldai gaminami iš vietinės uosio medžiagos. Paklausa sparčiai didėjanti (įvertintas aukso medaliu)“, – rašoma *Amatininke*⁴⁵⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad A. Survilos baldai giriami dėl vietinės uosio medienos, nors originalūs *Thonet* baldai gaminti iš bukmedžio manant, kad ši mediena dėl savo lankstumo geriausiai tinka tokiems baldams. Visgi vietiniai amatininkai dažnai rinkdavosi uosį dėl pigumo ir didesnio prieinamumo. Dar XIX a. pabaigoje uosio pasirinkimas peiktas dėl esą tokių baldų nekokybiškumo ir nepatvarumo⁴⁵⁵. Tuo metu tarpukariu propaguojant tautiškumą visose srityse, baldininkytėje buvo pabrėžiama lietuviškos medienos naudojimo svarba ir A. Survilos uosio pasirinkimas kaip tik giriamas.

1936 m. parodoje baldus buvo galima išvysti ne tik baldžių paviljonuose, bet ir Olandijoje registruotos firmos A. *Bisdom & Zoon*, kuri turėjo faneros gamybos fabriką Klaipėdoje⁴⁵⁶, atstovo Kaune N. Dušnickio paviljone. Modernistinės raiškos statinį suprojektavo V. Landsbergis-Žemkalnis⁴⁵⁷. Siekiant atskleisti faneros galimybes, buvo eksponuojami ir modernistiniai balda iš faneros. L. Preišegalavičienė *Bisdom & Zoon* baldus priskiria V. Landsbergiui-Žemkalniui ir dėl baldų išpjaustinėjimų lygina su italų futuristo F. Depero baldais⁴⁵⁸. Vis dėlto archyvinė parodos paviljono projektavimo medžiaga nepateikia duomenų, kad eksponuoti faneros baldai būtų buvę projektuoti architekto. Tarp paviljono projektų esama tik vidaus įrangos brėžinių su numatytais utilitariais, paviljono reikmėms skirtais baldais. Tarp jų ir moderni kampinė sofa su žemu atlošu ir stalai su kiaurapjūviu širdelės drožiniu, būdingu lietuvių liaudies baldams [105 il.]. Toks

⁴⁵² A. Kenstavičius, „Amatų mokyklos parodoje“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 33, p. 4.

⁴⁵³ „Stambesnės firmos, apdovanotos Šiaulių parodoje“, in: *Mūsų momentas*, 1932, Nr. 33, p. 1.

⁴⁵⁴ K. Naunčikas, „Amatai ir pritaikomoji dailė“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 27, p. 4.

⁴⁵⁵ Eglė Bagušinskaitė, Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr.: istorija ir paveldas. *op. cit.*, p. 32.

⁴⁵⁶ Vasilijus Safronovas, „Smeltės istorijos klausimai“, in: *Klaipėdos visuomenės ir miesto struktūros* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XI). Sud. Vacys Vaivada, Dainius Elertas. Klaipėda, 2005, p. 139.

⁴⁵⁷ Vytauto Landsbergio darbų fotonuotraukos, in: LLMA, f. 81, ap. 1, b. 1451.

⁴⁵⁸ Lina Preišegalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, *op. cit.*, p. 127.

sprendimas atspindi tipiską XX a. 4-ojo dešimtmečio požiūrį derinti modernumą su tautiškumu. Paviljono vidaus ikonografijos atskleidžia, kad bent dalinai vietoj V. Landsbergio-Žemkalnio baldų buvo pasirinkti kur kas modernesni faneros gaminiai. Tai minkšti foteliai iš faneros su amerikiečių dizainerio Kemo Weberio išgarsintais lašo formos porankiais ir lengvais geometrinių formų žurnaliniais staleliais prie jų [106 il.]. Tarpukario eksperimentai su fanera, siekiant išbandyti įvairiausias baldų formas ir konstrukcijas, buvo būdingi visam Vakarų pasauliui. Faneros fabriko eksponuoti baldai minimalistiniai be dekorų, o šviesi baldų fanera buvo tik funkcionalus pasirinkimas, neatlikęs dekoratyvaus vaidmens kaip margais faneros lukštais papuoštuose *art deco* balduose. Išgrynintą faneros medžiagiškumą balduose išryškindavo ir žymiausi modernizmo avangardo atstovai. Šiuo pasirinkimu ypač garsėjo britų baldų dizaino klasikas Geraldas Summersas, teigęs, kad nori dirbti su fanera tokia, kokia ji yra, neslepiančios jos po kažkuo kitu⁴⁵⁹. G. Summerso ir *Bizdom & Zoon* parodos baldus galima lyginti ne tik dėl medžiagiškumo, bet ir dėl nedidelių, vietą taupančių baldų proporcijų bei faneros išpjaustymo būdo, atsisakant bet kokio dekoratyvumo, paliekant tik grynas geometrines formas bei lenktas linijas [107 il.]. Šie baldai savo netradicinėmis formomis ir medžiagiškumu yra vieni iš išskirtinių Lietuvos tarpukario baldininkystės kontekste. Deja, kas juos projektavo, ar jie buvo tik vienetinių ar serijinių baldų pavyzdžiai, – duomenų nėra.

Iš regioninių žemės ūkio ir pramonės parodų minėtina 1938 m. rugsėjo 3–4 d. Telšiuose surengta Žemaičių apygardos žemės ūkio ir pramonės paroda. Kaip teigė L. Šatavičiūtė, jau 1935 m. Žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune ŽŪR Statybos skyrius „demonstravo sodybų ir pastatų modelius bei projektus, detalius įvairių įrenginių brėžinius, keliasdešimt pažangią kaimo statybą propaguojančių plakatų, modernių sodybų nuotraukas“⁴⁶⁰. 1938 m. Telšiuose nueita dar toliau ir Žemės ūkio rūmų Statybos skyriaus iniciatyva pastatytas „pavyzdinis vidutiniam ūkininkui namas“⁴⁶¹. 1938 m. *Versle* rašyta: „Namų ūkiui pavaizduoti pastatytas specialiai medinis namas su kiemu, daržu ir sodu. Viduje įrengta visi gyvenamieji kambariai: seklyčia, valgomasis, miegamasis ir virtuvė – su visais baldais, apdara, papuošimais, langų užuolaidomis ir virtuvės indais ir kitais reikmenimis. [...] Paveikslai, jų kabinimas, baldų sustatymas ir panašiai. Visi darbai bus pavaizduoti. Kiekvienas – mokyta ar nemokyta jame ras daug sau pritaikomų dalykų“⁴⁶². Namui baldus projektavo Telšių amatų mokytojas K. Karalius, darbus vykdė instruktorius J. Čepaitis su antros klasės mokiniais⁴⁶³. Nors parodos namas pastatytas pagal modernisto, Žemės ūkio rūmų

⁴⁵⁹ Martha Deese, „Gerald Summers and Makers of Simple Furniture“, in: *Journal of Design History*, 1992, t. 5, Nr. 3, p. 184.

⁴⁶⁰ Lijana Šatavičiūtė, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailiųjų amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, *op. cit.*, p. 255.

⁴⁶¹ A. K. „Mokykla ruošianti žemaitijai amatininkus“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 20–21, p. 16.

⁴⁶² Aug. K-kas, „Ką matysime Telšių parodoje“, in: *Verslas*, 1938, Nr. 36, p. 2.

⁴⁶³ *Ibid.*

architekto V. Švipo projektą, tačiau namui bent dalis baldų pagaminti ne atsižvelgiant į modernizmo reikalavimus, o atkartojant liaudiškų baldų estetiką. Masyvūs mediniai baldai, saikingai papuošti geometrinėmis detalėmis ir kiaurapjūvio dekoru elementais, buvo pristatomi kaip *lietuviško stiliaus*⁴⁶⁴[108–109 il.]. Eksponuotus baldus ar dalį jų įsigijo žymus operos solistas Kipras Petrauskas, turėjęs Rainiuose (Telšių r.) sodybą. Šis įdomus, tačiau dėmesio nesulaukęs faktas apie *pavyzdinio ūkininko namą* dėl informacijos stokos lieka ateities tyrimų objektu.

Apžvelgus baldų eksponavimo atvejus Žemės ūkio ir pramonės parodose tenka pripažinti, kad galimybės pademonstruoti savo produkciją nebuvo iki galo išnaudotos. Kodėl dalyvavimas parodose nesudomino didesnio skaičiaus baldų gamintojų? Šis klausimas domino ir amžininkus. „Viena, amatininkų neorganizuotumas, antra – trūko platesnės propagandos dalyvauti amatininkams. Galbūt, šios tokios išlaidos susijusios su dalyvavimu parodoje ne vieną amatininką atbaidė“⁴⁶⁵, – svarsto *Amatininko* korespondentas J. Tamaitis. Lieka pritarti, kad smulkiesiems pasistatyti savo paviljoną būtų buvę per didelė finansinė našta, o bendruose paviljonuose dirbiniai būdavo gan sugrūsti⁴⁶⁶. Taip pat prisimenant aktyvų kalėjimų su pigiais baldais dalyvavimą parodose galima manyti, kad smulkesnės baldų dirbtuvės galėjo išsigąsti konkurencijos. Visgi kas sutrukdė dalyvauti stambesniesiems, kurie būtų išgalėję pasistatyti ir savus paviljonus? Tiesa, atsižvelgiant į to meto baldininkystės lygį, 3-iojo dešimtmečio parodose stambioji baldų pramonė atstovauta gana neblogai. Be abejo, tai neprilygo kur kas geriau išvystytos tekstilės ar odų pramonės pasirodymams, tačiau nenusileido, o kai kuriais metais pasirodydavo net ir geriau nei stiklo, keramikos ar metalo pramonė. Taigi, 4-ojo dešimtmečio parodose susilpnėjusį atstovavimą baldų pramonei ir išaugusį autorinių baldų gamintojų pasirodymą galima sieti su ŽŪR politika parodų atžvilgiu. Paskutinėmis Žemės ūkio ir pramonės parodomis siekta gyventojų skonio ugdymo, tautinio sąmoningumo propagavimo demonstruojant ŽŪR kursų *Marginių* produkciją, ypač tarp provincijos gyventojų, kurie parodas gausiai lankydavo. Į šviečiamąją veiklą parodose buvo įtrauktos ir amatų mokyklos, ne tik eksponavusios tautinio stiliaus baldus, bet ir kvietusios studijuoti jaunimą.

Unikalūs baldų dizainas parodose

1932 m. balandžio 3 d. ŽŪR atidaryta J. Prapuolenio studijos-dirbtuvės paroda. Tuose pačiuose rūmuose tuo pat metu veikė Namų pramonės skyriaus audimo-mezgimo paroda. Ši paroda viešajame diskurse sukūrė J. Prapuolenio kaip tautinio stiliaus kūrėjo etiketę. Magdalena Galdikienė rašydama apie parodą spaudoje teigė, kad „J. Prapuolenis pirmas pradėjo rūpintis lietuviškos dvasios baldų gaminimu“, ir pareiškė nuomonę, kad „Prapuolenio tautiško stiliaus baldai daug

⁴⁶⁴ A. K., „Mokykla ruošianti Žemaitijai amatininkus“, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁶⁵ J. Tamaitis, „Priebrendęs parodos rengimo reikalas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 1, p. 6.

⁴⁶⁶ J. Valys, „Amato dirbinių paroda šiais metais būtina“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 2, p. 24.

dailesni ir nebrangesni už tuos šabloniškus“⁴⁶⁷. P. Galaunė šį įvykį nušvietė net keliose apžvalgose, visų pirma paminėdamas didelį jų populiarumą ir aiškindamas tai kaip „persilaužimą“ kuriant tautinį stilių. 1933 m. J. Prapuolenis dalyvavo *Moterų katalikių namų* pramonės parodoje. Renginys vyko Žemės ūkio ir pramonės parodų teritorijoje, pasinaudota dalimi paviljonų. Čia daugiausia demonstruota įvairios tekstilės, rankdarbių, taip pat prisistatė Mergaičių žemės ūkio ir namų ruošos mokyklos auklėtinės su savo darbais. Parodoje buvo įrengtas kambarys (*seklyčia*), kuriam valgomojo baldus pagamino J. Prapuolenis. Baldai žinomi *Jurgino* pavadinimu, turbūt dėl šį gėlės žiedą primenančios stilizuotos intarsijos⁴⁶⁸. Nepretenzingos išvaizdos, alksniniai baldai subtiliai primena lietuvių liaudies baldus ir turbūt puikiai derėjo prie visos parodos tematikos.

1938 m. balandžio 2–12 d. J. Vainauskas surengė autorinę baldų parodą Darbo rūmuose. Ekspoziciją sudarė net apie „150 įvairiausių medžio dirbinių“⁴⁶⁹. J. Vainauskas demonstravo ne tik baldus, tarp kurių buvo net patentuotų stalų su „savotiškais patobulinimais“⁴⁷⁰, bet ir žymių žmonių paveikslus, padarytus iš medžio. Kaip buvo rašoma spaudoje, parodoje „pavaizduoti kambariai apstatyti lietuviško stiliaus baldais, taip pat moderniškų – liuksusinių baldų stiliai, jais apstatyti kambariai, įvairūs baldai inkrustuoti lietuviškais motyvais“⁴⁷¹. Tai, kad J. Vainauskas siekė įtikti ir *tautinio stiliaus* ir modernių baldų gerbėjams, patvirtina ir spaudoje rastos dvi parodos iliustracijos. Vienoje iš jų matome minkštų baldų komplektą, kurio atkaltės savitai atkartoja tulpės žiedą, prie minkštų baldų priderintas liaudiškų baldų silueto stalelis. Baldų kompoziciją papildė Lietuvos patriarcho Jono Basanavičiaus portretas [110 il.]. Kitoje nuotraukoje vėlyvojo *art deco* stiliaus taip pat minkštų baldų komplektas su geometrinių formų žurnaliniu staliuku [111 il.]. Prie šio komplekto priderintas M. K. Čiurlionio portretas. Baldžius skelbė, kad parodoje surinktus pinigus paaugos ginklų fondui⁴⁷². Šis patriotiškas gestas taip pat buvo ir puikus reklaminis triukas, atrodo, pasiteisinęs su kaupu. Parodą aplankė apie 4 000 žmonių, tarp jų ir politikų ir net užsienio diplomatų⁴⁷³.

Iš bendrų meno ekspozicijų tik trečiojoje Rudens dailės parodoje (1937 m.) suorganizuoti taikomosios dailės ir architektūros skyriai. Joje dalyvavo J. Prapuolenis, kuris prisistatė su Galdikams gamintų baldų komplektu iš karališko beržo masyvo, skirtu *ponios kambariui*. Be to, jis eksponavo du stalelius, fotelį ir kėdę iš pilko ąžuolo, apmuštą ornamentuota oda iš *Šatrijos* dirbtuvės. Tos pačios parodos architektūros skyriuje architektas B. Elsbergas eksponavo fotografijas su posėdžių stalo projektu ir stalo fotografiją. B. Elsbergas savo profesinių paslaugų reklamoje

⁴⁶⁷ M. Galdikienė, „Meniškas buto įrengimas“, in: *Moteris*, 1932, Nr. 5, p. 76.

⁴⁶⁸ Klemensas Čerbulėnas, *Jonas Prapuolenis, op. cit.*, p. 70.

⁴⁶⁹ J. P-lis, „Atidaryta lietuviško stiliaus meno dirbinių paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1938.04.02, p. 7.

⁴⁷⁰ A. Brazulius, „Moderniųjų lietuviškų baldų paroda“, in: *Trimitas*, 1938, Nr. 14, p. 348.

⁴⁷¹ A. G. K., „Lietuviai verslininkai įvairiausiais būdais remia ginklų fondą“, in: *Verslas*, 1938 kovo 31, p. 5.

⁴⁷² *Ibid.*

⁴⁷³ „Pasisekusi J. Vainausko baldų paroda“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 8, p. 19.

naudojo fotografiją su *Pienocentro* valdybos posėdžių salei pagamintu stalu. Tai, galima manyti, architektas parodoje eksponavo šio originalaus stalo projektą ir fotografiją. A. Funkas – *Vidaus įrengimų nuotraukas*. Architektas Jonas Kovalskis demonstravo kėdės eskizą; diplomuotas inžinierius architektas Antanas Varnas pristatė net penkis miegamuosius kambarius (ar tai projektai, ar fotografijos – nėra patikslinta) bei vidaus perspektyvą⁴⁷⁴. Tai, kad į parodos eksponatus architektai įtraukė ir savo baldų, ir interjerų projektus, tik dar kartą patvirtina, kad tai buvo ne atsitiktinė, bet svarbi jų kūrybos dalis, kurią patys vertino ir noriai demonstravo. Deja, vėlesnėse *Rudens dailės* parodose nei taikomojo meno, nei architektūros skyrių nebebuvo.

1937 m. tautinė lietuvių jaunimo organizacija *Jaunlietuviai* minėdama veiklos dešimtmečio šventę korporacijos *Neo-Lithuania* rūmuose buvo surengusi parodą. Joje veikė liaudies meno ir kambarių dekoravimo skyrius, kuriame eksponuoti: „devyni kambariai – kaimo: gryčia, seklyčia, seklytėlė ir audėjos kampelis [...]; miesto: valgomasis, miegamasis, svetainė, jaunųjų kambarys ir pavyzdinga virtuvė.“⁴⁷⁵ Seklyčių baldus suprojektavo A. Gudaitis, pagamino baldžius Pijus Bepirštis. Yra žinoma, kad J. Vainauskas pagamino faneruotus ir inkrustuotus valgomojo baldus: „baldai liuksusiniai, darbas techniškai ir konstrukciniai labai gerai atliktas“⁴⁷⁶. Provincijos kambariams buvo siūlomos liaudies baldų interpretacijos. Sprendžiant iš svetainės baldų, miestiečiams siūlytos kosmopolitiškos *art deco* baldų formos tik papuoštos tautinių raštų gobelenais [112 il.]. Komplekte vienintelis originalesnis baldas – kėdės su neįprasta, dekoratyvia faneruota atkalte. Įdomu tai, kad dvi šios kėdės [113 il.] šiuo metu priklauso Kauno Karininkų ramovei.

Lietuvoje, skirtingai nei Vilniuje, kur 1937 m. surengta paroda *Gyvenamasis interjeras*, specializuotos baldų ir interjerų parodos nerengtos. Kaip pagrindines priežastis galėtume įvardyti tai, kad Lietuvoje baldžiai nesijungė į susivienijimus ar bendroves, nebuvo ir tuo suinteresuotos institucijos, galėjusios tokią parodą kuruoti. Surengti autorinę parodą, be abejo, buvo brangu, visgi savo darbų parodas 1932 m. surengė J. Prapuolenis ir 1938 m. J. Vainauskas. Baldų stilistikoje abu dizaineriai siekė kurti tautinį stilių taikant liaudiškų baldų perfrazavimus, tačiau taip pat esama ir gan vykusių bandymų sekti vakarietiškąją *art deco*. Lyginant su Vilniaus parodomis, lietuviškose jau nebematome istorizmo sekos.

Užsienio amatų ir pramonės parodos

Lietuvos pramonės ir amatų rūmai dažnai sulaukdavo kvietimų iš įvairių Europos valstybių dalyvauti parodose⁴⁷⁷. Visgi norint tokiu kvietimu pasinaudoti, būtų reikėję skirti nemažą pinigų sumą, o tai sau leisti galėjo tik vienetai. Vienas iš jų sėkmingo baldų fabrikos savininkas – K.

⁴⁷⁴ *III rudens dailės paroda: Kaunas, 1937 m. gruodžio mėn. 19 d. – 1938 m. sausio mėn. 16 d.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, 1938, p. 14–30.

⁴⁷⁵ M. Glemžaitė, „Mūsų tautiškieji rankdarbiai“, in: *Jaunoji karta*, 1937, Nr. 27–28, p. 584.

⁴⁷⁶ „Amatų mokyklos teikia gražių vilčių“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 182.

⁴⁷⁷ Susirašinėjimai apie parodas ir mugės, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 661; b. 690; b. 715; b. 745.

Petrikas. 1932 m. K. Petriko baldų fabrikas dalyvavo Londono ekspozicijoje, kurioje buvo apdovanoti aukso medaliu⁴⁷⁸. Tad vienintelis žinomas atvejis, kad baldų gamintojas savarankiškai vyktų į užsienio parodą,

Iš kolektyvinių prisistatymų tarptautinėse parodose visų pirma minėtinos Vokietijai priklausiusiame Karaliaučiuje (dab. Kaliningrade) vykusios Rytų Vokietijos mugės. 1936 m. rugpjūčio 23–26 d. surengtoje mugėje dalyvavo Lietuvos pramonininkai – tarp jų ir jau minėtas faneros fabrikas *A. Bisdom & Zoon*, kuris parodoje demonstravo ir jau aptartus baldus iš 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune [114 il.]. Įdomu tai, kad tarp kitų fabriko eksponatų minimas ir 600 x 800 m stalelis su Gedimino stulpais⁴⁷⁹. Galima spėti, kad tai buvo reprezentacinis, specialiai parodai pagamintas baldas. Ne tik modernūs, bet ir tautiškumo ženklais pažymėti baldai buvo gera reklama Lietuvai. Tiesa, patys *A. Bisdom & Zoon* teigė, kad jiems reklamos nereikia, nes jų prekių eksportas į Vokietiją ribotas ir tą mažą kontingentą jie išnaudoja be jokios reklamos⁴⁸⁰. Ko gero tai lėmė, kad fabrikas nesulaukęs valstybės paramos atsisakė ateityje dalyvauti⁴⁸¹.

1939 m. paskutinėje Rytų mugėje, vykusioje karo išvakarėse, rugpjūčio 20–26 d. Lietuva nepaisydama prarastos Klaipėdos neignoravo Vokietijoje vykusio renginio ir netgi savo skyrių papildė autorinio dizaino dirbiniais (J. Prapuolenio baldais ir Tamošaičių kilimais) bei tautodaile (*Marginių* produkcija). Apie tai, kodėl pramonė jau ne pirmą kartą prastai atstovaujama parodose, buvo rašoma *Lietuvos aid* straipsnyje. „Pasikalbėjus su rengėjais, paaiškėjo įprasti tokiais atvejais pasiteisinimai: lėšų stoka, firmų nerangumas, atitinkamų įstaigų nesusistatymas dėl dalyvavimo mąsto ir pan. Pasikalbėjus su firmomis, teko išgirsti skundų, kad jos buvusios per vėlai įspėtos ir nebespėjusios nieko rimtesnio paruošti. Keista, kad lygiai tas pats kartojasi kasmet. Ir ne tik su pasirodymu Karaliaučiuje, bet vienodai su visais mūsų pasirodymais užsieniuose“⁴⁸². Taigi, galima kaltinti tiek prastą organizacinę pusę, tiek pramonininkų menką suinteresuotumą, manant, kad didelės išlaidos, pavyzdžiui, baldų gabenimas, neatsipirks.

Tarp Karaliaučiaus mugių įsiterpia Tarptautinė amatų paroda (*Internationale Handwerks Ausstellung*), vykusi taip pat Vokietijoje, Berlyne 1938 m. birželio 28 – liepos 10 d. Paroda visų pirma buvo skirta amatams, tačiau taip pat buvo glaudžiai susijusi ir su pramone. Kaip teigė L. Šatavičiūtė, „nors pagal Berlyno parodos nuostatus į eksponatų sąrašą buvo galima įtraukti daugiau su pramone susijusių sričių (ir Lietuva tikrai būtų turėjusi ką parodyti), tačiau taip nepadaryta“⁴⁸³. Lietuvos baldininkystei Berlyne atstovavo J. Prapuolenis, kuris, pasak spaudos, demonstravo

⁴⁷⁸ „Aukso medalis Petrikui“, in: *Verslas*, 1932.05.19, p. 1.

⁴⁷⁹ Dalyvavimas Vokietijos Rytų mugėje, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 696, l. 396; l. 248.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 696, l. 110.

⁴⁸¹ *Ibid.*, l. 259.

⁴⁸² *Ibid.*, l. 3.

⁴⁸³ Lijana Šatavičiūtė, „Lietuvos taikomoji dailė tarptautinėse tarpukario parodose (1937–1939)“, in: *Kultūrologija*, t. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: „Grafija“, 2002, p. 303.

nedaug, bet „visų serijos tipų, kaip: valgomojo, kabineto“ baldus. Išskirtinis eksponatas buvo juodo ąžuolo stalas, pagamintas iš Išlaužo apylinkėse rasto apie 400 metų senumo ąžuolo bei dekoruotas intarsijomis. Kiti baldai buvo pagaminti iš lietuviškos obelių medienos⁴⁸⁴.

Pasaulinės parodos

Pasaulinės parodos, kurios amerikiečių literatūroje vadinamos pasaulinėmis mugėmis (*world fair*), yra mokslininkus itin dominanti tema. „Kas daro pasaulinių parodų fenomeną įdomiu, netgi jaudinančiu akademinio tyrimo objektu? Iš esmės taip yra dėl fakto, kad jos suvaidino svarbų tarpininko vaidmenį tarp aukštosios ir žemosios kultūrų, tarp aukštesniosios, vidurinės ir žemesnės klasių ir tarp prekybos, pramonės, technologijų, mokslo ir meno, iš vienos pusės, ir pasauliečių žmonių be tarpiškesnės pasaulio patirties, iš kitos. [...] Pasaulinės parodos taip pat buvo išsamios ir visapusiškos enciklopedinės ataskaitos apie pasaulį ir laikus – įrengtos su praeities paaiškinimais ir ateities spėjimais“⁴⁸⁵, – teigia architektūros istorijos profesorius Pieteris van Wesemaelas monografijoje apie pasaulines parodas ir jų architektūrą kaip didaktinį fenomeną. Taigi, pasaulinės parodos analizuojamos iš itin skirtingų pozicijų, tačiau disertacijos temai, be abejo, aktualiausi pasaulinių parodų analizės meno istorijos diskurse.

Kone žinomiausi bendri istoriniai tyrimai, apimantys daugiau nei 150 parodų gyvavimo laikotarpį, yra meno istorijos profesoriaus Paulo Greenhalgho, kuris yra išleidęs dvi šiai temai skirtas knygas⁴⁸⁶. P. Greenhalghas, kaip ir dauguma mokslininkų, pasaulinių parodų istoriją pradeda nuo 1851 m. Didžiosios Britanijos sostinėje Londone surengtos *Didžiosios parodos (The Great Exhibition)* ir baigia šiuolaikinėmis *expo* pasaulinėmis parodomis, tačiau daugiausia dėmesio skiria Prancūzijai, Anglijai ir JAV. Mokslininkas, rašydamas apie XX a. pirmos pusės parodas, plačiai analizuoja šalių ekspozicijų ir nacionalinio identiteto sąryšį. Pradėdamas nuo 1900 m. surengtos Pasaulinės parodos Paryžiuje ir joje specialiai įrengtos tautų gatvės, atskleidžiančios kiekvienos šalies charakterio ypatumus, P. Greenhalghas nusikelia į 1937 m. Paryžių ir 1939 m. Niujorką, kur šalių nacionalizmas tiesiog tvyro ore⁴⁸⁷.

Pasaulinių parodų ir šalių nacionalinio identiteto temą nagrinėjo ir J. M. Woodhamas. Ketvirtajame, dizainui ir nacionalumui skirtame, skyriuje į Paryžiuje 1925 ir 1937 m. vykusias parodas mokslininkas žvelgia per nacionalinio identiteto prizmę. 1937 m. Paryžiuje vykusio paroda *Menas ir technika šiuolaikiniame pasaulyje*, kurioje dalyvavo ir Lietuva, kaip teigia, J. M.

⁴⁸⁴ J. Zanavykas, „Tarptautinė amatų paroda Berlyne išsiųsta per 300 eksponatų“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 10, p. 1.

⁴⁸⁵ Pieter van Wesemael, *Architecture of instruction and delight: a socio-historical analysis of the world exhibitions as a didactic phenomenon (1798–1851–1970)*, Rotterdam: Uitgeverij, 2001, p. 17.

⁴⁸⁶ Paul Greenhalgh, *Ephemeral Vistas: The Expositions Universelles, Great Exhibitions and World's Fairs, 1851–1939*, in: Manchester: Manchester University Press, 1989; Paul Greenhalgh, *Fair world: a history of world's fairs and expositions, from London to Shanghai*, in: Winterbourne: Papadakis, 2011.

⁴⁸⁷ Paul Greenhalgh, *Fair world...*, op. cit., p. 155–176.

Woodhamas buvo stipriai politizuota. Prie to prisidėjo ne tik totalitarinės valstybės, kurių paviljonuose industriniai ir technologiniai laimėjimai vaizduoti kartu su atvira vizualine propaganda, bet ir kitos šalys. Daugiau nei šešiasdešimtyje paviljonų demonstruotas valstietiškas ir liaudies menas ir jo įkvėpti darbai kaip šalių ir regionų nacionalinio identiteto dalis⁴⁸⁸. Tautinio identiteto kūrimas pasaulinėse ir tarptautinėse parodose domino ir Lietuvos mokslininkus. Viena pirmųjų į tai atkreipė dėmesį G. Jankevičiūtė, išsakiusi požiūrį, kad liaudies menas tikslingai pasirinktas tautinio identiteto reprezentacijai užsienio parodose⁴⁸⁹. Karolina Jakaitė straipsnyje *Dizainas ir nacionalumas: istorija, politika, mitai, strategijos*, analizuodama dizaino politikos ir istorijos reiškinius, įvykius ir vardus, tarp jų aptaria ir pasaulines parodas. Ji remdamasi britų dizaino istorikės Penny Sparke įžvalgomis apie dizainą ir nacionalumą teigia, kad „pagrindinis visų parodų tikslas buvo nacionalinių identitetų kūrimas, sudarantis galimybę suvienyti tautas „po vienu ženklu““⁴⁹⁰.

Tad šioje apžvalgoje susitelkiama ne į ideologinius aspektus, o į iki šiol klausimų keliančią 1937 m. Paryžiaus parodoje eksponuotų baldų autorystę. Daugiausia pasiruošimo pareikalavusiai 1937 m. Paryžiaus pasaulinės parodos *Menas ir technika šiuolaikiniame gyvenime (Arts et techniques dans la vie moderne)* Lietuvos ekspozicijai buvo numatyta įrengti *lietuvišką salionėlį* ir valgomąjį. Tuo tikslu buvo paskelbtas konkursas, kurio sąlygas ir reikalavimus paruošė parodos vykdomojo komiteto sekretorius ir reikalų vedėjas bei meno patariamąjo komiteto narys Vytautas Kazimieras Jonynas. Konkursų sąlygos skelbė, kad patalpų „bendras charakteris būtų lietuviškas, turėtų tamprius ryšius su mūsų liaudies baldais ir būtų sumodernizuotas ta prasme, kad atsakytų realiai konstrukcijai ir būtų praktiškas“⁴⁹¹. Būta planų pasinaudoti tuo metu Karininkų ramovės Prezidento kabinetui įrengti paskelbtu konkursu. Visgi šios minties atsisakyta, nes „Karininkų ramovės patalpos bus didelės, dėl ko ir baldai bus masyvūs. Todėl dėl pačio charakterio parodai gali netikti“⁴⁹². Gausesnių žinių apie paskelbtą *Salionėlio* ir valgomojo interjerų konkursų eigą nėra rasta, išlikusi tik Paryžiaus parodos komiteto išvada, kad „paskelbtų kambarių įrūšimo ir koplytėlės projektų konkursai davė liūdnus rezultatus. To priežastis daugumoje – mūsų specialių mokyklų gairių – programų netinkamume“⁴⁹³. Iš šio pareiškimo galima spręsti, kad konkursas buvo orientuotas į amatų mokyklas, o šios, akivaizdu, nepateisino lūkesčių.

⁴⁸⁸ Jonathan M. Woodham, *Twentieth-Century Design*, in: Oxford: Oxford University Press, 1997.

⁴⁸⁹ Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė...op.cit*; Giedrė Jankevičiūtė, „Kryžių ir Rūpintojėlių šalis ar moderni Europos valstybė. Lietuva XX amžiaus pirmos pusės tarptautinėse parodose“, in: *Reprezentacijos iššūkiai*, Vilnius, 2005, p. 9–15.

⁴⁹⁰ Karolina Jakaitė, „Dizainas ir nacionalumas: istorija, politika, mitai, strategijos“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė*, t. 50: *Kultūra. Rinka. Visuomenė*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 153.

⁴⁹¹ Ekspонатų ruošimo konkurso Paryžiaus pasaulinei parodai dokumentai, in: LMAVB RS, f. 245-6, l. 96.

⁴⁹² 1937 m. Paryžiaus parodai ruošti komiteto posėdžių protokolai 1936–1937, in: LMAVB RS, f. 245-9, l. 189.

⁴⁹³ *Ibid.*, l. 127.

Rengiantis parodai paaiškėjo, kad numatytasis parodos plotas sumažėjo, ir komisija nusprendė, kad: „salėje eksponatams išstatyti reikiamas spintelles ir kitus numatomus baldus galutinai suprojektuoti pavedama Prapuoleniui ir Jonynui“⁴⁹⁴. V. K. Jonynas buvo vienas iš parodos organizatorių ir, galima manyti, geriausiai žinojo, ko parodai reikia. J. Prapuolenis taip pat nuo pat pradžių buvo įtrauktas į parodos organizacinę veiklą kaip techniškosios dalies patarėjas. Baldų dizainas nebuvo aiškiai apibrėžtas, kaip teigė komisija, „pačių baldų stilius nėra galutinai priimtas“, tik patikslinta, kad *Marginių* suvenyrams pardavinėti stalias turi būti didelis, „ kuriame būtų galima padaryti eilę stalčių ir kitų reikalingų šiai paskirčiai patogumų“⁴⁹⁵. Kaip rašoma parodos meno komiteto protokole, „iš pristatytų baldų projektų Meno komitetas atrinko su mažais pakeitimais realizavimui V. K. Jonyno kėdutę, stalėlį, spintelę knygoms, spintelę keramikai, J. Prapuolenio fotelį prie stalo ir stalą, kuris skirtas *Marginių* skyreliui“⁴⁹⁶. Vėlesniame komisijos protokole išvardijami parodai pagaminti baldai jau nedetalizuojant autorystės. Buvo pagaminta: *Marginiams* stalias, *Marginiams* fotelis, knygoms spintelė, stalėlis, šešios kėdės, dvi spintelės keramikai, lentynėlės grafikai ir suolas, skirtas salės viduriui⁴⁹⁷. Taigi, baldų buvo pagaminta daugiau, nei buvo atrinkta meno komiteto, ir tai kelia didžiausius autorystės neaiškumą.

J. Prapuolenio kūrybą tyrinėjusio ir jį asmeniškai pažinojusio K. Čerbulėno užrašuose nurodoma, kad J. Prapuolenis Paryžiaus parodai „panaudojant liaudies meno savybes“ sukūrė stačiakampį pailgą stalą, 6 kėdes, kurių atkalčių plokštumose „įvesta segmentinės žvaigždės su spinduliais – laukinės obelies įstrižo pjūvio intarsija“, taip pat tiesių linijų reprezentacinį darbo stalą ir fotelį parodoms⁴⁹⁸. Akivaizdu, kad K. Čerbulėno minimas darbo stalias su foteliu ir buvo sukurti J. Prapuolenio pagal parodos komiteto užsakymą būtent *Marginiams*. Vienoje iš parodos fotografijų matome šį stalą apdėtą *Marginių* produkcija (ant fotelio, ko gero, sėdi mergina, todėl jo nematyti). Šalia stalo stovi dvi kėdės, atitinkančios K. Čerbulėno apibūdinimą [115 il.]. Būtent tokia pati kėdė su segmentinės žvaigždės intarsija iki šiol priklauso Prapuolenių šeimai kaip ir maži parodos kėdės bei stalo maketai [116 il.]. Visgi liaudiško silueto maketo stalo, kurį mini ir K. Čerbulėnas, nei fotografijose, nei komisijos protokoluose nėra. Svarbu tai, kad bendrą parodos maketą pagal Šalkauskio ir V. Landsbergio-Žemkalnio projektą buvo pavesta pagaminti ne kam kitam, bet J. Prapuoleniui. Galbūt minėtieji kėdutės ir stalėlio maketai ir yra iš bendrojo parodos maketo, tačiau galutinai liaudiškos kompozicijos stalo nuspręsta atsisakyti?

Taigi, *Marginiams* skirtą stalą, krėslą ir dvi šalia pastatytas kėdes su intarsijų dekoru reikėtų priskirti J. Prapuolenio autorystei, tačiau kiti baldai kelia nemenkų abejonių. Nacionaliniame M. K. Čiurlionio muziejuje 2012 m. vykusios parodos *Tautų arenoje. Paryžius 1937* kataloge kėdės su

⁴⁹⁴ *Ibid.*, l. 161.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, l. 148.

⁴⁹⁶ *Ibid.*, l. 141.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, l. 139.

⁴⁹⁸ Asmeniniai K. Čerbulėno užrašai, in: B. Prapuolenio asmeninis archyvas.

kiaurapjūviu dekoruotomis atkaltėmis ir nedidelis minimalistinis stalelis priskiriamas J. Prapuoleniui⁴⁹⁹. Autorystė kataloge niekaip nėra pagrįsta. Apie tokius baldus neužsiminė K. Čerbulėnas, šie baldai niekaip neįrašyti ir Prapuolenių šeimos archyve. Taip pat, nors visos parodos kėdės vizualiai panašios, šiam meistrui, skirtingai nei intarsija, nebuvo būdingas kiaurapjūvis dekoras, o ir kėdžių kojelių sprendimas skiriasi. Kėdėse su intarsijomis atpažįstamas J. Prapuolenio naudotas grakštus kėdžių kojelių išlenkimas⁵⁰⁰, tuo metu kėdėse su kiaurapjūviu dekoru matome šiek tiek siaurėjančias kojeles su raižytiniu ornamentu [117 il.]. Tad keturias kėdes su kiaurapjūvio dekoru gėlyte papuoštomis atkaltėmis būtų galima priskirti V. K. Jonynui, kaip ir prie jų priderintą nedidelį stalą bei vitrinas. Tą patvirtintų ir tas faktas, kad pastarieji baldai Meno komiteto buvo atrinkti ir įvardyti kaip V. K. Jonyno. Tokią autorystę sufleruoja ir baldų išdėstymas parodoje: J. Prapuoleniui priskirtini darbo stalas, krėslas ir dvi kėdės su intarsijomis sugrupuoti kartu, o keturios kėdės su kiaurapjūviu po dvi išdėstytos šalia mažojo stalelio ir masyvios vitrinos knygoms. Yra žinoma, kad V. K. Jonyno baldus su J. Prapuolenio priežiūra pagamino Marijampolės amatų mokykla⁵⁰¹. Tai, kad amatų mokyklai, o ne privačioms baldų dirbtuvėms buvo patikėta baldų gamyba, liudija pasitikėjimą ir aukštą mokyklos vertinimą. Tai taip pat buvo gera praktika jauniems baldžiams.

Negausūs parodos baldai iš esmės atliko utilitarinę funkciją, buvo skirti kitiems eksponatams išdėstyti. Tik kėdės labiau funkcionavo kaip nepriklausomi eksponatai. Tokių organizatorių sprendimą pastebėjo ir amžininkai. „Baldai jokios rolės nevaidino. Jeigu norėta paruošti lietuviškus baldus, reikėjo ruošti atskirus kambarius [...] ir ten tuos baldus išstatyti, nes dabar jie visai nesiderino prie salės. *Kuriem galam reikalingas rašomasis stalas, kuris atrodė lyg biznio kontoroje?* [...] *Gramozdiška spinta, kurioje buvo sukrautos knygos, tikų virtuvės indams, tik jokių būdu ne knygoms ir dar pasaulinėje parodoje*“⁵⁰², – piktinosi ekspozicijos lankytojas. Visgi kaip ir dauguma dalyvavusių V. K. Jonynas apdovanotas aukso, J. Prapuolenį – sidabro medaliais⁵⁰³, o Marijampolės amatų mokykla gavo pagalbinių sidabro medalių⁵⁰⁴.

Dar nepalankesnė situacija Lietuviškų baldų pristatymui užsienyje susiklostė 1939 m. vykusioje pasaulinėje parodoje Niujorke *Rytojaus pasaulis*. Čia vėlgi nedalyvavo baldų pramonininkai, taip pat ir J. Prapuolenis, kuris tais pačiais metais dalyvavo minėtojoje Rytų mugėje. Parodai vitrinas ir apvalų stalą poilsui su kėdėmis suprojektavo ir pagamino Telšių amatų

⁴⁹⁹ *Tautų arenoje. Paryžius 1937: = On the stage of nations. Paris 1937*: parodos katalogas, sudarytoja ir tekstų autorė Miglė Banytė, Kaunas: Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus, 2012, p. 58–59.

⁵⁰⁰ A. ir M. Galdikams, V. K. Banaičiams buvo pagamintos kėdės su tokiu pat kojų dizainu.

⁵⁰¹ Ekspонатų ruošimo konkurso Paryžiaus pasaulinei parodai dokumentai. 1936, in: LMAVB RS, f. 245-6, l. 2.

⁵⁰² Viktoras Petravičius, „Pasaulinės parodos atgarsiai. Laiškas iš Paryžiaus“, in: *Iliustruotas pasaulis*, Nr. 2, p. 4.

⁵⁰³ Dažnai klaidingai manoma, kad J. Prapuolenis už baldus gavo aukso medalį, tačiau rastas apdovanojimas tik patvirtina, 1938, Nr. 12 *Amatininke* minimą J. Prapuolenio laimėtą sidabro medalį.

⁵⁰⁴ M. „1937 m. Paryžiaus parodoje už meno ir amatų eksponatus Lietuva laimėjo 58 premijas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 12, p. 1.

mokykla. Nepretenzingos išraiškos baldai parodoje jokio ryškesnio vaidmens nevaidino [118 il.]. Šio svarbaus valstybinio užsakymo patikėjimas amatų mokyklai tik dar kartą patvirtina, koks svarbus vaidmuo Pirmosios Respublikos metu buvo patikėtas šioms mokykloms.

Pasaulinių parodų baldų dizaine lengvai atpažįstama supaprastinta liaudiška ornamentika, nors XX 4-ajame dešimtmetyje netrūko kalbų apie gilesnį tautinio stiliaus suvokimą, todėl sunku lietuviškų baldų pristatymus lyginti su kaimynių Latvijos ir Lenkijos baldų ekspozicijomis. Šios šalys dalyvavo jau 1925 m. Paryžiaus parodoje, kur pristatė originalaus dizaino baldus, o tuo metu pas mus tuo metu, kaip teigia G. Jankevičiūtė, „dailė buvo tokia negausi ir netvirta, kad dailininkai net nesvarstė rimtesnio tarptautinio pasirodymo galimybių“⁵⁰⁵. Galima tik apgailestauti, kad po daugiau nei dešimtmečio, jau pasiryžusi žengti į tarptautinę areną Lietuva nepasistengė sekti kaimynų pavyzdžiu. Pavyzdžiui, Lenkijos architektė dizainerė Barbara Brukalska 1937 m. Paryžiaus parodoje pristatė originalią interjero ekspoziciją, pavadintą *Lėktuvo projektuotojo vila* (willi projektanta samolotów)⁵⁰⁶. Pagrindinis interjero akcentas – išpūdingas, avikailiu dengtas išskleidžiamas fotelis [119 il.], kuriame kontrastingai dera tradicinės medžiagos ir modernios formos.

Kaip taikliai pastebėjo M. Drėmaitė, tarpukario Lietuvoje „moderniojo industrinio gyvenimo ženklai nebuvo suvokiami kaip bendrosios šalies kultūros dalis. Ekonominė-pramoninė pažanga buvo džiaugiamasi, jos vaisiai demonstruoti tam tikrose aplinkose, tačiau su socialine-kultūrine pažanga tai nebuvo susieta, juo labiau demonstruoti užsieniui Lietuvos socialinę kultūrinę pažangą neatrodė nei tinkama, nei reikalinga“⁵⁰⁷. Taigi nestebina, kad tarptautiniuose prisistatymuose valstybės užsakytų parodinių baldų dizaine vyravo liaudies baldų ir tautodailės simbolių interpretacijos. Vienintele išimtimi galima laikyti tik 1936 m. Rytų mugę Karaliaučiuje, kurioje faneros fabrikas demonstravo modernizmo stiliaus projektuotus baldus. Kadangi baldų eksponavimas buvo ne valstybinis užsakymas, o privataus fabriko iniciatyva, galima teigti, kad tai ir lėmė jų modernų dizainą.

⁵⁰⁵ Giedrė Jankevičiūtė, „Valstybės remiamos parodo Lietuvos Respublikoje“, in: *Menotyra*, 1996, Nr. 1, p. 48.

⁵⁰⁶ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *op. cit.*, p. 124.

⁵⁰⁷ Marija Drėmaitė, *op. cit.*, p. 307.

IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje ir Vilniuje buvo susiklosčiusios dvi atskiros baldininkystės sritys, t. y. unikalioji ir pramoninė, atliepusios šalies gyventojų ir valstybės poreikius. Menininkai ir architektai bendradarbiaudavo su pramonininkais dėl unikalių baldų projektų įgyvendinimo, tačiau ryškesnių atvejų, kad šis bendradarbiavimas būtų išaugęs į unikalaus dizaino serijinę baldų gamybą, neaptikta. Šią situaciją iš dalies nulėmė neplėtota socialinio būsto ir jiems pritaiktų baldų gamybos sistema, baldų projektuotojų konservatyvumas, tarpukariu tik besivystantis verslo sektorius.
2. XX a. 3-jame dešimtmetyje interjerų baldų apstatymui labiausiai būdinga buvo tradicijų seka. Sekant Europos pavyzdžiu buties modernizacija populiarinta žiniasklaidoje. Tai turėjo įtakos konservatyvaus miestiečių skonio modernėjimui. XX a. 4-ajame dešimtmetyje viduriniojo ir aukštesniojo socialinio sluoksnių gyventojų interjerai būdavo bent iš dalies atnaujinami dažniausiai tipiniais vėlyvojo *art deco* baldais. Šie baldai, kaip ir modernizmo, buvo geometrinių formų, lygių paviršių, tačiau sekė aptakia (*streamline*) estetika, atsiradusia JAV 4-ojo dešimtmečio pradžioje, todėl buvo suapvalintų formų. Balduose neatmesta, o netgi siekta dekoratyvumo, kurį išgaudavo dėl faneravimo, furnitūrų, poliravimo, lakavimo, apmušalų (tiek prabangių, tiek įvairių imitacijų), kartais intarsijų ar inkrustacijų.
3. Bendras to meto Vakarų pasaulio reiškiny – architektų ir menininkų įsitraukimas į baldų dizaino inovacijų kūrimą – neaplenkė ir Lietuvos. Architektai, taip pat kai kurie menininkai kaip J. Prapuolenis, G. Bagdonavičius, diegė modernizmo dizaino koncepciją privačiuose interjeruose, nors ir atsižvelgdavo į užsakovų skonį santūresnę ir konservatyvesnę nei Vakarų Europoje. Projektavo iš anksto numatydami bent dalies baldų išsidėstymą, braižė tokias dizaino inovacijas kaip sieniniai, keliafunkciai, sekiniai baldai, tačiau galbūt dėl užsakovų konservatyvumo negamino baldų iš plieno vamzdelių. Baldų raiškai rinkosi minimalistinę modernistinę dizainą arba dekoratyvesnę vėlyvąją *art deco*. Atliepiant valstybės kultūros politiką valstybiniuose interjeruose reprezentaciniams baldams tendencingai taikyta sumoderninta tautiškumo raiška.
4. Modernėjančioje valstybėje būtinybe tapo baldžių ruošimas institucijų lygmeniu, kurio iki tol nebuvo. Todėl Lietuvoje nuo 1926 m. išvystytas valstybinis stalių amatų mokyklų tinklas, kurių veiklos organizavimui, mokymo programoms būdingas sekimas Vakarų Europos, ypač Čekoslovakijos pavyzdžiu. Mokyta ne tik baldų gamybos pagal mokytojų paruoštus šablonus, tačiau ir unikalaus dizaino projektavimo, o tai lėmė, kad darbui fabrikuose mokiniai buvo pernelyg išsilavinę, tačiau menininko statuso taip pat neturėjo. Mokyklose vykdyta aktyvi komercinė baldų gamybos veikla, todėl derinantis prie bendros baldų rinkos avangardinės

dizaino inovacijos neplėtotos. Vis dėlto gaminti baldai buvo modernūs, raiškoje dominavo vėlyvojo *art deco* stilius, atliepęs didžiosios dalies finansiškai pajėgių miestiečių poreikius. Dėl konkurencijos su baldų fabrikais ar dirbtuvėmis jokių ryškesnių mokinių, mokytojų ir pramonės atstovų bendradarbiavimo atvejų nebuvo.

5. Vilniuje tuometiniame Stepono Batoro universitete Dailės fakultete su pertraukomis dėstyta Interjero projektavimo ir dekoravimo disciplina, kuri apėmė ir unikalų baldų dizainą. Mokinių eskizuose vyravo modernizmo stilius, ir tai rodo, kad nepaisant Dailės fakultete puoselėto neotradicionalizmo interjero projektavimo ir dekoravimo disciplinos programa buvo moderni. Šią mintį patvirtina Dailės fakulteto turėta gausi biblioteka, kurioje svarią vietą užėmė ne tik naujausi Lenkijos meno, interjerų ir dizaino žurnalai, bet ir specializuoti naujausi Vakarų Europoje leisti serijiniai dizaino leidiniai. Baigę SBU Dailės fakultetą studentai buvo plataus profilio menininkai, susipažinę ir su baldininkystės istorija, ir su dizaino inovacijomis.
6. Atkūrus Lietuvos valstybę, išskyrus ekonominės krizės laikotarpį, baldų gamyba augo ir didžiąją rinkos dalį sudarė vietinė produkcija, kuri nebuvo orientuota į užsienio rinką. Tyrimo metu išryškėjusiuose tokiuose baldų gamybos centruose kaip Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Jonava vyravo nedidelės baldų dirbtuvės, turėjusios iki 20 darbuotojų. Atliekant tyrimą nustatyti keli atvejai, kai menininkai, tikėtina, dalyvavo pramoninėje baldų gamyboje. Tai Šiaulių fabrikas *Venta*, kuriame dirbo skulptorius A. Piekarskis, Klaipėdoje *Laimoje*, o vėliau *Dailiavoje* baldų dizainą kūrė fabriko bendrasavininkis, menininkas A. Brakas. J. Vainausko baldų dirbtuvėse Kaune baldus projektavo taip pat pats savininkas J. Vainauskas. Didžiojoje dalyje baldų fabrikų dirbdavo meninio išsilavinimo neturėję amatininkai, kurie baldus gamindavo pagal užsienio žurnalų pavyzdžius. Tai nulėmė, kad gaminamų baldų dizainas nuo 3-iojo dešimtmečio pabaigos modernėjo ir supanašėjo su Vidurio Europos ir gretimų šalių vėlyvuoju *art deco* skirtu masinei rinkai.
7. Tarpukario Vilniaus baldininkystėje vyravo kooperatyvinė baldų gamyba. Kooperatyvai perėmė nemažai cechų ypatumų, buvo diferencijuoti konfesiniu pagrindu į krikščionių ir judėjų, turėjo savo valdžią, parduotuves, kuriose komiso pagrindais pardavinėjo narių baldus, padėdavo nariams gauti užsakymų, rūpinosi žaliavos pirkimu, įrankiais. Tai turėjo palengvinti Vilniaus meistrų konkurencingumą, lyginant su pramonės atžvilgiu geriau išsivysčiusiais vakariniais ir centriniais Lenkijos regionais. Vis dėlto baldžiai priklausė nuo kooperatyvų, negalėjo būti apsaugoti nuo nesąžiningų kitų narių, kooperatyvo valdžios spekuliacijų. Kooperatyvinė veikla stabdė fabrikinę baldų gamybą, smulkių baldų dirbtuvių plėtrą. Taip pat nerasta duomenų, kad kooperatyvų nariais būtų buvę žymūs dailininkai ar architektai.
8. Baldų gamintojai su mažomis išimtimis neleido savo produkcijos katalogų ar kainininkų. Reklamuodavosi įvairioje spaudoje, proginiuose leidiniuose, kataloguose bei telefonų ir adresų

knygose. Serijiniu būdu fabrikuose gamintų baldų kainos buvo sąlygiškai neaukštos, tačiau gaminti pagal individualų užsakymą baldai buvo įperkami tik aukštesnes pajamas gaunančių gyventojų, ir kaina galėjo prilygti menininkų projektuotiems baldams. Šalyje buvo įsitvirtinę vietiniai baldų gamintojai, baldus pardavinėję tiek gaminimo vietose, tiek sandėliuose ir parduotuvėse.

9. Vilniaus baldininkystė po karo atsigavo gan greitai, mieste jau nuo 1924 m. parodose prisistatinėjo baldų gamintojai. Vilniaus baldų sklaidai didžiausią įtaką turėjo nuo 1928 m. mieste rengtos *Šiaurės mugės*. Mugėse daugiausia dalyvavo baldų kooperatyvai, ir tai dar kartą patvirtina Vilniuje vyravus kooperatinę smulkia baldų gamybą. Išskirtiniu Vilniaus baldininkystės įvykiu tapo *Vilniaus Baldžių, kubilių ir baldų apmušėjų cecho* 1937 m. suorganizuota baldų paroda *Gyvenamasis interjeras*, kuria siekta ne dizaino naujovių, o tiesioginio susipažinimo su meistrų ir jų dirbiniais. Vilniaus parodose didžioji dalis demonstruotų baldų buvo pristatoma komplektais, vyravo istorinių stilių sekiniai. Tad parodų baldų pasiūla buvo orientuota į pasiturinčius, konservatyvius gyventojus ir neatliepė laikmečio tendencijų organizuoti mažų butų ir jų modernistinio dizaino įrangos parodas kaip to meto Varšuvoje ir Vakarų Europoje.
10. Didžiojoje Lietuvoje pagrindinė ir didžiausia scena baldų gamintojams buvo Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune, kurios su pertraukomis rengtos iki 4-ojo dešimtmečio vidurio. 3-jame dešimtmetyje šios parodos pritraukė pramonės atstovus, o 4-ajame – pakitus parodų koncepcijai, kuomet šalyje vyravus tautinio stiliaus dizaino propagavimui atitinkamai kelti lūkesčiai ir kūrėjams, pramonininkus iš esmės pakeitė meninės baldininkystės atstovai ir amatų mokyklos, kurių kūryba pretendavo į tautinį stilių. Asmenines baldų parodas rengė tik J. Prapuolenis ir J. Vainauskas, o tai rodo juos buvus žymiausius autorinių baldų kūrėjus. Baldžių prisistatymuose parodose dažniausiai taip pat vyravo liaudiškų baldų formų ir dekorų perfravimai, ir tai atliepė oficialią šalies kultūros politiką propaguoti tautinį stilių.
11. Pasaulinių 1937 m. Paryžiaus J. Prapuolenio ir V. K. Jonyno ir 1939 m. Niujorko Telšių amatų mokyklos kurti parodų baldai buvo daugiau utilitarūs dirbiniai, o ne savarankiški eksponatai. Valstybės užsakytų parodų baldų dizaine vyravo simbolinė tautinio stiliaus raiška, dizainas nepasižymėjo inovatyvumu. Iš tarptautinių parodų išsiskiria 1936 m. vykusio Rytų mugės Karaliaučiuje, kurioje Klaipėdoje veikęs olandų faneros fabrikas *A. Bisdom & Zoon* demonstravo modernizmo stiliaus baldus iš faneros. Kadangi baldų eksponavimas buvo ne valstybinis užsakymas, o privataus užsienio fabriko iniciatyva, galima teigti, kad tai ir lėmė jų modernų, Vakarų Europos modernistams artimą dizainą.

SANTRUMPOS

AAN – Archiwum Akt Nowych (Naujųjų aktų archyvas)

ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

KAA – Kauno apskrities archyvas

KTU RS – Kauno technologijos universiteto rankraščių skyrius

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LII RS – Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

LLTI – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

MLIM – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus

ŠAM – Šiaulių *Aušros* muziejus

VDA TF – Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetas

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

Archiwum Akt Nowych (AAN)

AAN, 2/213/0/9/21442 – *Pierwsze targi Północne i Wystawa w Wilnie*. Album z fotografijami.

AAN, 2/213/0/9/ 21396 – Spółdzielnia Pracy Stolarzy w Wilnie.

AAN, 2/213/0/9/21442 – Spółdzielnia Zrzeszonych Stolarzy "Meblowil" w Wilnie.

Bangučio Prapuolenio asmeninis archyvas

Klemenso Čerbulėno rankraštis apie Joną Prapuolienį.

Kauno apskrities archyvas (KAA)

KAA, f. 156 – Vladimiro Dubeneckio fondas.

KAA, f. 210 – Kauno apskrities mokesčių inspekcija.

KAA, f. 209, ap. 2, b. 8179 – Kauno miesto mokesčių inspekcija.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (LLTI)

LLTI, f. 86–48, III sąs., – Agnietės Ambraziejūtės-Steponaitienės atsiminimų rankraštis.

Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius (LII RS)

LII RS, f. 73 – Antano Daniliausko fondas.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA)

LCVA, f. 6 – Lietuvos karininkų ramovė.

LCVA, f. 175 – Stepono Batoro universitetas Vilniuje.

LCVA, f. 388 – Finansų ministerijos Pramonės ir prekybos departamentas.

LCVA, f. 391 – Švietimo ministerija.

LCVA, f. 964 – Valstybės radiofonas.

LCVA, f. 987 – Prekybos, pramonės ir amatų rūmai.

LCVA, f. 1357 – Žemės ūkio rūmai.

Lietuvos literatūros ir meno archyvas (LLMA)

LLMA, f. 397 – Halinos Kairiūkštytės-Jacynienės fondas.

LLMA, f. 33 – Jono Prapuolenio fondas.

LLMA, f. 81 – Vytauto Landsbergio-Žemkalnio fondas.

LLMA, f. 63 – Vilniaus dailės mokykla.

LLMA, f. 61 – Kauno taikomosios dailės mokykla.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS)

LMAVB RS, f. 245-6 – Ekspонатų ruošimo konkurso Paryžiaus pasaulinei parodai dokumentai.

LMAVB RS, f. 245-9 – 1937 m. Paryžiaus parodai ruošti komiteto posėdžių protokolai 1936–1937.

Šiaulių Aušros muziejus (ŠAM)

ŠAM, Inv. Nr. I-R 11370 – Baldų pirkimo sąskaita.

Baigiamieji darbai, kiti.

Bagušinskaitė Eglė, *Baldų gamyba ir importas Vilniuje XIX a. II p. – XX a, pr.: istorija ir paveldas*.

Magistro darbas (vadovė dr. Dalia Klajumienė), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

Rudzinskienė Irena, *Baldininkų ryšys su Šiaulių Aušros muziejumi nuo 1933: kraštotyrinis darbas*, Šiauliai: 1990.

Publikuoti šaltiniai

1. A. G. K., „Baldų gamyba ir eksporto galimumai“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 8, p. 115.
2. A. K., „Mokykla ruošianti Žemaitijai amatininkus“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 20–21, p. 16–17.
3. „Amatbankas“, in: *Komercinis kalendorius 1932*, Kaunas: A. Bako spaustuvė, 1931, p. 61–62.
4. „Amatų dirbtuvėse pajamos nepadidėjo“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 40, p. 1.
5. „Amatų dirbtuvių mokyklų taisyklės“, in: *Švietimo ministerijos žinios*, 1932, Nr. 1, p. 7.
6. „Amatų mokykloje“, in: *Suvalkietis*, 1932.07.31, p. 2.
7. „Amatų mokyklos parodos teikia gražių vilčių“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 180–184.
8. *Amatų mokyklų ir kursų tvarkymo taisyklės, nurodymai ir bendrojo mokslinio dalykų programos*, Kaunas, 1932.
9. „Amatų mokslo įstatymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 308, p. 4.
10. A. P-la, „Įdomi amatų mokyklos paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1932.07.27, p. 8.
11. Aug. K-kas, „Ką matysime Telšių parodoje“, in: *Verslas*, 1938, Nr. 36, p. 2.
12. „Aukso medalis Petrikui“, in: *Amatininkas*, 1932.05.19, p. 1.
13. „Baldų kainos“, in: *Verslas*, 1932.03.24, p. 3.
14. B. R., „Po zamknięciu wystawy „wnętrze mieszkaniowe“, in: *Kupiec i Rzemieślnik*, 1937, Nr. 41, p. 5.

15. Braziulis A., „Moderniųjų lietuviškų baldų paroda“, in: *Trimitas*, 1938, Nr. 14, p. 348.
16. „Dailiava“, in: *Klaipėdos garsas*, 1927, Nr. 69, p. 2.
17. Dankšas Pranas, *Stalių amato vadovėlis. II dalis*, Kaunas, Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1935.
18. Etingerys Jakovas, Liutermoza Martynas, *Lietuvos pramonė: iliustruotas leidinys*, Kaunas: [s.l.] (Berlynas: Otto Elsner sp.), 1923.
19. Frederick Christine, *Scientific management in the home*, Chicago: American school of home economics, 1923.
20. Galaunė Paulius, „Dvi įdomios ir reikšmingos parodos“, in: *Lietuvos aidas*, 1932.04.05, p. 2–3.
21. Galaunė Paulius, „Dvi parodos“, in: *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 16, p. 371.
22. Galaunė Paulius „Menas ir amatai: Uždaviniai menininkams“, in: *Amatininkas*, 1937 Nr. 1, p. 143.
23. Galdikienė Magdalena, „Meniškas buto įrengimas“, in: *Moteris*, 1932, Nr. 5, p. 76.
24. Gėgžna Juozas, „Amatininkų švietimas“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 4, p. 2.
25. Gėgžna Juozas, „Panevėžio Valdžios Amatų mokykla“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 11, p. 164.
26. „Gmach P. K. O. w Wilnie“, in: *Architektura i Budownictwo*, Warszawa, 1938, Nr. 11–12, p. 397.
27. Gruodis Domas, *Lietuvos pramonė ir jos gamyba*, Kaunas, 1930.
28. „Įsidėmėtinas išradimas“, in: *Prekyba*, 1938, Nr. 5, p. 141.
29. Jakavičius Liudvikas, *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo ir dažymo vadovėlis: su 200 paveikslų*, Šiauliai: Liudo Jakimavičiaus „Lietuvos“ knygynas, 1936.
30. J. V., „Valdžios vidurinė amatų mokykla Šiauliuose“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 26, p. 2.
31. Kairiūkštė-Jacinienė Halina, „Namų ir butų įrengimo estetika“, in: *Naujas žodis*, 1928, Nr. 23–24, p. 10.
32. „Kalėjimų inspekcijos paviljonas“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, Nr. 2, p. 12.
33. „Kauno Lietuvių Moterų Globos Draugijos Amatų Mokykla“, in: *Amatininkas*, 1939, Nr. 11–12, p. 172.
34. Kazlauskas V., „Kaišiadorių amatų mokykla plečiama“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 26, p. 3.
35. Kenstavičius, „Amatų mokyklos parodoje“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 33, p. 4.
36. K. I. „Daugiau susirūpinkime amatų mokyklų steigimu“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 5, p. 1.
37. K. „Kaip atrodys amatai įvyksiančioje parodoje“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 32, p. 1.
38. „Ko pasiekė mūsų medžių apdirbamoji pramonė“, in: *Amatininkas*, 1934, Nr. 14, p. 2.
39. Kramer Ferdinand, „Individuelle oder Typisierte Möbel“, in: *Das Neue Frankfurt: Internationale Monatsschrift für die Probleme Kultureller Neugestaltung*, 1928, Nr. 1, p. 8–11.

40. K-ras, „Lietuvos parodos“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930.06.18, p. 21.
41. Keliaujantis reporteris, „Baldų fabrikai ir dievo bausmė“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 12, p. 190.
42. Kemežys V., „Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1928, Nr. 1, p. 6.
43. Kudrys Č., „Užpildykim didžiąją spragą“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 27, p. 1.
44. Kzl., „Moderniškų baldų mados ir stilius“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 17, p. 2.
45. Labūnaitis V. K., „Pas Jonavos amatininkus“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 31, p. 19.
46. „Lietuvinkime modernišką baldų stilių“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 10, p. 3.
47. „Lietuvių amatininkų memorandumas vyriausybei“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 36, p. 2.
48. „Lietuvos baldai į Paryžių“, in: *Lietuvos aidas*, 1938.02.15, p. 24.
49. *Lietuvos statistikos metraštis. 1924–1926 m.*, Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1927.
50. M., „1937 m. Paryžiaus parodoje už meno ir amatų eksponatus Lietuva laimėjo 58 premijas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 12, p. 1.
51. M., „Wystawa sztuki i rzemiosł w Wilnie“, in: *Przegląd Wileński*, 1924.10.12, Nr. 17, p. 6.
52. *Meblostyl: czasopismo ilustrowane poświęcone architekturze wnętrz, oraz sprawom zawodowym stolarzy, meblarzy i zawodów pokrewnych*, 1934–1936.
53. Nauncikas K., „Amatai ir pritaikomoji dailė parodoje“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 27, p. 4.
54. Navickas Jonas, „Amatų padėtis Vilniaus srityje“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 2, p. 18.
55. Navickas Jonas, „Vilniaus amatai ir kooperacija“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 5, p. 67.
56. „Parodos kronika“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1923, Nr. 1, p. 4.
57. „Pasisekusi J. Vainausko baldų paroda“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 8, p. 19.
58. „Pavyzdingas amatininkas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 7, 2 viršelis.
59. Petravičius Viktoras, „Pasaulinės parodos atgarsiai. Laiškas iš Paryžiaus“, in: *Iliustruotas pasaulis*, Nr. 2, p. 4.
60. P-lis, „Atidaryta lietuviško stiliaus meno dirbinių paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1938.04.02, p. 7.
61. „Prekybos ir pramonės atskirų šakų apžvalga“, in: *Prekybos ir pramonės rūmų biuletenis*, 1931, Nr. 6, p. 24.
62. Prof. Volteris, „Paroda – Vytauto Didžiojo laikotarpio populiarizavimas“, in: *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos komiteto biuletenis*, 1930, Nr. 2, p. 5–6.
63. Radziulewicz Bronisław, „V Targi Północne w Wilnie“, in: *Kupiec i Rzemieślnik*, 1939, Nr. 53, p. 6.
64. S. „Lietuva Karaliaučiuje“, in: *Lietuvos aidas*, 1939.08.25, p. 3.

65. Schuster Franz, *Ein Möbelbuch: ein Beitrag zum Problem des Zeitgemässen Möbels*, Frankfurt am Main: Englert und Schlosser, 1932, KTU RS 357427.
66. „Stambesnės firmos, apdovanotos Šiaulių parodoj“, in: *Mūsų momentas*, 1932, Nr. 33, p. 1.
67. „Steikūnų „Romuvos“ kinas“, in: *Lietuvos žinios*, 1940.04.18, p. 8.
68. Šalkauskis St., „Amato mokslas ir pramonė“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 2, p. 18.
69. „Šiauliai“, in: *Sietynas*, 1921, Nr. 15, p. 11.
70. Šimonis Karolis, „Apie amatus“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 36, p. 2.
71. Švipas Vladas, *Miesto gyvenamieji namai. Jiems statomi reikalavimai ir projektavimas*, Kaunas: Varpas, 1933.
72. Tamaitis J., „Pribrendęs parodos rengimo reikalas“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr.1, p. 6.
73. Tamošaitis Antanas, „Namų pramonės parodų proga“, *Vairas*, 1932, Nr. 5, p. 86.
74. *Targi Północne w Wilnie: czym były – czym są – czym mają być*, Wilno: nakł. Towarzystwa Targów Północnych, 1939.
75. „Telšių valstybinė vidurinė mokykla“, in: *Amatininkas*, 1936, Nr. 43, p. 2.
76. Vaidotas J., „Dailieji amatai III-je rudens dailės parodoje“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 2, p. 30.
77. Vaidotas J., „Lietuviška medžiaga amatuose“, in: *Amatininkas*, 1937, Nr. 21, p. 303.
78. Vaišnoras, „Amatų klausimas Lietuvoje“, in: *Tautos ūkis*, 1940, Nr. 14, p. 379.
79. Valentukonis J., „Amatų mokyklų darbo rezultatus vertinant“ in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 11, p. 1.
80. Valentukonis Juozas, „Moderniški ar moderniskai lietuviški baldai“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 37, p. 3.
81. Valentukonis J., „Ukmergės amatų mokyklų darbų paroda“, in: *Amatininkas*, 1935, Nr. 31, p. 2.
82. Valys J., „Amato dirbinių paroda šiais metais būtina“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 2, p. 24.
83. „Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda“, in: *Lietuvos aidas*, 1934. 08. 6, p. 3.
84. V. Br., „Rašomieji stalai ir spintos“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 18–19, p. 251.
85. „Venta“, in: *Sietynas*, 1920, Nr. 4, p. 17.
86. „Vidaus reikalų ministerio įsakymas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 433, p. 24.
87. Znavykas J., „Klaipėdos valstybinė amatų mokykla“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 18–19, p. 257.
88. Znavykas J., „Tarptautinė amatų paroda Berlyne išsiųsta per 300 eksponatų“, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 10, p. 1.
89. Zlobickas, „Baldų pramonės mieste“, in: *Lietuvos žinios*, 1938.08.13, p. 7.
90. *Uniwersytet Stefana Batorego: Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1925/1926*, t. 8, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, [s.a.].

91. „Žydų amatininkija Vilniuje“, in: *Amatininkas*, 1940, Nr. 2, galinis viršelis.
92. „Wystawa mebli na Targach Północnych“, in: *Przegląd Stolarski*, Nr. 20, p. 14.
93. Wystawa „Wnętrze mieszkaniowe w Wilnie“, *Rzemiosło: organ Związku Izb Rzemieślniczych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, 1937, Nr. 16. P. 19.
94. Wojcicki Kazimierz, „Wczoraj, dziś i jutro targów północnych“, in: *IV Targi Północne w Wilnie*, Wilno: [s. n.], 1938, p. 23.

Parodų katalogai

1. *Didžiosios Lietuvos žemės ūkio, pramonės ir industrijos parodos Klaipėdoje katalogas: 1927 m. liepos 10–17 d.*, [Klaipėda]: 1927.
2. *Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937.
3. *Isze Targi Północne: wystawa Rolniczo-Przemysłowa. Wystawa Regionalna w Wilnie, 18-VIII - 1928-9-IX: katalog-przewodnik / pod protektoratem Marszałka Polski J. Piłsudskiego*, Wilno: Wydaw. Kom. Wykonawczego, 1928.
4. *Katalog Wystawi sztuki i rzemiosł w Wilnie: 1924*, Wilno: biura reklamowego, 1924.
5. *Ketvirtosios Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas: birželio mėn. 24–29 d.*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio draugija, 1925.
6. Kotłowski Jan, *Wilno w grafice dwudziestolecia międzywojennego = Vilnius grafikoje tarpukario laikotarpiu: wystawa w celi Konrada w Wilnie, maj-czerwiec 1994: katalog*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994.
7. *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune rugsėjo m. 10–20 d. 1922: katalogas*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio draugija 1922;
8. *Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune: nuo rugpjūčio mėn. 26 d. iki rugsėjo mėn. 3 d. 1923*, Kaunas: [Lietuvos žemės ūkio draugija], 1923.
9. *Septintosios žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas*, birželio mėn. 28 d. – liepos 3 d., Kaunas: Žemės ūkio rūmai, 1928.
10. *Tautų arenoje. Paryžius 1937: = On the stage of nations. Paris 1937: parodos katalogas*, sudarytoja ir tekstų autorė Miglė Banytė, Kaunas: ČDM, 2012.
11. *Trečiosios žemės ūkio ir pramonės parodos katalogas rugpjūčio 22 d. - rugsėjo 1 d.*, Kaunas, 1924.
12. *Wystawa rzemiosł i sztuki: katalog*, Wilno: Druk. Sz. Lichtmachera, 1925.
13. *1935 metų žemės ūkio parodos katalogas*, Kaunas: [Žemės ūkio rūmai], 1935.

14. *II-gie Targi Pólnocne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik*, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Pólnocnych, 1930.
15. *III rudens dailės paroda: Kaunas 1937 m. gruodžio mėn. 19 d. – 1938 m. sausio mėn. 16 d.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, 1938.
16. *IV Targi Pólnocne w Wilnie*, Wilno: [s. n.], 1938.
17. *XII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1933–1934*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1934].
18. *XIII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1934–1935*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1935] .
19. *XIV wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1935–1936*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1936].
20. *XV wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1936–1937*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1937].
21. *XVI wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1937–1938*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1938].

Reklaminiai skelbimai ir katalogai, telefonų-adresų knygos, kalendoriai

1. *Akcinė medžio pramonės lentpjūvių ir statybos bendrovė "Venta"*, Šiauliai; Kaunas, [s. a.].
2. Alytaus lietuvių prekybos ir pramonės akc. b-vė *Dzūkija* reklaminis skelbimas, in: *Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius – adresų knyga 1933 metams*, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų s-gos centro v-ba, 1933, p. 117.
3. Apmušėjo-dekoratoriaus Juliaus Rudausko minkštų baldų dirbtuvių *Sofa* reklaminis skelbimas, in: *Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius – adresų knyga 1933 metams*, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų s-gos centro v-ba, 1933.
4. *Architekt Václav Žalud, Praha II., Purkyňova 5.*, [s.l.], [s.a.], C18356
5. *Baldutis* reklaminis skelbimas, in: *Diena*, 1937, Nr. 23, p. 11.
6. Giršo Landmano parduotuvės reklaminis skelbimas: in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 88.
7. Jokūbo Landmano baldų parduotuvės reklaminis skelbimas: in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 88.
8. Jokūbo Meikio *Baldų centralė* reklaminis skelbimas, in: *Prekyba*, 1936, Nr. 1, p. 23.
9. Jungailio Petro reklaminis skelbimas, in: *Lietuvos karo invalidas*, 1931, Nr. 1, p. 62.
10. *Komercinis kalendorius 1932*, Kaunas: A. Bako spaustuvė, 1931.

11. *Krikščionių amatininkų baldų kooperatyvo reklaminis skelbimas*, in: *Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: Drukarnia "Krajowa", 1937.
12. *Labor reklaminis skelbimas*, in: *Lietuvos karo invalidas*, 1933, Nr. 1, p. 68
13. *Landmano Meneso reklaminis skelbimas*, in: *Naujas Žodis*, 1932, Nr. 5, p. 20.
14. *Puida K., Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams*, Kaunas: Centralinis Statistikos biuras, 1925.
15. *Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius – adresų knyga 1933 metams*, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų s-gos centro v-ba, 1933.
16. *Meblostyl: czasopismo ilustrowane poświęcone architekturze wnętrz, oraz sprawom zawodowym stolarzy, meblarzy i zawodów pokrewnych*. 1936, kwartał II, Kraków, 1936.
17. *Pirmasis Lietuvos geležinių baldų fabrikas Labor*, Kybartai: Dr. Šneiderio g-vė nuosavas namas, [s.a.].
18. *Rozwój reklaminis skelbimas*, in: *Kupiec i rzemieślnik*, 1938, Nr. 51, p. 1.
19. *Ventos reklaminis skelbimas*, in: *Šiaulietis*, 1926, Nr. 28, p. 5.
20. *Vepřek K., Žalud V., Soudobý nábytek*, Praha: Soudobý nábytek, 1932, B6688/1
21. *Vieningų Vilniaus stalių kooperatyvo reklaminis skelbimas*, in: *II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik*, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Północnych, 1930, p. 53.
22. *Vienos (lenktų) kėdžių dirbtuvė A. ir A. Survilų reklaminis skelbimas*, in: *Mūsų momentas*, Nr. 31, 1932, p. 4.
23. *Universal reklaminis skelbimas*, in: *Mūsų Vilniaus žinios*, 1928.04.28, p. 4.
24. *Universal reklaminis skelbimas*, in: *Pabaltės valstybių pramonė*, Kaunas: A. Šostakas, [1929], p. 112
25. *1939 m. Lietuvos telefonų abonentų sąrašas*, Klaipėda: akc. „Ryto“ sp, 1939.

Literatūra

1. *Adomonis Tadas*, „Lietuvos taikomoji-dekoratyvinė dailė XIX a. antrojoje pusėje“, in: *Menotyra*, t. IV, 1973, p. 85–105.
2. *Aiškinamasis medienos terminų žodynas*, red. Bronislovas Papreckis, Kaunas: Technologija, 2014.
3. *Ambrulevičiūtė Aelita, Vilniaus pirkkliai XIX amžiuje: statusas, veikla, galimybės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
4. *Andriulytė Algė, Ferdynandas Ruszczycas: Civis vilnensis sum*, [Vilnius]: Vilniaus dailės akademija, 2018.

5. *Art history of Latvia*. Vol. V: *Period of Classical Modernism and Traditionalism 1915–1940*, ed. by Eduards Kļaviņš, Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, 2016.
6. Balkelis Tomas, *Moderniosios Lietuvos kūrimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
7. Balkus Mindaugas, „Pigių butų kolonijos Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais: socialinio būsto sistemos veikimo apžvalga“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2012, t. 12, p. 51–64.
8. Cesevičius Domas, „Lietuvos pramonė 1918–1940 metais. Lietuvos pramonė ir vietinių kapitalistų bei užsienio monopolijų interesai“, in: *Domas Cesevičius*, sud. Vincentas Lukoševičius, Mečislovas Treinys, Vilnius: Margi raštai, 1995.
9. Čerbulėnas Klemensas, *Jonas Prapuolenis*, Vilnius: Vaga, 1970.
10. Daniliauskas Antanas, *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra*, Vilnius: Mokslas, 1978.
11. Davies Kevin, „Finmar and the Furniture of the Future: the Sale of Alvar Aalto's Plywood Furniture in the UK, 1934–1939“, in: *Journal of the design*, Vol 11, No. 2, 1998. p. 145–156.
12. Deese Martha, „Gerald Summers and Makers of Simple Furniture“, in: *Journal of Design History*, 1992, t. 5, Nr. 3, p. 183–205.
13. Dičkalnytė Aistė, „Kauno Karininkų ramovės Prezidento kabineto interjero konkursas: tautinio tapatumo aspektas“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 268–286.
14. Drėmaitė Marija, *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.*, Vilnius: Lapas, 2016.
15. Droste Magdalena, *Bauhaus: 1919–1933*, Köln; London: Taschen, 2002.
16. Droste Magdalena, „The Bauhaus object between Authorship and Anonymity“, in: *Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, sud., Jeffrey Sautnik, Robin Schuldenfrei, London: Routledge, 2009, p. 205–226.
17. Duncan Alastair, *American art deco*, New Yourk: Harry N. Abrams, 1986.
18. Duncan Alastair, *Art deco: 194 illustrations, 44 in colour*, London: Thames and Hudson, 1988.
19. Duncan Alastair, *Art deco furniture. The french designers*, London: Thames and Hudson, 2003.
20. Forty Adrian, *Objects of desire: design and society since 1750*, London: Thames and Hudson, 1986.
21. Frampton Kenneth, *Modern Architecture: A critical history*, London: Thames and Hudson, 1992.
22. Gerdvilis Virginijus, *Daugiabučių funkcinės struktūros raida Lietuvoje*, Vilnius: Technika, 2012.

23. Gossel Peter, Leuthäuser Gabriele, *Architecture in the twentieth century*, Köln: Benedikt Taschen, 1991.
24. Greenhalgh Paul, *Fair world: a history of world's fairs and expositions, from London to Shanghai*, in: Winterbourne: Papadakis, 2011.
25. Grzeluk Izydor, *Słownik terminologiczny mebli*, Warszawa: Wydawnictwo naukowe pwn, 2000.
26. Grzeluk Izydor, „Stefana Narębskiego „Uwagi o stolarstwie wileńskim””, in: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1996, Nr. 4, p. 415–429.
27. Gustainis Valentinas, *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus: atsiminimai apie Lietuvos spaudą, jos darbuotojus (1915–1940) ir Lietuvos rašytojus (1924–1966)*, Kaunas: Spindulys, 1991.
28. Hillier Bevis, Escritt Stephen, *Art Deco style*, London: Phaidon, 2003.
29. Jakaitė Karolina, „Dizainas ir nacionalumas: istorija, politika, mitai, strategijos“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė. t. 50: Kultūra. Rinka. Visuomenė*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 151–182.
30. Jankevičiūtė Giedrė, *Dailė ir valstybė: Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
31. Jankevičiūtė Giedrė, „Kryžių ir Rūpintojėlių šalis ar moderni Europos valstybė. Lietuva XX amžiaus pirmos pusės tarptautinėse parodose“, in: *Reprezentacijos iššūkiai*, sudarytojos Erika Grigoravičienė, Laima Kreivytė, Vilnius: AICA Lietuvos skyrius, 2005. p. 9–15.
32. Jankevičiūtė Giedrė, „Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje“, in: *XX amžiaus pradžios Vilnius: modernėjančios kultūros židinys*, sudarė Laima Laučkaitė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 113–122.
33. Jankevičiūtė Giedrė, „Valstybės remiamos parodo Lietuvos Respublikoje“, in: *Menotyra*, 1996, Nr. 1. p. 47– 54.
34. *Juozas ir Jonas Vainauskai*, sudarytojos Genovaitė Taurė Zastarskytė, Rita Urnėžiūtė, Vilnius: [Petro ofsetas], 2014.
35. Jurkuvienė Teresė, „Mikalinos Glemžaitės indėlis į lietuvių tautinio kostiumo kūrybą: 1930–1960 m.“, in: *Menotyra*, 2008, t. 15, Nr. 3, p. 66–79.
36. Kalemka Sławomir, *Dwieście lat sztuk pięknych na uniwersytetach w Wilnie i Toruniu, 1797–1997*, Toruń: Toruńskie T-wo Kultury, 1998.
37. Kaubrys Saulius, „Lojaliųjų paieškos: vienos valstybės saugumo departamento 1939 metų pažymos vertinimo klausimu“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, t. 36, p. 88–101.
38. Kermik Jüri, *Lutheri vabrik: vineer ja mööbel: 1877–1940 = The Luther factory: plywood and furniture: 1877–1940*, Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2004.

39. Klajumienė Dalia, *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoru elementai: nuo klasicizmo iki moderno*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.
40. Klimas Petras, *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m.*, Vilnius: Mintis, 1991.
41. Korvenmaa Pekka, „Modernism in Finnish Furniture Design and Production“, in: *DOCOMOMO Journal*, 46: *Designing Modern Life*, 2012/1, p. 32–35.
42. Kostrzyńska-Miłosz Anna, „Geometria w polskich meblach art déco“, in: *Polskie art déco: materiały sesji naukowej pod przewodnictwem prof. Ireny Huml i prof. Anny Sieradzkiej w Muzeum Mazowieckim w Płocku 22 maja 2006 roku*, red. Zbigniew Chlewiński, Płock: Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2006, p. 48–53.
43. Kostrzyńska-Miłosz Anna, *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005.
44. Kotłowski Jan, *Wilno w grafice dwudziestolecia międzywojennego = Vilnius grafikoje tarpukario laikotarpio*: wystawa w celi Konrada w Wilnie, maj-czerwiec 1994: katalog, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994.
45. Krause Robin, „Marcel Breuer’s early tubular steel furniture: on furnishing the Bauhaus building“, in: *The Dessau Bauhaus Building: 1926–1999*, ed. Margret Kentgens-Craig, Birkhäuser: Bauhaus Dessau Foundation, 1998, p. 28–42.
46. Lakačauskaitė-Kaminskienė Regina, „Buities modernizacija Lietuvoje XX a.: modernizacijos skatinimo kompanijos viešojoje erdvėje“, in: *Menotyra*, t. 18, Nr. 4, 2011, p. 291–307.
47. *Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė*: mokslo monografija, sudarė Vaidas Petrulis, Kaunas: Technologija, 2015.
48. Lucie-Smith Edvard, *Furniture: a concise History*, London: Thames and Hudson, 2005.
49. Maciuka John V., *Before the Bauhaus: architecture, politics, and the German state, 1890–1920*, Cambridge: University Press, 2005.
50. Mang Karl, *History of modern furniture*, New York: Harry N. Abrams, 1979.
51. Marčišauskytė-Jurašienė Jolanta, „Įžymi, bet nepažinta meno istorikė Halina Kairiūkstyte-Jacinienė“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*. t. 62: *Moters savastis dailėje*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 65–79.
52. Mažeikienė Ilona, „Architektūros skyriaus likimas tarpukario Vilniuje. Otonas Krasnopolskis apie felčerius architektūroje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, t. 29: *Vilnius kaip dailės mokymo ir sklaidos centras*, sudarė Vidmantas Jankauskas, 2003, p. 121–128.
53. Meškauskas K., V. Purnas, M. Meškauskienė, J. Jurginis, *Lietuvos pramonė ikisocialistiniu laikotarpiu*, Vilnius: Mintis, 1976.
54. Miller Judith, *Furniture: world styles from classical to contemporary*, London: A Dorling Kindersley Book, 2011.

55. Milerytė–Japertienė Giedrė, *Nepažinti gyvenimai. Jonavos istorijos apybraiža 1750–2015*, Vilnius: Balto print, 2015.
56. Miškinis Algimantas, „1921–1926 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune bei jų architektūra“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2002, Nr. 3, p. 157–184.
57. Mulevičiūtė Jolita, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn. 9, *Lietuvos menas permainų laikais*, sudarė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius, 2002, p. 226–252.
58. Nikžentaitis Alvydas, „Vilnius kaip simbolinė keturių tautų sostinė“, in: *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*: straipsnių rinkinys, sudarytojas Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 217–229.
59. Olszewski Andrzej K., „Styl 1937 w świetle krytyki I historii“, in: *Myśl o sztuce. Materiały sesji zorganizowanej z okazji czterdziestolecia istnienia SHS, Warszawa listopad 1974*, Warszawa, 1976, p. 205–226.
60. *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940*, sudarytoja Marija Drėmaitė, Lapas, 2018.
61. Poklewski Jozef, „Menininkų rengimas dailės fakultete tarpukariu“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, Vilnius, 2000, t. 17: *XIX-XX a. Lietuvos dailė. Edukacinis aspektas*, sudarytojas Vidmantas Jankauskas p. 107–115.
62. Poklewski Jozef, „Stepono Batoro universiteto dailės fakultetas“, in: *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*, katalogas, moksliniai redaktoriai J. Malinowski, M. Woźniak, R. Janonienė, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1996.
63. Preišegalavičienė Lina, *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*, Kaunas: Vox Altera, 2016.
64. Preišegalavičienė Lina, „Tautinė reprezentacija Vladimiro Dubeneckio Steigiamojo Seimo interjere (1924 m.)“, in: *Mokslas – Lietuvos ateitis = Science – future of Lithuania*. Vilnius: Technika. 2011, t. 3, Nr. 3. p. 115–123.
65. Preišegalavičienė Lina, „Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose“, in: *Urbanistika ir architektūra = Town planning and architecture*, 2010, t. 34, Nr. 3. p. 161–173.
66. Preišegalavičienė Lina, *Tikrasis modernizmas: Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus istoriniam interjerui – 80 metų = True modernism: the 80 years of the historic interior of M.K. Čiurlionis national museum of art*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2016.

67. Schuldenfrei Robin, „The Irreproducibility of the Bauhaus object“, in: *Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, ed., Jeffrey Saletnik, Robin Schuldenfrei, London: Routledge, 2009, p. 37–60.
68. Stravinskienė Vitalija, „Gyventojų repatriacija iš Lietuvos į Lenkiją 1944–1947 m.: turto ir materialinių vertybių išsigabenimo klausimai“, in: *Lituanistika*, 2008, t. 54, Nr. 4, p. 17–30.
69. Stravinskienė Vitalija, „Vilniaus miesto gyventojai 1920–1939 metais“, in: *Sostinė kaip tapatumo simbolis: Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*, sudarytojos Alma Lapinskienė, Viktorija Šeina, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 41–51.
70. Šatavičiūtė Lijana, „Dailė žemės ūkio parodose XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje“, in: *Menotyra*, 2001, Nr. p. 23–28.
71. Šatavičiūtė Lijana, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn.15: *Asmenybė: menas, istorija, dabartis*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2007, p. 244–272.
72. Šatavičiūtė Lijana, „Gyvenamieji tarpukario interjerai: tarp idealo ir galimybių“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas = Secular interiors: idea, décor, design*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 217–235.
73. Šatavičiūtė Lijana, „Jono Prapuolenio dirbtuvės veikla 1932–1934 metais“, in: *Menotyra*, t. 4, 2000, p. 33–39.
74. Šatavičiūtė Lijana, „Lietuvos taikomoji dailė tarptautinėse tarpukario parodose (1937 – 1939)“, in: *Kultūrologija*, t. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Grafija, 2002. p. 291–317.
75. Šatavičiūtė Lijana, „Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo“, in: *Menotyra*, t. 18, Nr. 4, 2011, p. 275–289.
76. Šatavičiūtė Lijana, „Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose“, *Menotyra*, 2007, t. 14, Nr. 2, p. 20–31.
77. Šatavičiūtė Lijana, „Vilniaus dailieji amatai XX a. pirmojoje pusėje“, in: *Acta Academiae artium Vilnensis*, Vilnius: 2010, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdis*, sudarytoja Rūta Janonienė, p. 169–189.
78. Škiudienė Rita, „Lietuvos banko baldai“, in: *Menotyra*, 2004, t. 36, Nr. 3, p. 50–55.
79. Teige Karel, *The minimum dwelling*. Translated and introduced by Eric Dluhosch. Originally published as *Nejmenši byt* by Václav Petr, Prague, 1932, Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 2002.
80. Vaičėnė Jonas, *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius: Versus aureus, 2003.
81. Vaižgantas, *Laiškai Klimams*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

82. Vaskela Gediminas, „Darbo užmokestis ir darbininkų bei tarnautojų šeimų gyvenimo lygis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 1938–1940 metais“, in: *Lituanistika*, t. 53, Nr. 4, p. 19–37.
83. Vaskela Gediminas, *Lietuva 1939–1940 metais: kursas į valstybės reguliuojamą ekonomiką*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002.
84. Vaskela Gediminas, „Lietuvių ir žydų santykiai visuomenės modernėjimo ir socialinės sferos politinio reguliavimo aspektais (XX a. pirmoji pusė)“, in: *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*, sudarytojai Vladas Sirutavičius, Darius Staliūnas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, 133–176.
85. *Vilnius, 1900–2016: architektūros gidas*, sudarytojos Marija Drėmaitė, Rūta Leitanaite, Julija Reklaitė, Vilnius: Lapas, 2016.
86. Vitkus Hektoras, „Smulkiojo verslo lituanizacija tarpukario Lietuvoje: ideologija ir praktika“, in: *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*: sudarytojai Vladas Sirutavičius, Darius Staliūnas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.
87. Žukas Julius, Safronovas Vasilijus, Lukoševičienė Rolanda, *Klaipėdos pramonės ir verslo istorija*, Klaipėda: Klaipėdos pramonininkų asociacija, 2012.
88. Wesemael Pieter van, *Architecture of instruction and delight: a socio-historical analysis of the world exhibitions as a didactic phenomenon (1798–1851–1970)*, Rotterdam: Uitgeverij, 2001.
89. Wilk Christopher, *Marcel Breuer furniture and interiors*, New York: MOMA, 1981.
90. Wilczek Maria, „Arkady (V 1935 — VII/VIII 1939)“, in: *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, 1967, 6/1, p. 105-125.
91. Woodham Jonathan M., *Twentieth-Century design*, New York: Oxford University Press, 1997.

Internetinės prieigos

1. Renata Kilinskaitė, „Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazija“, in: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-07-15], <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1399?id=1399&pl=3&at=1&type=1>.
2. Renata Kilinskaitė, „Tarpukario tekstilės įmonės Vilniaus gatvėje“, in: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [interaktyvus], [žiūrėta 2018-08-04], <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1701>.
3. Vaidas Petrulis, „Viešbutis "Lietuva" Kaune“, in: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [interaktyvus], [žiūrėta 2018-05-02] <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/834?uk=&ss=viesbutis&type=2&rt=3>.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Jonas Prapuolenis, rašomasis stalas priklausęs J. Tumui Vaižgantui, ~1925, fotografija, MLLM, inv. Nr. MD 3125, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-04], https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/exhibit/preview/130000000708324?s_id=DoBZ7pTHz8QQ5uy6&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS
2. Nežinomas fotografas, Gražutė Šlapelytė savo namuose Vilniuje, 1928, fotografija, Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus, inv. Nr. MJŠNM F ĮK-F123, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-04], https://www.limis.lt/paieska/perziura/-/exhibit/preview/42388682?s_id=lxDDROWnWvykWFgI&s_ind=401&valuable_type=EKSPONATAS.
3. Nežinomas fotografas, šaulys, tautininkas J. Chmieliauskas kambaryje, 1932, fotografija, Zarasų krašto muziejus, inv. Nr. ZKM F 4140, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-04], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/14769852?s_id=hfx5FHJ3HVBxXTYk&s_ind=96&valuable_type=EKSPONATAS.
4. Nežinomas fotografas, Halina Kairiukštytė-Jacinienė savo namuose, fotografija, in: LLMA, f. 397, ap. 1, b. 1138.
5. Nežinomas fotografas, Vilniaus teatro spektaklio modernių baldų rekvizitas, 1935, fotografija, sgn. 1-K-11512-2, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-04-18], <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/152522:1/>
6. Braižė V. Daniliauskaitė, mokytojo Kamaičio spinta, 1924, piešinys, in: LII RS, f. 602.
7. Braižė V. Daniliauskaitė, mokytojo Kamaičio spinta ir bufetas, pagaminta 1939, piešinys, in: LII RS, f.602.
8. Braižė V. Daniliauskaitė, Stasio Šalkauskio kėdė, pirktą ~1935, piešinys, in: LII RS, f. 602.
9. Braižė V. Daniliauskaitė, gydytojos Bronės Bylienės stalelis su veidrodžiu pagamintas pagal žurnalo pavyzdį, ~1925, piešinys, in: LII RS, f. 73.
10. Braižė V. Daniliauskaitė, gydytojos Bronės Bylienės baldai iš komplekto, pagamino J. Prapuolenio mokiny, 1930, piešinys, in: LII RS, f. 73.
11. Nežinomas fotografas, svetainės interjeras su tipiniais 4-ojo deš. baldais, ~ 1935, fotografija, MLLM, inv. Nr. MLLMF321509, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-05-04], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/130000003177299?s_id=FZCGpDXeGO3MVzkR&s_ind=4&valuable_type=EKSPONATAS.
12. Nežinomas fotografas, interjeras su tipiniais 4-ojo deš. valgomio baldais, 1939, fotografija, in: KVB RS RF 1-206.
13. Minkštų baldų svetainės komplektas, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
14. Gerardas Bagdonavičius, bufeto projektas, 1938, ŠAM, eskizas, inv. Nr. ŠAM D–T 6303, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-04-03],

https://www.limis.lt/detali/paieska/perziura//exhibit/preview/150000027900486?s_id=Wxcvu79gquXLfzt&s_ind=24&zzluable_type=EKSPONATAS.

15. Sekcinis bufetas, Vilnius, privati nuosavybė, Karinos Simonson nuotrauka, 2017.
16. Stalelis su dekoratyviai faneruotu stalviršiu, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
17. Spinta su geometriniu faneros lukšto dekoru, Vilnius, privati nuosavybė, Birutės Biekšienės nuotrauka, 2014.
18. Telšių amatų mokyklos mokinio Mykolo Dulksnio stalelis puoštas intarsijomis, XX a. 4 deš., Telšiai, Dalios Klajumienės nuotrauka, 2016.
19. Raudonmedžiu faneruotas bufetas, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2017.
20. Gydytojo Henriko Sургailio kabineto Utenoje baldai, 1939, privati nuosavybė, Laimos Laučkaitės nuotrauka, 2018.
21. Liudomiro Slendzinskio projektuoti baldai, Bialystoko Slendzinskių galerija, Dalios Klajumienės nuotrauka, 2018.
22. Vytauto Landsbergio-Žemakalnio gyvenamojo namo Kaune projekto pirmas ir antras aukštai su numatytu baldų išdėstymu interjere, projektai, in: LLMA, f. 81, ap. 1, b. 619, l. 1, 2.
23. Broniaus Elsbergo gyvenamojo namo Kaune projektas su numatytu sieninių baldų ir lovų išdėstymu interjere, 1939, projektas, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-04], <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1829?uk=&ss=elsbergas&type=2&rt=3>.
24. Stasio Kudoko projektuota sieninė spinta, 1937, privati nuosavybė, Dainiaus Lanausko nuotrauka, 2016.
25. Privačios Antano Gyljo ligoninės virtuvės sieninės spintos, ~1934, fotografija, Sabinos Strazdienės nuotrauka, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-04], <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/3b17be12-54ce-41fb-8484-582dc891graf1d6b>.
26. Vytauto Landsbergio-Žemakalnio alkovos po laiptais eskizas, in: LLMA, f. 81, ap. 1, b. 619, l. 84.
27. Jono Vainausko dirbtuvėse pagaminta indauja, 1936, privati nuosavybė, Igno Burneikos nuotrauka, 2016.
28. Kėdė su plieno vamzdelių karkasu Tado Petkevičiaus darbo kabinete, ~1937, iliustracija, in: Dalia Ramonienė, „Kauno meno mokyklos auklėtinė tapytoja Julija Petkevičienė: gyvenimo ir kūrybos apžvalga“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2013, t. 68, p. 69.
29. Gerardas Bagdonavičius, scenovaizdžio eskizas Šiaulių dramos teatro spektakliui pagal Alfredo Henškės-Klubundo pjesę, 1931, eskizas, ŠAM, inv. Nr. ŠAM D–T 2239, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-16], https://www.limis.lt/detali/paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000014105348?s_id=rX2P30QdvMZk3j8G&s_ind=184&valuable_type=EKSPONATAS.

30. Kėdė su plieno vamzdelių karkasu priklausiusi kompozitoriui Juozui Gruodžiui, Kauno miesto muziejaus, inv. Nr. KMM M 181, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2018.
31. Fotelis su metalinėmis rankenomis, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2018.
32. Sofa-lova, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
33. Vytautas Žygas, daugiafunkcinis baldas, XX a. 4 deš., iliustracija, in: *Prekyba*, 1938, Nr. 5, p. 141.
34. Franzo Schusterio leidinio *Ein Möbelbuch* viršelį, in: Franz Schuster, *Ein Möbelbuch*, Frankfurt am Main: Englert und Schlosser, 1932, KTU RS.
35. Gerardas Bagdonavičius, sekcinė spinta, 1930, eskizas, ŠAM, inv. Nr. ŠAM D–T 5353, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-12-16], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000027700769?s_id=o7U6nDn8B76COtnD&s_ind=77&valuable_type=EKSPONATAS.
36. Antanas Žemaitis, bufetas, ~ 1938, A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, inv. Nr. VŽM Dk 50, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-05-04], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/163163910?s_id=9gkJ3lClyxC48XxN&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS.
37. Nežinomas fotografas, Jono Prapuolenio baldai iš Antano Gustaičio baldų komplekto, 1934, fotografija, Bangučio Prapuolenio asmeninis archyvas.
38. Jonas Prapuolenis, Antanui Samuoliui sukurta spinta ir stalelis, 1934, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
39. Nežinomas fotografas, Arno Funko (?) suprojektuotas rašomasis stalas, ~ 1935, fotografija, in: *[Architekto Arno Funko darbai, 1930-1935]: [albumas], [Kaunas]: [s.a.]*.
40. Nežinomas fotografas, Arno Funko suprojektuotas Aleksandro Iljinienės miegamasis, ~1935, fotografija, in: *[Architekto Arno Funko darbai, 1930-1935], [albumas], [Kaunas]: [s.a.]*.
41. Nežinomas fotografas, Arno Funko suprojektuota Jurgio ir Aleksandro Iljinų svetainė, 1935, ~1935, fotografija, in: *[Architekto Arno Funko darbai, 1930-1935], [albumas], [Kaunas]: [s.a.]*.
42. Nežinomas fotografas, Jono Prapuolenio prof. Zigmui Žemaičiui kurti baldai, fotografija, Bangučio Prapuolenio asmeninis archyvas.
43. Nežinomas fotografas, spėjama, kad tai Adomo Galdiko šeimai priklausę baldai sukurti Jono Prapuolenio, ~1937, fotografija, in: LLMA, f. 338, ap. 1, b. 9. l. 1.
44. Nežinomas fotografas, Jono Prapuolenio sukurtas Viktoro Banaičio svetainės interjeras, fotografija, privatus archyvas.
45. Jonas Prapuolenis, sieninės spintos fragmentas iš Viktorui Banaičiui priklausiusio interjero, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
46. Viešbučio *Lietuva* klubo salonas, 1925, in: *Lietuvos viešbutis*, KTU RS. F. Alb. 75.
47. Vladimiras Dubeneckis, baldų eskizai *Lietuvos viešbučiui*, 1925, in: KAA, f. 156, ap.1, b. 26, l. 18.

48. Vladimiras Dubeneckis, minkštasuolis Laikinajai M. K. Čiurlionio galerijos salei, 1926, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2018.
49. Aleksandras Gordevičius, Karininkų ramovės Prezidento kabineto interjero projektas *Anga*, eskizas, 1936, in: LCVA, f. 6, ap.1, b. 47, l. 1.
50. Gerardas Bagdonavičius, Karininkų ramovės Prezidento kabineto krėslo projektas, 1936, eskizas, in: LCVA, f. 6, ap. 1, b. 41, l. 11.
51. Josefo Gočaro stolas ir krėslas, 1922, iliustracijos, in: Daniela Karasová, *Dějiny nábytkového umění IV*, Praha: ARGO, 2001, p. 114.
52. Jonas Kova-Kovalskis, stolas Karininkų ramovės Vytauto Didžiojo menei, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2012.
53. Nežinomas fotografas, Jono Prapuolenio pagaminti baldai Karininkų ramovės *Birutiečių* kambariui ~ 1937, fotografija, Bangučio Prapuolenio asmeninis archyvas.
54. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, stalelis Prekybos, pramonės ir amatų rūmams, 1937, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2012.
55. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Pieno centro posėdžių salės projektas, 1931, eskizas, in: LLMA, f. 81, ap. 1, b. 610, l. 27.
56. Nežinomas fotografas, Broniaus Elsbergo suprojektuotas baldų komplektas Pieno centro rūmų posėdžių salei, fotografija, ŠAM, inv. Nr. ŠAM D–T 5353, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-25], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/161795931?s_id=IVEldKXBC1GfuAlk&s_ind=51&valuable_type=EKSPONATAS
57. SBU rektorato posėdžių kabineto baldų komplektas, VU, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
58. SBU rektorato posėdžių stalo intarsija, VU, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
59. Jerzy Hoppenas, stolas inv. Nr. G.905 ir kušetė inv. Nr. G. 28826, 1927, eskizai, in: Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto biblioteka, (Projektas „Vilniaus dailė ir architektūra 1919–1939 m.: institucinis aspektas“ finansuojamas LMT, sut. Nr. S-MOD-17-12, vadovė dr. Algė Andriulytė, vykdytojos dr. Rasa Butvilaitė, Edita Povilaitytė).
60. Janas Bułhakas, Valstybinių taupomųjų kasų Vilniuje direktoriaus kabinetas ir posėdžių salė, 1937, iliustracija, in: *Architektura i Budownictwo*, 1938, Nr. 11–12, p. 397.
61. Lenkijos socialinio draudimo bendrovės Vilniaus filialo posėdžių salė, in: *Architektura i Budownictwo*, 1938, Nr. 11–12, p. 401.
62. Prano Dankšo *Stalių amato vadovėlio* II dalies viršelis, in: Pranas Dankša, *Stalių amato vadovėlis. II dalis*, Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1935.
63. Baldų iliustracijos, in: Liudvikas Jakavičius, *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo ir dažymo vadovėlis: su 200 paveikslų*, Šiauliai: Lietuvos knygynas, 1936, p. 85–86.
64. Daugiafunkcinio transformuojamo baldo pavyzdys, in: *Truhlarska Novinys*, 1935, Nr. 35, p. 11.

65. Panevėžio amatų mokyklos mokinio J. Striogio interjero projektas, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 14–15, p. 217.
66. Interjero projektas iš žurnalo *Truhlarska Novinys*, in: *Truhlarska Novinys*, 1935, Nr. 10, p. 10.
67. Nežinomas fotografas, Telšių amatų mokyklos mokytojai ir mokiniai prie savo gamybos baldų, fotografija, in: VDA TF.
68. Marijampolės amatų mokykloje pagaminti baldai, iliustracija, in: *Verslas*, 1938, 11.19, p. 10.
69. Kaišiadorių amatų mokyklos baldai, iliustracija, in: Pranas Dankša, *Stalių amato vadovėlis. II dalis*, Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1935, p. 149.
70. Gerardo Bagdonavičiaus baldų projektai, ŠAM, inv. Nr. ŠAM D-T 5640, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-04-03], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000027998802?s_id=4ZFocbarTv36amUX&s_ind=122&valuable_type=EKSPONATAS.
71. Pagal Gerardo Bagdonavičiaus projektą Šiaulių amatų mokyklos mokinių pagaminta spintelė, ŠAM, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2017.
72. Juzefas Sękalskis, kabineto projektas, in: *XII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1933–1934*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1934], p. 37.
73. Adasa Gurewiczowna, interjero projektas, in: *XIII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1934–1935*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1935], p. 38.
74. Kristina Vroblevska, skrybėlių parduotuvės interjero projektas, in: *XIII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1934–1935*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1935], p. 38.
75. Edwardas Grabowskis, interjero projektas, in: *XIII wystawa Sprawozdawcza Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu S. B. w Wilnie za rok 1934–1935*: [album], Wilno: Wydawnictwo Wydziału Sztuk Pięknych U.S.B, [1935], p. 40.
76. Ventos fabriko baldų iliustracijos, in: *Akcinė medžio pramonės lentpjūvių ir statybos bendrovė „Venta“*, Šiauliai; Kaunas, [s. a.], p. 1, 8–9.
77. Labor reklaminio katalogo viršelis ir metalinės lovos pavyzdys, in: *Pirmasis Lietuvos geležinių baldų fabrikas Labor: Kybartai Dr. Šneiderio g-vė nuosavas namas*, [Kybartai]: [s. n.], [s. a.].
78. Lietuvos banko baldai, XX a. 3 deš., Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2018.
79. Nežinomas fotografas, fabriko Laima baldų pavyzdžiai, XX a. 3 deš, fotografija, MLIM, inv. Nr. MLIM IR 1165, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-04-03], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/45841943?s_id=PTpokJbjG9EJae62&s_ind=9&valuable_type=EKSPONATAS

80. Kosto Petriko fabrike pagaminta rūbų spinta su fabriko ženklu, privati nuosavybė, Dainiaus Lanausko nuotrauka, 2016.
81. Jonas Vainauskas (dešinėje) prie savo gamybos baldų, in: *Juozas ir Jonas Vainauskai*, sudarė: Genovaitė Taurė Zastarskytė, Rita Urnėžiūtė, Vilnius: [Petro ofsetas], 2014, p. 195.
82. Jono Vainausko baldų fabrikas, in: *Juozas ir Jonas Vainauskai*, sudarė: Genovaitė Taurė Zastarskytė, Rita Urnėžiūtė, Vilnius: [Petro ofsetas], 2014, p. 175.
83. Jono Vainausko pagaminto stalelio stalviršis, iliustracija, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 7, p. 2.
84. a. Juozo Grušo knygų spinta įsigyta Jonavos baldų dirbtuvėje, 1936–1938, MLLM, inv. Nr. MLLM MD 46, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-04-18], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/130000006677873?s_id=ZgGXTPPeXnIsCSHC&s_ind=6&valuable_type=EKSPONATAS.
84. b. Juozo Grušo rūbų spinta įsigyta Jonavos baldų dirbtuvėje, 1936–1938, MLLM, inv. Nr. MLLM MD 59, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-04-18], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/130000006679759?s_id=uz1fhEtz9rfFS55l&s_ind=25&valuable_type=EKSPONATAS.
85. Nežinomas fotografas, M. Raiko ir J. Rodo baldų dirbtuvės, 1933, fotografija, in: Irena Rudzinskienė, *Baldininkų ryšys su Šiaulių Aušros muziejumi nuo 1933: kraštotyros darbas*, Šiauliai, 1990.
86. Braižė V. Daniliauskaitė, Bugailiškių šeimos baldai, pagaminti M. Raiko ir J. Rodo baldų fabrike, 1932, piešinys, in: LII RS, f. 602.
87. Kvinto dirbtuvėse pagaminta spintelė priklausiusi šiauliečiams Sinkevičiams, ŠAM, inv. Nr. ŠAM I–D 2550/3, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2017.
88. Kostas Bužokas, Šapiro (viršuje) ir Daubario baldų dirbtuvės Mažeikiuose, ~ 1935, fotografijos, in: *Mažeikių istorinė fotografija*, Sudarytojas Vytautas Ramanauskas, 2018, p. 119 – 120.
89. Václavo Źaludo baldų katalogo viršelis, in: [*Architekt Václav Źalud, Praha II.*], [s.a.], [s.l.], C18356.
90. Václavas Źaludas, K. Vepřekas, svetainės baldų eskizai, in: K. Vepřek, V. Źalud, *Soudobý nábytek*, [Praha, 1932], B6688/1.
91. Kabineto projektas Nr. 115, in: *Meblostyl: czasopismo ilustrowane poświęcone architekturze wnętrz, oraz sprawom zawodowym stolarzy, meblarzy i zawodów pokrewnych*, 1936, kwartał II, Kraków, 1936, p. 13.
92. Krokvos gamintojo Franciszeko Najdero stalo kopija, Vilnius, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2014.
93. Sekcinės spintos, Vilnius, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2015.

94. Jozefas Pucinskis, Michał Oszurko sekretėras Visuotinėje šalies parodoje Poznanėje, 1929, fotografija, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-02-01], <http://www.irpoznan.com.pl/strona,pawilon-rzemiosla-na-powszechniej-wystawie-krajowej.html>.
95. Nežinomas fotografas, pirmosios Šiaurės mugės atidarymo akimirka, 1928, fotografija, in: *Pierwsze targi Polnocne i Wystawa w Wilnie. Album z fotografiami*.
96. Nežinomas fotografas, pirmosios Šiaurės mugės ekspozicijos fragmentas, 1928, fotografija, in: *Pierwsze targi Polnocne i Wystawa w Wilnie. Album z fotografiami*.
97. Kėdė ir jos palmetės ornamentas, in: Izydor Grzeluk, „Stefana Narębskiego „Uwagi meblarstwie wilenskim“, in: *Kwart. Historii Kultury Materialnej*, Warszawa, 1996.
98. Nežinomas fotografas, Pirmosios Šiaurės mugės ekspozicijos fragmentas, 1928, fotografija, in: *Pierwsze targi Polnocne i Wystawa w Wilnie. Album z fotografiami*.
99. Parodos *Gyvenamasis interjeras* katalogo viršelis, 1937, in: *Informator wystawy Wnętrze Mieszkaniowe Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie*, Wilno: „Krajowa“, 1937.
100. Leonardas Siemaszko, parodos *Gyvenamasis interjeras* fragmentas, 1937, fotografija, sign. 1-G-2343, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-02-01], <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/73187/51f432357a824937d3483dd79c8e4c90/>.
101. Fabriko *Laima* baldai, XX a. 3 deš., MLIM, inv. Nr. MLIM IR 1169, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-10-07], https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/exhibit/preview/45854007?s_id=WEjj-kILXRU6IXDRg&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS.
102. Janina Tallat-Kelpšienė, geležinių baldų fabriko *Labor* paviljonas 7-ojoje Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune, 1928, fotografija, in: LCVA, fotodokumentų skyrius, neg. Nr. A28-P117.
103. Janina Tallat-Kelpšienė, kalėjimų departamento fragmentas 7-ojoje Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune, 1928, fotografija, in: LCVA, fotodokumentų skyrius, neg. Nr. A28-P131.
104. Jonas Prapuolenis prie savo gamybos baldų Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune, in: 1930 Vytauto Didžiojo metų Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune birželio 18–22 d.: [albumas], Kaunas: D. Gruodis, 1930, p. 45.
105. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Faneros fabriko *Bisdom & Zoon* atstovo Kaune N. Dušnickio 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos paviljono vidaus baldų projektas, in: LLMA, f. 81, ap. 1, b. 1451, l.1.
106. Faneros fabriko *Bisdom & Zoon* atstovo Kaune N. Dušnickio 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos paviljono vidaus fragmentas, iliustracija, in: *Prekyba*, 1936, Nr. 10.
107. G. Summerso baldų komplektas, 1935, iliustracija, in: Martha Deese, „Gerald Summers and Makers of Simple Furniture“, in: *Journal of Design History*, 1992, t. 5, Nr. 3, p. 192.

108. Nežinomas fotografas, Telšių amatų mokykloje pagamintų baldų komplektas iš 1938 m. Žemaičių apygardos žemės ūkio ir pramonės parodos, fotografija, VDA TF archyvas.
109. Telšių amatų mokyklos baldai Žemaičių apygardos žemės ūkio ir pramonės parodoje, iliustracija, in: *Amatininkas*, 1938, Nr. 20–21, p. 264.
110. Jono Vainausko *tautinio stiliaus* baldai 1938 m. autorinėje parodoje, iliustracija, in: *Lietuvos aidas*, 1938.04.02, p. 7.
111. Jono Vainausko vėlyvojo *art deco* stiliaus baldai 1938 m. autorinėje parodoje, iliustracija, in: *Verslas*, 1938.03.31, p. 5.
112. Nežinomas fotografas, jaunalietuvių parodos miestiečių svetainės ekspozicija, 1937, fotografija, Kupiškio etnografijos muziejus, inv. Nr. KEM F. 2312.
113. Kėdė, Kauno Karininkų ramovė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016.
114. Nežinomas fotografas, Lietuvos ekspozicijos fragmentas Rytų Vokietijos mugėje, 1936, fotografija, in: LCVA, f. 987, ap. 1, b. 696, l. 285.
115. Henris Barangeris, Lietuvos skyrius 1937 m. pasaulinėje parodoje „Menas ir technika“, 1937, fotografija, ČDM, inv. Nr. ČDM Gnf 981, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-10-07],
https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000003499488?s_id=avJoAwIapBZX6z3U&s_ind=11&valuable_type=EKSPONATAS.
116. Jonas Prapuolenis, baldų maketai, privati nuosavybė, Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2015.
117. Henris Barangeris, Lietuvos skyrius 1937 m. pasaulinėje parodoje „Menas ir technika“ Paryžiuje, 1937, ČDM, inv. Nr. ČDM Gnf 984, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-10-07],
https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000003563803?s_id=YNqqpYPLn1rU8vKD&s_ind=13&valuable_type=EKSPONATAS.
118. Nežinomas fotografas, 1939 m. Niujorko pasaulinei parodai Telšių amatų mokykloje pagaminti baldai, 1939, fotografija, VDA TF.
119. Nežinomas fotografas, Lenkijos ekspozicijos 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje fragmentas su Barbaros Brukalskos baldais, sgn. Nr. 1-M-652-66, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-02-02],
<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/185940/e45496d59231fd87842ff145cd212d78/>.

ILIUSTRACIJOS

1. Jonas Prapuolenis,
rašomasis stalas pagamintas
J. Tumui Vaižgantui, ~1925

2. Nežinomas fotografas,
Gražutė Šlapelytė savo namuose Vilniuje, 1928

3. Nežinomas fotografas,
šaulys, tautininkas
J. Chmieliauskas kambaryje, 1932

4. Nežinomas fotografas,
Halina Kairiukštytė-Jaciniene savo namuose

5. Nežinomas fotografas,
Vilniaus teatro spektaklio
modernių baldų rekvizitas, 1935

Bardece Artreum Cyfrowe, rygn. 1-9-15912-1

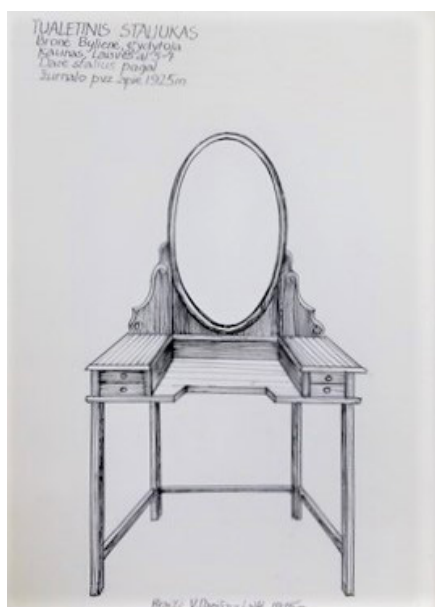
6. Braižė V. Daniliauskaitė,
mokytojo Kamaičio spinta, 1924

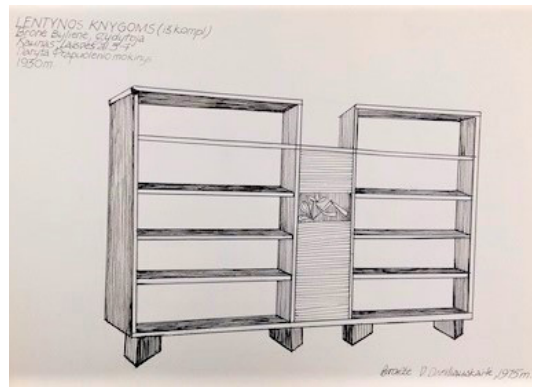
7. Braižė
V. Daniliauskaitė,
mokytojo Kamaičio
spinta ir bufetas,
pagaminta 1939

8. Braižė V. Daniliauskaitė,
Stasio Šalkauskio kėdė, pirkta ~1935

9. Braižė V. Daniliauskaitė, gydytojos
Bronės Bylienės stalelis su veidrodžiu
pagamintas pagal žurnalo pavyzdį, ~1925

10. Braižė V. Daniliauskaitė,
gydytojos B. Bylienės
baldai iš komplekto,
pagamino J. Prapuolienio
mokinys, 1930

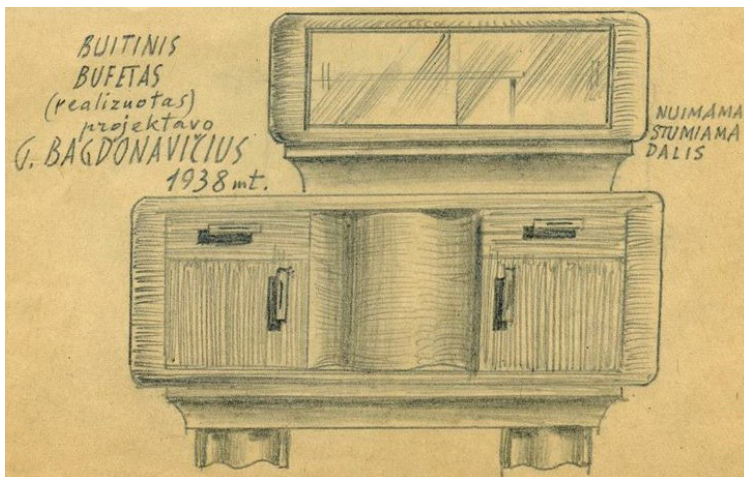
11. Nežinomas fotografas,
svetainės interjeras su tipiniais
4-ojo deš. baldais, ~ 1935

12. Nežinomas fotografas,
interjeras su tipiniais 4-ojo
deš. valgomojo baldais, 1939

13. Minkštų baldų
svetainės komplektas,
privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016

14. Gerardas Bagdonavičius,
bufeto projektas, 1938

15. Sekcinis bufetas,
Vilnius, privati nuosavybė,
Karnos Simonson nuotrauka, 2017

16. Stalelis su dekoratyviai
faneruotu stalviršiu, privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016

17. Spinta su geometriniu
faneros lukšto dekoru,
Vilnius, privati nuosavybė,
Birutės Biekšienės nuotrauka, 2014

18. Telšių amatų mokyklos mokinio
Mykolo Dulksnio stalelis
puoštas intarsijomis, XX a. 4 deš., Telšiai,
Dalios Klajumienės nuotrauka, 2016

19. Raudonmedžiu faneruotas
bufetas, privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2017

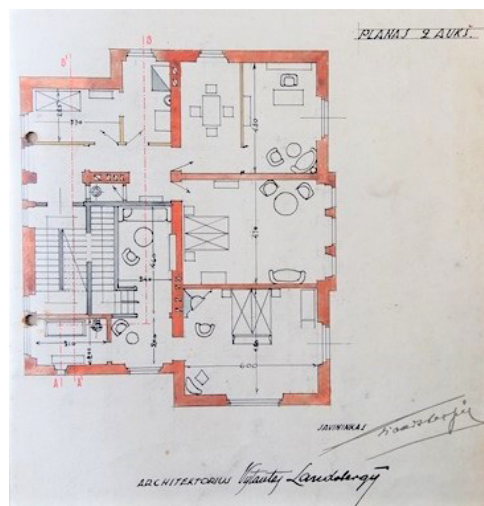
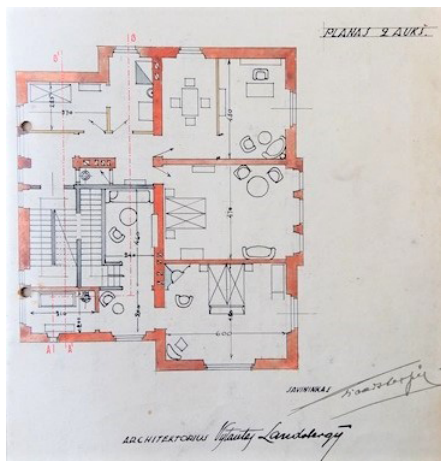

20. Gydytojo Henriko Sургailio
kabineto Utenoje baldai,
1939, privati nuosavybė,
Laimos Laučkaitės nuotrauka, 2018

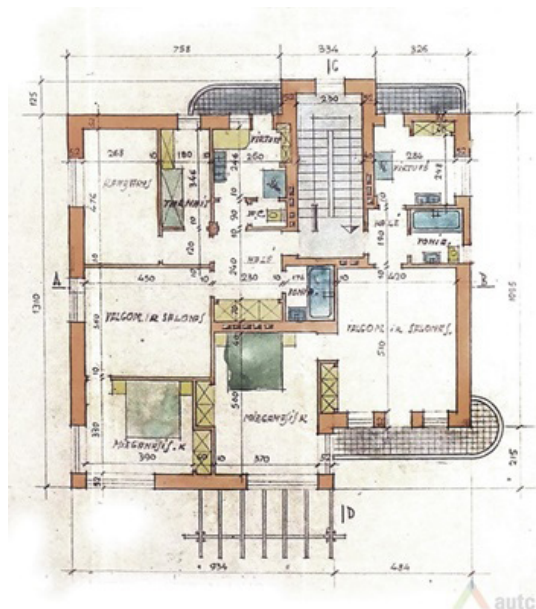

21. Liudomiro Slendzinskio
projektuoti baldai,
Bialystoko Slendzinskių galerija,
Dalios Klajumienės
nuotrauka, 2018

22. Vytauto
Landsbergio-Žemkalnio
gyvenamojo namo
Kaune projekto
pirmas ir antras aukštai
su numatytu baldų
išdėstymu interjere

23. Broniaus Elsbergo gyvenamojo
namo Kaune projektas su numatytu
sieninių baldų ir lovų išdėstymu interjere, 1939

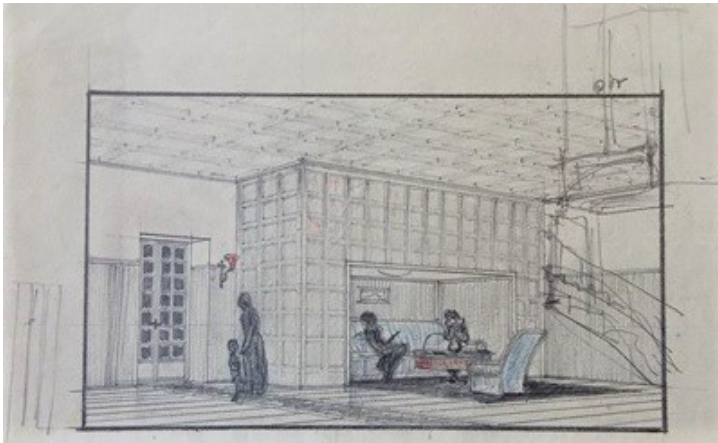

24. Stasio Kudoko
projektuota sieninė spinta,
1937, privati nuosavybė,
Dainiaus Lanausko nuotrauka, 2016

25. Privačios Antano Gyljo
ligoninės virtuvės sieninės spintos,
~1934, Sabinos Strazdienės nuotrauka

26. Vytauto Landsbergio-Žemkalnio
alkovos po laiptais eskizas

27. Jono Vainausko
dirbtuvėse pagaminta indauja,
1936, privati nuosavybė,
Igno Burneikos nuotrauka, 2016

28. Kėdė su plieno vamzdelių
karkasu Tado Petkevičiaus
darbo kabinete, ~1937

29. Gerardas Bagdonavičius,
scenovaizdžio eskizas
Šiaulių dramos teatro
spektakliui pagal Alfredo
Henškės-Klubundo pjesę, 1931

30. Kėdė su plieno vamzdelių
karkasu priklausiusi
kompozitoriui Juozui Gruodžiui,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2018

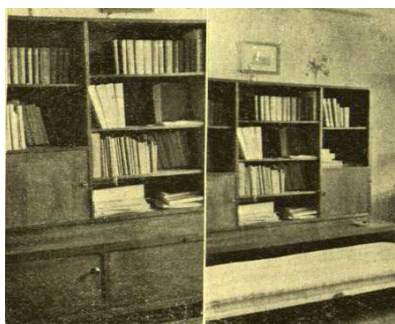

31. Fotelis
su metalinėmis
rankenomis, Vilnius,
privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės
nuotrauka, 2018

32. Sofa-lova, privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016

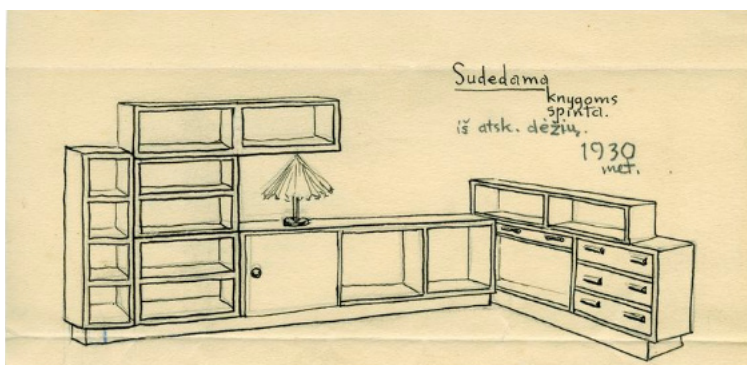

33. Vytautas Žygas,
daugiafunkcinis baldas, XX a. 4 deš.

34. Franzo Schusterio leidinio
Ein Möbelbuch viršelis

35. Gerardas Bagdonavičius,
sekcinės spintos eskizas, 1930

36. Antanas Žemaitis,
bufetas, ~ 1938,
A. Baranausko ir
A. Vienuolio-Žukausko
memorialinis muziejus

37. Nežinomas fotografas,
Jono Prapuolenio baldai iš
Antano Gustaičio
baldų komplekto, 1934

38. Jonas Prapuolenis,
Antanui Samuoliui
sukurta spinta ir stalelis, 1934

39. Nežinomas fotografas,
Arno Funko (?) suprojektuotas
rašomasis stalias, ~ 1935

40. Nežinomas fotografas,
Arno Funko suprojektuotas
Aleksandros Iljinienės
miegamasis, ~1935

41. Nežinomas fotografas,
Arno Funko suprojektuota
Jurgio ir Aleksandros Iljinų
svetainė, ~1935

42. Nežinomas fotografas,
Jono Prapuolenio prof. Zigmui
Žemaičiui kurti baldai

43. Nežinomas fotografas,
spėjama, kad tai Adomo
Galdiko šeimai priklausę
baldai sukurti Jono
Prapuolenio, ~1937

44. Nežinomas fotografas,
Jono Prapuolenio sukurtas
Viktoro Banaičio svetainės interjeras

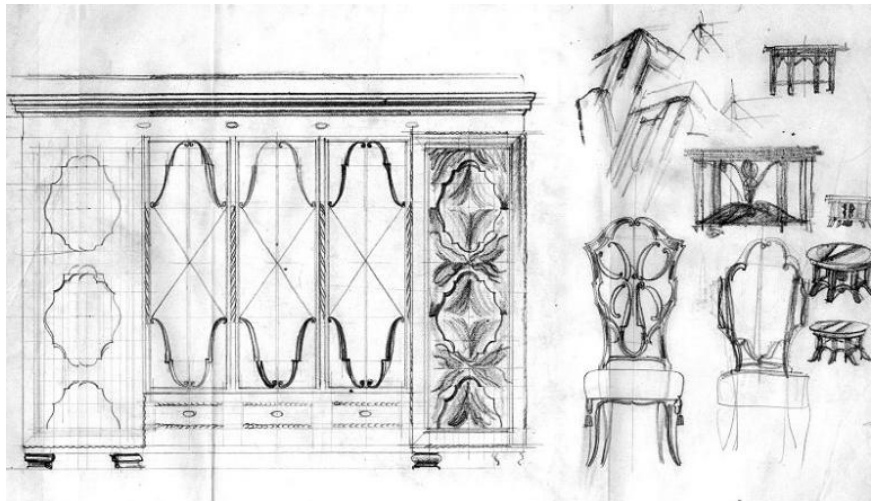

45. Jonas Prapuolenis, sieninės spintos
fragmentas iš Viktorui Banaičiui
priklausiusio interjero

46. Nežinomas
fotografas, Viešbučio *Lietuva*
klubo salonas, 1925

47. Vladimiras Dubeneckis,
baldų eskizai *Lietuvos*
viešbučiui, 1925

48. Vladimiras Dubeneckis,
minkštasuolis Laikinajai
M. K. Čiurlionio galerijos salei, 1926

49. Aleksandras
Gordevičius, Karininkų
ramovės
Prezidento kabineto
interjero projektas *Anga*

50. Gerardas Bagdonavičius,
Karininkų ramovės
Prezidento kabineto krėslo projektas, 1936

51. Josefo Gočaro
stalas ir krėslas, 1922

52. Jonas Kova-Kovalskis,
stalas Karininkų ramovės
Vytauto Didžiojo menei,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2012

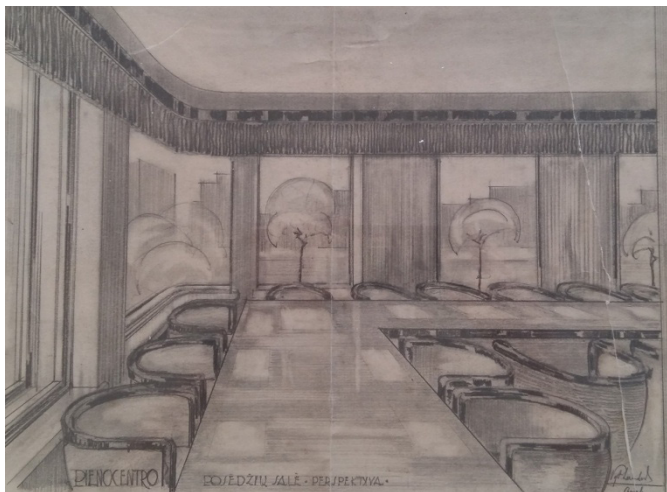
53. Nežinomas fotografas,
Jono Prapuolenio pagaminti
baldai Karininkų ramovės
Birutiečių kambariui, ~ 1937

54. Vytautas Landsbergis-
Žemkalnis, stalielis Prekybos,
pramonės ir amatų rūmams, 1937,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2012

55. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis,
Pieno centro posėdžių salės
projektas, 1931

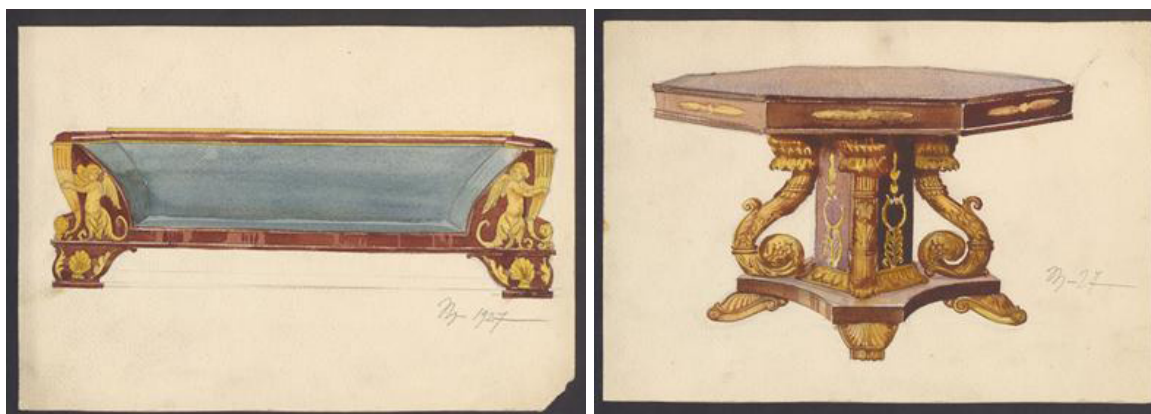
56. Nežinomas fotografas,
Broniaus Elsbergo
suprojektuotas baldų
komplektas Pieno centro
rūmų posėdžių salei

57. Stepono Batoro
universiteto rektorato
posėdžių kabineto baldų
komplektas, Vilniaus
universitetas, Aistės
Dičkalnytės nuotrauka, 2016

58. SBU rektorato
posėdžių stalo intarsija,
Vilniaus universitetas,
Aistės Dičkalnytės
nuotrauka, 2016

59. Jerzy Hoppenas, stalo ir kušetės eskizai, 1927

60. Janas Bułhakas,
Valstybinių taupomųjų kasų
Vilniuje direktoriaus
kabineto baldai pagaminti M.
Oszurko dirbtuvėse, ~1937

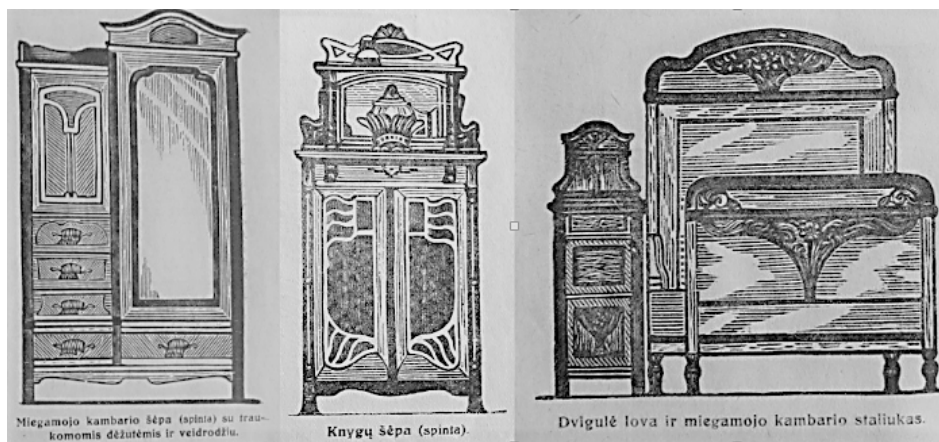

61. Lenkijos socialinio
draudimo bendrovės
Vilniaus filialo posėdžių salė

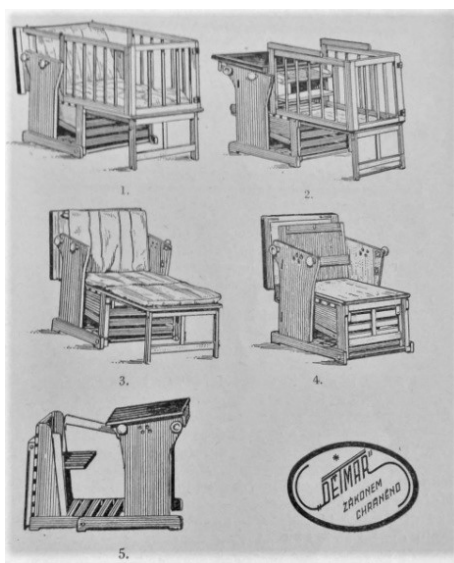

62. Prano Dankšo *Stalių amato vadovėlio* II dalies viršelis

63. Baldų iliustracijos iš Liudviko Jakavičiaus vadovėlio *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo ir dažymo vadovėlis: su 200 paveikslų*, 1936

64. Daugiafunkcinio transformuojamo baldo pavyzdys iš žurnalo *Truhlarska Novinys*, 1935

65. Panevėžio amatų
mokyklos mokinio
J. Striogio interjero projektas

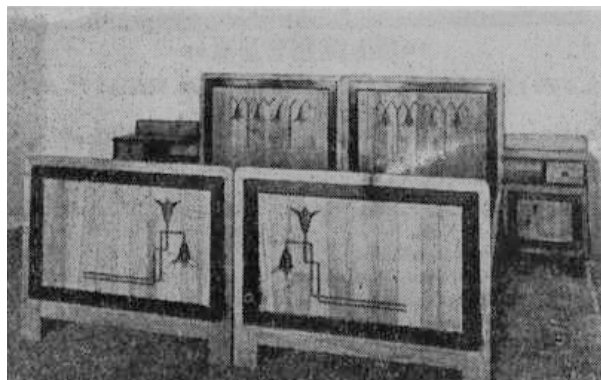
66. Interjero projektas iš žurnalo
Truhlarska Noviny, 1935

67. Nežinomas fotografas,
Telšių amatų mokyklos
mokytojai ir mokiniai
prie savo gamybos baldų

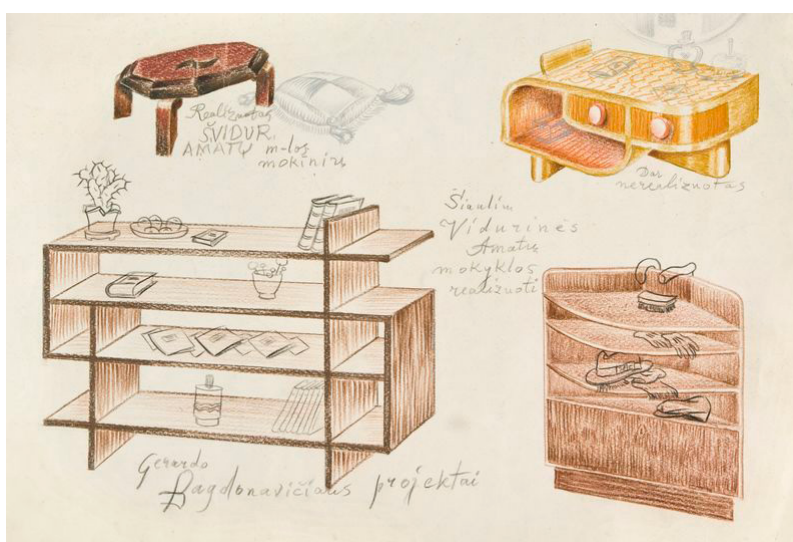

68. Marijampolės amatų
mokykloje pagaminti baldai

69. Kaišiadorių amatų mokyklos baldai

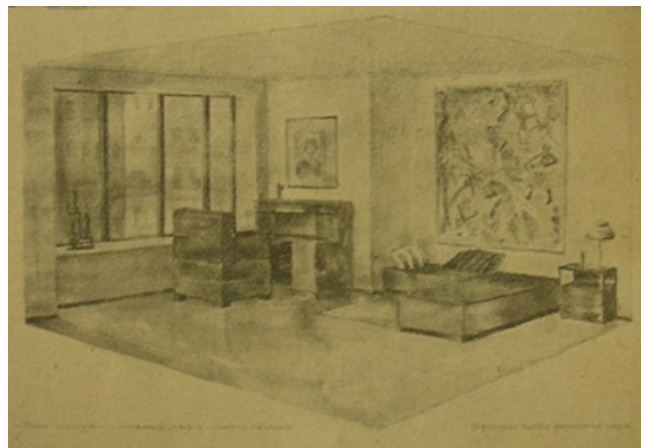
70. Gerardo Bagdonavičiaus baldų projektai

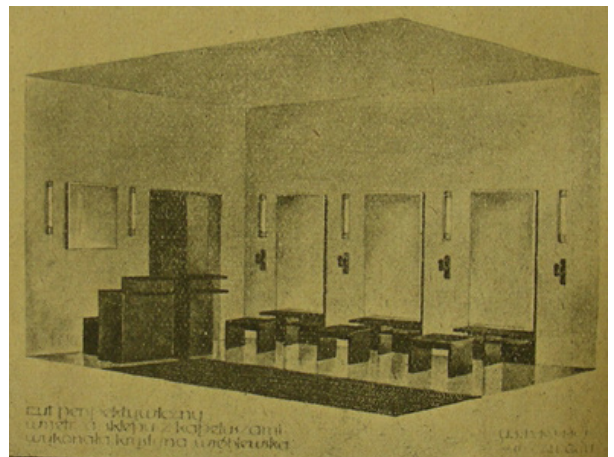
71. Pagal Gerardo Bagdonavičiaus projektą Šiaulių amatų mokyklos mokinių pagaminta spintelė

72. Juzefas Sėkalskis,
kabineto projektas, 1933-1934

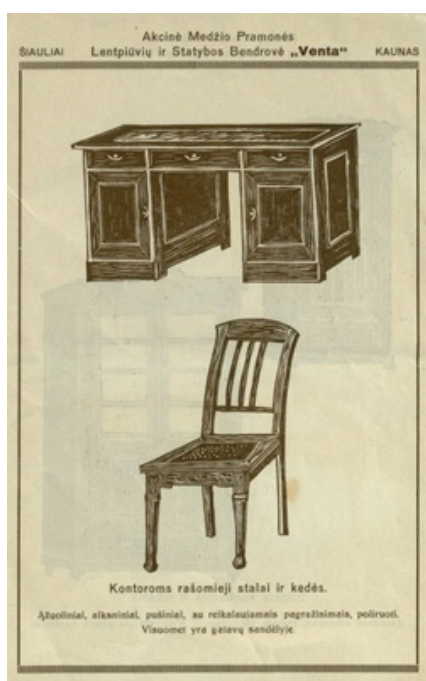
73. Adasa Gurewiczowna,
interjero projektas, 1934-1935

74. Kristina Vroblevska, skrybėlių
parduotuvės interjero projektas 1934-1935

75. Edwardas Grabowskis,
interjero projektas, 1934-1935

76. Vėntos fabriko
baldų katalogo
viršelis ir iliustracijos

77. Labor reklaminio katalogo viršelis ir metalinės lovos pavyzdys

78. Lietuvos banko baldai,
XX a. 3 deš.,
Aistės Dičkalnytės
nuotrauka, 2018

79. Nežinomas fotografas,
fabriko *Laima* baldų
pavyzdžiai, XX a. 3 deš.

80. Kosto Petriko fabrike
pagaminta rūbų spinta
su fabriko ženklu,
privati nuosavybė,
Dainiaus Lanausko
nuotrauka, 2016

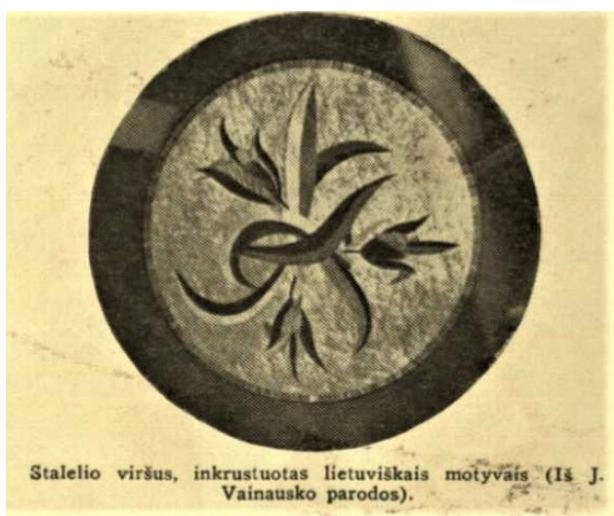

81. Jonas Vainauskas (dešinėje)
prie savo gamybos baldų

82. Jono Vainausko
baldų fabrikas

83. Jono Vainausko
pagaminto stalelio stalviršis

84 a. Juozo Grušo knygų
spinta įsigyta Jonavos baldų
dirbtuvėje, 1936–1938

84 b. Juozo Grušo rūbų spinta
įsigyta Jonavos baldų
dirbtuvėje, 1936–1938

85. M. Raiko ir J. Rodo
baldų dirbtuvės, 1933

86. Braižė V. Daniliauskaitė,
Bugailiškių šeimos baldai
pagaminti M. Raiko ir J. Rodo
baldų fabrike, 1932

87. Kvinto dirbtuvėse pagaminta
spintelė priklausiusi šiauliečiams Sinkevičiams

88. Kostas Bužokas, Šapiro (viršuje) ir Daubario
baldų dirbtuvės Mažeikiuose

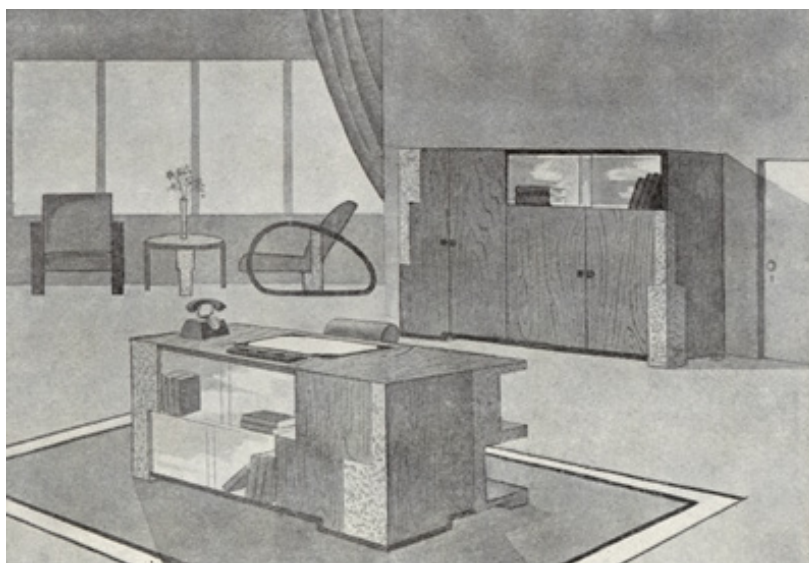
89. Vaclavo Žaludo
baldų katalogo viršelis

90. Vaclavas Žaludas,
K. Veprekas,
svetainės baldų eskizas

91. Kabineto projektas
Nr. 115 iš žurnako *Meblostyl*

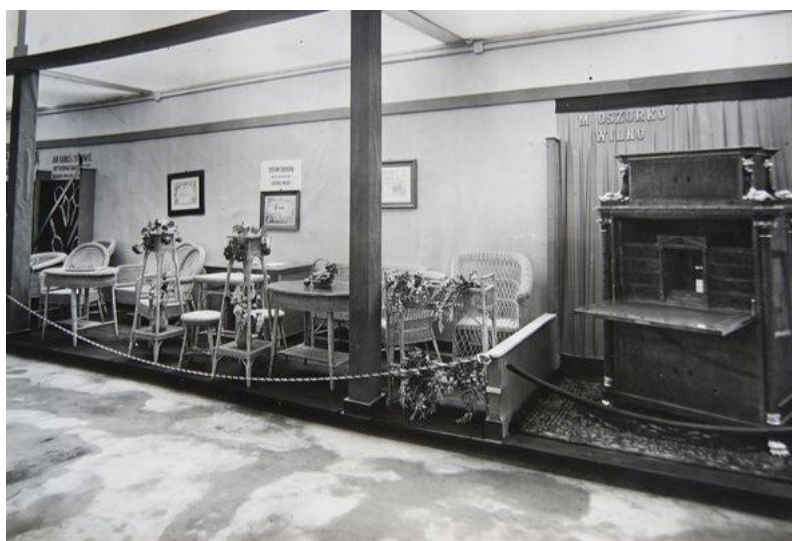

92. Krokuvos gamintojo
Franciszeko Najdero
stalo kopija, Vilnius,
privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2014

93. Sekcinės
spintos, Vilnius,
privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės
nuotrauka, 2015

94. Jozefas Pucinskis,
Michała Oszurko sekretėras
Visuotinėje šalies parodoje
Poznanėje, 1929

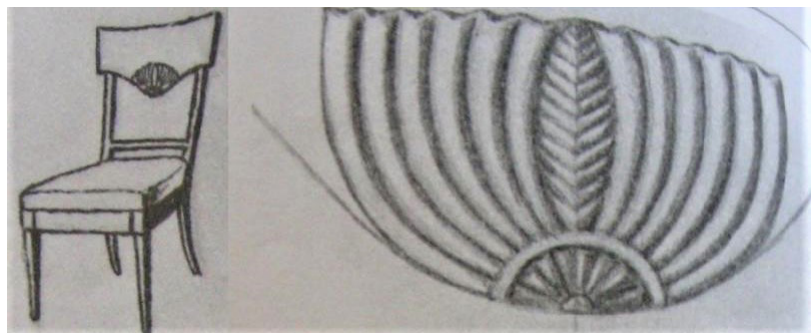
95. Nežinomas fotografas,
pirmosios Šiaurės mugės
atidarymo akimirka, 1928

96. Nežinomas fotografas,
pirmosios Šiaurės mugės
ekspozicijos fragmentas, 1928

97. Stefan Narebski, kėdė
ir jos palmetės ornamentas

98. Nežinomas fotografas,
Pirmosios Šiaurės mugės
ekspozicijos fragmentas, 1928

99. Parodos *Gyvenamasis
interjeras* katalogo viršelis, 1937

100. Leonardas Siemaszko,
parodos *Gyvenamasis
interjeras* fragmentas, 1937

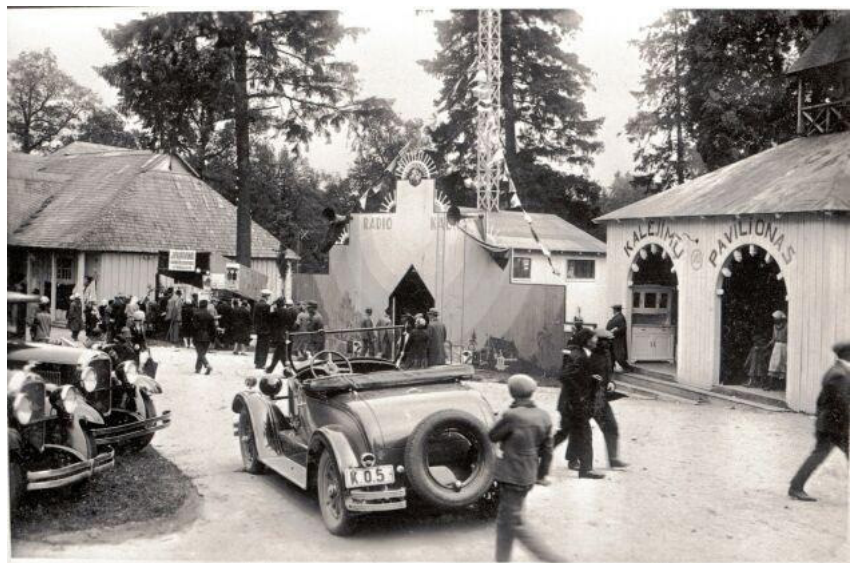
101. Fabriko *Laima*
baldai, XX a. 3 deš.

102. Janina Tallat-Kelpšienė,
geležinių baldų fabriko *Labor*
paviljonas 7-ojoje Lietuvos
žemės ūkio ir pramonės
parodoje Kaune, 1928

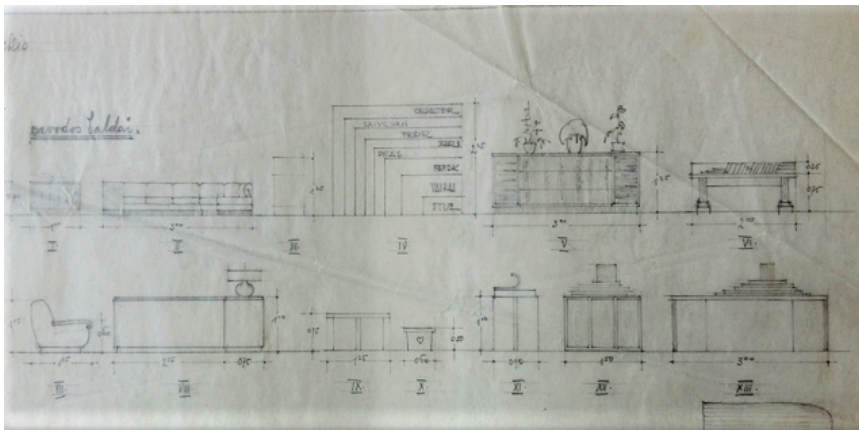

103. Janina Tallat-Kelpšienė,
kalėjimų departamento
fragmentas 7-ojoje Lietuvos
žemės ūkio ir pramonės
parodoje Kaune, 1928

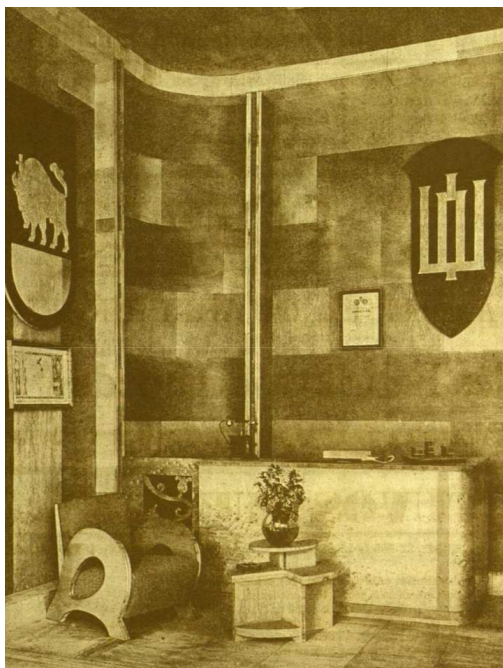

104. Jonas Prapuolenis prie savo gamybos baldų Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune, 1930

105. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Faneros fabriko *Bisdom & Zoon* atstovo Kaune N. Dušnickio 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos paviljono vidaus baldų projektas

106. Faneros fabriko *Bisdom & Zoon* atstovo Kaune N. Dušnickio 1936 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos paviljono vidaus fragmentas

107. Geraldo Summerso
baldų komplektas, 1935

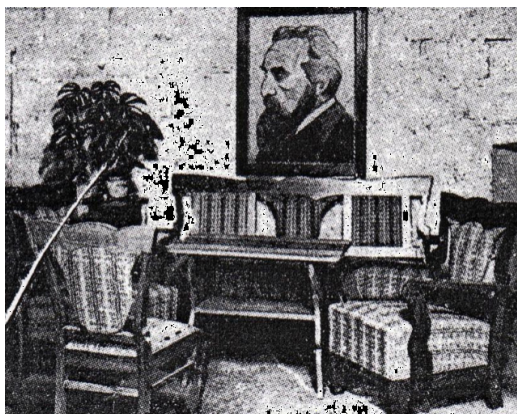

108. Nežinomas fotografas,
Telšių amatų mokykloje
pagamintų baldų komplektas
iš 1938 m. Žemaičių apygardos
žemės ūkio ir
pramonės parodos

109. Telšių amatų mokyklos
baldai Žemaičių
apygardos žemės ūkio
ir pramonės parodoje, 1938

110. Jono Vainausko
tautinio stiliaus baldai
1938 m. autorinėje parodoje

111. Jono Vainausko vėlyvojo
art deco stiliaus baldai
1938 m. autorinėje parodoje

112. Nežinomas fotografas,
Jaunaliuvių parodos miestiečių
svetainės ekspozicija, 1937

113. Kėdė, Kauno Karininkų ramovė,
Aistės Dičkalnytės nuotrauka, 2016

114. Nežinomas fotografas,
Lietuvos ekspozicijos
fragmentas Rytų Vokietijos
mugėje, 1936

115. Henris Barangeris,
Lietuvos skyrius 1937 m.
pasaulinėje parodoje
Menas ir technika, 1937

116. Jonas Prapuolenis,
baldų maketai,
privati nuosavybė,
Aistės Dičkalnytės
nuotrauka, 2015

117. Henris Barangeris,
Lietuvos skyrius
1937 m. pasaulinėje parodoje
Menas ir technika Paryžiuje, 1937

118. Nežinomas fotografas,
1939 m. Niujorko pasaulinei
parodai Telšių amatų
mokykloje pagaminti baldai

119. Nežinomas fotografas,
Lenkijos ekspozicijos 1937 m.
Paryžiaus pasaulinėje
parodoje fragmentas su
Barbaros Brukalskos baldais

PRIEDAS

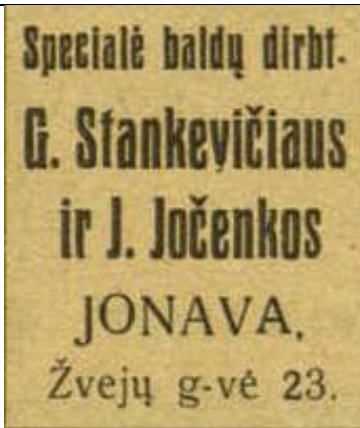
BALDŲ GAMINTOJŲ KATALOGAS

Kataloge išvardijami baldus gaminę fabrikai, privatūs gamintojai ir kooperatyvai veikę tarpukario Lietuvoje ir Vilniuje. Informacija pateikiama pagal miestus abėcėlės tvarka. Nurodoma gamintojo pavardė ar firmos pavadinimas su adresu. Taip pat atskiroje grafoje pateikiamas informacijos apie gamintoją šaltinis nurodant informacinio leidinio ar rankraštinio dokumento bibliografinį aprašą. Kai kurias nuorodas į šaltinius papildė surasti firmų reklaminiai skelbimai.

ALYTUS		
Nr.	Gamintojas	Šaltinis
1.	Baliukevičius K. (Margio g. 13)	 <i>Dzūkų verslininkas, 1935, Nr.1, p. 8.</i>
2.	Dzūkija (Alytaus Lietuvių prekybos ir pramonės akc. bendrovė)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos centro v-ba, 1933, p. 117.</i>
3.	Mardosa K. ir Kundrotas (Pulko g. 112 b)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams, op. cit., p. 117.</i>
BIRŽAI		
1.	Akc. b-vė Agaras	 <i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius- adresų knyga 1933 metams, op. cit., p.120.</i>
2.	Paulavičius A. (Kapų g. 27)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius- adresų knyga 1933 metams, op.cit., p. 119.</i>

JONAVA		
1.	Adleras M. (Ralio g.)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 78.
2.	Bavilskis G. (Senoji g. 2)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 100.
3.	Beichlinas Ch.	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m.,</i> redagavo S. Linka ir A. Kernauskas, Kaunas: Baltika, 1928-[1929], p. 126.
4.	Berelis A. (Kauno g. 11)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
5.	Betenas Meselis (Basanavičiaus al.)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 105.
6.	Betenas Seclis (Senoji g. Nr. 15)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 106.
7.	Cernemanas Samuelis (Turgaus g. 10)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , Kaunas: Centralinis Statistikos biuras, 1925, p. 351.
8.	Fleišmanas Ch. (Sodo g. 12)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
9.	Flekseriai A. ir G. (Kauno g. 91)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
10.	Fudlautas M. (Kauno g. 160)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
11.	Gliuterščikas M. (Vilniaus g.)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
12.	Goldmanas Izraelis (Sodų g. 7)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 142.
13.	Gurvičius Benė ir Metelis (Kauno g. 112)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 148.
14.	Goldnianas I. (Sodo g. 9)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
15.	Ignatavičius Stasys (Žvejų g. 25)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : Kaunas [s.l.], 1922, p. 338.
16.	Ivinskis A. (Skarulių kaimas)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
17.	Jakolis R.	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 126.
18.	Jankelevičius D. (Šeduvos g. 8.)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1931, Nr. 1, p. 88.</i>
19.	Kacaitė T. (Vilniaus g. 11)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
20.	Kaganas ir Landmanas (Stalių g. 6)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
21.	Kaufmanienė Chaja (Vasario 16 g.)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 238.
22.	Kernikas K. (Vilniaus g. 48)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
23.	Klebanskienė R. (Senoji g. 9)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
24.	Klibanskis M. (Turgaus g. 11)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
25.	Kliov Mauša (Kauno g.)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , Kaunas: op. cit., p. 351.
26.	Klacias Z. (Kauno g. 113)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
27.	Klocas M. (Vilniaus g. 9)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit.,</i> p. 127.
28.	Kopelianskis Benjaminas (Basanavičiaus g. 21)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 249
29.	Koženiauskas J. (Žvejų g. 26)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1934, Nr. 1, p. 63.</i>

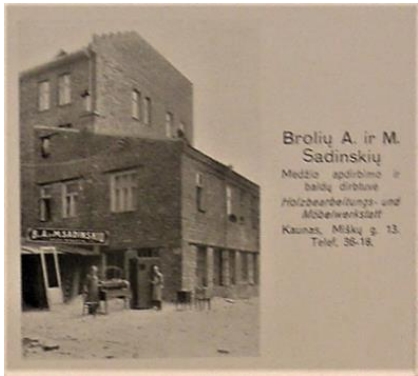
30.	Kulvianskis M. (Senoji g. 86 ir 88)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
31.	Landmanas Jokūbas (Jankelis) (Stalių g. 6)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1931, Nr. 1, p. 78.</i>
32.	Landmanas Menese (Stalių g. 7)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 155.
33.	Landsmanas M. (Dariaus ir Girėno g. 6)	 <i>Prekyba, 1938, nr. 5, p. 176.</i>
34.	Levinas Nochimas (Bravaro g. 67)	K. Puیدا, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
35.	Liutmanas K. (Kauno g. 76)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
36.	Medis, sav. Fridmanas Giršas (Birutės g. 22)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 46.
37.	Milneris Šmuelis (Vilniaus g.)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 163.
38.	Petrauskas V. (Antopolio dv.)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
39.	Reznikas K. ir Sūnus (Vilniaus g. 52)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1931, Nr. 1, p. 88.</i>
40.	Solominas Ch. (Senoji g.)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>

41.	Stankevičius G. ir Jočėnka J. (Žvejų g. 23)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1931, Nr. 1, p. 67.</i>
42.	Svolkinas A. (Sodo g. 6)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
43.	Šapira N. (Kauno g.)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
44.	Štromas M (Kauno g.)	KAA, f. 210, ap. 2, b. 196.
45.	Strimaitis P. (Žvejų g. 24)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
46.	Torberis J. (Vilniaus g. 19)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
KAUNAS		
1.	Adamčikas, Vitkindas ir Ko (Suvalkų g. 43)	J. Etingerys, M. Liutermoza, <i>Lietuvos pramonė</i> , Kaunas, 1923.
2.	Alperovičius Aronas (Ukmergės pl. 3)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“</i> , Kaunas: [s.a.], 1932, p. 78.
3.	Augustas S. (Kanto g. 11)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“</i> , op. cit., p. 78.
4.	Avoda (A. Spraganavičius) (Šaltkalvių g. 3)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
5.	Bachmetovas ir Strelovas (Laisvės al. 12)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 350.
6.	Baleišis J. (Daukanto g. 12)	 <i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams</i>, op. cit. p. 123.
7.	Barauskas V. (Kanto g. 3)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
8.	Baukasovas V. (Pramonės g. 34)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., 1933, p. 123.
9.	Bepirštis P. ir Pavasaris (Juozapavičiaus pr. 35)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“</i> , op. cit., 1932, p. 78.
10.	Bernanas M. (Laisvės al. 19)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“</i> , op. cit., 1932, p. 78.
11.	Bezplovzanas G. (Stiklų g. 29)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“</i> , op. cit., 1932, p. 78.
12.	Boyvitas T. (Maironio g. 8)	 <i>Lietuvos karo invalidas, 1931, Nr. 1, p. 66.</i>

13.	Budreckienė O. (Gedimino g. 1)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
14.	Cemachovičius J. (Vilniaus g. 14)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
15.	Cechamavičius E. (Ukmergės pl. 3)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
16.	Čepkus B. (Ožėškienės g. 1)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, Kaunas: [s.n.], 1934 "Žaibo" b-vės sp, p. 100.</i>
17.	Dabkevičius Stasys, (Duonelaičio g. 42)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>
18.	Dagys K. (Mickevičiaus g. 24)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1932, p. 78.</i>
19.	Dambrauskas L. (Kalnų g. 42)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., redagavo S. Linka ir A. Kernauskas, Kaunas: Baltika, 1928-[1929], p. 127.</i>
20.	Davalga P. (Laisvės al. 57)	<i>1934-1935 metų: Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įstaigų, visuomenės organizacijų, laisvų profesijų ir prekybos bei pramonės įmonių, adresų knyga „Visas Kaunas“, Kaunas: [s.l.], 1934 "Žaibo" b-vės sp, p. 100.</i>
21.	Dolatas Izraelis (Ukmergės g. 8)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: Kaunas [s.l.], 1922, p. 338.</i>
22.	Eigelis Chaimas (Zamenhofo g. 7)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
23.	Fainas J. (Laisvės al. 40)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: Kaunas [s.l.], 1922, p. 338.</i>
24.	Fiškės M. (Lukšio g. 4)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
25.	Gordonas ir Verbovskis (Palangos g. 5)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
26.	Grudzenskis D. (Ukmergės pl. 3)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
27.	Gurvičius P. (Laisvės al. 54)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
28.	Indurskis Ch. (Prezidento g. 6)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
29.	Introligatorius Ch. (Pažų g. 2)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: op. cit., p. 338.</i>
30.	Jacevičius A. (Kęstučio g. 13)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
31.	Jakimavičius J. (Nemuno g. 15)	<i>Darbas, 1939, Nr. 38, p.11.</i>
32.	Jaškuneris L., D. (Laisvės al. 19)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
33.	Joffe I. (Lukšio g. 4)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
34.	Joffe Z. (Laisvės al. 57)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
35.	Kaganas Levinas (Laisvės al. 25)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams, op. cit., p. 338.</i>
36.	Kiškis A. (Gardino g. 21)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
37.	Klimašauskas P. (Linksmakalnio g. 6)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos centro v-ba, 1933, p. 123.</i>

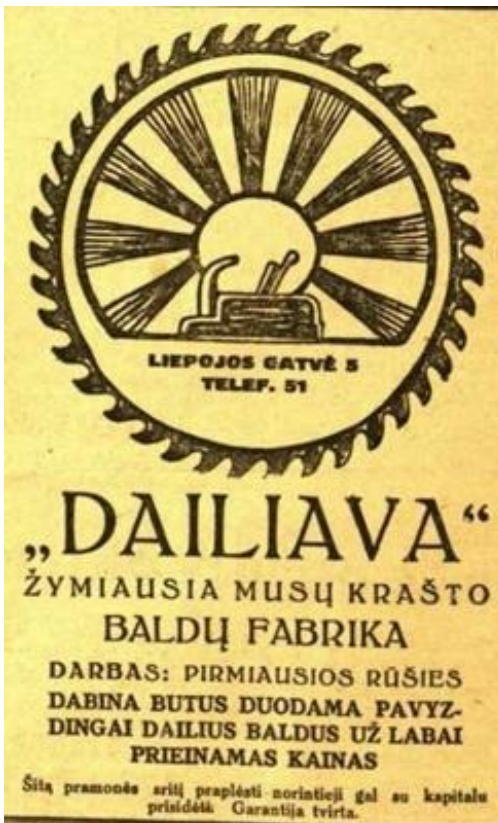
38.	Kliokys V. (Muravos kaimas 17b)	 <i>Technika ir ūkis, 1939, Nr. 1, p. 34.</i>
39.	Kogutas Leizeris (Suvalkų g. 71)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: op. cit., p. 338.</i>
40.	Kolesnikas P. (Laisvės al. 12)	 <i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 7.</i>
41.	Kondratas J. (Ukmergės pl. 8)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
42.	Konkurencija Tamošausko (Vilniaus g. 39)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
43.	Konradas R. (Juozapo pr. 35)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga, 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
44.	Kuodžius St. (Gedimino g. 1)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
45.	Kuras ir Budreika (Panevėžio g. 4)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams, op. cit., p. 338.</i>
46.	Leilman Leizeris (Gvardijos g. 2)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>
47.	Levinsonas ir Žižmorskis (Laisvės al. 25)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
48.	Levinšteinas A. (Kanto g. 17)	<i>Darbininko ir tarnautojo kalendorius, Kaunas: Darbo rūmai, 1939, p. 283.</i>
49.	Levišauskas A. (Vokiečių g. 56)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams, op. cit., , 1933, p. 123.</i>
50.	Linkevičius Juozas (Vytauto pr. 42)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>
51.	Mackevičius Aleksandras (Ukmergės pl. 2)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: op. cit., p. 338.</i>
52.	Mackevičius L. P. (Nemuno g. 17)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
53.	Mačiukas L. (Ožėškienės g. 25)	<i>Darbininko ir tarnautojo kalendorius, op. cit., p. 283.</i>
54.	Mandelbrautas M. (Laisvės al. 61)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
55.	Mariamuskas ir Gintautas (Ukmergės pl. 73)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>

56.	Mandelbrautas M. (Laisvės al.61)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit.,1934, p. 100.</i>
57.	Mebel (Laisvės al. 42)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
58.	Mikelkevičius ir ko (Jurbarko g. 101)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>
59.	Mir-gin (Ukmergės pl. 73)	 <i>Naujas žodis, 1932, Nr. 1, p. 2.</i>
60.	Naskaukas P. (Seinų g. 3)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
61.	Nazikas, J. (Lukšio g. 19)	<i>Darbininko ir tarnautojo kalendorius, op. cit., 1939, p. 189.</i>
62.	Nortkus Mykolas (Valančiaus g. 1)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
63.	Nortkus M. (Nemuno g. 19)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
64.	Osteris R. (Prezidento g. 11)	 <i>Naujas žodis, 1932, Nr. 7, p. 132.</i>
65.	Pažanga (Kalvių g. 12)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
66.	Petrikas Kostas (Raudondvario pl. 35)	 <i>Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas, spaudai paruošė H. Serafinas, Kaunas: Spindulys, 1933, p. 445.</i>
67.	Pikertas B. (Daukanto g. 36)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga, op. cit., p. 127.</i>
68.	Priebraženskis Vladimiras (Aleksoto g. 7)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>
69.	Progres Piketo ir Vladausko (Gardino g. 8)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams, op. cit., p. 351.</i>

70.	Rabinavičius I. (Palangos g. 5)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
71.	Rabinavičius F. (Vilniaus g. 43)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
72.	Ragauskas J. (Lukšio g. 7a)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
73.	Rambak P. (Priepl. kr. 25)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
74.	Rimkevičius Juozas (Vilniaus g. 22)	 <i>Naujas žodis, 1931, Nr. 1, p. 2.</i>
75.	Ručaiskis Jankelis	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> , op. cit., p. 338.
76.	Rudbar (Putvinskio g. 46)	 <i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i>, op. cit., p. 124.
77.	Sadauskas Petras (Ligoninės g. 26)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> , op. cit., p. 338.
78.	Sadinskiai A. ir M. (Miškų g. 13)	 <i>Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas</i>, op. cit., p. 446.
79.	Saliamonas E. ir Ch. Berkmanas (Kęstučio g. 63)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> , op. cit., p. 338.
80.	Sangavičius (Duonelaičio g. 28)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
81.	Smoliakovas ir Šusteris (Jonavos g. 5)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>

82.	Sofa (Laisvės al. 52)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams, op. cit., 126.</i>
83.	Sofalit (Seimo g. 5)	<i>Darbininko ir tarnautojo kalendorius, op. cit., p. 280.</i>
84.	Spirgevičius S. (Nemuno g. 19)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
85.	Srogovičius Abromas (Aušros g. 16)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
86.	Staugaitis Vincas (Kalnų g. 42)	<i>Naujas žodis, 1930, Nr. 17, p. 2.</i>
87.	Subas Mendelis (Vilniaus g. 14)	<i>K. Puida, Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams, op. cit., p. 338.</i>
88.	Šapira (Duonelaičio g. 52)	<i>K. Puida, Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams, op. cit., p. 338.</i>
89.	Šepetys A. (Vytauto pr. 6)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
90.	Šipelevskis Feliksas (Mickevičiaus g. 14)	<i>K. Puida, Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams, op. cit., p. 338.</i>
91.	Šukevičius V. (Ukmergės pl. 93)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
92.	Šusteris J. (Ožėškienės g. 7)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
93.	Tarasevičius O. (Kęstučio g. 30)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
94.	Topera J. (Ukmergės g. 12)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
95.	Universal (Jonavos g. 77)	<i>Mūsų Vilniaus žinios, 1928.04.28, p.4.</i>
96.	Uosio b-vė	<i>K. Puida, Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams: Kaunas [s.l.], 1922, p. 338.</i>

97.	Vainauskas Jonas (Gedimino g. 7 a)	 <i>Juozas ir Jonas Vainauskai, sudarytojos Genovaitė Taurė Zastarskytė, Rita Urnėžiūtė, Vilnius: [„Petro ofsetas“], p.177.</i>
98.	Vebevid (Juozapavičiaus. pr. 10)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
99.	Versovskis (Lukšio g. 10)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
100.	Vertibavičius V. (Laisvės al. 12)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
101.	Vilija (Daukšos g. 36)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
102.	Vilkevičius B. (Juozapavičiaus pr. 12)	<i>Adresų knyga „Visas Kaunas“, op. cit., 1934, p. 100.</i>
103.	Vitkindas Jakubas (Daukanto g. 3)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
104.	Zaleckis Stasys (Laisvės al. 12)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
105.	Zilberis Ošeris (Laisvės al. 59)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
106.	Zimonaitis V. (Žalioji g. 43)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
107.	Zinkevičius J. (Vytauto pr. 4a)	<i>Adresų knyga "Visas Kaunas", op. cit., 1932, p. 78.</i>
108.	Zubkevičius Juozas (D. Totorių. 6)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : 1922, op. cit., p. 338.
109.	Žukauskas A. (Nemuno g. 28)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., p. 123.
KYBARTAI		
1.	Alberinas I. (Sinagogos g.13)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 3.</i>
2.	Labor (Šneiderio g. 2)	

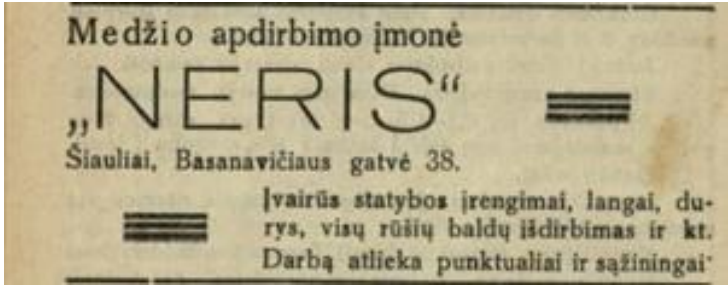
		<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 3.</i>
3.	Vitkauskas I (Senapilės g. 24)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 3.</i>
KLAIPĖDA		
1.	<i>Baldų Centralė</i> sav. Jakūbas Meikis (Liepojaus g. 43)	 <i>Prekyba, 1936, Nr. 1, p. 23.</i>
2.	Behrendas Volteris (Behrend Walter) (Palangos g. 2)	<i>1939 m. Lietuvos telefonų abonentų sąrašas, Klaipėda: akc. „Ryto“ sp., 1939, p. 249.</i>
3.	Bende Francas (Kūlių vartai 20a)	 <i>Prekyba, 1937, Nr. 15, p. 291.</i>
4.	<i>Dailiava</i> sav. Adomas Brakas (Liepojos g. 5)	 <i>Klaipėdos garsas, 1927, Nr. 69, p. 4.</i>

5.	Eglien broliai (Malūnų Vartai 108-109)	1939 m. Lietuvos telefonų abonentų sąrašas, op. cit., p. 252.
6.	Klumbies J. (Liepojaus g. 22)	 Komersantas, 1935, Nr. 5. p. 86.
7.	Laima (Liepojaus g. 7)	 Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda Kaune: nuo rugpjūčio mėn. 26 d. iki rugsėjo mėn. 3 d, Kaunas: [Lietuvos žemės ūkio draugija], 1923.
8.	Naujokas M. (Galvijų g. 5)	 Mūsų pajūris, 1935, Nr. 1, p. 7.
9.	Pierach, Kundt & Co	Domas Gruodis, Lietuvos pramonė ir jos gamyba, op. cit., p. 84.

10.	Silkeit Sh. (Schlachterstr 3)	
		<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 329.</i>
11.	Vapnevskis Jonas (Wapnewski John) (Luizės g. 1)	Domas Gruodis, <i>Lietuvos pramonė ir jos gamyba</i> , op. cit., p. 85.
110.	Veisas M. (Biržos g. 1-4)	
		<i>Prekyba, 1936, Nr. 1, p. 21.</i>
KURŠĖNAI		
1.	Rollo ir Lipšicienė	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
LAZDIJAI		
1.	Vytauto b-vė	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., 1925, p. 351.
MARIJAMPOLĖ		
1.	Brolių Marijonų stalių dirbtuvės	Amatininkas, 1936.11.26, p. 3.
2.	Kiveris V. (Laisvės a. 7)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., 1933, p. 143.
3.	Laukaitis Pijus (Bažnyčios g.)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., 1925, p. 351.
4.	Melmanas A. (Laisvės g. 6)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m., op. cit., p. 127.</i>
5.	Penčila Vincas (Bažnyčios g. 8)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : op. cit., p. 339.
MAŽEIKIAI		
1.	Naseckas K.	
		<i>Lietuvos aidas, 1939, Nr. 170, p. 11.</i>

2.	Šapiro Abram (Laisvės g.)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
3.	Šoblinskas Juozas (Laižuvos g. 4)	 <i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i>, op. cit. p. 1933.
PANEVĖŽYS		
1.	Šmidas Bencelis	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : op. cit., p. 339.
PLUNGĖ		
1.	Bagdonas	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., 1933, p. 166.
PRIENAI		
1.	Zakšauskas Z. (Skensbeliokaim.)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m.</i> , op. cit., p. 127.
RASEINIAI		
1.	Daunoras Vladas (Kudirkos g. 9)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., 1933, p. 154.
2.	Jovarauskas Jonas (Dominikonų g. 26)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , Kaunas: op. cit., p. 351.
3.	Neimanas T. (Prekyvietė 12)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m.</i> , op. cit., p. 127.
ŠIAULIAI		
1.	Audzijonas A. (Tilžės g. 131)	 <i>Šiaulių parodos žinios</i>, 1932, Nr. 1. p. 3.
2.	Beinaravičius Aleksas (Kuršėnų g. 12)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , Kaunas: op. cit., p. 351.
3.	Bilevičius A. (Tilžės g. 171)	<i>Šiaulių informacinis kalendorius: su radijo stočių lentele</i> , Šiauliai: Spauda, 1940, p. 79.
4.	Bubelis K. (Dvaro g. 120)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m.</i> , op. cit., p. 127

5.	Burneikos (Tilžės g. 125)	 <i>Šiaulių scenos meno mėgėjų studijos spektaklio „Pavyzdingas vyras“ programa, XX a, 4-ojo deš. pab.</i>
6.	F. Butkaus baldų ir statybos dirbtuvė <i>Lietbaldas</i> (Basanavičiaus g. 38)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, in: <i>Žiemgala</i> , Nr. 2, 2017, p. 53.
7.	<i>Ekonomija</i> (Tilžės g. 135)	 <i>Mūsų meisteris</i>, 1932, Nr. 5. p. 2.
8.	Fogelsonas Leonas (Šėduvos g.)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
9.	Galkus ir Šilkus (Žaliūkų g. 2)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
10.	A. Grabelis (J. Basanavičiaus g. 38; Stoties g. 2)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, op. cit., p. 53.
11.	R. Gutmanas (Aušros al. 36)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, op. cit., p. 53.
12.	Jungalis Petras, (Stoties g. Nr. 14)	 <i>Lietuvos karo invalidas</i>, 1931, Nr. 1, p. 62.
13.	K. Kiršinas (Tilžės g. 184)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, op. cit., p. 53.
14.	E. Kvintienė (Vilniaus g. 136)	<i>Lietuvos prekybos ir pramonės adresų knyga. 1929 m.</i> , op. cit., p. 127.

15.	A. Kvintas (Stoties g. 2)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, <i>op. cit.</i> , p. 53.
16.	Laima (Tilžės g. 147)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, <i>op. cit.</i> , p. 53.
17.	Lenta (Vilniaus g. 176)	 <i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i>, Kaunas: Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos centro v-ba, 1933.
18.	P. Macutkevičius (Vilniaus g. 19)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, <i>op. cit.</i> , p. 53.
19.	Malinauskis J. (Tilžės g. 119)	 <i>Momentas</i>, 1928.07.01, p.4.
20.	K. Maslauskas (Tilžės g. 222)	Jonas Nekrašius, „Amatai, pramonė ir ūkis tarpukario Šiauliuose“, in: <i>op. cit.</i> , p. 53.
21.	Neris (Basanavičiaus g. 38)	 <i>Šiaulių informacinis kalendorius: su radijo stočių lentele</i>, <i>op. cit.</i>, p. 40.

22.	Novickis Izidorius (Sutkūnų g.)	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
23.	Raikas M. ir J. Rodas (Varpo g. 10)	 <i>Šiaulių parodos žinios</i>, 1932, Nr.1. p. 7.
24.	Sabaliauskas J. (Dariaus ir Girėno g. 49)	 <i>Šiaulių informacinis kalendorius: su radijo stočių lentele</i>, op. cit., p. 78.
25.	Survilos A. ir A. (Stoties g. 14)	 <i>Mūsų momentas</i>, Nr. 31, 1932, p. 4.
26.	Špajus M. (Aušros al. 36)	 <i>Šiaulių informacinis kalendorius: su radijo stočių lentele</i>, op. cit., p. 78.

27.	Venta	 PREKYBOS IR PRAMONĖS ĮSTIKĖJIMO BENDROVĖ „VENTA“. Pilinėj bendrai: J. Tumas, K. Lukomskis, kun. J. Jasienkis, A. Gricevičius, V. Vaitkus, V. Komar, R. Komarijėnė, E. Daniešius. ŠIAULIUOSE: Kontora: Posadnoj g-vė Cinkauskio 19. Dirbtuvės ir Sandėliai: Joniškio pientas, tarp Nurako pabrko ir kazarmių. Pranešame gerb. visuomenei apie mūsų Bendrovės darbuotė. Netrukus „Ventos“ B-vė pradeda leisti MEKANINĘ MEDŽIO DIRBAMĄJĄ DIRBTUVĘ ir ALIEJINĘ ir jau Priima užsakymus: įvairiems baldams, namų ir bažnyčių vidaus įtaisymams, langai, durys ir tt.) taip pat arpanis ir kt. Perka: savo dirbtuvėms įvairių medžiagų: ažuolo, uosio, juodalksnio, beržo, pušų ir kt. sausų lentų, dilyų ir k.; be to, sėmenų, svėrų grūdų. Eksporto ir krašto reikalams: žaliąją medžiagą: linus, kanapes, tabako lapus ir k.; taip pat dobilų sėklas ir tt. Parduoda: vyriausiai krautuvinkams gabenamus didesniomis partijomis reikalingiausias prekes: druską, cukrų, žibalo ir tt. Skelbdami apie tuos mūsų Bendrovės pirmuosius žingsnius, kviečiami gerb. visuomenei palakyti Bendrovės plėtotę kas bendradarbiavimų, kas dalimis, kas prekybos santykius. „Ventos“ B-vės Valdyba: Kun. J. Jasienkis, pirminink. Vladas Komar, valdybos narys Jonas Tumas, igaliotasis direktoris.
28.	Zaukis J. (Tilžės 177)	 Baldų J. ZAUKIO dirbtuvė Tilžės g. 177 Nr. Įsteig. 1929 m. (už senosios bažnyčios prie kato švėdų g-vės) malonu turėti kambarį stilingus baldus, tik ne kiekvienas žino, kur tokius gražius, tvirtus ir nebrangius baldus galima užsisakyti. Bet čia ligai galvoti netenka, lieka tik užleiti vietoje perstatinti ir užsakyti, nes šioj baldų dirbtuvėj gaminami pilnai kambario apatymo komplektai, taip pat vald. įstaig., teatrų, vaistinėms baldai. Perkant stambesnei sum. duodu 1-metams išsimokėjimui. Už baldų tvirtumą duodu raštišką garantiją. Prasoma parodos lankytojų aplank. mano baldų dirbtuvė.
Šilutė		
1.	Zollitsch&Petereit (Princo Joachimo g.)	Mažosios Lietuvos kalendros, 1922, p. 236.
Tauragė		
1.	Brejeris Karolius	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : Kaunas [s.l.], 1922, p. 339.
2.	Karbauskas J. (Plento g. 3)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., p. 162.
3.	Linartas Adolfas	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1925 metams</i> , op. cit., p. 351.
4.	Sabaliauskas A. (Jūros g.)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., p. 162.
5.	Šereševskis J. (Šilalės g. 24)	 J. Šereševskis Baldų dirbtuvė Tauragė, Šilalės g-vė 24. Tel. 70.
Lietuvos karo invalidas, 1933, Nr. 1, p. 59.		

6.	Tibanas Pričkus	K. Puida, <i>Visa Lietuva: informacinė knyga 1922 metams</i> : op. cit., p. 339.
7.	Volfas Leo (Respublikos g. 9)	 <i>Lietuvos karo invalidas</i>, 1933, Nr. 1, p. 59.
UKMERGĖ		
1.	Krištaponis A. (Vytauto g. 75)	<i>Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius - adresų knyga 1933 metams</i> , op. cit., 1933, p. 168.
VILNIUS		
1.	Ancelewicz. (Niemiecka 20)	<i>Księga adresowa m. Wilna, Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1933</i> , Wilno: J. Zawadzki, 1933, p. 126.
2.	Busz i Jankowski (Wileńska 23)	<i>Księga adresowa m. Wilna, Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1933</i> , op. cit., 1933, p. 126.
3.	Danielewicz J. i R. (Niedźwiedzia 13)	 <i>Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie</i>, Wilno: Drukarnia Krajowa, 1937.
4.	Ekonomija (Arklių g. 1)	<i>LTSR prekybos liaudies komisariato nacionalizuotų prekybos įmonių alfabetinis sąrašas</i> , Kaunas: Varpas, 1941, p. 9.
5.	Gurwicz Zelman (Trocka 16)	<i>Księga adresowa m. Wilna, Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1935</i> , Wilno: J. Zawadzki, 1935, p. 130.
6.	Łokuciewski B. (Wileńska 23)	 <i>Przewodnik zakupow na sezon jesienno zimowy</i>, Wilno: 1935

7.	Mebłowil (Trocka 9)	 <i>Księga adresowa m. Wilna: Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1935, op. cit., p. 130.</i>
8.	Mikłasz J. (Trocka 6)	 <i>Informator wystawy "WnętrzeMieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie, Wilno: Drukarnia Krajowa, 1937.</i>
9.	Molodecki W. (Wileńska 8)	<i>Księga adresowa m. Wilna: Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1933, Wilno: J. Zawadzki, 1933, p. 126.</i>
10.	Nemzeris J. (Arklių g. 4)	<i>LTSR prekybos liaudies komisariato nacionalizuotų prekybos įmonių alfabetinis sąrašas, Kaunas: Varpas, 1941, p. 46.</i>
11.	Olkin i S-KA (Niemiecka 3)	<i>Księga adresowa m. Wilna, Wileński Kalendarz Informacyjny na rok 1935, op. cit., p. 131.</i>
12.	Oszurko Michał. (Ludwisarska 8)	 <i>II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/I: katalog-przewodnik, Wilno: Wydaw. Komitetu Wykonawczego II Targów Północnych, 1930, p. 38.</i>

13.	Pavilionis V. ir Gapanovičius J (Pawilonis W i Gapanowicz J.) (Rydza Śmigłego 22)	 II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik, op. cit., p. 33.
14.	Piekarski S. (S-to Michalski zauł 12)	 II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik, op. cit., p. 52.
15.	Rabinovičius N. (Arklių g. 5)	LTSR prekybos liaudies komisariato nacionalizuotų prekybos įmonių alfabetinis sąrašas, Kaunas: Varpas, 1941, p. 54.
16.	Rozwój (Konska 7)	 Kupiec i rzemieślnik, 1938, Nr. 51, p. 1
17.	Sienkiewicz M. (Chocimska 25)	 Informator wystawy "Wnętrze Mieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie, op. cit., 1937.

18.	Skrodzki Stanisław (Równe Pole 5a)	 <i>Informator wystawy "WnętrzeMieszkaniowe" Cechu Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów w Wilnie, op. cit, 1937.</i>
19.	Zjednoczeni stolarze (Trocka 6)	 <i>II-gie Targi Północne i Wystawa sztuki ludowej i przemysłu ludowego w Wilnie 14/IX - 1930 - 28/ I: katalog-przewodnik, op. cit., p. 53.</i>
20.	Wilenkin (Tatarska 20)	<i>Wilno i Województwo Wileńskie: informator społeczno-gospodarczy i księga adresowa na rok 1939, Wilno: Nakładem Wiktorii Krasnopolskiej, [1939], p. 62</i>

21.	Wilia (Wielka Pohulanka)	 TANIE MEBLE TANIE FABRYKA WYROBÓW KOSZYKARSKICH „WILIA“ FIRMA CHRZEŚCJAŃSKA poleca garnitury: MIĘKKIE (obficie do wyboru), TWARDE, SALONOWE, GABINETOWE, dla pensjonatów, przedpokoi, balkonowe, werandowe, ogrodowe etc., FOTELE twarde i miękkie. Etażerki, lampy, taborety, parawany, podstawki do figur, żardinierki najrozmaitszych fasonów, bluzka damskie, męskie, toalety, fotele bujające, duże, małe (dziecinne), dziecinne foteliki twarde, miękkie, łóżeczka dziecinne, wózki dziecinne najrozmaitszych fasonów, higieniczne, popierane przez lekarzy, KOSZE podróżne, do bielizny, papieru, rynkowe najrozmaitszych fasonów, talerzyki, tacki, amble do wiszących wazonów oraz najrozmaitsze koszyczki dziecinne HAŁO SPORTOWCY! Kółka i kiję do nart po konkurencyjnych cenach, GWARANTOWANE. W dużej ilości większy rabat Specjalność kijów biegowych w różnych kolorach WYKONANIE SOLIDNE NAGRODZONA SREBRNYM I ZŁOTYM MEDALEM NA TARGACH PÓŁNOČNYCH W WILNIE Kupujcie w fabryce „WILIA“ Wilno, ul. Wielka Pohulanka Nr. 5
ŽASLIAI		
1.	Miškas (medžio pramonės akc. b-vė)	 MEDŽIO PRAMONĖS AKC. B-VĖ „MIŠKAS“ ◆ Ekspertas apdirbtos ir šaltos medžiagos. Dėžės, lentos ir staliukai medžiagai. Pardavimas obliuotų, spustuotų ir kaimynuotų. Prilimant užsakymai derimas, langams, mokyklų esolams, stalams ir t. t. Gaminau salig užsakymo žemės mado malinomis medžio dalyis. Dirbiuot prie Žastų stoties, Trakų apskrityje. Kaunas, Laisvės Alėja Nr. 24 Telegr. anbradai: Žastlai MIŠKAS. 1925. <i>Visa Lietuva: informacinė knyga</i>, redaktorius ir leidėjas K. Puida, Kaunas: Centralinis Statistikos biuras, 1925, p. 49.

SUMMARY

THE FURNITURE MAKING IN LITHUANIA BETWEEN 1918 AND 1940: THE INTERACTION OF UNIQUE AND INDUSTRIAL DESIGN

Research issues

The interwar period was brief, but intense, and left a significant mark in the history of modern design. After the First World War, as the cities expanded and the country's situation improved, so did the environment the people lived in. A significant contribution to this process was made by artists, architects and public figures, who became even more involved with the quest for household renewal, which was begun during the pre-war era. With modern lifestyle-related ideas spreading from western Europe, there was no shortage of suggestions as to how to renew one's everyday environment and to lead a more hygienic and modern life. Industrial furniture design developed at an ever-growing pace during the interwar period alongside unique design. New factories and craft schools were founded; furniture became more affordable and accessible to the less affluent. Nevertheless, the onset of the war and the Soviet occupation resulted in radical changes to the public space and to the people's living environment and disrupted the emergence of a market-based industry. This gap between past and present is the reason why our knowledge of the furniture making in those times is very limited today. Information has been lost not only on the manufacturers or developers of furniture, but also on the meaning the various peculiarities in its design.

Till now research on the furniture industry in Lithuania during the interwar period has remained fragmented and focused on unique artistic designs or on the stylistic expression characteristic for such; furniture has mostly been analyzed as items intended for interior decoration. However, if we study the issue from this perspective alone, we will be unable to see the full picture, as industrial production flourished at that time, causing the home interiors to become more modern. These factors encouraged the author to take a look at the history of furniture-making in interwar Lithuania in terms of both unique and industrial design and to look for mutual connections and possible points of contact between the two.

Before the study was begun, there were quite a few questions: which global trends were adopted while making Lithuanian furniture, which factories were working and where, what was the furniture they produced like, who would design the products. In addition, it appeared to be interesting to find out how the education network functioned and whether it was focused on

cooperation with industry. How did furniture manufacturers advertise and sell their products? Which furniture designs were promoted during exhibitions?

These problematic issues were considered with a view of the fact that Vilnius was annexed and belonged to Poland during the greatest part of the interwar period. Due to the political situation of that time Vilnius is a rare topic in academic research of the interwar Lithuanian art. However, it has been included in this dissertation in order to emphasize the furniture heritage from Vilnius as a significant legacy of those who lived and created in the city. Thus, the paper presents the first complex, exhaustive study of the development of the furniture industry in Lithuania and Vilnius in 1918-1940.

Research theses

- Unique and industrial furniture designs were two separate blocks, which only tended to overlap at random, in a few rare, isolated cases.
- Despite the apparent modernization of furniture design in the 1930s, artists/architects in Vilnius and Lithuania seemed to be rather conservative and created separate items of furniture for the elite or in accordance with state orders.
- Craft schools made a significant contribution to the development of furniture-making as the sole educational institution to train professional furniture designers, and, since these schools were active participants on the furniture market, they would respond to emerging trends and promote up-to-date late *art deco* fashion trends.
- Most furniture factories and workshops did not use the services of professional artists. Instead, they produced furniture based on foreign furniture catalogues and magazines, which determined the similarity in design between most standard furniture and Western mass-produced items.
- Exhibitions and fairs offered an important space for commercial furniture presentation and artistic expression. Country-wide Lithuanian exhibitions and presentations abroad were dominated by the national style propagated by the authorities, while the local ones held in Vilnius were marked by the pursuit of tradition (historicism).

The subject of the dissertation research and the criteria for its selection.

The subject of the dissertation research is the Lithuanian furniture making between 1918 and 1940. The field of study is quite extensive and includes the design, manufacture and distribution of the furniture created by furniture factories, workshops, craft schools and separate individuals.

The examples of furniture and furniture designs provided are examined in terms of two criteria: representativity and uniqueness. The selection was based on the fact that objects which meet the criterion of representativity best reflect the prevailing tendencies when it comes to design during a particular era; furniture that meets the criterion of uniqueness, on the other hand, gains importance due to its exemplary artistic value. The items produced during the interwar period that are of interest to us were marked by the manufacturers only in extremely rare cases, so it is often impossible to determine who produced them or to identify the precise date of their manufacture. Thus, items produced by unknown manufacturers are often used to illustrate certain important statements, as are the furniture projects, historical photographs of interiors and furniture items, and advertisements found in Lithuanian and foreign libraries, archives and private collections.

The present study deals exclusively with the furniture intended for secular interiors. The specialized equipment for sacred buildings (churches) is not included in the field of the research. Church furniture has not been included due to its peculiarities; such items usually belong to a specialized interior and their analysis without reference to the interior itself would not have been purposeful. Furthermore, the study intentionally avoids ethnic furniture. Factory production was quickly developing during the interwar period in the provincial areas, with the everyday living conditions in the countryside and in the cities rapidly growing more and more alike. The small portion of rural craftspeople that still clung to ethnic traditions while creating their furniture is believed to be the subject of ethnological research and is not included in this study.

Purpose and tasks of the dissertation research

The purpose of the research is to investigate the development of the furniture making in Lithuania in 1918-1940, including the design, manufacture and distribution of furniture characterized by a unique or industrial design.

Tasks:

1. To discuss the stylistic shift in furniture design from tradition to modernism that occurred in the 1920s and 1930s.
2. To reveal innovations in the field of furniture making as far as residential interiors are concerned, as well as the trends observable in public spaces, through analyzing examples of unique design.

3. To evaluate the operation model employed by craft schools specializing in training professional furniture-makers and to present in detail the discipline of interior design and decoration as taught at the Faculty of Fine Art at the Vilnius Steponas Batoras University.
4. To highlight the role of Lithuanian cities as centres of the furniture industry, to discuss their most significant furniture manufacturers and the cooperatives of furniture-makers that used to function in Vilnius.
5. To determine the prevalent furniture prices, the most popular sales patterns and advertising trends.
6. To reveal the scale and peculiarities of furniture distribution at the exhibitions and fairs which were held in Lithuania, in Vilnius and abroad.

Chronological boundaries of the study

The chronological boundaries of the study coincide with those of the First Lithuanian Republic, from the moment the Lithuanian state came into being on 16 February 1918 after the First World War until 15 June 1940, when Lithuania was occupied by the USSR. As is common among historiographers, 1918 were chosen as the start of the period under scrutiny, as it marked a breakthrough point when an independent Lithuanian state was created. Once statehood was achieved, the country sought to create a new identity and, insofar as possible, tried to distance itself from the Tsarist period as alien. Lithuania opened up to the world, European trends in fashion design were spreading, international relations intensified. It was then that the role of artists (designers) in the development of the furniture industry grew more prominent, while industrial production intensified and expanded. The end of the period under scrutiny is connected to the Second World War, which caught Lithuania by surprise, and with the abolition of Lithuanian statehood. The war and the occupation destroyed the connections with the interwar period, whose ideology had been opposite to the Soviet one, and, although a certain continuity in terms of furniture style is observable after the war (in the 1940s), there was a drastic change to the entire situation with furniture design and production.

Topographical boundaries of the study

After a long period under the Tsarist Russian Empire, the desire to restore the Lithuanian statehood was faced with a serious challenge: the need to determine borders of the future Lithuanian state. There could be no doubt about the movement for national statehood in the Kaunas province, but Vilnius, which was included into the concept of a Lithuanian national state without any

reservations, was also a site for Polish territorial claims. This territory, characterized by an ethnically mixed populace (the so-called Vilnius region), was handed over to Poland after a conflict arose between Poland and Lithuania in 1919-1922. Vilnius was returned to Lithuania only at the end of the interwar period, in the fall of 1939. Thus, even though Vilnius does fall into the field of research according to the chronological boundaries specified above, the city did not belong to Lithuania almost throughout the entire period of the First Republic. This situation led to the interwar Vilnius being frequently disregarded in academic research on Lithuanian art. Moreover, it should be noted that Polish scholars have also paid close to no attention to the furniture industry in Vilnius. This could have been caused by the fact that the city was a provincial area between the two wars and there was no well-developed furniture industry. As a result, issues such as the production of furniture in Vilnius during the interwar period or the furniture heritage traceable back to the city have been a “no man’s land”, which, rather than being stigmatized as “other” or “foreign”, should at least be assigned to the Polish ethnic group alone at first. The inclusion of Vilnius was also prompted by the research carried out by Vitalija Stravinskienė (“Repatriation of residents to Poland from Lithuania in 1944-1947: issues connected to the transfer of assets and material values” (Lith. *Gyventojų repatriacija iš Lietuvos į Lenkiją 1944–1947 m.: turto ir materialinių vertybių išsigabenimo klausimai*), in: *Lituanistika*, 2008, vol. 54, No 4, pp. 17-30), which has revealed that over 171 thousand people moved from the Vilnius region to Poland during the repatriation of 1944-1947, but the movement of furniture was severely restricted. To avoid losses, people sold their furniture *en masse*, so that the furniture market of the time was flooded with cheap furniture made in Vilnius owing to the high supply. This situation is believed to have contributed to the fact that the furniture manufactured in Vilnius between the wars came to be widespread throughout the entire country. Thus, Vilnius is seen as an annexed Lithuanian territory important for the study of the furniture heritage that exists in Lithuania today.

However, because of the small overall number of studies on the crafts, industrial production and applied arts in the interwar Vilnius, the repatriation of the city’s residents to Poland between the two wars, the fragmented and scarce primary sources, the research on the furniture industry in Vilnius are far less extensive than those concerning Lithuania as a whole. Given the time allocated for preparing the dissertation, this stage of the research shall focus on the specifics of the activities undertaken by the furniture designers and manufacturers in Vilnius, or by their associations, on the distribution of their products at exhibitions, and on stylistic expression in furniture-making without examining the wider political, economic, social and cultural context of Poland or the influence thereof. At the same time, it is important to note that the dissertation shall concentrate on furniture-making solely in the city of Vilnius, rather than on the whole Vilnius Voivodeship, for the same reasons.

Yet another troublesome territory is the region of Klaipėda. The territory, which earlier used to belong to Germany, was lost by the latter under the Treaty of Versailles, after which, in 1924, the Ambassadors' Council decided to have it handed over to Lithuania as an autonomous unit. Although in this respect the historical circumstances were much more favourable for Lithuania (the city remained on Lithuanian territory until 1939), the strong German community ensured the continuity of the German culture throughout the interwar period. Nevertheless, Klaipėda is included in the dissertation as well under the same reasoning as Vilnius, so as to avoid the dichotomy of “self” (or “own”) and “other”. Therefore, in order to avoid marginalizing these two cities, the author of the dissertation has chosen to define the topographical boundaries as identical to the borders of today's Lithuania.

Key concepts

Furniture-maker – the concept was rarely used for the interwar period and most sources tend to refer to furniture-makers as joiners. The former term is used in the study to avoid vagueness and confusion, considering the fact that it was often used to refer to furniture designers. In addition, the Polish term *stolarz* is also translated as a furniture-maker.

Unique furniture design is defined in the paper as a singular design that was created by an artist or architect without being reproduced afterward.

Industrial furniture design implies manufacturing furniture by means of serial production.

Modernism – a term used to describe the architecture and design of the 1920s and 1930s and used as a synonym for a functional, international style. However, the concept of **modern design** is used in a broader sense to describe what was considered state-of-the-art or fashionable throughout the period in question.

Methodology

The issues explored in the study and the tasks formulated by the author dictated the choice of social art research methodology, which was made in keeping with the theoretical background. The study emphasizes the role of the customer, the designer, the manufacturer, along with the peculiarities of their relationships. Moreover, it takes into account the social and, most crucially, the economic context that surrounded the development of industry and craft in the country, and its implications for, and impact on, the development of furniture-making. One should note that, in the case of Vilnius, contextual studies are subject to reservations due to the city belonging to Poland and the

entire political and economic situation at the time; these studies focus on the effort to identify furniture manufacturers and on the analysis of furniture styles.

In addition, the paper employs the usual methods common in research on art, and, in particular, formal analysis and the iconographic and iconological methods, which were useful in determining furniture styles and creating furniture classifications. The method of historical reconstruction was used while writing about the furniture industry in Lithuania and Vilnius, which so far has been very poorly researched. Comparative analysis was used to reveal the similarities and differences between the furniture industry in Lithuania, Vilnius and Poland, or in Lithuania as opposed to Europe.

Novelty and significance of the study

This dissertation is the first research paper on the development of the furniture industry in the period between the two world wars, which is a broad topic insofar as both the thematic and the topographical aspects are concerned. The objective is to view furniture-making during the interwar period in terms of industrial as well as individual (artistic) design and to look for interaction between these two areas. In addition, the study is novel and relevant in that it attempts to reduce the grey areas in the history of Lithuanian design and integrate into the context of similar research carried out worldwide.

The study prompted the author to collect a large amount of diverse factual and iconographic materials, often unknown to date, which offers a comprehensive picture of the evolution of artistic and industrial furniture-making throughout the interwar period and lifts the pall of oblivion from the search for designers, the manufacturers' names or their creations. The works are important in the style of furniture, in the attribution process. It is likely that the exhaustive study on the history and development of the furniture industry will raise the value of our furniture heritage, especially as far as industrially-produced items are concerned, and will contribute to revealing and consolidating the identity of Lithuanian design dating back to the interwar period, which is becoming more and more relevant today.

Sources and Literature

Some research works are problematic because of the scarcity of historiographical sources, and the assessment of the authorial and manufactured furniture in the interwar period is not that simple, since it requires reviewing and critical assessment of a high number of various documents, both written and illustrative.

In the process of writing the doctoral dissertation, furniture pieces of the discussed period were the most important **material sources** for investigation. It should be admitted that the furniture pieces made in the interwar period are stocked in small quantities in museum funds; nevertheless, they are usually physically hard to access because of tightly accumulated collections of the exhibits. Since the space must be saved in the premises allocated for funds, furniture artefacts are usually disassembled and the inventory register entries are very vague, without photographs. Therefore, the searching for furniture samples took place not only in museums but also in public interiors and private households. This group of sources is supplemented, extended and presented in detail in terms of attribution by the **visual sources**. These are photographs, drawings, projects of furniture and interiors. This group of sources is not abundant because furniture pieces were seldom recorded on purpose. Photographs of furniture workshops are presented as complementing visual materials to the doctoral thesis; the said images allow rendering an impression of the work conditions, used technologies. The visual materials are dispersed throughout museum funds, library divisions storing rare publications, archive repositories. The Fund of Gerardas Bagdonavičius at Šiauliai “Aušros” Museum storing highly abundant legacy of the artist’s drawings of furniture, outstanding documents of an architect Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (LLMA, f. 81), a furniture designer Jonas Prapuolenis (LLMA, f. 338) containing iconographic materials of furniture and its projects valuable to the investigation are stored at the Lithuanian Archives of Literature and Art (hereinafter referred to as LLMA) are worth noting. Analysis of design innovations also used photographs from the personal archive of the artist’s son Bangutis Prapuolenis. Unpublished visual sources from the archive collected by an ethnologist Antanas Daniliauskas are worth mentioning (Lithuanian Institute of History, Department of Manuscripts (LII RS); it reflects the changes in furniture trends of that period. A part of the visual material was found in the interwar periodicals. While developing the exploration of Vilnius city in relation to the furniture-making in the Republic of Lithuania at that time, valuable iconography was provided by the on-line phototeque of the Polish National Digital Archives as well as photographs kept in the funds of the Polish Archives of New Documents. The comparative analysis involved catalogues of furniture project, magazine illustrations stored at various Polish libraries and the library of the Museum of Decorative Arts in Prague.

The written sources can be divided into several groups:

The first and largest part comprises interwar periodicals. The specialised press published in Lithuania, Vilnius and other cities of Poland is the most relevant for the doctoral dissertation; the periodicals stand out for their analytical articles, reflections of design trends and purposeful formation of them. For this purpose, the following periodicals have been reviewed: *Amatininkas* [Lith. Craftsman] (1934–1940), *Mūsų meisteris* [Lith. Our Craftsman] (1932), *Verslas*

[Lith. Business] (1932–1940), *Lietuvos ūkis ir rinka* [Lith. Lithuanian Economy and Market] (1930–1932), *Prekyba* [Lith. Commerce] (1936–1939), *Vilniaus prekybininkas ir amatininkas* [Lith. Vilnius Tradesman and Craftsman] (1933–1939), *Baldžiaus padėjėjas* [Lith. Furniture Maker's Assistant] (1927–1932), *Architektūra ir statyba* [Lith. Architecture and Construction] (1923–1939).

Advertising notices, messages on exhibitions, constructed representational buildings and furniture of their interiors, the state of Lithuanian commerce and industry, performance of schools of crafts, texts on housekeeping and equipment of rooms are found in the largest national dailies – *Lietuvos aidas* [Lith. The Echo of Lithuania] (1928–1940) and *Lietuvos žinios* [Lith. The News of Lithuania] (1922–1940) as well as in various national and regional magazines, newspapers, occasional publications. Collection of information on the furniture factories and workshops involved the studying of calendars, address and telephone books, various manuals, chronicles, specialised advertising editions, catalogues of exhibitions. The latter became the irreplaceable source in reconstruction of the history of exhibitions in Vilnius and Lithuania where furniture pieces were on display. Useful comparable information in both historiographic and iconographic aspects was found in German (*Forma*, *The New Frankfurt*) and Check (*The Art of a Furniture Maker*, *Flat and Art*, *Our Flat*) magazines on architecture and design, also in furniture and interior catalogues.

The second part of the written sources comprised the **documents stored in archives**. The review of performance of the schools training artisans required collecting information from the document files of the Specialised Department of Science under the Ministry of Education and Science stored at the Lithuanian Central State Archives (hereinafter referred to as LCVA) (f. 391, ap. 5). Investigation of the study course Interior Design and Decoration delivered at Vilnius Stephan Bator University was based on relevant documents found in Vilnius Stephan Bator University funds stored at the LCVA (LCVA, f. 175, ap. 1(I)A; ap. 1 (I Bb)). Analysis of the furniture manufacturing companies which operated at that time was based on scarce documentation collected from the files stored in the fund of the Industry and Trade Department stored at the LCVA (f. 388, ap. 1; 3), the fund of the Tax Policy Department (f. 927) as well as Kaunas and Kaunas County Tax Inspectorate stored at Kaunas County Archives (hereinafter referred to as KAA) (f. 209) (f. 210). Information material on designing of authorial furniture and implementation was searched for in project documents of various buildings, which, unfortunately, are scattered all around various funds (e.g. LCVA, f. 1622 – the fund of the Commission of Construction and Land Roads; LCVA, f. 6 – the fund of Lithuanian Officers' Club "Ramovė" providing significant iconographic information; LCVA, f. 987 – the fund of the Chamber of Commerce, Industry and Crafts, *etc.*). Information on furniture cooperatives in Vilnius was collected from the files on the performance of the Industry Division of Vilnius City Magistrate (LCVA, f. 64, ap.1, 2). A small volume of the LCVA materials are supplemented with the files of documentation of the performance of Vilnius furniture

cooperatives stored at the New Documents Archives in Warsaw. Radio lecture cycle texts by Halina Kairiūkštytė-Jacinienė (f. 397 ap. 1) stored in the LLMA archive are worth paying separate attention; these texts include descriptions of the tendencies of interior trends for houses and flats. Information on participation of Lithuania in the Paris World's Fair was collected in the Division of Manuscripts of Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LMAVB RS, f. 242-12).

Archive information is supplemented by the third, small, group of written sources, the **interwar historiography**. Investigations of the performance of Lithuanian industry and Crafts conducted by Jakov Etinger and Martynas Liutermoza (*Lietuvos pramonė* [Lith. Lithuanian Industry], 1923), Domas Gruodis (*Lietuvos pramonė ir jos gamyba* [Lith. Lithuanian Industry and Its Production], 1930), Kazys Sruoga (*Amatų klausimas Lietuvoje* [Lith. The Issue of Crafts in Lithuania], 1936) along with the texts published in press helped assessing the situation of furniture manufacturing in the overall economic context of the state. In the architect Vladas Švipas's book *Miesto gyvenamieji namai* [Lith. Urban Dwelling Houses] (1933), much attention is paid to reflexion on German modernistic interiors and furniture. The data on the sanitary conditions of Vilnius buildings, living conditions of city residents of flats, which is relevant to the doctoral dissertation, was found in research works of scientists of the Hygiene Department of the Medical Faculty of Steponas Batoras University. Lithuanian works by the contemporaries of the interwar period are supplemented with the texts of foreign authors allowing us feel the pulse of the design tendencies and trends of the discussed period.

Literature Review

The Soviet period historiography on the topic under present investigation is scarce; regional studies by A. Daniliauskas discussing furniture use in homes of various social groups should be pointed out. In 1986, the Museum of History and Ethnography of the Soviet Socialist Republic of Lithuania (presently National Museum of Lithuania) published a catalogue of furniture compiled by Ona Mažeikienė, consisting of the furniture of the seventeenth–first half of the twentieth centuries stored in the museum. The largest part of the exhibits presented in the catalogue comprises ethnic and nineteenth century pieces, and a review of furniture styles prepared by the author ends with the modernist epoch. Despite that, the catalogue is useful because it presents inventory entries. The photoalbum of J. Prapuolenis's works compiled by Klemensas Čerbulėnas in 1970, including descriptions, insights of the art critic is still relevant. The book complements and provides details to the unpublished K. Čerbulėnas's notes which are currently stored in the personal archive of B. Prapuolenis.

More new high quality works were published after Lithuania restored its independence. First of all, we should mention works by Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė on the topics of interwar design and crafts. Even though the furniture-making has not been investigated in particular, still, scientific articles of L. Šatavičiūtė-Natalevičienė dedicated to modernisation of interiors, ethnic style, national and international exhibitions, arts and crafts of the first half of the twentieth century Vilnius, activities of artists in the arts and crafts movement present a broad context of applied art, much of valuable iconographic information and useful insights. The investigations carried out by Giedrė Jankevičiūtė and those dedicated to the themes of Lithuanian *art deco*, crafts education, revelation of the influence of the interwar state policy, art development, problems of multiplicity of artists' creation, interiors in the interwar period have become the key starting point.

In the interwar period, when designing buildings and their furniture alike, architects applied the modernist conception in the furniture design. Therefore, the history of modern banking is inseparable from the history of architecture. The doctoral dissertation employed the works of architecture critics discussing on the questions relevant to the present research, those dealing with modernisation of cities and towns. The monograph by Marija Drėmaitė on the industrial architecture of Lithuania in the interwar period, *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.* [Lith. The Meteor of Progress: Modernisation and Industrial Architecture in Lithuania in 1918–1940] (2016), stands out for its interdisciplinarity. The research does not include the furniture industry; nevertheless, the book helped to form a general view of the industry in the country in the context of modernisation. Moreover, the book by M. Drėmaitė deals with the processes of industrialisation, which are relevant to the context of the doctoral dissertation. The information found in works on Lithuanian economy, industry and general social-economic situation in 1918–1940 published by Domas Cesevičius (1968) and others was episodically used.

Furniture is an important part of interior; therefore, investigations of Lina Preišegalavičienė published in 2016 in a form of a monograph dedicated to interiors of the interwar period Lithuania are useful for this purpose. In this book, furniture is discussed in a specific way by dividing them according to styles; much attention is paid to unique furniture design and furniture found in Kaunas high society interiors. The presented links to the sources also enhanced the collection of the research materials. Researcher's other works dedicated to an architect Vladimiras Dubeneckis (2010; 2011), history of M. K. Čiurlionis National Museum of Art (2016) are relevant and valuable to the dissertation. Analysis of unique furniture design referred to useful texts of G. Jankevičiūtė, M. Drėmaitė and V. Petrulis included in the book *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940* [Architecture of Optimistic: the Kaunas Phenomenon 1918–1940] (2018) which acquaints with major trends of interiors, and interiors of representational buildings are analysed in the

social-cultural context. The perception of the historical context of crafts, interior, furniture-making in Vilnius has been broadened by Dalia Klajumienė's monograph dedicated to the interior elements of dwelling houses in Vilnius at the end of the eighteenth–early twentieth centuries (2015), Jolita Mulevičiūtė's investigations of pre-war craftsmanship (2002) and Eglė Bagušinskaitė's Master's Thesis on furniture manufacturing and import in Vilnius in the second half of the nineteenth century–early twentieth century (2014).

In the field of foreign literature, first of all, works of scientists dedicated to Polish design and architecture should be mentioned; these works were helpful because of their context when dealing with the furniture-making in Vilnius. Investigations on the interwar period furniture-making in Poland conducted by a Polish art historian Anna Kostrzyńska-Miłosz are irreplaceable. A scientific monograph *Polskie meble 1918–1939: forma, funkcja, technika* [Pol. Polish Furniture 1918–1939: Form, Function, Technique] is highly helpful; also, publications on Polish *art deco* furniture are useful. Even though the scientist mentions Vilnius only episodically, focusing her attention to the capital city of Warsaw and other cities which were centres of Polish economy and culture, the discussed furniture designers and manufacturers, types of new furniture, their aesthetical expressiveness were relevant both to the analysis of the furniture in Vilnius and the context in the review of typical furniture of Lithuania. The doctoral dissertation also grounds on thoughts of a Polish historian Andrzej K. Olszewski who expressed his insights on the development of *art deco* (1976), investigations of a cultural historian Jozef Poklewski dedicated to performance of the Faculty of Art of Stephan Bator University (2000; 1996).

Characterisation of the style of furniture is mostly focusing on information in relation to *art deco* authorial furniture, personalities that created these pieces. To shed more light on this popular style in Lithuania, Alastair Duncan's studies (1986; 1988; 2003), Bevis Hillier and Stephen Escritt's book *Art Deco Style* (2003) were referred to. A collection of articles compiled by Jeffrey Sautnik and Robin Schuldenfrei is one of the most significant publications on this topic (*Bauhaus Construct: Fashioning Identity, Discourse and Modernism*, 2009). In general, investigations dedicated to personalities of designers, especially creative legacy of Marcel Breuer, have been published by Magdalena Droste, Wilk Christopher, Robin Krause. The least attention of scientists is focused on the interwar industrial design; therefore, Adrian Forty's book *Objects of Desire: Design and Society since 1750* has become a very important source of information. Moreover, manufactured furniture and social-economic processes that led these processes are generalised in a book by a German architect and architecture historian Karl Mang, *The History of Modern Furniture* (1979), which is dedicated to the evolution of modern furniture design. In his investigation, K. Mang covers not only authorial, but also manufacturing production of furniture in Germany, and

this aspect was highly helpful for the doctoral thesis. The study of an Estonian scientist Jüri Kermik on a famous Estonian factory of plywood and furniture, *Luther* (2004), is useful.

STRUCTURE

The Doctoral Dissertation consists of four chapters of the main body, conclusions, the lists of sources and references, illustrations and the list of illustrations. A separate appendix comprises the list of furniture manufacturers (including their addresses and advertising notices) that operated during the period under discussion.

1. FROM CONTINUED TRADITIONS TOWARDS MODERNITY: DISSEMINATION OF IDEAS AND STYLISTIC TRENDS OF FURNITURE

The first part of the Thesis is dedicated to the discussion of the trends from pre-war traditions to the new, modern expression that became dominant in the furniture design; also, this part deals with the late *art deco* and modernism styles in terms of their commonalities and differences being emphasised. At the beginning, one of the first instances when, based on authorial projects, manufacturing of modernism standard furniture intended for mass market has started on the initiative of authorities of a German city, Frankfurt-on-the Main, is reviewed in detail. The situation concerning non-existent mass manufacturing furniture of modernism in Lithuania is explored in comparison to a different situation in Germany and other countries of West Europe. Nevertheless, the taste of inhabitants was becoming more modern, and this was highly impacted by modernisation of interiors promoted via press and radio. The Thesis extensively presents the discussions on modern furniture and interior ideas by the most famous modernists of Lithuania, art critic Halina Kairiūkštytė-Jacinienė and *Vladas Švipas*.

Further, grounding on significant investigations of foreign scientists, the evolution of *art deco* is presented, features of the design of this style furniture are analysed in comparison to modernism. The research revealed that since the late 1920s the late *art deco* style furniture prevailed in homes of city-dwellers, offices of institutions. They were characteristic of decorative veneering, geometrical and streamline forms. Public interiors, especially those including furniture serving a specific purpose, displayed practical and inexpensive wooden furniture of the modernism style due to their functional and hygienic characteristics.

2. DESIGN OF UNIQUE FURNITURE

The second part of the paper introduces the unique design of furniture. An assumption is drawn that artists / architects were disseminators of design innovations and European trends; separate chapters present unique furniture design in private and public interiors. Moreover, professional training of furniture and interior designers in Lithuanian Craft Schools and Vilnius Steponas Batoras University at that time (present-day Vilnius University) is discussed.

2.1. Examples of Furniture Innovations and Unique Design in Residential Interiors

The first section of the second chapter sheds light on the tendency of that period which revealed that architects did not limit themselves with designing building only; thus, they took an active part in implementation of interior solutions, too. Modernist innovations of furniture are introduced. First of all, these are built-in furniture; such architects as *B. Elsbergas*, *V. Landsbergis-Žemkalnis*, *A. Funkas*, *S. Kudokas* who projected these furniture pieces are mentioned. Further, the largest contribution of the Bauhaus School to the furniture-making, i.e. furniture made of tubular steel, in the interwar period is emphasized. It was found out that these pieces of furniture that have become a benchmark of modernism did not spread all around Lithuania; therefore, the doctoral thesis draws assumptions concerning what could determine such situation. Another innovation of the interwar period furniture design also was valued for space-saving; these were unit and multi-functional pieces of furniture. The investigation is carried out in relation to who could be the author of this idea, what models of the furniture became popular in Lithuania, what were characteristic features of their design.

The research revealed that the global tendency evolving from minimalist modernism in the 1930s to more decorative, streamlining forms of art deco did not leave Lithuanian unique furniture design apart. Interiors by Arnas Funkas included in the album of his works (ca. 1935) are analysed as an example of this. The dissertation aims to reveal the interaction between unique and manufactured furniture and more extensively presents the creative works of the most famous furniture designer Jonas Prapuolenis. The artist was outstanding in the interwar period for making unique furniture; therefore, the doctoral thesis explores whether the designer was creating the unique pieces of furniture only. Also, a case when a series of authorial furniture was made according to Rimtas Kalpokas's drawings is mentioned. Another famous furniture-maker, J. Vainauskas, had similar plans; however, the commenced war interfered with implementation of his plans.

2.2. Unique Furniture in Public Interiors: the Role of a Customer

The second section presents unique furniture and furniture projects created by artists and architects for public interiors. Furniture and projects of V. Dubeneckis for the hotel “Lietuva” (Lith. Lithuania), reconstruction project of the Constituent Parliament (Seimas), temporal M. K. Čiurlionis National Art Gallery are dealt with. Also, the competition to design the interior of the Presidential Office in *Lithuanian Officers’ Club “Ramovė” in Kaunas, the striving for ethnic manifestations in it are analysed*. Attention is paid to stylistic similarity between a set in the Presidential Office designed by G. Bagdonavičius and furniture of Czech Rondo-Cubism. The furniture created in the ethnic style by V. Landsbergis-Žemkalnis for the Chamber of Commerce, Industry and Crafts (1938 m.) is discussed; this furniture has been made in compliance with strict guidelines of J. Vainauskas’s company.

Further, examples of the furniture designed and made for private customers are displayed. These are the project by V. Landsbergis-Žemkalnis dedicated to the administrative meeting hall of the company “Pienocentras” (Lith. The Milk Centre), though not implemented, and a much more modern set of a meeting hall designed and implemented by B. Elsbergas. Modernity was outstandingly observed in the Muraliai hairdresser’s premises located in the same building.

At the end, a set of furniture of the Rector’s Office Meeting Hall in Steponas Batoras University (present-day Vilnius University) is presented *and an assumption is drawn that the furniture could be made according to a project of a painter and dean of the Faculty of Art of Steponas Batoras University, F. Ruszczyc. Another lecturer of the Faculty of Art, Jerzy Hoppen, also left a number of drawings of impressive historical furniture. Still, in the 1930s, when architecture of the modernism was increasing in its quantity, historicism would more often give place to modern trends in both interior and furniture design*. In 1937, furniture of state savings-banks (made in workshops of a resident of Vilnius, Michail Oszurk) and furniture of a branch of the Polish Social Insurance Company were attributed with much more modern expression.

2.3. Training for the Furniture Designers Profession

The third section of the second chapter reviews the training for the furniture design profession in Lithuanian craft schools and Vilnius Steponas Batoras University; the University Faculty of Art delivered the course on interior finishing.

The first sub-section discusses the schools of crafts that operated in the interwar period in larger cities of Lithuania; the speciality for training furniture-makers was being taught there. A detailed analysis of the learning conditions was carried out considering whether this influenced the

popularity of the profession. The study programmes are explored, similarities with Czech schools of crafts are searched for. The teachers who gained full education or attended professional development courses in foreign education institutions are introduced. The literature related to the furniture-making and used in craft schools is listed; its impact on the works by students is overviewed. Exhibitions of school graduation projects were an important part of school performance. The review of them revealed the attitude of contemporaries to craft schools and works of young furniture-makers; supplemented by iconography, this helped to identify the dominating style of furniture.

The second sub-section presents a review of the evolution of the course on interior finishing delivered at the Faculty of Art of Steponas Batoras University in Vilnius. Due to lack and fragmentation of information on the sub-topic, catalogues of the graduation projects of students of the Faculty of Art became the major source; these catalogues published projects of interiors. Moreover, knowledge on the course dedicated to interior finishing was supplemented by analysis of literary sources used by the faculty.

3. HISTORICAL DEVELOPMENT OF FURNITURE MANUFACTURERS

The third part of the research is dedicated to the furniture industry that was rapidly growing in the interwar period. Producers of manufactured furniture are reviewed in the context of small industry of Lithuania, likely cases of collaboration with artists are searched for. A separate section presents a review of cooperatives of furniture-makers that operated in Vilnius. This model of the furniture-making did not prove to be successful in Lithuania; therefore, characteristics of performance of cooperatives, their advantages and disadvantages become interesting as a specific feature of the furniture-making in Vilnius.

3.1. Furniture Workshops and Factories in Lithuania

Seeking to perceive the development of furniture manufacturing in the interwar period in greater detail, the first section of the third chapter begins with a brief review of the furniture-making in the pre-war period. Further, the tendency of the 1920s to found joint stock companies is underlined; one of the activities of such companies focused on the furniture-making. An overview of one of the first factories that produced furniture, *Venta*, is presented. Moreover, analysis of the production of the only factory manufacturing metal furniture in the country, *Labor*, is carried out. When Klaipėda region was attached to Lithuania in 1923, the furniture industry expanded even more. Performance of the most famous furniture factories in Klaipėda, *Pierach*, *Kund & Co*, *Laima*, later *Dailiava*, is

analysed. An assumption is drawn that furniture made by *Dailiava* was constructed according to the ideas of an artist A. Brakas and technical projects of a furniture-maker Elksnaitis.

The increasing industry of furniture in the late 1920s highlighted particular centres of the furniture-making. First of all, this was the capital city, Kaunas, where one of the strongest factories of Kostas Petrikas operated; moreover, the largest factory of furniture and parquet in Lithuania, *Universal*, functioned there as well. A factory of Jonas Vainauskas stands out, too; there, furniture design would be created by the owner J. Vainauskas himself. Jonava town was a centre of workshops producing small furniture. It was found out that approx. 50 companies producing furniture officially operated throughout the entire interwar period in the city of Kaunas. In the interwar period, Šiauliai was a centre of production of highly popular bentwood furniture. A. Survila and A. Survila, also *M. Raikoir J. Rodo baldų ir (Vienos) lenktų baldų fabrikas* (Lith. The Factory of M. Raikas and J. Rodas Furniture and (Vienna) Bentwood Furniture) were the most outstanding manufacturers of furniture of this type.

The section is ended with a review of statistical data on the numbers of companies that manufactured furniture and a conclusion that catalogues of foreign furniture made the greatest impact on manifestation of the style of manufactured furniture in Lithuania.

3.2. Furniture Cooperatives in Vilnius

In Vilnius, majority of small manufacturers, including furniture-makers, were brought together by cooperatives. Therefore, the second section of the third chapter focuses on the review of performance of cooperatives of furniture in Vilnius, which was almost not investigated earlier. First of all, historical circumstances are introduced as likely making impact on the discussed situation. Also, grounding on insights proposed by an economist Domas Cesevičius, the press of that period briefly introduces the situation of industry and crafts in the interwar period in Vilnius. Having explored materials available in Lithuanian Central State Archives and Polish New Documents Archives in Warsaw concerning internal performance of cooperatives, the attempts are made to reconstruct the activities of cooperatives *Mebłowil* and *Cooperative of Woodworkers in Vilnius District Province* (Pol. *Spółdzielnia Pracy Stolarzy Województwa Wileńskiego*). Besides these cooperatives, also an organization *Vilnius Guild of Christian Woodworkers, Cask-Makers and Decorators* (Pol. *Cech Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów Chrześcijan w Wilnie*) is mentioned as an active player in this field in Vilnius. No iconographic material on production of Vilnius cooperatives was found; therefore, a magazine dedicated to furniture and interiors, *Meblostyl* (Pol. Furniture Style), including examples of typical furniture in the 1930s is overviewed. The magazine

was disseminated in 1934–1936 in Vilnius and, supposedly, could influence Vilnius manufacturers of furniture.

4. DISSEMINATION OF FURNITURE IN THE INTER-WAR PERIOD

The fourth chapter is focused on dissemination of furniture. The ways how furniture-makers advertised themselves and sold furniture are discussed; prices of furniture are overviewed in brief, too. The second section comprising two smaller sub-sections deals with participation of Vilnius furniture-makers in exhibitions and fairs as well as the display of furniture in exhibitions in Lithuania and abroad.

4.1. Advertising and Trade of Furniture

This section deals explores how and where furniture was advertised. It was found out that advertising notices in newspapers and magazines were the most popular method of advertising; however, the selection of which publication would suit the advertising needs was each businessman's decision and no common tendencies were observed. The advertising notices were usually short but quite informative. Usually, they would include associated images. It can be supposed that manufacturers did not publish any pricelists for the competitive purposes. Still, since the doctoral research investigates the advertising notices published in press, accounts of several popular furniture manufacturers, a review of prevailing approximate prices of furniture are presented. The location for trading furniture is explored, too. It was found out that larger furniture manufacturers had specialised furniture shops in Kaunas, Klaipėda. Shops-warehouses of cooperatives selling unique furniture pieces operated in Vilnius.

The second section of the fourth chapter carries out the analysis of exhibitions in Vilnius, highlighting the most outstanding masters in the furniture-making. The attention is focused on the fairs of industry and crafts being run since 1928; these fairs were called Northern Fairs. The exhibition arranged in 1937 by Vilnius furniture makers, coopers and upholstery makers workshop called Living Interior (Pol. Wnętrze mieszkaniowe) can be treated as an exceptional event in the furniture-making in Vilnius. Having analysed the exhibitions held in Vilnius, an assumption is drawn that the furniture following historical styles was still popular and demanded in these exhibitions.

The sub-section dedicated to furniture in Lithuanian and foreign exhibitions deals with Lithuanian agricultural and industrial exhibitions held in Kaunas and regions (Klaipėda, Šiauliai, Telšiai). The changes of the conceptions of these exhibitions leading towards manifestation of

nationality as well as its impact on furniture presentations at exhibitions are underlined. The only personal exhibitions of J. Prapuolenis in 1932 and J. Vainauskas in 1938 are given exclusive assessment. The exhibition of the national Lithuanian youth organization Young Lithuanians arranged in 1937 jointly with a Division of Folk Art and Room Decoration is presented. Here, the furniture pieces designed by Antanas Gudaitis and made by a furniture-maker Pijus Bepirštis as well as furniture by J. Vainauskas were exhibited.

The sub-section on international exhibitions and world's fairs discusses the presentation of Lithuanian design through introduction of unique furniture. The following exhibitions are analysed: The East Germany Fair held in Königsberg (present-day Kaliningrad) in 1936 and 1939, the International trade's Exhibition in Berlin in 1938, the 1937 Paris World's Fair of Art and Technology in Modern Life and the 1939 New York World's Fair.

The conclusions sum up the research materials, present insights on the development of Lithuanian furniture-making in the interwar period, the correlation between unique and industrial design. Moreover, an additional significant appendix comprises a catalogue of companies, including their addresses, which manufactured furniture his way supplementing the textual information with additional facts. Advertising notices of larger companies are presented as additional visual and informative materials. Advertising notices also supplement information on the production, characteristics of the furniture trade.

CONCLUSIONS

1. The study revealed that there were two separate areas of the furniture making in Lithuania and Vilnius: unique and industrial, satisfying the needs of both the residents and the state. Artists and architects collaborated with industrialists on the implementation of unique furniture projects, however, there were no obvious cases showing that this collaboration grew into the mass production of uniquely-designed furniture. This situation was partly due to the non-developed social housing system and the non-developed furniture production system for social housing, as well as the conservatism of furniture designers and the fact that the business sector only started to be developed during the interwar period.
2. In the 3rd decade of the 20th century, the most characteristic feature of interior furniture was the sequence of traditions. Following Europe's example, home modernization was popularized in the media. This influenced the modernization of conservative townspeople's tastes. In the 4th decade of the 20th century, the home interiors of people of the middle and upper social classes were at least partly updated, usually with the typical late *art deco* furniture. This furniture, like in modernism, had geometric shapes, even surfaces, but followed the streamline

aesthetics that emerged in the United States at the beginning of the 4th decade, making the furniture round-shaped. Decorative features, such as veneering, fittings, polishing, lacquering, upholstery (both luxurious and various imitations), sometimes intarsia or inlaid, were not rejected but rather pursued.

3. During this period, a general phenomenon for the Western world was the involvement of architects and artists in the development of furniture design innovations. This phenomenon was also present in Lithuania. Architects, as well as some artists, such as J. Prapuolenis, G. Bagdonavičius, have implemented the concept of modernist design in private interiors in a more serious and conservative way than in Western Europe, although they did take into account the tastes of the customers. They designed the furniture already foreseeing how at least part of it will be arranged and created design innovations, such as built-in, multi-functional, unit furniture. However, perhaps due to the conservatism of the customers, they did not produce furniture from tubular-steel. For the expression of the furniture, a minimalistic modernist design or a more decorative late *art deco* was chosen. Responding to the state cultural policy, contemporary national identity was tendentiously used for representative furniture in state interiors.
4. In a modernizing country, the preparation of furniture makers at an institutional level became necessary, although it was not common until then. Therefore, from 1926, a national network of craft schools was developed in Lithuania. The organization of activities and teaching programs of the schools were developed according to the example of Western Europe, especially Czechoslovakia. Not only was furniture production taught based on teachers' templates, the students also studied unique designing, which led to the fact that the students were over-educated to work in factories but did not have the status of an artist either. The schools were active in commercial furniture production, so while adapting to the general furniture market, avant-garde design innovations were not developed. Nevertheless, the produced furniture was modern and in the expression of them, the late *art deco* style predominated, which satisfied most of the needs of the financially capable townspeople. Due to competition with furniture factories or workshops, there were no significant cases of cooperation between students, teachers and representatives of the industry.
5. In Vilnius, in the Faculty of Arts of Steponas Batoras University of that time, interior design and decorating disciplines, which included unique furniture design, were taught intermittently. In the students' sketches, the modernist style dominated, which shows that despite the neotraditional interior design and decorating disciplines taught in the Faculty of Art, the program was modern. This is proven by the rich library of the Faculty of Arts, where an important place was given not only to the latest Polish art, interior and design magazines but

also to the specialized newest mass-production design publications of Western Europe. Steponas Batoras University's Faculty of Arts graduates were wide-range artists, familiar with both the history of the furniture industry and design innovations.

6. After restoring the independence of Lithuania, except for the period of the economic crisis, furniture production grew and most of the market share was domestic production, which was not oriented towards the foreign market. In the furniture production centers of Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Jonava, which emerged throughout the study, small furniture workshops with up to 20 employees prevailed. The study identified several cases where artists were likely to participate in industrial furniture production. These were the Šiauliai factory *Venta*, where the sculptor A. Piekarskis worked, Klaipėda's *Laima* and later *Dailiava*, where the furniture design was developed by the co-owner of the factory, artist A. Brakas. At J. Vainauskas' furniture workshops, designs were also made by the owner himself, J. Vainauskas. At most furniture factories, the workers were craftsmen with no artistic education, who produced furniture based on examples from foreign magazines. This led to the fact that from the end of the 3rd decade, the design of produced furniture became more and more modern and similar to the late *art deco* of Western Europe and neighbor countries, meant for the mass market.
7. Cooperative furniture production dominated in the furniture industry of Vilnius during the interwar period. The cooperatives took on a number of workshop features, were differentiated on a confessional basis into Christians and Jews, had their own power, shops where they sold members' furniture on a commission basis, assisted members in obtaining orders, and took care of raw materials and tools. This had to facilitate the competitiveness of Vilnius masters, in comparison with the industrially better-developed Western and Central regions of Poland. However, furniture makers were dependent on cooperatives and they couldn't be protected from unfair members or leader speculations. Cooperative practices slowed down factory furniture production and the development of small furniture workshops. Also, there was no evidence that any famous artists or architects were members of a cooperative.
8. With few exceptions, furniture manufacturers did not publish their production catalogs or price lists. They advertised in various media, occasional publications, catalogs and phone and address books. The prices of mass-produced furniture were relatively low but custom-made furniture was only affordable for people with higher incomes, and the price was almost equal to furniture designed by artists. Local furniture manufacturers settled down in the country and sold their furniture at manufacturing sights, warehouses and stores.
9. After the First World War, the furniture industry in Vilnius recovered quite quickly, by 1924, there were already various furniture exhibitions. The *Northern Fairs*, which were held in Vilnius from 1928, led to the growing furniture distribution in the city. Furniture cooperatives

were the main participants of the fairs, which proves once again that cooperative small furniture production prevailed in Vilnius. The furniture exhibition *Living Interior*, organized by the *Vilnius furniture makers, coopers and upholstery makers workshop* in 1937, was an exclusive event of the furniture industry of Vilnius. The exhibition was not aimed at design innovations but at the direct introduction of masters and workers. At Vilnius exhibitions, most of the furniture displayed was presented in sets and the prevailing styles were historical. Thus, the supply of exhibited furniture was oriented towards wealthy, conservative people and did not respond to the tendencies of that period to organize exhibitions for small apartments and their modern design installations, as was common in Warsaw and Western Europe of that time.

10. In Lithuania Major, the main and largest stage for furniture manufacturers was the Agriculture and Industry exhibitions in Kaunas which were organized intermittently until the middle of the 4th decade. In the 3rd decade, these exhibitions attracted industry representatives and in the 4th decade, when the concept of exhibitions changed because the prevailing promotion of national style design led to certain expectations set for designers, the industrialists were essentially replaced with representatives of the artistic furniture industry and craft schools, the works of which satisfied the national style. Only J. Prapuolenis and J. Vainauskas organized personal furniture exhibitions, which proves that they were the most famous custom furniture designers. In the introduction of furniture makers at exhibitions, reorganized folk furniture shapes and decor usually prevailed, which satisfied the official cultural policy of the country to promote the national style.
11. Furniture designed for world's fairs by J. Prapuolenis and V. K. Jonynas in 1937 in Paris and by the Telšiai Craft School in 1939 in New York were more utilitarian rather than stand-alone exhibits. In the design of state-ordered exhibition furniture, the symbolic expression of the national style prevailed and the design was not innovative. From international exhibitions, *The East Germany Fair held in Königsberg (present-day Kaliningrad)* 1936, stands out. At this exhibition, A. Bisdom & Zoon, a Dutch plywood factory in Klaipėda, demonstrated modernist-style furniture from plywood. Because furniture exhibitions were not ordered by the state but rather by a private foreign factory, it can be argued that this led to the modern design of furniture, similar to the design of Western Europe modernists.

ON THE AUTHOR

Born in Papilė 1987.

EDUCATION:

2006 – finished the Laurynas Ivinskis gymnasium in Kuršėnai.

2006–2010 BA in Art History, Faculty of Arts, Vytautas Magnus University, Kaunas.

2010–2012 MA in Cultural Heritage and Tourism Faculty of Arts, Vytautas Magnus University, Kaunas.

2013 –2018 PhD studies in Art history, at the Vilnius Academy of Arts, Vilnius.

SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION:

1. Aistė Dičkalnytė, “ Synthesis of National Identity and Modernity in the Early Works of Jonas Prapuolenis in the Context of the Lithuanian Furniture Design of the 1920s and 1930s”, in: *Work of Art – Historical Source*, edited by Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: LKTI, 2016, p. 252-276. ISBN 978-9955-868-85-9.
2. Aistė Dičkalnytė, “The Interior Design Contest for the President’s Cabinet of the Military Officers’ Association in Kaunas: the Aspect of National identity”, in: *Secular Interiors: Idea, Decor, Design*, edited by Dalia Klajumienė, Vilnius: VDA, 2014, 269-286. ISBN 978-609-447-148-3.

PRESENTATIONS ON THE SUBJECT OF THE DISSERTATION IN CONFERENCES:

1. Aistė Dičkalnytė, *Design Innovations of Lithuanian Furniture of the 1920’s-1930’s as a Manifestation of Rational Space Planning in the Context of Social Change*, international scientific conference “(De)Coded History in Architecture”, Academy of Arts, Vilnius (Lithuania), 12–14 May, 2016.
2. Aistė Dičkalnytė, *Lithuanian Furniture Design During the Interwar Period: Jonas Prapuolenis Furniture for Private Clients*, scientific conference, “Work of Art – Historical Source”, Lithuanian Culture Research Institute, Vilnius (Lithuania), 4 December, 2014.
3. Aistė Dičkalnytė, *The interior Design Contest for the President’s Cabinet of the Military Officers Association in Kaunas: Between Artistry and National Identity*, international scientific conference “Secular interiors. Idea, decor, design”, Academy of Arts, Vilnius (Lithuania), 9-10 May, 2013.

PROFESSIONAL ACTIVITIES:

2014 –2015, project researcher of Lithuanian Science Council funded project "Wooden Towns" - The Database of Wooden Architecture " (LIT-14013 / LIT-8-90).

2015, project researcher of Lithuanian Council for Culture funded project “Cultural Heritage. Walks Around Wooden Kaunas: Virtual Routes of Kaunas Wooden Architecture" (S/KR-35(6.45)/2015).

2016, project manager of Lithuanian Council for Culture funded project "Door for Kaunas: Recovery of Small Architectural Forms" (S/KE-3(6.41)/2016).

Since 2015, art historian at the non governmental organization “Lets Make Kaunas More Beautiful”.

Since 2017, lecturer of the Department of Conservation and Restoration of Art Works, Faculty of Arts and Education, Kaunas kolegija.

Since 2018, project manager of EU funded project “Communal Woodwork: new professional skills and motivation for economically inactive youth (of Žaliakalnis eldership of Kaunas city)” (ES, 08.6.1-ESFA-V-911-02-0003).

BALDININKYSTĖ LIETUVOJE 1918–1940 METAIS: UNIKALAUŠ IR PRAMONINIO DIZAINO SĄVEIKA

Tyrimo problematika

Tarpukaris trumpas, bet intensyvus laikotarpis, palikęs ryškų pėdsaką moderniojo dizaino istorijoje. Po Pirmojo Pasaulinio karo, gerėjant šalies padėčiai, augant miestams, modernėjo ir žmonių gyvenamoji aplinka. Prie to stipriai prisidėjo menininkai, architektai ir visuomenininkai, kurie dar aktyviau įsitraukė į prieškariu pradėtą buities atnaujinimo kompaniją. Iš vakarų Europos sklindant modernios gyvensenos idėjoms, netrūko pasiūlymų kaip atnaujinti savo buitį ir gyventi higieniškiau bei šiuolaikiškiau. Tarpukariu šalia unikalaus dizaino vis intensyviau vystėsi ir pramoninis. Steigėsi fabrikai, amatų mokyklos – baldai tapo įperkami ir mažiau pasiturintiems. Vis dėlto, prasidėjęs karas ir sovietinė okupacija radikaliai keitė viešąsias erdves ir žmonių gyvenamąją aplinką, sutrikdė rinkos sąlygomis besiformavusią pramonę. Nutrūkusi sąsaja su praeitimi nulėmė tai, kad šiandien turime labai ribotą vaizdą apie to meto baldininkystę. Prarastos žinios ne tik apie baldų gamintojus/kūrėjus, bet ir ką liudija jų dizaino ypatumai.

Šiandienos tarpukario Lietuvos baldininkystės tyrimai fragmentiški, daugiausiai dėmesio skiriama unikaliam, meniniam dizainui, jo stilistinei raiškai, baldų kaip interjerų priklausinių analizei. Tačiau žvelgdami tik šiuo kampu neaprepiame pilno vaizdo, nes tai tas metas, kai suklestėjo pramoninė gamyba, sąlygojusi ir interjerų modernizaciją. Visa tai paskatino pažvelgti į Lietuvos tarpukario baldininkystės istoriją per unikalaus ir pramoninio dizaino prizmę, ieškant šių dviejų krypčių sąsajų ir galimų sąlyčio taškų.

Prieš pradėdant tyrimą kilo tikrai daug klausimų: kokios pasaulinės tendencijos prigijo lietuviškuose balduose, kur ir kokie veikė fabrikai, kokius baldus jie gamino, kas kūrė gaminių dizainą? Taip pat įdomu sužinoti, kaip funkcionavo švietimo tinklas, ar buvo orientuotas į bendradarbiavimą su pramone? Kaip baldų gamintojai reklamuodavo ir realizuodavo savo produkciją? Kokio dizaino baldai buvo populiarinami per parodas?

Šie probleminiai klausimai svarstyti žvelgiant ir į didžiąją tarpukario laikotarpio dalį aneksuotą ir Lenkijai priklausiusį Vilnių. Tarpukario Vilnius dėl susiklosčiusių politinių aplinkybių retai figūruoja šiandienos dailėtyrinėje mokslinėje apyvarčioje, tačiau šioje disertacijoje, siekiant aktualizuoti vilnietišką baldų paveldą kaip reikšmingą mieste gyvenusius ir čia kūrusių asmenų palikimą, yra įtrauktas į tyrimų lauką. Tad darbe pirmą kartą kompleksiškai atliktas 1918–1940 m. Lietuvos ir Vilniaus baldininkystės raidos tyrimas.

Ginamieji teiginiai

- Unikalus ir pramoninis baldų dizainas buvo du atskiri blokai, bendradarbiavę tik pavieniais, retais ir nepastoviais atvejais.
- Nepaisant ryškaus baldų dizaino modernėjimo XX a. 4-ajame dešimtmetyje, menininkai/architektai tiek Vilniuje, tiek Lietuvoje, lyginant su Vakarų Europa, atrodė esą konservatyvių pažiūrų ir kūrė vienetinius baldus šalies elitui ar pagal valstybinius užsakymus.
- Amatų mokyklos įnešė reikšmingą indėlį į baldininkystės plėtotę kaip vienintelės baldų dizainerio profesijos rengėjos, o būdamos aktyvios baldų rinkos dalyvės savo produkcija atliepė ir populiarino savalaikiškas vėlyvojo *art deco* madas.
- Dauguma baldų fabrikų ir dirbtuvių nesinaudojo profesionalių menininkų paslaugomis, baldus gamino remdamiesi užsienio baldų katalogais ir žurnalais, kas sąlygojo tipinių baldų panašumą į Vakarų masinį dizainą.
- Parodos ir mugės buvo svarbi erdvė baldų komerciniam pristatymui ir meninių idėjų raiškai. Lietuviškose parodose bei šalies užsienio prisistatymuose vyravo valdžios propaguojamas tautinis stilius, o vilnietiskose – sekimas tradicijų tąsa – istorizmas.

Disertacijos tyrimo objektas ir jo atrankos kriterijai

Disertacijos tyrimų objektas yra Lietuvos baldininkystė 1918–1940 metais. Tyrimo laukas platus, kadangi apima baldų fabrikų, dirbtuvių, amatų mokyklų ir privačių asmenų baldų projektavimą, gamybą ir dirbinių sklaidą.

Disertacijoje baldų ir jų projektų pavyzdžių analizė atliekama pasirenkant būdingumo ir unikalumo kriterijus. Šitokia atranka pasitelkiama motyvuojant tuo, kad būdingumo kriterijų atitinkantys objektai geriausiai atskleidžia vyravusias konkrečaus laikmečio dizaino tendencijas, o unikalumo kriterijumi pasižymintys baldai tampa svarbūs kaip menine verte išsiskiriantys pavyzdžiai. Mums rūpimi tarpukario gaminiai buvo itin retai signuojami, todėl atributuoti jų gamintojus bei tikslią sukūrimo datą dažnai yra tiesiog neįmanoma. Tad siekiant iliustruoti svarbius teiginius, dažnai pasitelkiama ir nežinomų gamintojų produkcija taip pat Lietuvos ir užsienio bibliotekose, archyvuose bei privačių asmenų kolekcijose saugomi baldų projektai, istorinės interjerų ir baldų fotografijos, reklaminiai skelbimai.

Tyrime analizuojami tik pasaulietiniams interjerams skirti baldai – į tyrimų lauką nepatenka sakralinių pastatų specializuota įranga. Bažnytiniai baldai neįtraukiami dėl savo specifiškumo, dažniausiai tai konkrečaus interjero priklausiniai ir jų analizė atsietą nuo interjero

būtų netikslinga. Tyrime sąmoningai neanalizuojami ir etniniai baldai. Tarpukariu provincijoje sparčiai plito fabrikinė produkcija, tad valstiečių ir miestiečių butis vis labiau niveliavosi. Nedidelė dalis kaimo meistrų, kurie savo gamybos balduose vis dar tęsė etninę tradiciją, manoma, yra etnologijos objektas ir į šį tyrimą nepatenka.

Tyrimo tikslas

Disertacijos tikslas – ištirti Lietuvos 1918–1940 m. baldininkystės raidą, apimant unikalaus ir pramoninio dizaino baldų projektavimą, gamybą ir sklaidą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti XX a. 4-ojo dešimtmečio baldų dizaino stilistinę slinktį nuo tradicijų sekos link modernumo.
2. Analizuojant unikalaus dizaino pavyzdžius, atskleisti baldų dizaino inovacijas gyvenamuosiuose interjeruose ir tendencijas viešosiose erdvėse.
3. Įvertinti amatų mokyklų baldžių specialybės veiklos modelį ir išsamiai pristatyti Vilniaus SBU Dailės fakulteto Interjero projektavimo ir dekoravimo discipliną.
4. Išryškinti Lietuvos miestus – baldininkystės centrus, aptarti žymesnius jų baldų gamintojus bei Vilniaus baldžių kooperatyvus.
5. Nustatyti vyravusias baldų kainas, populiariausius jų pardavimo modelius ir reklamų tendencijas.
6. Atskleisti baldų sklaidos mastą ir ypatumus Lietuvos, Vilniaus ir užsienio parodose ir mugėse.

Chronologinės tyrimo ribos

Chronologinės tyrimo ribos apibrėžiamos Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nuo valstybingumo sukūrimo po Pirmojo pasaulinio karo 1918 m. vasario 16 d. iki 1940 m. birželio 15 d. SSRS okupacijos. Tyrimo pradžia pasirinkta istoriografijoje įprasti 1918 metai, kaip žymintys lūžio tašką, kuomet Lietuva sukūrė savarankišką valstybę. Įgijus valstybingumą, šalyje siekta kurti naują identitetą, kiek galima labiau atsiribojant nuo carinio laikotarpio kaip svetimo. Lietuva atsivėrė pasauliui, plito Europinės dizaino mados, suaktyvėjo tarptautiniai ryšiai. Būtent tuomet išryškėjo menininkų-dizainerių vaidmuo baldininkystės plėtotėje, tuo pačiu metu sustiprėjo ir išsiplėtė pramoninė gamyba. Tiriamojo laikotarpio pabaiga sietina su Lietuvą užklupusiu Antruoju pasauliniu karu bei Lietuvos valstybingumo panaikinimu. Karas ir okupacija suardė ryšius su

ideologiškai priešingu tarpukario laikotarpiu ir nors baldų stilistika po karo (5-ajame dešimtmetyje) buvo tęsiama, tačiau kardinaliai pakito baldų projektavimo ir gaminimo situacija.

Topografinės tyrimo ribos

Po ilgų Carinės Rusijos imperijoje praleistų metų, Lietuvos siekis atkurti valstybę susidūrė su rimtu iššūkiu – teritoriniu Lietuvos valstybės ribų nustatymu. Kauno gubernijoje judėjimas už tautinį valstybingumą nekėlė abejonių, tačiau Vilnius, kuris be sąlygiškai įėjo į Lietuvos tautinės valstybės kūrimo koncepciją, taip pat buvo ir lenkų teritorinių pretenzijų zona. Ši etniškai mišri teritorija, vadinamasis Vilniaus kraštas po 1919–1922 m. kilusio konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos atiteko pastarajai. Lietuva Vilnių prisijungė tik tarpukario pabaigoje, 1939 m. rudenį. Taigi, nors pagal apsibrėžtas chronologines ribas Vilnius patenka į tyrimų lauką, beveik visą Pirmosios Respublikos gyvavimo laikotarpį miestas nepriklausė Lietuvai. Tokia padėtis sąlygojo, kad Lietuvos menotyros akademiniuose tyrimuose tarpukario Vilnius dažnai ignoruojamas. Reikia pažymėti, kad Lenkijos mokslininkai taip pat Vilniaus baldininkystei beveik nėra skyrę dėmesio. Tai galima aiškinti tuo, kad miestas tarpukariu buvo provincija, kuri stipria baldų pramone negarsėjo. Dėl to tarpukario Vilniaus baldų gamybos ir paveldo klausimai atsidūrė „niekieno žemėje“, kurią norėjosi ne stigmatizuoti kaip „svetimą“, priskiriant jį tik vienai lenkų etninei grupei bent jau pradėti pažinti. Įtraukti Vilnių taip pat paskatino Vitalijos Stravinskienės tyrimai (*Gyventojų repatriacija iš Lietuvos į Lenkiją 1944–1947 m.: turto ir materialinių vertybių išsigabenimo klausimai*, in: *Lituanistika*, 2008, t. 54, Nr. 4, p. 17–30) atskleidę, kad 1944–1947 m. vykusios gyventojų repatriacijos metu iš Vilniaus krašto į Lenkiją persikėlė per 171 tūkstantį gyventojų, tačiau baldų išsivežimas buvo stipriai apribotas. Siekiant išvengti nuostolių žmonės juos masiškai pardavinėjo, todėl to meto baldų rinka dėl didelės pasiūlos buvo užpildyta pigiais Vilniuje gamintais baldais. Ši situacija, manoma, prisidėjo prie tarpukario Vilniuje gamintų baldų paplitimo visoje pokario Lietuvoje. Tad į Vilnių žvelgiama kaip į aneksuotą Lietuvos teritoriją, kuri yra svarbi tiriant šiandien Lietuvoje esantį baldų paveldą.

Vis dėlto dėl bendrai menko tarpukario Vilniaus amatų, pramonės ir taikomojo meno tyrimų skaičiaus, tarpukario vilniečių repatriacijos į Lenkiją, fragmentiškų ir negausių pirminių šaltinių, Vilniaus baldininkystės tyrimai nėra lygiaverčiai Lietuvai. Atsižvelgiant į disertacijos parengimui skirtą laiką, šiame tyrimų etape susitelkiama į Vilniaus baldų projektuotojų ir gamintojų bei jų susivienijimų veiklos specifiką, jų produkcijos sklaidą parodose, baldų stilistinę raišką, netyrinėjant platesnių Lenkijos politinių, ekonominių ir sociokultūrinių kontekstų ir jų įtakų. Taip pat svarbu pažymėti, kad dėl tų pačių priežasčių disertacijoje gilinamasi tik į Vilniaus miesto, bet ne į visos Vilniaus vaivadijos baldininkystę.

Kita taip pat problemiška teritorija – Klaipėdos kraštas. Vokietijai priklausiusi Klaipėdos teritorija, pagal Versalio taikos sutartį iš Vokietijos atimta ir 1924 m. Ambasadorių tarybos sprendimu perduota Lietuvai, kaip autonominis vienetas. Nors šiuo atžvilgiu istorinės aplinkybės Lietuvai buvo kur kas palankesnės – miestas Lietuvos teritorijoje išbuvo iki 1939 m., tačiau stipri vokiečių bendruomenė per visą tarpukario laikotarpį sąlygojo vokiškos kultūros tęstinumą. Nepaisant to, laikantis tos pačios nuostatos kaip ir Vilniaus atžvilgiu netaikyti „savo“ ir „svetimo“ dichotomijos, Klaipėda taip pat įtraukiama į disertaciją. Taigi, siekiant išvengti šių miestų marginalizacijos, disertacijoje pasirinkta tyrimo topografinės ribos apibrėžti pagal šiandieninę Lietuvos teritoriją.

Svarbiausios sąvokos

Baldžius – tarpukariu baldžiaus sąvoka buvo retai vartojama, dažniausiai šaltiniuose baldų gamintojai vadinami staliais. Visgi siekiant tyrime išvengti neaiškumo ir atsižvelgiant į kontekstą, kad staliais įvardinami baldų gamyboje specializavęsi asmenys, darbe naudojama baldžiaus sąvoka. Taip pat ir lenkiškas terminas *stolarz* verčiamas kaip baldžius.

Unikaliu baldų dizainu darbe laikomas vienetinis menininkų ar architektų suprojektuotas dizainas, kuris nebuvo tiražuojamas.

Pramoniniu baldų dizainu laikomas baldų įgyvendinimas serijiniu gamybos būdu.

Modernizmas – vartojamas apibūdinti XX a. 3–4 dešimtmečių architektūros ir dizaino stilių ir taikomas kaip sinonimas funkcionalizmui, tarptautiniam stiliui. Tačiau sąvoka **modernus dizainas** vartojama platesne prasme apibūdinti tai, kas aptariamam laikotarpiu buvo laikoma savalaikiška, madinga.

Metodologija

Tyrimo problematika ir išsikelti uždaviniai padiktavo teoriniu tyrimo pagrindu pasirinkti socialinės dailėtyros metodologijos prieigą. Disertacijos tyrime pabrėžiami užsakovo, projektuotojo, gamintojo vaidmenys, jų santykių specifika. Taip pat atsižvelgiama į socialinį ir ypač ekonominį šalies pramonės ir amatų raidos kontekstą ir jų įtakas bei poveikį baldininkystės plėtotei. Tiesa, Vilniaus atveju dėl priklausomybės Lenkijai ir visai kitos politinės, ekonominės situacijos kontekstiniai tyrimai taikomi su išlygomis, koncentruojantis į baldų gamintojų išaiškinimą ir baldų stiliaus analizes.

Disertacijoje taip pat naudojami menotyroje įprasti formaliosios analizės, ikonologinis-ikonografinis metodai, kurie pasitarnavo baldų stilistikos, tipologijos nustatymuose. Rašant apie itin mažai tyrinėtą Lietuvos ir Vilniaus baldų pramonę, taikomas istorinis-

rekonstrukcinis metodas. Lyginamoji analizė naudojama, siekiant atskleisti bendrumus ir skirtumus tarp Lietuvos-Vilniaus-Lenkijos, Lietuvos-Europos baldininkysčių.

Darbo naujumas ir reikšmė

Ši disertacija – pirmasis mokslinis darbas, aprėpiantis plačią, tiek teminiu, tiek ir topografiniu aspektais, tarpukario baldininkystės raidą. Tikslas į tarpukario baldininkystę pažvelgti ne tik per autorinio, bet ir per pramoninio baldų dizaino pjūvį, ieškant šių sričių sąveikos taškų taip pat naujas ir aktualus, padedantis mažinti Lietuvos dizaino istorijos baltas dėmes ir įsilieti į panašių tarptautinių tyrimų kontekstą.

Surinkta itin gausi, daugeliu atveju iki šiol nežinota, faktografinė ir ikonografinė medžiaga pateikia išsamų tarpukario meninės ir pramoninės baldininkystės raidos vaizdą, iš užmaršties ištraukia dizaino kūrėjų ieškojimus, gamintojų vardus ar jų produkciją. Atlikti darbai svarbūs baldų stiliaus nustatyme, atribucijos procese. Tikėtina, kad išsamaus istorinio baldininkystės raidos proceso nušvietimas sustiprins baldų paveldo, ypač pramoninio, vertę ir prisidės prie šiandien vis aktualesniu tampančio tarpukario Lietuvos dizaino tapatybės atskleidimo ir įtvirtinimo.

Šaltiniai ir literatūra

Jei kai kurie tyrimai yra probleminiai dėl istoriografinio skurdumo, tai autorinių ir pramoninių baldų tarpukariu įvertinimas nėra itin paprastas, nes reikalauja daugelio įvairių dokumentų, tiek rašytinių, tiek ir vaizdinių peržiūrėjimo ir kritiško įvertinimo.

Rengiant disertaciją, svarbiausia tyrimo medžiaga buvo aptariamo laikotarpio **daiktiniai šaltiniai** – baldai. Tenka konstatuoti, kad muziejų fonduose negausiai saugomi tarpukariu gaminti baldai dažnai yra fiziškai sunkiai prieinami dėl eksponatų sancaupų. Taupant fonduose vietą baldai neretai būna išardyti, o inventoriaus knygų įrašai labai abstraktūs ir be fotografijų. Todėl baldų pavyzdžių paieškos vyko ne tik muziejuose, bet ir visuomeniniuose interjeruose bei privačių savininkų namuose. Šią šaltinių grupę papildė ir praplečia bei atribucijos klausimu tikslina **vaizdiniai šaltiniai**. Tai baldų ir interjerų fotografijos, piešiniai, projektai. Ši šaltinių grupė nėra gausi, nes baldai itin retai kada buvo specialiai fotografuojami. Kaip papildoma vaizdinė medžiaga disertacijoje pateikiamos fotografijos su baldų dirbtuvių vaizdais, leidusios susidaryti vaizdą apie darbo sąlygas, naudotą techniką. Vaizdinė medžiaga išsibarsčiusi muziejų fonduose, bibliotekų retų spaudinių skyriuose, archyvų saugyklose. Atskirai minėtini Šiaulių Aušros muziejui priklausantis Gerardo Bagdonavičiaus fondas, kuriame saugomas itin gausus menininko baldų piešinių palikimas; Lietuvos literatūros ir meno archyve (toliau LLMA) išskirtini architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio (LLMA, f. 81), baldų dizainerio Jono Prapuolenio dokumentai

(LLMA, f. 338), kuriuose esama tyrimui vertingos ikonografinės baldų ir jų projektų medžiagos. Analizuojant dizaino inovacijas taip pat panaudotos fotografijos iš menininko sūnaus Bangučio Prapuolenio asmeninio archyvo. Verta paminėti nepublikuotą etnologo Antano Daniliausko archyvinę vaizdinę medžiagą, (Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius (LII RS)), kuri atspindi laikotarpio baldų madų kaitą. Taip pat dalis vaizdinės medžiagos rasta tarpukario periodikoje. Greta tuometinės Lietuvos Respublikos baldininkystės, plėtojant ir Vilniaus miesto tyrimą, vertingos ikonografijos suteikia Lenkijos valstybinio skaitmeninio archyvo internetinėje fototekeje bei Lenkijos Naujųjų aktų archyvo fonduose saugomos fotografijos. Lyginamajai analizei naudoti įvairiose Lenkijos bibliotekose ir Prahos Taikomojo meno muziejaus bibliotekoje saugomi baldų projektų katalogai, žurnalų iliustracijos.

Rašytinius šaltinius galima suskirstyti į keletą grupių:

Pirmoji ir didžiausia dalis – tai tarpukario periodika. Disertacijai aktualiausia specializuota Lietuvoje, Vilniuje ir kitose Lenkijos miestuose leista spauda išsiskirianti analitiniais straipsniais, dizaino madų atspindėjimu ir kryptingu jų formavimu. Tuo tikslu peržiūrėta: *Amatininkas* (1934–1940), *Mūsų meisteris* (1932), *Verslas* (1932–1940), *Lietuvos ūkis ir rinka* (1930–1932), *Prekyba* (1936–1939), *Vilniaus prekybininkas ir amatininkas* (1933–1939), *Baldžiaus padėjėjas* (1927–1932), *Architektūra ir statyba* (1923–1939).

Reklaminių skelbimų, žinučių apie parodas, pastatytus reprezentacinius pastatus ir jų interjerų baldus, Lietuvos prekybos ir pramonės būklę, amatų mokyklų veiklą taip pat namų ruošos ir kambarių įrengimo klausimams skirtų tekstų randame didžiuosiuose šalies dienraščiuose – *Lietuvos aide* (1928–1940) ir *Lietuvos žiniose* (1922–1940) bei įvairaus pobūdžio valstybiniuose ir regioniniuose žurnaluose, laikraščiuose, proginiuose leidiniuose. Renkant informaciją apie baldų fabrikus ir dirbtuves pasitelkti kalendoriai, adresų ir telefonų knygos, įvairūs žinynai, metraščiai, specializuoti reklaminiai leidiniai, parodų katalogai. Pastarieji nepamainomu šaltiniu tapo rekonstruojant Vilniaus ir Lietuvos parodų, kuriose buvo eksponuojami baldai, istoriją. Naudingos palyginamosios tiek istoriografiniu, tiek ikonografiniu požiūriu informacijos rasta vokiškuose (*Forma, Naujasis Frankfurtas*) ir čekiškuose (*Baldžiaus menas, Butas ir menas, Mūsų butas*) architektūros ir dizaino žurnaluose, taip pat baldų ir interjerų kataloguose.

Antrąją rašytinių šaltinių grupę sudaro **archyvuose saugomi dokumentai**. Rašant apie amatų mokyklų veiklą medžiaga rinkta Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Švietimo ministerijos specialiojo mokslo departamento bylose (f. 391, ap. 5). Vilniaus Stepono Batoro universiteto Interjero projektavimo ir dekoravimo disciplinos tyrimui aktualių dokumentų rasta LCVA Vilniaus Stepono Batoro universiteto fonduose (LCVA, f. 175, ap. 1(I)A; ap. 1 (I Bb)). Analizuojant veikusias baldų gamybos įmones, skurdi jų dokumentacija rinkta LCVA Finansų ministerijos pramonės ir prekybos departamento fonde (f. 388, ap. 1; 3), Mokesčių departamento

fonde (f. 927) bei Kauno apskrities archyvo (toliau KAA) Kauno (f. 209) ir Kauno apskrities mokesčių inspekcijos (F. 210) fondų bylose. Medžiagos apie autorinių baldų projektavimą ir jų įgyvendinimą ieškota įvairių pastatų projektiniuose dokumentuose, kurie, deja, yra išblaškyti po įvairius fondus (pvz. LCVA, f. 1622 – Statybos ir sauskelių komisijos fondas; LCVA, f. 6 – Lietuvos karininkų ramovės fondas, taip pat suteikiantis ir svarios ikonografinės medžiagos; LCVA, f. 987 – Prekybos, pramonės ir amatų rūmų fondas, etc.). Informacija apie Vilniaus baldų kooperatyvus rinkta Varšuvos Naujųjų aktų archyve saugomose Vilniaus baldų kooperatyvų veiklos dokumentacijos bylose. Atskirai minėtini LLMA archyve saugomi Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės (f. 397 ap. 1) radijo paskaitų tekstai, kuriuose rasta namų ir butų interjerų įrangos tendencijų aprašų. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje rinkta informacija apie Lietuvos dalyvavimą pasaulinėje Paryžiaus parodoje (LMAVB RS. f. 242-12).

Archyvinę informaciją papildė trečia, negausi rašytinių šaltinių grupė – **tarpukario istoriografija**. Jakovo Etingerio ir Martyno Liutermozos, (*Lietuvos pramonė*, 1923), Domo Gruodžio (*Lietuvos pramonė ir jos gamyba*, 1930), Kazio Sruogos (*Amatų klausimas Lietuvoje*, 1936) atlikti Lietuvos pramonės ir amatų veiklos tyrimai kartu su spaudoje publikuotais tekstaais padėjo įvertinti baldų gamybos situaciją bendrame šalies ūkio kontekste. Architekto Vlodo Švipo knygoje *Miesto gyvenamieji namai* (1933), daug dėmesio skiriama Vokietijos modernistinių interjerų ir baldų refleksijai. Autorius knygoje išsako ir savo nuomonę apie to meto Lietuvos baldininkystės situaciją ir kaip būtų galima padėti pagerinti. Disertacijai aktualių duomenų apie Vilniaus pastatų sanitarinę būklę, miestiečių gyvenimo sąlygas butuose rasta SBU universiteto medicinos fakulteto higienos katedros mokslininkų tyrimuose. Lietuviškuosius tarpukario amžininkų darbus papildė užsienio autorių tekstai, leidžiantys pajusti aptariamo laikotarpio dizaino tendencijų pulsą.

Literatūros apžvalga

Šia tema itin negausioje sovietinėje istoriografijoje, išskirtini A. Daniliausko kraštotyros tyrimai, kuriuose aptariami baldų apstatymai skirtingų socialinių grupių namuose. 1986 m. tuometinis LTSR istorijos ir etnografijos muziejus (db. Nacionalinis muziejus) išleido Onos Mažeikienės sudarytą baldų katalogą iš muziejuje saugomų XVII–XX a. I p. baldų. Didžiausią kataloge pristatomų eksponatų dalį sudaro liaudies ir XIX a. dirbiniai, o ir autorės pateikta baldų stilių apžvalga baigiama ties modernu. Nepaisant to, katalogas naudingas dėl pateikiamų inventorinių aprašų. Iki šiol aktualus Klemenso Čerbulėno 1970 m. sudarytas J. Prapuolenio darbų fotoalbumas su aprašais, menotyrininko įžvalgomis. Knyga papildė ir patikslina nepublikuotus K. Čerbulėno užrašus, kurie šiuo metu saugomi asmeniniame B. Prapuolenio archyve.

Kokybiškai naujų darbų pagausėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Visų pirma, minėtini Lijanos Šatavičiūtės-Natalevičienės darbai tarpukario dizaino ir amatų temomis. Nors konkrečiai baldininkystė netyrinėta, tačiau L. Šatavičiūtės-Natalevičienės moksliniuose straipsniuose skirtuose interjerų modernizacijai, tautiniam stiliui, Lietuvos ir tarptautinėms parodoms, XX a. pirmosios pusės Vilniaus dailiesiems amatams, menininkų veiklai dailiųjų amatų sąjūdyje pateiktas platus taikomojo meno kontekstas, daug vertingos faktografinės informacijos bei naudingų įžvalgų. Svarbiu atspirties tašku tapo Giedrės Jankevičiūtės tyrimai skirti lietuviškojo *art deco*, amatų švietimo temoms, tarpukario valstybės politikos įtakos atskleidimui meno raidai, menininkų kūrybos daugialypiškumo problemoms, tarpukario interjerams.

Tarpukariu architektai projektuodavo ne tik pastatus bet ir jų baldus, modernizmo koncepciją taikė baldų dizaine. Tad moderniosios baldininkystės istorija neatsiejama nuo architektūros istorijos. Disertacijoje naudotasi architektūrologų darbais aptariančiais tyrimui aktualius klausimus susijusius su miestų modernėjimu. Dėl tarpdiscipliniškumo išskirtina Marijos Drėmaitės monografija apie tarpukario Lietuvos pramonės architektūrą *Progreso meteoras: modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.*⁽²⁰¹⁶⁾. Į tyrimą nėra įtraukta baldų pramonė, tačiau nepaisant to, knyga padėjo susidaryti bendrą šalies pramonės vaizdą modernizacijos kontekste. Taip pat M. Drėmaitės knygoje nagrinėjami industrializacijos procesai, kurie disertacijos kontekstui vėlgi yra aktualūs. Epizodiškai panaudota informacija rasta 1918–1940 m. Lietuvos ūkį, pramonę ir bendrai socialinę-ekonominę situaciją aptariančiuose Domo Cesevičiaus (1968) ir kituose veikaluose.

Baldai svarbi interjerų dalis, tad disertacijai pravartūs Linos Preišegalavičienės tyrimai, sugulę į 2016 m. išleistą monografiją apie tarpukario Lietuvos interjerus. Knygoje baldai aptariami savitai juos suskirstant pagal stilius, daug dėmesio skiriama unikaliam baldų dizainui ir Kauno aukštuomenės interjerų baldams. Pateiktos nuorodos į šaltinius taip pat paspartino tyrimo medžiagos rinkimą. Aktualūs ir vertingi disertacijai ir kiti tyrėjos darbai skirti architektui Vladimirui Dubeneckiui (2010; 2011), Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus istorijai (2016). Analizuojant unikalųjį baldų dizainą naudingi buvo G. Jankevičiūtės, M. Drėmaitės ir V. Petrulio tekstai iš leidinio *Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas, 1918–1940*⁰ (2018), kuriame supažindinama su pagrindinėmis interjerų tendencijomis, sociokultūriniame kontekste analizuojami reprezentacinių pastatų interjerai. Vilniaus amatų, interjerų, baldininkystės istorinio konteksto suvokimą praplėtė Dalios Klajumienės monografija skirta XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios Vilniaus gyvenamųjų namų interjero elementams (2015), Jolitos Mulevičiūtės prieškarinio amatininkystės tyrimai (2002) bei Eglės Bagušinskaitės magistrinis darbas apie baldų gamybą ir importą Vilniuje XIX a. II p. – XX a. pr. (2014).

Užsienio literatūroje visų pirma minėtini lenkų mokslininkų darbai skirti Lenkijos dizainui ir architektūrai, kurie dėl savo konteksto pasitarnavo tyrinėjant Vilniaus baldininkystę. Nepamainomi lenkų meno istorikės Annos Kostrzyńskos-Miłosz tyrimai apie tarpukario Lenkijos baldininkystę, šia tema 2005 m. išleista mokslinė monografija (*Polskie meble 1918–1939: forma, funkcija, technika*). Nors mokslininkė Vilnių mini tik epizodiškai, dėmesį sutelkiant į sostinę Varšuvą ir kitus Lenkijos ekonomikos ir kultūros centrus, aptarti baldų projektuotojai ir gamintojai, naujų baldų tipai, jų estetinė išraiška buvo aktualūs tiek vilnietišku baldų analizei, tiek visos Lietuvos tipinių baldų apžvalgos kontekstui. Disertacijoje taip pat remtasi lenkų istoriko Andrzej K. Olszewski mintimis apie *art deco* raidą (1976), kultūros istoriko Jozefo Poklewskio tyrimais skirtais SBU dailės fakulteto veiklai (2000; 1996).

Aprašant baldų stilistiką daugiausiai informacijos randama apie *art deco* autorinius baldus, juos kūrusias asmenybes. Siekiant plačiau nušviesti šį Lietuvoje populiarių stilių naudotasi Alastairo Duncano studijomis (1986; 1988; 2003), Bevio Hillierio ir Stepheno Escritto knyga *Art Deco stilius* (2003). Tuo metu tarpukario modernizmo baldai dažniau aptariami veikaluose skirtuose Bauhauzo mokyklos veiklai. Vienas reikšmingiausių šia tema leidinių – Jeffrey Saletniko ir Robin Schuldenfrei sudarytas straipsnių rinkinys (*Bauhaus Construct: Fashioning identity, Discourse and Modernism*, 2009). Atskirai minėtini dizainerių personalijoms ypač Marcelio Breuerio kūrybai skirti Magdalenos Droste, Wilko Christopherio, Robino Krause tyrimai. Mažiausiai mokslininkų dėmesio sulaukia tarpukario pramoninis dizainas todėl svarbiu informacijos šaltiniu tapo Adrian Forty veikalas *Troškimų objektai: dizainas ir visuomenė nuo 1750 (Objects of desire: design and society since 1750)*. Taip pat pramoniniai baldai ir juos lydėję socioekonominiai procesai apibendrinami vokiečių architekto ir architektūros istoriko Karlo Mango knygoje skirtoje modernių baldų dizaino raidai (1979). K. Mangas savo tyrime aprėpia ne tik autorinį, bet ir pramoninį Vokietijos baldų gaminimą, kas disertacijai buvo itin pravartu. Naudinga estų mokslininko Jūri Kermik studija apie žymųjį estų faneros ir baldų fabriką *Luther* (2004).

Struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, keturios dėstymo dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, iliustracijos ir iliustracijų sąrašas. Atskirame priede pateikiamas aptariamuoju laikotarpiu veikusių baldų gamintojų sąrašas su adresais ir reklaminiais skelbimais.

1. NUO TRADICIJŲ TĄSOS MODERNUMO LINK: IDĖJŲ SKLAIDA IR BALDŲ STILISTINĖS TENDENCIJOS

Pirmoji dalis yra skirta tendencijų nuo prieškarinio tradicijų sekos iki naujos, modernios raiškos įsisavijimo baldų dizaine aptarimui ir vėlyvojo *art deco* bei modernizmo stilių bendrumų ir skirtumų išryškiniui. Pradžioje glaustai apžvelgiamas vienas pirmųjų atvejų, kai pagal autorinius projektus Vokietijos mieste Frankfurte prie Maino valdžios iniciatyva pradėti gaminti modernistiniai standartiniai baldai, skirti masinei rinkai. Aiškinamasi situacija Lietuvoje, aptariama, kodėl nevystyta modernistinių baldų masinė gamyba kaip Vokietijoje ir kitose Vakarų Europos šalyse. Vis dėlto žmonių skonis modernėjo, tam didelės įtakos turėjo spaudoje ir radijuje propagauta interjerų modernizacija. Darbe plačiau nušviečiami žymiausių Lietuvos modernistų – menotyrininkės Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės ir Vlodo Švipo – modernių baldų ir idėjų interjere aptarimai.

Toliau remiantis reikšmingais užsienio mokslininkų tyrimais pristatoma *art deco* raida, analizuojami šio stiliaus baldų dizaino ypatumai lyginant su modernizmu. Tyrimas atskleidė, kad nuo XX a. 3-ojo dešimtmečio pabaigos miestiečių namuose, įstaigų kabinetuose įsivyravo būtent vėlyvojo *art deco* baldai. Jie pasižymėjo dekoratyvia faneruote, geometrinėmis ir suapvalintomis formomis. Viešuosiuose interjeruose, ypač specialios paskirties balduose, dėl funkcionalumo ir higieniško įsitvirtino modernizmo stilistikos praktiški ir nebrangūs mediniai baldai.

2. UNIKALIŲ BALDŲ DIZAINAS

Antrojoje disertacijos dalyje pristatomas unikalus baldų dizainas. Keliant prielaidą, kad menininkai/architektai buvo dizaino naujovių ir europietiško mado skleidėjai, atskiruose skyriuose pristatomas unikalus baldų dizainas privačiuose ir visuomeniniuose interjeruose. Taip pat aptariamas baldų ir interjero dizainerių profesinis rengimas Lietuvos amatų mokyklose bei Vilniaus tuometinio Stepono Batoro universitete (dabar Vilniaus universitetas).

2.1. Baldų inovacijos ir unikalaus dizaino pavyzdžiai gyvenamuosiuose interjeruose

Pirmajame antros dalies skyriuje nušviečiama to meto tendencija, kai architektai neapsiribojo vien pastatų projektavimu, tačiau aktyviai dalyvavo ir įgyvendinant interjerų įrangos sprendimus. Pristatomos modernistinės baldų inovacijos. Visų pirma, tai sieniniai baldai (*built-in furniture*),

minimi juos projektavę tokie architektai, kaip B. Elsbergas, V. Landsbergis-Žemkalnis, A. Funkas, S. Kudokas. Toliau išryškinamas didžiausias Bauhauzo mokyklos indėlis į tarpukario baldininkystę – baldai iš lenktų plieno vamzdelių (*tubular steel*). Nustatyta, kad šie modernizmo etalonu tapę baldai neišplito Lietuvoje, tad darbe keliamos prielaidos, kas tai galėjo sąlygoti. Dar viena tarpukario baldų dizaino inovacija taip pat vertinta dėl vietos taupymo (*space-saving*) buvo sekciniai (*unit*) bei keliafunkciai baldai. Domimasi, kas buvo šios idėjos autorius, kokie šių baldų modeliai išpopuliarėjo Lietuvoje, kuo pasižymėjo jų dizainas.

Tyrimo metu išsiaiškinta, kad pasaulinė tendencija nuo minimalistinio modernizmo 4-ajame dešimtmetyje pereiti prie dekoratyvesnio, suapvalintų (*streamlining*) formų *art deco* neaplenkė ir lietuviškojo unikalaus baldų dizaino. Kaip to pavyzdys analizuojami architekto Arno Funko įrengti interjerai iš jo darbų albumo (~1935). Disertacijoje siekiant atskleisti unikalaus ir pramoninio dizaino sąveiką, plačiau pristatoma žymiausio baldų dizainerio Jono Prapuolenio kūryba. Menininkas dar tarpukariu garsėjo kaip unikalių baldų kūrėjas, tad darbe aiškinamasi, ar dizaineris iš tiesų kūrė tik vienetinius baldus. Taip pat minimas atvejis, kai pagal dailininko Rimto Kalpoko piešinius galimai gaminta autorinių baldų serija. Tokių pat planų turėjo ir kitas garsus baldžius J. Vainauskas, tačiau jų įgyvendinimui sutrukdė prasidėjęs karas.

2.2. Unikalūs baldai visuomeniniuose interjeruose: užsakovo vaidmuo

Antrajame skyriuje pristatomi visuomeninių interjerų menininkų ir architektų kurti unikalūs baldai bei baldų projektai. Aptariami V. Dubeneckio „Lietuvos“ viešbučio, Steigiamojo Seimo rekonstrukcijos projekto, laikinosios M. K. Čiurlionio dailės galerijos baldai ir projektai. Taip pat Kauno Karininkų ramovės Prezidento kabineto interjero konkursas, tautiškumo raiškos siekis jame. Atkreipiamas dėmesys į Prezidento kabinete įgyvendinto G. Bagdonavičiaus komplekto ir čekų rondo kubizmo baldų stilistinę panašumą. Aptariami V. Landsbergio-Žemkalnio tautinio stiliaus Prekybos, pramonės ir amatų rūmams (1938 m.) sukurti baldai, kuriuos pagal griežtus nurodymus pagamino J. Vainausko firma.

Toliau pateikiami privatiems užsakovams projektuotų ir sukurtų baldų pavyzdžiai. Tai Pieno centro administracijos posėdžių salei skirtas V. Landsbergio-Žemkalnio neįgyvendintas projektas ir kur kas modernesnis B. Elsbergo projektuotas ir įgyvendintas posėdžių salės kompleksas. Modernumu taip pat išsiskyrė tame pačiame pastate veikusi Muralių kirpykla.

Pabaigoje pristatomas Stepono Batoro universiteto (dabar Vilniaus universitetas) rektorato posėdžių salės baldų kompleksas, keliamą prielaidą, kad baldai galėjo būti pagaminti pagal dailininko ir SBU dailės fakulteto dekaną F. Ruszczyco projektą. Kitas dailės fakulteto dėstytojas – Jerzy Hoppenas taip pat yra palikęs išpūdingų istoristinių baldų piešinių. Visgi XX a. 4-ajame

dešimtmetyje mieste gausėjant modernizmo stiliaus architektūros, istorizmas vis dažniau užleisdavo vietą modernioms tendencijoms ir interjerų bei baldų dizaine. 1937 m. Valstybinių taupiamųjų kasų baldai (pagaminta vilniečio Michailo Oszurko dirbtuvėse) bei Lenkijos socialinio draudimo bendrovės filialo baldai pasižymėjo kur kas modernesne raiška.

2.3. Baldų projektuotojų profesijos rengimas

Trečiajame antros dalies skyriuje apžvelgiamas baldų dizainerių profesijos mokymas Lietuvos amatų mokyklose ir Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakultete dėstyta interjerų apipavidalinimo disciplina.

Pirmajame poskyryje aptariamos tarpukariu didžiuosiuose Lietuvos miestuose veikusios amatų mokyklos, jose dėstyta baldžių rengimo specialybė. Gilinamasi, kokios buvo mokymosi sąlygos, svarstoma, ar tai turėjo įtakos profesijos populiarumui. Aptariamos mokymosi programos, ieškoma panašumų su Čekoslovakijos amatų mokyklomis. Pristatomi užsienio švietimo institucijose išsilavinimą įgiję ar žinias gilinę mokytojai. Įvardinama su baldininkyste susijusi amatų mokyklose naudota literatūra, jos įtaka moksleivių darbams. Svarbi mokyklų veiklos dalis buvo baigiamųjų darbų parodos. Jų apžvalga atskleidė amžininkų požiūrį į amatų mokyklas ir jaunųjų baldžių dirbinius bei kartu su ikonografija padėjo nustatyti vyraujančią baldų stilių.

Atskirame poskyryje pristatoma Vilniaus Stepono Batoro universitete Dailės fakultete dėstyta interjerų apipavidalinimo disciplinos raidos apžvalga. Dėl medžiagos skurdumo ir fragmentiškumo pagrindiniu šaltiniu tapo Dailės fakulteto studentų baigiamųjų darbų katalogai, kuriuose publikuoti interjerų projektai. Taip pat žinias apie interjerų apipavidalinimo discipliną papildė fakultete naudotos literatūros analizė.

3. PRAMONINIŲ BALDŲ GAMINTOJŲ ISTORINĖ RAIDA

Trečioji tyrimo dalis skirta tarpukariu sparčiai augusiai baldų pramonei. Apžvelgiami pramoninių baldų gamintojai Lietuvos smulkiosios pramonės kontekste, ieškoma galimų bendradarbiavimo su menininkais atvejų. Atskirame skyriuje pateikiama Vilniuje veikusių baldžių kooperatyvų apžvalga. Šis baldininkystės modelis nesusiklostė Lietuvoje, todėl tampa įdomūs kooperatyvų veiklos ypatumai, jų plusai ir minusai kaip Vilniaus baldininkystės savitumas.

3.1. Lietuvos baldų dirbtuvės ir fabrikai

Siekiant tiksliau suvokti tarpukario pramoninės baldininkystės raidą trečios dalies pirmas skyrius yra pradedamas nuo trumpos prieškario baldų gamybos apžvalgos. Toliau įvardinama XX a. 3-ojo dešimtmečio tendencija kurtis akcinėms bendrovėms, kurių viena iš veiklų buvo baldų gamyba. Pateikiama vieno pirmųjų fabrikų, gaminusių baldus – *Ventos* – apžvalga. Taip pat vienintelio šalyje metalinių baldų fabriko *Labor* produkcijos analizė. 1923 m. prie Lietuvos prijungus Klaipėdos kraštą, baldų pramonė dar labiau išsiplėtė. Analizuojama žymiausių Klaipėdos baldų fabrikų *Pierach, Kund & Co, Laimos*, po to *Dailiavos* veikla. Keliama prielaida, kad *Dailiavos* baldai buvo gaminami pagal dailininko A. Brako idėjas ir baldžiaus Elksnaičio techninius projektus.

XX a. 3-ojo dešimtmečio pabaigoje augant baldų pramonei, išryškėjo tam tikri baldų gamybos centrai. Visų pirma, tai sostinė Kaunas, kuriame veikė vienas stipriausių Kosto Petriko fabrikų, taip pat didžiausias Lietuvoje baldų ir parketo fabrikas *Universal*. Išskiriamas Jono Vainausko fabrikas, kuriame baldų dizainą kūrė pats savininkas J. Vainauskas. Smulkių baldų dirbtuvių centras buvo Jonava. Nustatyta, kad mieste oficialiai viso tarpukario metu veikė apie 50 baldus gaminusių įmonių. Tarpukariu itin populiarių lenktinių baldų gamybos centras buvo Šiauliai. Vieni žymiausių šio tipo baldų gamintojai buvo A. ir A. Survilos taip pat *M. Raiko ir J. Rodo baldų ir (vienos) lenktų baldų fabrikas*. Skyrius užbaigiamas statistinių duomenų apie baldus gaminusių įmonių skaičių apžvalga bei išvada, kad didžiausią įtaką pramoninių baldų stiliaus raiškai turėjo užsienio baldų katalogai.

3.2. Vilniaus baldų kooperatyvai

Vilniuje dauguma smulkiųjų gamintojų, tarp jų ir baldžiai, buvo susibūrę į kooperatyvus. Tad antrajame trečios dalies skyriuje susitelkiama į kol kas beveik netyrinėtą Vilniaus baldų kooperatyvų veiklos apžvalgą. Visų pirma, nušviečiamos istorinės aplinkybės galimai turėjusios tam įtakos. Taip pat remiantis ekonomisto Domo Cesevičiaus įžvalgomis, to meto spauda trumpai pristatoma tarpukario Vilniaus pramonės ir amatų situacija. Pasitelkus Lietuvos centrinio valstybės archyvo ir Lenkijos Varšuvos Naujųjų aktų archyvo medžiagą apie kooperatyvų vidaus veiklą, bandoma rekonstruoti kooperatyvų *Meblowil* ir *Vilniaus vaivadijos stalių darbo kooperatyvo* (*Spółdzielnia Pracy Stolarzy Województwa Wileńskiego*) veiklą. Be šių kooperatyvų taip pat minima aktyviai Vilniuje veikusi *Vilniaus Krikščionių stalių, kubilių ir apmušėjų cecho* (*cech Stolarzy, Bednarzy i Tapicerów Chrześcijan w Wilnie*) organizacija. Nerasta ikonografinės medžiagos apie Vilniaus kooperatyvų produkciją, todėl trumpai apžvelgiamas baldų ir interjerų

žurnalas *Meblostyl* su tipinių 4-ojo dešimtmečio baldų pavyzdžiais. Žurnalas 1934–1936 m. platintas Vilniuje ir, manoma, galėjo turėti įtakos Vilniaus pramoninių baldų gamintojams.

4. TARPUKARIO BALDŲ SKLAIDA

Ketvirtoji dalis orientuota į baldų sklaidą. Aptariami baldžių reklamavimosi ir baldų pardavinėjimo būdai, trumpai apžvelgiamos baldų kainos. Atskirame skyriuje, kurį sudaro du smulkesni poskyriai, aptariamas Vilniaus baldžių dalyvavimas parodose ir mugėse bei baldai Lietuvos ir užsienio parodose.

4.1. Baldų reklama ir prekyba

Šiame skyriuje aiškinamasi, kaip ir kur baldai buvo reklamuojami. Nustatyta, kad populiariausias būdas buvo reklaminės žinutės laikraščiuose ir žurnaluose, tačiau pasirinkimas, kuriame leidinyje reklamuotis, buvo kiekvieno verslininko apsisprendimo reikalas ir bendrų tendencijų nebuvo. Reklaminės žinutės dažniausiai nedidelės, tačiau ganėtinai informatyvios. Dažnai spausdintos su asociatyviais paveikslėliais. Galima manyti, kad konkurenciniais tikslais baldų gamintojai neleisdavo kainoraščių. Vis dėlto, disertacijoje pasitelkiant žinutes spaudoje, kelių populiarių gamintojų baldų sąskaitas, pateikiama apytikslė vyravusių baldų kainų apžvalga. Domimasi, kur baldai buvo pardavinėjami. Nustatyta, kad didesni baldų gamintojai turėjo specialias baldų parduotuves Kaune, Klaipėdoje. Vilniuje veikė vietinių baldų kooperatyvų parduotuvės-sandėliai.

4.2. Baldų eksponavimas lokaliu ir tarptautiniu lygiu

Ketvirtos dalies antrajame skyriuje atliekama Vilniaus parodų analizė išryškinant žymiausius baldų meistrus. Dėmesys sutelkiamas į nuo 1928 m. rengtas pramonės ir amatų muges, vadintas *Šiaurės mugėmis*. Išskirtiniu įvykiu Vilniaus baldininkystėje galima laikyti 1937 m. *Vilniaus baldžių, kubilių ir baldų apmušėjų cecho* suorganizuotą parodą *Gyvenamasis interjeras (Wnętrze mieszkaniowe)*. Išanalizavus vilnietiškas parodas keliama prielaida, kad istorinių stilių sekiniai baldų parodose buvo vis dar populiariūs ir paklausūs.

Skirsnėje apie baldus Lietuvos ir užsienio parodose aptariamos Lietuvos žemė ūkio ir pramonės parodos, rengtos Kaune bei regionuose (Klaipėdoje, Šiauliuose, Telšiuose). Akcentuojama parodų koncepcijos kaita link tautiškumo ir to įtaka baldų pristatymams parodose. Atskirai įvertinamos vienintelės 1932 m. J. Prapuolenio ir 1938 m. J. Vainausko personalinės parodos. Pristatoma 1937 m. tautinės lietuvių jaunimo organizacijos *Jaunlietuviai* surengta paroda

su liaudies meno ir kambarių dekoravimo skyriumi. Čia eksponuoti dailininko Antano Gudaičio suprojektuoti ir baldžiaus Pijaus Bepirščio pagaminti bei J. Vainausko baldai.

Skirsnys apie tarptautines ir pasaulines parodas aptariamas lietuviško dizaino prisistatymas per unikalius baldus. Analizuojamos 1936 m. ir 1939 m. Karaliaučiuje (dab. Kaliningrade) vykusios Rytų Vokietijos mugės, 1938 m. Tarptautinė amatų paroda Berlyne, 1937 m. pasaulinė paroda *Menas ir technika šiuolaikiniame pasaulyje* Paryžiuje bei 1939 m. pasaulinė paroda Niujorke.

Išvadose apibendrinama tyrimo medžiaga, pateikiamos išvalgos apie Lietuvos tarpukario baldininkystės raidą, unikalaus ir pramoninio dizaino santykį. Taip pat reikšmingas disertacijos priedas, papildantis tekstinę dalį, yra baldus gaminusių įmonių katalogas su firmų adresais. Kaip papildoma vizualinė ir informacinė medžiaga, pateikiami didesnių įmonių reklaminiai skelbimai. Reklaminiai skelbimai taip pat papildė žinias apie gamintą produkciją, baldų pardavinėjimo ypatumus.

IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje ir Vilniuje buvo susiklosčiusios dvi atskiros baldininkystės sritys, t. y. unikalią ir pramoninę, atliepusios šalies gyventojų ir valstybės poreikius. Menininkai ir architektai bendradarbiaudavo su pramonininkais dėl unikalių baldų projektų įgyvendinimo, tačiau ryškesnių atvejų, kad šis bendradarbiavimas būtų išaugęs į unikalaus dizaino serijinę baldų gamybą, neaptikta. Šią situaciją iš dalies nulėmė neplėtota socialinio būsto ir jiems pritaiktų baldų gamybos sistema, baldų projektuotojų konservatyvumas, tarpukariu tik besivystantis verslo sektorius.
2. XX a. 3-jame dešimtmetyje interjerų baldų apstatymui labiausiai būdinga buvo tradicijų seka. Sekant Europos pavyzdžiu buities modernizacija populiariai žiniasklaidoje. Tai turėjo įtakos konservatyvaus miestiečių skonio modernėjimui. XX a. 4-ajame dešimtmetyje viduriniojo ir aukštesniojo socialinio sluoksnių gyventojų interjerai būdavo bent iš dalies atnaujinami dažniausiai tipiniais vėlyvojo *art deco* baldais. Šie baldai, kaip ir modernizmo, buvo geometrinių formų, lygių paviršių, tačiau sekė aptakia (*streamline*) estetika, atsiradusia JAV 4-ojo dešimtmečio pradžioje, todėl buvo suapvalintų formų. Balduose neatmesta, o netgi siekta dekoratyvumo, kurį išgaudavo dėl faneravimo, furnitūrų, poliravimo, lakavimo, apmušalų (tiek prabangių, tiek įvairių imitacijų), kartais intarsijų ar inkrustacijų.
3. Bendras to meto Vakarų pasaulio reiškiny – architektų ir menininkų įsitraukimas į baldų dizaino inovacijų kūrimą – neaplenkė ir Lietuvos. Architektai, taip pat kai kurie menininkai kaip J. Prapuolenis, G. Bagdonavičius, diegė modernizmo dizaino koncepciją privačiuose interjeruose, nors ir atsižvelgdavo į užsakovų skonį santūresnę ir konservatyvesnę nei Vakarų

Europoje. Projektavo iš anksto numatydami bent dalies baldų išsidėstymą, braižė tokias dizaino inovacijas kaip sieniniai, keliafunkciai, sekciniai baldai, tačiau galbūt dėl užsakovų konservatyvumo negamino baldų iš plieno vamzdelių. Baldų raiškai rinkosi minimalistinį modernistinį dizainą arba dekoratyvesnę vėlyvąją *art deco*. Atliepiant valstybės kultūros politiką valstybiniuose interjeruose reprezentaciniais baldams tendencingai taikyta sumoderninta tautiškumo raiška.

4. Modernėjančioje valstybėje būtinybe tapo baldžių ruošimas institucijų lygmeniu, kurio iki tol nebuvo. Todėl Lietuvoje nuo 1926 m. išvystytas valstybinis stalių amatų mokyklų tinklas, kurių veiklos organizavimui, mokymo programoms būdingas sekimas Vakarų Europos, ypač Čekoslovakijos pavyzdžiu. Mokyta ne tik baldų gamybos pagal mokytojų paruoštus šablonus, tačiau ir unikalaus dizaino projektavimo, o tai lėmė, kad darbui fabrikuose mokiniai buvo pernelyg išsilavinę, tačiau menininko statuso taip pat neturėjo. Mokyklose vykdyta aktyvi komercinė baldų gamybos veikla, todėl derinantis prie bendros baldų rinkos avangardinės dizaino inovacijos neplėtotos. Vis dėlto gaminti baldai buvo modernūs, raiškoje dominavo vėlyvojo *art deco* stilius, atliepęs didžiosios dalies finansiškai pajėgių miestiečių poreikius. Dėl konkurencijos su baldų fabrikais ar dirbtuvėmis jokių ryškesnių mokinių, mokytojų ir pramonės atstovų bendradarbiavimo atvejų nebuvo.
5. Vilniuje tuometiniame Stepono Batoro universitete Dailės fakultete su pertraukomis dėstyta Interjero projektavimo ir dekoravimo disciplina, kuri apėmė ir unikalų baldų dizainą. Mokinių eskizuose vyravo modernizmo stilius, ir tai rodo, kad nepaisant Dailės fakultete puoselėto neotradicionalizmo interjero projektavimo ir dekoravimo disciplinos programa buvo moderni. Šią mintį patvirtina Dailės fakulteto turėta gausi biblioteka, kurioje svarią vietą užėmė ne tik naujausi Lenkijos meno, interjerų ir dizaino žurnalai, bet ir specializuoti naujausi Vakarų Europoje leisti serijiniai dizaino leidiniai. Baigę SBU Dailės fakultetą studentai buvo plataus profilio menininkai, susipažinę ir su baldininkystės istorija, ir su dizaino inovacijomis.
6. Atkūrus Lietuvos valstybę, išskyrus ekonominės krizės laikotarpį, baldų gamyba augo ir didžiąją rinkos dalį sudarė vietinė produkcija, kuri nebuvo orientuota į užsienio rinką. Tyrimo metu išryškėjusiuose tokiuose baldų gamybos centruose kaip Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Jonava vyravo nedidelės baldų dirbtuvės, turėjusios iki 20 darbuotojų. Atliekant tyrimą nustatyti keli atvejai, kai menininkai, tikėtina, dalyvavo pramoninėje baldų gamyboje. Tai Šiaulių fabrikas *Venta*, kuriame dirbo skulptorius A. Piekarskis, Klaipėdoje *Laimoje*, o vėliau *Dailiavoje* baldų dizainą kūrė fabriko bendrasavininkis, menininkas A. Brakas. J. Vainausko baldų dirbtuvėse Kaune baldus projektavo taip pat pats savininkas J. Vainauskas. Didžiojoje dalyje baldų fabrikų dirbdavo meninio išsilavinimo neturėję amatininkai, kurie baldus gamindavo pagal užsienio žurnalų pavyzdžius. Tai nulėmė, kad gaminamų baldų dizainas nuo

3-iojo dešimtmečio pabaigos modernėjo ir supanašėjo su Vidurio Europos ir gretimų šalių vėlyvuoju *art deco* skirtu masinei rinkai.

7. Tarpukario Vilniaus baldininkystėje vyravo kooperatyvinė baldų gamyba. Kooperatyvai perėmė nemažai cechų ypatumų, buvo diferencijuoti konfesiniu pagrindu į krikščionių ir judėjų, turėjo savo valdžią, parduotuves, kuriose komiso pagrindais pardavinėjo narių baldus, padėdavo nariams gauti užsakymų, rūpinosi žaliavos pirkimu, įrankiais. Tai turėjo palengvinti Vilniaus meistrų konkurencingumą, lyginant su pramonės atžvilgiu geriau išsivysčiusiais vakariniais ir centriniais Lenkijos regionais. Vis dėlto baldžiai priklausė nuo kooperatyvų, negalėjo būti apsaugoti nuo nesąžiningų kitų narių, kooperatyvo valdžios spekuliacijų. Kooperatyvinė veikla stabdė fabrikinę baldų gamybą, smulkių baldų dirbtuvių plėtrą. Taip pat nerasta duomenų, kad kooperatyvų nariais būtų buvę žymūs dailininkai ar architektai.
8. Baldų gamintojai su mažomis išimtimis neleido savo produkcijos katalogų ar kainininkų. Reklamuodavosi įvairioje spaudoje, proginiuose leidiniuose, kataloguose bei telefonų ir adresų knygose. Serijiniu būdu fabrikuose gamintų baldų kainos buvo sąlygiškai neaukštos, tačiau gaminti pagal individualų užsakymą baldai buvo įperkami tik aukštesnes pajamas gaunančių gyventojų, ir kaina galėjo prilygti menininkų projektuotiems baldams. Šalyje buvo įsitvirtinę vietiniai baldų gamintojai, baldus pardavinėję tiek gaminimo vietose, tiek sandėliuose ir parduotuvėse.
9. Vilniaus baldininkystė po karo atsigavo gan greitai, mieste jau nuo 1924 m. parodose prisistatinėjo baldų gamintojai. Vilniaus baldų sklaidai didžiausią įtaką turėjo nuo 1928 m. mieste rengtos *Šiaurės mugės*. Mugėse daugiausia dalyvavo baldų kooperatyvai, ir tai dar kartą patvirtina Vilniuje vyravus kooperatinę smulkią baldų gamybą. Išskirtiniu Vilniaus baldininkystės įvykiu tapo *Vilniaus Baldžių, kubilių ir baldų apmušėjų cecho* 1937 m. suorganizuota baldų paroda *Gyvenamasis interjeras*, kuria siekta ne dizaino naujovių, o tiesioginio susipažinimo su meistru ir jo dirbiniais. Vilniaus parodose didžioji dalis demonstruotų baldų buvo pristatoma komplektais, vyravo istorinių stilių sekiniai. Tad parodų baldų pasiūla buvo orientuota į pasiturinčius, konservatyvius gyventojus ir neatliepė laikmečio tendencijų organizuoti mažų butų ir jų modernistinio dizaino įrangos parodas kaip to meto Varšuvoje ir Vakarų Europoje.
10. Didžiojoje Lietuvoje pagrindinė ir didžiausia scena baldų gamintojams buvo Žemės ūkio ir pramonės parodos Kaune, kurios su pertraukomis rengtos iki 4-ojo dešimtmečio vidurio. 3-jame dešimtmetyje šios parodos pritraukė pramonės atstovus, o 4-ajame – pakitus parodų koncepcijai, kuomet šalyje vyravus tautinio stiliaus dizaino propagavimui atitinkamai kelti lūkesčiai ir kūrėjams, pramonininkus iš esmės pakeitė meninės baldininkystės atstovai ir amatų mokyklos, kurių kūryba pretendavo į tautinį stilių. Asmenines baldų parodas rengė tik J.

Prapuolenis ir J. Vainauskas, o tai rodo juos buvus žymiausius autorinių baldų kūrėjus. Baldžių prisistatymuose parodose dažniausiai taip pat vyravo liaudiškų baldų formų ir dekorų perfravimai, ir tai atliepė oficialią šalies kultūros politiką propaguoti tautinį stilių.

11. Pasaulinių 1937 m. Paryžiaus J. Prapuolenio ir V. K. Jonyno ir 1939 m. Niujorko Telšių amatų mokyklos kurti parodų baldai buvo daugiau utilitarūs dirbiniai, o ne savarankiški eksponatai. Valstybės užsakytų parodų baldų dizaine vyravo simbolinė tautinio stiliaus raiška, dizainas nepasižymėjo inovatyvumu. Iš tarptautinių parodų išsiskiria 1936 m. vykusio Rytų mugės Karaliaučiuje, kurioje Klaipėdoje veikęs olandų faneros fabrikas *A. Bisdom & Zoon* demonstravo modernizmo stiliaus baldus iš faneros. Kadangi baldų eksponavimas buvo ne valstybinis užsakymas, o privataus užsienio fabriko iniciatyva, galima teigti, kad tai ir lėmė jų modernų, Vakarų Europos modernistams artimą dizainą.

APIE AUTORE

Aistė Dičkalnytė

Gimė 1987 m. Papilėje.

IŠSILAVINIMAS:

2006 m. baigė Kuršėnų Lauryno Ivinskio gimnaziją.

2006–2012 m. studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakultete.

2010 m. pabaigta menotyros programa ir įgytas Menotyros bakalauro kvalifikacinis laipsnis.

2012 m. pabaigta kultūros paveldo ir turizmo programa ir įgytas Paveldosaugos magistro kvalifikacinis laipsnis.

2013–2018 m. doktorantūros studijos Vilniaus dailės akademijoje.

MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. Aistė Dičkalnytė, „Tautiškumo ir modernumo sintezė XX a. 3–4 deš. Lietuvos baldų dizaino kontekste: ankstyvoji Jono Prapuolenio kūryba“, in: *Dailės kūrinys – istorijos šaltinis*, sudarytoja Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: LKTI, 2016, p. 252-276. ISBN 978-9955-868-85-9.
2. Aistė Dičkalnytė, „Kauno Karininkų ramovės prezidento kabineto interjero konkursas: tautinio tapatumo aspektas“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: VDA, 2014, 269-286. ISBN 978-609-447-148-3.

PRANEŠIMAI KONFERENCIJOSE DISERTACIJOS TEMA:

1. Aistė Dičkalnytė, *Design Innovations of Lithuanian Furniture of the 1920's-1930's as a Manifestation of Rational Space Planning in the Context of Social Change*, tarptautinė mokslinė konferencija, *(At)koduota istorija architektūroje*, Vilniaus dailės akademija, Vilnius, 2016.05.12–14.
2. Aistė Dičkalnytė, *Tarpukario Lietuvos baldų dizainas: Jono Prapuolenio privatiems užsakovams kurti baldai*, mokslinė konferencija, *Dailės kūrinys – istorijos šaltinis*, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius, 2014.09.04. /
3. Aistė Dičkalnytė, *Kauno Karininkų ramovės prezidento kabineto interjero konkursas: tarp meniškumo ir nacionalinio identiteto*, tarptautinė mokslinė konferencija, *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas*, Vilniaus dailės akademija, Vilnius, 2013.05.9-10.

PROFESINĖ VEIKLA:

2014 –2015 m. tyrėja projekte „*Mediniai miestai* – architektūros duomenų bazė“ (LMT, LIT-14013 / LIT-8-90).

2015 m. tyrėja projekte „Pasivaikščiojimai po medinį Kauną: Kauno miesto medinės architektūros skaitmeniniai maršrutai“ (LKT, S/KR-35(6.45)/2015).

2016 m. vadovė projekte „Durys Kaunui: Modernizmo architektūros mažųjų formų atkūrimo metodika“ (LKT, S/KE-3(6.41)/2016).

Nuo 2015 m. VšĮ „Gražinkime Kauną“ menotyrininkė.

Nuo 2017 m. dėsto Kauno kolegijoje.

Nuo 2018 m. vadovė projekte „Medžio talka: profesiniai įgūdžiai ir motyvacija ekonomiškai neaktyviam Žaliakalnio jaunimui“ (ES, 08.6.1-ESFA-V-911-02-0003).

Aistė Dičkalnytė

Baldininkystė Lietuvoje 1918–1940 metais: unikalaus ir pramoninio dizaino sąveika

The Furniture Making in Lithuania between 1918 and 1940: the Interaction of unique and Industrial design

Daktaro disertacija

Doctoral Dissertation

Tiražas 50 egz.

Vilniaus dailės akademija

Dominikonų g. 15

Tel. 8 5 279 10 15

leidykla@vda.lt

www.leidykla.vda.lt

ISBN 978-609-447-299-2